

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์
Buddhist Social Protection for the Aging Society at Sub-district Level in
Nakhon Sawan Province

โดย

ผศ.ดร.อัศรเดช พรหมกัลป์

พระราชรัตนเวที, ผศ.ดร.

พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, รศ.ดร.

พระมหาไฉ่ ธมฺมเมธี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765014

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์
Buddhist Social Protection for the Aging Society at Sub-district Level in
Nakhon Sawan Province

โดย

ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

พระราชรัตนเวที, ผศ.ดร.

พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, รศ.ดร.

พระมหาไฉ่ ธมฺมเมธี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765014

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Progress Research Report

Research Program

Buddhist Social Protection for the Aging Society at Sub-district Level in
Nakhon Sawan Province

BY

Asst. Prof. Dr.Akkradecha Brahmakappa

Phraratratdhanavedhi, Asst. Prof. Dr.

Phrakru Srisudhammsnivit, Assoc. Prof. Dr.

Phramaha Hai Thammamethee, Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan Campus

B.E. 2565

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800765014

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบลใน จังหวัดนครสวรรค์
ผู้วิจัย	: ผศ.ดร.อัศรเดช พรหมกัลป์ พระราชรัตนเวที, ผศ.ดร. พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, รศ.ดร. พระมหาไธ้ ธมมเมธี, ดร.
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

แผนงานวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบลในจังหวัดนครสวรรค์” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล ๒) พัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล ๓) พัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล ๔) พัฒนาธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล และ ๕) ถอดบทเรียนการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยจากการศึกษาในเชิงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ได้จากการสังเกต มีการวิเคราะห์เนื้อหาในลักษณะการพรรณนาความประกอบฐานข้อมูลภาพถ่ายกิจกรรม และการพรรณนาความประกอบการบรรยาย และมีการประเมินผลผ่านการทบทวนหรือหลังกิจกรรม AAR

ผลการวิจัยพบว่า

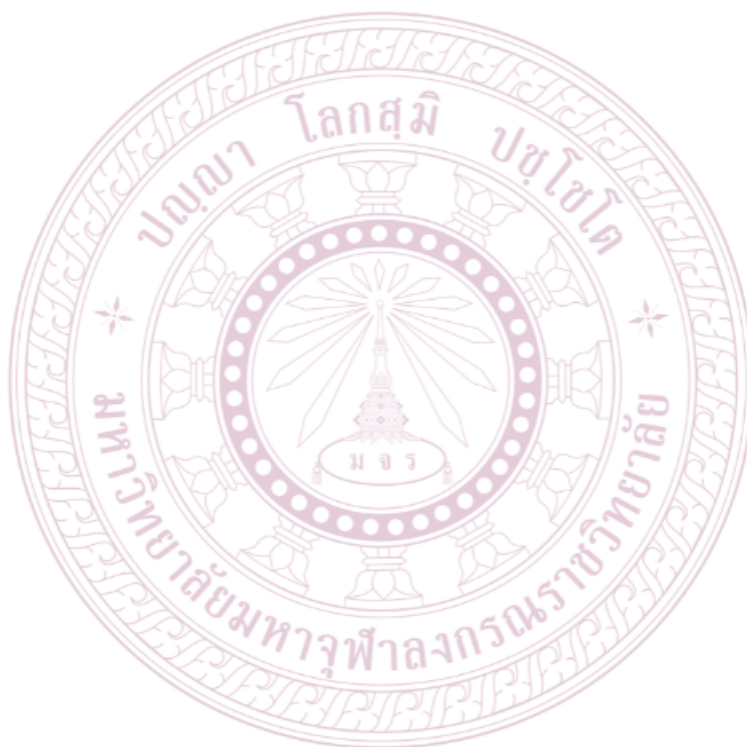
๑. การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบลโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการขับเคลื่อนพัฒนาด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการใน ๕ ชุมชกิจกรรรม คือ การตลาดออนไลน์และเทคนิคถ่ายภาพด้วยมือถือ การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย BMC การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า การเพิ่มมูลค่างานดอกไม้ และการขยายผลสู่เย็นข้างบ้าน ตู๋ยาข้างครัว

๒. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการขับเคลื่อนพัฒนา ๓ ชุมชกิจกรรรม คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงวัย การพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต และการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน

๓. การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการขับเคลื่อนพัฒนา ๔ ชุมชกิจกรรรม คือ ด้านส่งเสริมสุขภาพ ด้านการป้องกันสุขภาพ ด้านการดูแลรักษา และการฟื้นฟูสุขภาพ

๔. การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล มีกระบวนการดำเนินการ ๗ ขั้นตอน คือ การจัดตั้งกลไกระดับตำบล การทบทวนเป้าหมายร่วมของตำบล การยกร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ การทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ การรับรองร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ การประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ และการทบทวนการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

๕. ชุดความรู้การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นกลไกการขับเคลื่อนพัฒนา ส่วนที่เป็นกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนา และส่วนที่เป็นเป้าหมายของการขับเคลื่อนพัฒนา

Research Title : Buddhist Social protection for the aging society at sub-district level in Nakhon Sawan Province

Researchers : Asst. Prof. Dr.Akkaradecha Brahmakappa
Phraratratdhanavedhi, Asst. Prof. Dr.
Phrakru Srisudhammsnivit, Assoc. Prof. Dr.
Phramaha Hai Thammamethee, Dr.

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nakhon Sawan Campus

Fiscal Year : 2022

Research Scholarship : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Sponsor

Abstract

Objectives of this research were: to developing for support the aging society at sub-district level in 1) Buddhist community saving system 2) Buddhist community surroundings 3) Buddhist caregivers community 4) creating a Buddhist happiness community statute and 5) taking off lessons on Buddhist Social protection for the aging society at sub-district level in Nakhon Sawan Province. Methodology were the action research: AR and participatory action research: PAR, by using documentary studies and related research, including spatial empirical data obtained from observations, the content was analyzed in a descriptive manner accompanying the activity photographic database and the description of the lecture and last valuated by AAR technique

Findings were as follows:

1. The development of a Buddhist community saving system to support the aging society at sub-district level, there is a development drive with workshops in 5 sets of activities; namely online marketing and mobile photography techniques, analysis and business design with business model canvas=BMC, making steering wheels from loincloth, adding value to flowers and the expansion of the refrigerator next door kitchen medicine cabinet.

2. The development of surroundings according to the Buddhism to support the aging society at the sub-district level by applying the principles of Buddhism 3 sets of activities have been driven to develop, namely, the development of a suitable living surroundings for the elderly; surroundings development, especially areas that promote physical and mental health and the development of the surroundings within the community.

3. The development of Buddhist community elderly caregivers and the support of the aging society at the sub-district level by applying the principles of Buddhism It has driven and developed 4 sets of activities, namely health promotion, health protection, maintenance and restoring health.

4. The creating a Buddhist happiness community statute to support the aging society at sub-district; there are 7 steps in the process: establishing a sub-district level mechanism, review of the common goal of the district drafting the Buddhist community happiness charter review and revision of the draft constitution, certification of the draft constitution, announcement of the Buddhist community happiness statute and a review of the propulsion of the Buddhist community happiness statute.

5. A body of knowledge on Buddhist Social protection for the aging society at sub-district level in Nakhon Sawan Province; there are 3 important components, namely the part that drives the development mechanism, the part that is driving development activities and the part that is the goal of driving development.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลใน จังหวัดนครสวรรค์” เป็นแผนงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการ ส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.) โดยความเห็นชอบของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงทำให้โครงการวิจัยนี้ สามารถดำเนินการเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างเสริมการคุ้มครองทางสังคมเพื่อการรองรับสังคมสูงวัย ระดับตำบล

กราบขอบพระคุณ พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้โอกาส และให้กำลังใจแก่ประชาคมนักวิจัย มจร ให้คิดงาน ต่อทำงานใหม่ และดำเนินการวิจัยตามโครงการวิจัยจนสำเร็จลุล่วง กราบขอบพระคุณพระสุธีรัตน บัณฑิต, รศ.ดร. และคณะ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ให้การ สนับสนุนช่วยเหลือในทุกมิติ และขอขอบคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ มจร วิทยาเขต นครสวรรค์ รวมถึงในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านแก่คณะผู้วิจัย ขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมมีส่วนร่วมสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาจนทำให้ โครงการวิจัยย่อยและแผนงานวิจัยดำเนินกิจกรรมการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนา สิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และการพัฒนาธรรมานุยุความสุขชุมชนวิถี พุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล จนเกิดความครบถ้วน ครอบคลุม และสมบูรณ์พอที่จะ นำเข้าสู่การประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

สุดท้ายขอขอบคุณทีมงานคณะนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักจัดการชุมชนวิถีพุทธ และ ประชาชนผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการดำเนินกิจกรรมในภาคสนาม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกรูปหรือคนที่ มีส่วนเติมเต็มให้โครงการวิจัยเรื่องนี้ประสบผลสำเร็จและบรรลุยังวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ขอขอบคุณ ความดีและอรรถประโยชน์ได้อันเกิดจากโครงการวิจัยนี้ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบ เป็นปัญญาบารมีทานแด่ผู้ที่สนใจศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาสู่การประยุกต์ใช้และนำไปสู่การปฏิบัติ มา ณ โอกาสนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ

ภาคผนวก

แบบการประเมินเพื่อพัฒนาชุมชน ๙ มิติ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล”

ตัวชี้วัด ๙ มิติและการประเมิน เพื่อพัฒนาชุมชน	การติดตามและประเมินผล		
	ผลการประเมิน (ค่าเฉลี่ย)	เหตุผลที่เลือก	แนวทางการพัฒนา
๑. การมีส่วนร่วม จะต้องมีการมีแกนนำและนักจัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่า ๔๐ คน เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาระบบการออมชุมชน			
๒. ผู้นำท้องถิ่น จะต้องมีการมีผู้นำชุมชนในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมกิจกรรม และให้การสนับสนุนเต็มที่ให้กับชุมชนและภาคีเครือข่าย ไม่น้อยกว่า ๒ หมู่บ้านต่อกิจกรรม			
๓. โครงสร้างองค์กร จะมี ต้องการประสานงานระหว่างกลุ่มอาชีพ และคนในตำบล เพื่อการจัดกิจกรรมทุกกิจกรรม			
๔. ความสามารถในการประเมินปัญหา และร่วมกันหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหา จะต้องมีการมีแกนนำและนักจัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมการติดตาม ช่วยเหลือและแก้ไข ปัญหาทุกครั้งของทุกกิจกรรม			
๕. การระดมทรัพยากร จะต้องมีการมีแกนนำและนักจัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว สามารถระดมตัดสินใจ และกระจายทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมทุกกิจกรรม			

ตัวชี้วัด ๙ มิติและการประเมิน เพื่อพัฒนาชุมชน	การติดตามและประเมินผล		
	ผลการประเมิน (ค่าเฉลี่ย)	เหตุผลที่เลือก	แนวทางการพัฒนา
๖. การเชื่อมโยงกับองค์กร/ชุมชนอื่น จะต้องมีแกนนำและนักจัดการชุมชน ด้านการออมในตำบลหนองนมวัวร่วม การประสานงานระหว่างชุมชนและภาคี เครือข่ายเพื่ออบรมให้ความรู้แก่คนใน ตำบลของทุกกิจกรรม			
๗. การตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้ (การถาม ว่าทำไม) จะต้องมีแกนนำและนัก จัดการชุมชนด้านการออมในตำบล หนองนมวัวร่วมกระบวนการพูดคุยและ แสดงความคิดเห็น ซึ่งนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงร่วมกันของทุกกิจกรรม			
๘. ความสัมพันธ์กับตัวแทนองค์กร ภายนอก แกนนำและนักจัดการชุมชน ด้านการออมในตำบลหนองนมวัว ความสัมพันธ์อันดีกับภาคีเครือข่าย และมีการอบรม ให้ความรู้ พัฒนา ศักยภาพที่ เลี้ยงในชุมชนของทุก กิจกรรม			
๙. การบริหารจัดการโครงการ แกนนำและ นักจัดการชุมชนด้านการออมในตำบล หนองนมวัวสามารถบริหารจัดการงาน และมีความรับผิดชอบ ร่วมกันกับที่ เลี้ยงในชุมชนของทุกกิจกรรม			

ระเบียบวาระการประชุม
การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถียุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
ครั้งที่/.....
วัน.....ที่ เดือน.....พ.ศ.
ณ

วาระที่ ๑ เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑ เรื่องที่ประธานแจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๑.๑
- ๑.๑.๒
- ๑.๑.๓
- ๑.๑.๔

๑.๒ เรื่องที่เลขานุการแจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๒.๑

๑.๓ เรื่องที่.....แจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๓.๑
- ๑.๓.๒
- ๑.๓.๓

วาระที่ ๒ เรื่องรับรองรายงานการประชุม (ไม่มี)

-

วาระที่ ๓ เรื่องสืบเนื่อง (ไม่มี)

-

วาระที่ ๔ เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

- ๔.๑
- ๔.๒
- ๔.๓
- ๔.๔

วาระที่ ๕ เรื่องอื่น ๆ

ประเด็นการถอดบทเรียน
การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีมุทเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวในการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีมุท

๓.๑ ปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จ

๓.๒ ปัญหาและข้อจำกัด

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อสรุปเป้าหมาย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง : การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ชุมชน และการสร้างฉันทามติสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์เวลา.....น.

ชื่อ นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลการวิเคราะห์ชุมชน และการสร้างฉันทามติสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๒.๑ การรู้ทุกซ์ (เป็นการรู้จักปัญหาและผลกระทบในพื้นที่)

ท่านคิดว่าปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (การจัดการขยะและของเสียของครัวเรือนและชุมชน) มีอะไรบ้าง และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

๒.๒ การรู้ทุน (เป็นการรู้จักตัวตน ทุนชุมชนและอัตลักษณ์ของพื้นที่)

ท่านคิดว่าศักยภาพชุมชน คนในชุมชนและผู้สูงอายุที่จะช่วยแก้ไขปัญหาด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม (การจัดการขยะและของเสียของครัวเรือนและชุมชน) มีอะไรบ้าง

๒.๓ การรู้เท่าทัน (เป็นการรู้จักอนาคตที่ต้องการของชุมชน)

ท่านคิดว่าเป้าหมายในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน (การจัดการขยะและของเสียของครัวเรือนและชุมชน) ควรเป็นอย่างไร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ท่านคิดว่าชุมชนควรมีวิธีการ แนวทาง กระบวนการ แนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล อย่างไรบ้าง โปรดให้คำแนะนำ

ประเด็นการถอดบทเรียน
การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. การทบทวนหลังการขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้กรอบการวิเคราะห์ตามหลักอริยสัจ ๔ ประกอบด้วย

๑) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนกิจกรรม

.....

๒) สาเหตุของปัญหาดังกล่าว

.....

๓) เป้าหมายหรือแนวทางการปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรม

.....

๔) วิธีการหรือขั้นตอนที่จะแก้ไขปัญหา

.....

๒. ข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไขในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ

.....

๓. ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

.....

๔. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนกิจกรรม

.....

ระเบียบวาระการประชุม.....

ครั้งที่ /

วัน.....ที่เดือน..... พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา น.

ณ

ระเบียบวาระที่ ๑ เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑ เรื่องที่ประธานแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑.๑ เรื่อง

๑.๑.๒ เรื่อง.....

๑.๑.๓ เรื่อง.....

๑.๒. เรื่องที่เลขาแจ้งเพื่อทราบ

๑.๒.๑ เรื่อง.....

๑.๓. เรื่อง.....ที่แจ้งเพื่อทราบ

๑.๓.๑ เรื่อง.....

๑.๓.๒ เรื่อง.....

ระเบียบวาระที่ ๒ เรื่องรับรองรายงานการประชุม

.....

ระเบียบวาระที่ ๓ เรื่องสืบเนื่อง

.....

ระเบียบวาระที่ ๔ เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

๔.๑ เรื่อง กิจกรรม.....

ระเบียบวาระที่ ๕ เรื่องอื่น ๆ

.....

.....

บันทึกข้อมูลภาคสนาม

[illegible]

บันทึกผลหลังการจัดกิจกรรม

ชื่อกิจกรรม.....

ครั้งที่..... วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม คน

๑. ผลการจัดกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ปัญหา/ อุปสรรค

.....

.....

๓. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินก่อน-หลังการทำกิจกรรม

ข้อ	หัวข้อ	ระดับความรู้/ทัศนคติ/ทักษะ ก่อนเข้าอบรม/หลังเข้าอบรม		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
		๓	๒	๑
การพัฒนานักบริหารชุมชน (การส่งเสริมสุขภาพ) ภายภาวนา กิจกรรมที่ ๑ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพด้วยหลักการ				
๑.	-ท่านมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๒.	-ท่านมีทักษะปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพ เรื่อง อาหาร ยา สิ่งแวดล้อมของผู้สูงวัยในชุมชน			
๓.	-ท่านมีความรู้ ทัศนคติ ทักษะปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพ ความรู้ด้านสุขภาพ (หลักภาวนา ๔ ภายภาวนา การฝึกฝนร่างกาย การพัฒนากาย ในการส่งเสริมสุขภาพ			
กิจกรรมที่ ๒ กิจกรรมการออกกำลังกายสไตล์หนองนวม				
๑.	-ท่านมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการออกกำลังกาย วิธีการออกกำลังกายที่เหมาะสมแก่ผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๒.	-ท่านมีทักษะในการฝึกการออกกำลังกายท่าที่เหมาะสมให้กับผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๓.	ท่านมีทัศนคติวิธีปฏิบัติในการออกกำลังกาย(หลักภาวนา ๔ ภายภาวนา การฝึกฝนร่างกาย การพัฒนากาย การรักษาสุขภาพการออกกำลังกาย)			
การพัฒนานักบริหารชุมชน(ด้านการป้องกัน) สีสภาวนา กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมการปฐมพยาบาลเบื้องต้น				
๑.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ทักษะปฏิบัติในการปฐมพยาบาลเบื้องต้นในการดูแลผู้สูงวัยในชุมชน			
๒.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีทักษะในการปฐมพยาบาลผู้ที่กระตุกหักและการปฐมพยาบาลผู้ที่หมดสติ และการช่วยฟื้นคืนชีพ (CPR)			
๓.	- ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฐมพยาบาลเบื้องต้น (หลักภาวนา ๔ สีสภาวนา การฝึกพฤติกรรมของตนในการดูแล เกื้อกูลให้กับผู้สูงวัย)			
การพัฒนานักบริหารชุมชน (ด้านการรักษา) จิตตภาวนา กิจกรรมที่ ๔ กิจกรรมการประเมินคัดกรองและการส่งเสริมสุขภาพ				
๑.	-ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและเตียง			
๒.	-ผู้เข้าร่วมอบรมมีทักษะวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและเตียง ผลกดทับ			

ข้อ	หัวข้อ	ระดับความรู้/ทัศนคติ/ทักษะ ก่อนเข้าอบรม/หลังเข้าอบรม		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
		๓	๒	๑
๓.	-ผู้เข้าร่วมอบรมทัศนคติและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาแผลกดทับโดยมีจิตสาธารณะตามหลักภavana ๔ การพัฒนาจิต ฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง จิตใจที่มีคุณธรรม มีความเมตตาต่อผู้สูงวัยในชุมชน			
กิจกรรมที่ ๕ กิจกรรมการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและสังคม				
๑.	- ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและสังคม			
๒.	-ผู้เข้าร่วมอบรมมีทักษะวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและสังคมเทคนิคในการดูแลพูดคุยและเยี่ยมบ้าน			
๓.	-ผู้เข้าร่วมอบรมทัศนคติและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาโดยมีจิตสาธารณะตามหลักภavana ๔ การพัฒนาจิต ฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง จิตใจที่มีคุณธรรม มีความเมตตาต่อผู้ที่ติดบ้านและสังคม ให้กำลังใจผู้สูงวัยในชุมชน			
การพัฒนานักบริหารชุมชน(ด้านฟื้นฟู แก้ปัญหาประโยชน์สุข) ตามหลักภavana ๔ ปัญญา กิจกรรมที่ ๖ กิจกรรมความรู้ ฟื้นฟูจิตใจ				
๑.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ในการฟื้นฟูทั้งด้านร่างกายและจิตใจในการดูแลผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๒.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีทักษะปฏิบัติที่ดีในการฟื้นฟูสภาพร่างกายในการดูแลผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๓.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีทัศนคติและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการฟื้นฟูตามหลัก ปัญญาภavana ฝึกใช้ปัญญา นำความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจกับผู้สูงวัยในชุมชน			

ประเด็นการประเมินกระบวนการชุมชน
แบบจำลองการประเมิน CIPPI (CIPPI Model)
การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑.ด้านบริบท

.....

.....

๒.ด้านปัจจัยนำเข้า

.....

.....

๓.ด้านกระบวนการ

.....

.....

๔. ด้านผลผลิต

.....

.....

๕ ด้านผลกระทบ

.....

.....

ประเด็นการถอดบทเรียน
การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. ความสำเร็จที่คาดหวัง จากการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

.....

.....

.....

๒. เป้าหมายที่แท้จริงที่ทำได้ (คิดเป็นเปอร์เซ็นต์)

.....

.....

.....

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ

.....

.....

.....

๔. สิ่งที่ได้เรียนรู้ / คุณค่า / ความภูมิใจ

.....

.....

.....

๕. จะทำอย่างไรให้เกิดความยั่งยืนในชุมชน

.....

.....

.....

แบบประเมินผล

การสร้างธรรมเนียมความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. การประเมินด้านบริบท (Context Evaluation)

.....

.....

.....

๒. การประเมินปัจจัยป้อน (Input Evaluation)

.....

.....

.....

๓. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)

.....

.....

.....

๔. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation)

.....

.....

.....

๕. การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation)

.....

.....

.....

ระเบียบวาระการประชุม

การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ครั้งที่/.....

วัน.....ที่ เดือน.....พ.ศ.

ณ

วาระที่ ๑ เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑ เรื่องที่ประธานแจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๑.๑
- ๑.๑.๒
- ๑.๑.๓
- ๑.๑.๔

๑.๒ เรื่องที่เลขานุการแจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๒.๑

๑.๓ เรื่องที่..... แจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๓.๑
- ๑.๓.๒
- ๑.๓.๓

วาระที่ ๒ เรื่องรับรองรายงานการประชุม (ไม่มี)

-

วาระที่ ๓ เรื่องสืบเนื่อง (ไม่มี)

-

วาระที่ ๔ เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

- ๔.๑
- ๔.๒
- ๔.๓

วาระที่ ๕ เรื่องอื่น ๆ

ประเด็นการถอดบทเรียน
การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวในการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

๓.๑ ปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จ

๓.๒ ปัญหาและข้อจำกัด

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อบรรลุเป้าหมาย

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๓/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
ในจังหวัดนครสวรรค์

(Buddhist Social Protection for the Aging Society at Sub-District in
Nakhon Sawan Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธากรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๓/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๔/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
(Development of a Buddhist Community Saving System to Support the Aging Society at Sub-District Level)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: พระครูนิวริตฺตศีลขันธ, ผศ.ดร.

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๔/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๕/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
(Development of Surroundings According to the Buddhist Way to Support the Aged Society at the Sub-District Level)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.สมคิด พุ่มพุ่มเรียน

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๕/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๖/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
(Development of Buddhist Community Caregivers and the Support of the Aged Society at the Sub-District Level)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: นางสาวองค์นาฏ แก้วไพฑูรย์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๖/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๗/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
 (The Creating a Buddhist Happiness Community Statute to Support the Aging Society at Sub-District)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธากรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๗/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สารบัญ

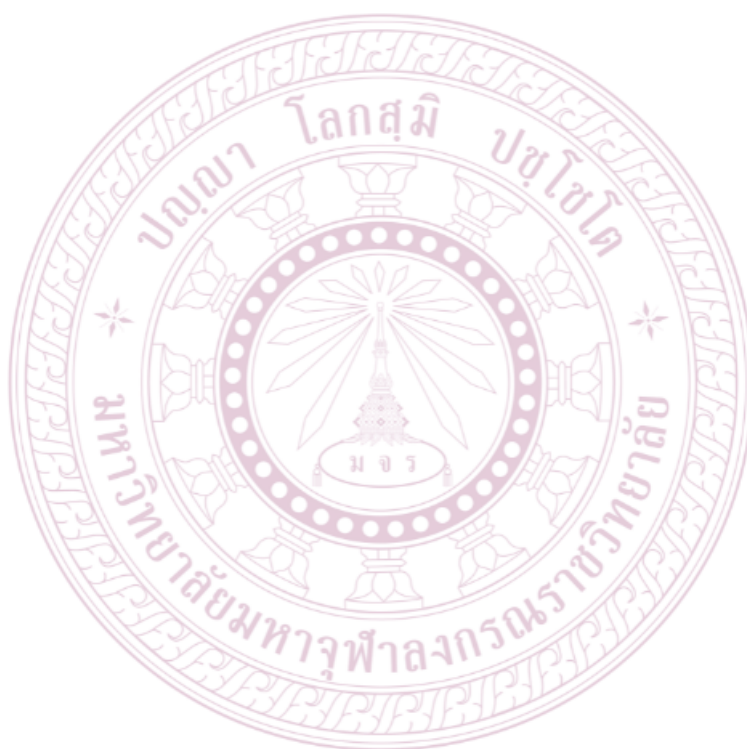
เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการการวิจัย.....	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมสูงวัย.....	๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุกับความสุข.....	๑๗
๒.๓ แนวคิดการคุ้มครองทางสังคม.....	๒๗
๒.๔ แนวคิดเรื่องการออม.....	๓๔
๒.๕ แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมของชุมชน.....	๕๓
๒.๖ แนวคิดเรื่องอาสาสมัครหรือนักบริหารชุมชน.....	๕๘
๒.๗ แนวคิดการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชน.....	๖๖
๒.๘ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคม.....	๗๖
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙๗
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๑๑๑
๓.๒ พื้นที่วิจัย ประชากร.....	๑๑๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๑๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๑๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๑๗
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๑๑๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ การเตรียมความพร้อมเพื่อขับเคลื่อนแผนงานวิจัย.....	๑๒๐
๔.๒ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล.....	๑๓๒
๔.๓ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล	๑๔๗
๔.๔ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล.....	๑๖๒
๔.๕ การพัฒนาธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล.....	๑๖๙
๔.๖ การถอดบทเรียนการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์.....	๑๘๕
๔.๗ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๙๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๙๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๒๐๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๑๐
บรรณานุกรม	๒๑๑
ภาคผนวก	
ก. เครื่องมือวิจัย.....	๒๒๑
ข. ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่และกิจกรรมประกอบการวิจัย.....	๒๔๓
ค. การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๕๖
ง. ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย.....	๒๖๑
ประวัติคณะผู้วิจัย	๒๖๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	การทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ.....	๑๗๔
๔.๒	การทบทวนโครงการการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ.....	๑๗๕

สารบัญแผนภาพ

ภาพที่		หน้า
๑.๑	กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๘
๒.๑	รูปแบบการออมเงินในประเทศไทย.....	๓๖
๒.๒	การประเมินผลการปฏิบัติงานกองทุน.....	๔๖
๒.๓	การจัดสวัสดิการที่หลากหลายของกองทุนสวัสดิการชุมชนหนองพ้อ.....	๔๙
๒.๔	การจัดสวัสดิการเพื่อความมั่นคงของทุกช่วงวัยชีวิตของตำบลพญาขัน.....	๕๐
๒.๕	กลไกหนุนเสริมการดำเนินงานเยาวชนกับการศึกษา.....	๕๒
๒.๖	องค์ความรู้ธรรมนูญตำบลชุมชนตำบลหนองสาหร่าย.....	๗๓
๒.๗	องค์ความรู้ธรรมนูญตำบลชุมชนตำบลหนองหิน.....	๗๔
๒.๘	องค์ความรู้ธรรมนูญหมู่บ้านชุมชนบ้านม้าร้อง.....	๗๔
๒.๙	องค์ความรู้ธรรมนูญหมู่บ้านชุมชนบ้านวังกรด.....	๗๕
๒.๑๐	องค์ความรู้ธรรมนูญหมู่บ้านชุมชนวัดปลักปลอม.....	๗๕
๒.๑๑	ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็ง.....	๗๖
๓.๑	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๑๗
๓.๒	สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๑๑๙
๔.๑	หลักการจำแนกผู้มีส่วนได้เสียตามแนวคิดของ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม.....	๑๒๒
๔.๒	โครงสร้างคณะกรรมการขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการ รองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์...	๑๒๖
๔.๓	การสร้างความรู้ ความเข้าใจเรื่องเครื่องมือวิจัยแก่ทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชน.....	๑๒๘
๔.๔	การประชุมเพื่อกำกับ ติดตาม ประเมินผลกับทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัย ชุมชน.....	๑๒๙
๔.๕	การประชุมประชาคมตำบลในวันอังคารที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนอง กระดุกเนื้อ.....	๑๓๑
๔.๖	ปัญหาในเชิงพื้นที่เกี่ยวกับระบบการออมของตำบลหนองนมวัว.....	๑๓๒
๔.๗	กองทุนสวัสดิการในตำบลหนองนมวัว และกลุ่มอาชีพที่ขึ้นทะเบียนเชิงพาณิชย์	๑๓๔
๔.๘	ประเภทอาชีพในตำบลหนองนมวัว.....	๑๓๔
๔.๙	พื้นที่ทำการเกษตรและผู้ขึ้นทะเบียนเกษตรกรในตำบลหนองนมวัว.....	๑๓๕
๔.๑๐	พื้นที่ทำการเกษตรจำแนกตามประเภทการเพาะปลูก.....	๑๓๕
๔.๑๑	แนวทางการพัฒนาระบบการออมชุมชน.....	๑๓๖
๔.๑๒	การประชุมเพื่อการทบทวนกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ.....	๑๔๐
๔.๑๓	การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การตลาดออนไลน์ และเทคนิคถ่ายภาพมือถือ”	๑๔๒
๔.๑๔	การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย BMC”	๑๔๓
๔.๑๕	การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า”	๑๔๔

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
๔.๑๖	การอบรมเชิงปฏิบัติการ “กำดอกล้มไม้ให้พระ” และ “พานบายศรีปากชาม”.....	๑๔๕
๔.๑๗	การสำรวจพื้นที่ ออกแบบ การขยายผลสู่เย็นข้างบ้าน ตูยาข้างครัว.....	๑๔๖
๔.๑๘	การประชุมคณะกรรมการระดับตำบลหนองนมวัว ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕.....	๑๔๗
๔.๑๙	การประชุมคณะกรรมการระดับตำบลหนองนมวัว ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ (๒).....	๑๕๐
๔.๒๐	นักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและนักบริหารชุมชนวิถีพุทธธรรมถึงภาคีเครือข่ายระดับตำบลและอำเภอ ร่วมพัฒนาและสนับสนุนสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยของผู้สูงวัยในตำบล.....	๑๕๒
๔.๒๑	การประชุมร่วมผู้แทนนักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมกับทีมวิศวกร.....	๑๕๓
๔.๒๒	คณะกรรมการกลางและนักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมติดตามความก้าวหน้าในการพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกาย.....	๑๕๔
๔.๒๓	การใช้พื้นที่เพื่อการสนทนาและการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม.....	๑๕๔
๔.๒๔	การใช้พื้นที่เพื่อการพัฒนาสุขภาพกาย สุขภาพจิต (โรงเรียนผู้สูงอายุ).....	๑๕๕
๔.๒๕	การใช้พื้นที่เพื่อพัฒนากล่อมเกลาด้านจิตใจให้ผู้สูงวัย.....	๑๕๖
๔.๒๖	หนังสือเรียนผู้อำนวยความสะดวกทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ เพื่อแก้ไขปัญหา.....	๑๕๗
๔.๒๗	พื้นที่จุดเสี่ยง จุดอันตรายที่จะให้แนวทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ แก้ไขปัญหา....	๑๕๘
๔.๒๘	ตัวอย่างการแก้ไขปัญหาที่เสนอให้แนวทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ สนับสนุน.....	๑๕๘
๔.๒๙	นายชยันต์ ศิริมาศ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครสวรรค์ ปลุกต้นรวงผึ้งเป็นปฐมฤกษ์	๑๕๙
๔.๓๐	การปลูกไม้ยืนต้นไม้ดอกล้มประดับในชุมชนเพื่อความร่วมมือและความสวยงาม..	๑๖๐
๔.๓๑	ภาคีเครือข่ายพลังบรรพบุรุษร่วมกิจกรรมรักษาความสะอาดของชุมชน.....	๑๖๑
๔.๓๒	การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ.....	๑๖๔
๔.๓๓	การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาต้นแบบการออกกำลังกายสไตล์หนองนมวัว	๑๖๕
๔.๓๔	การอบรมเชิงปฏิบัติการกิจกรรมปฐมพยาบาลเบื้องต้น.....	๑๖๖
๔.๓๕	การอบรมเชิงปฏิบัติการการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและติดเตียง...	๑๖๗
๔.๓๖	การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาสุขภาพจิตผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม.....	๑๖๘
๔.๓๗	ข้อจำกัดในเชิงพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อในมิติสังคม.....	๑๗๐
๔.๓๘	ทุนทางวัฒนธรรมในตำบลหนองนมวัว.....	๑๗๑
๔.๓๙	แนวทางการพัฒนาในด้านสังคม.....	๑๗๒
๔.๔๐	การลงนามและประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ.....	๑๗๗
๔.๔๑	พิธีเปิดศูนย์ช่วยเหลือทางสังคมตำบลหนองนมวัว.....	๑๘๘
๔.๔๒	การสะท้อนผลการขับเคลื่อนในเวทีสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์.....	๑๘๙
๔.๔๓	การวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและการถอดบทเรียน.....	๑๙๑
๔.๔๔	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๙๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

รายงานวิจัยฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระสุตตันตปิฎก			
คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา	
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาล	(ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	มหานิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุปริปัญญาสก์	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.อภฺรฺคฺค.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณ	อภฺรฺคฺค.นินาตอรรคกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัญญาสก์	(ภาษาไทย)
วิ.มหา (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
ม.มฺ.อ. (บาลี)	= มัชฌิมนิกาย ปปญจสุทนี	มฺลปณณาสกอภฺรฺคฺค.นินาต	(ภาษาบาลี)
ม.มฺ.ฐีกา. (บาลี)	= มัชฌิมนิกาย ลินตลปฺกาสน	มฺลปณณาสกฐีกา	(ภาษาบาลี)
อง.สฺตตฺก.อ. (บาลี)	= องคุตตรนิกาย มโนรทปุรณ	สฺตตฺก.นินาตอภฺรฺคฺค.นินาต	(ภาษาบาลี)
อง.ฉก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณ	ฉก.นินาตอรรคกถา	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.อ. (บาลี)	= องคุตตรนิกาย มโนรทปุรณ	ฉก.นินาตอภฺรฺคฺค.นินาต	(ภาษาบาลี)
อง.ทุ.ก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทุ.ก.นินาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุ.ก. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย	ทุ.ก.นินาตปาล	(ภาษาบาลี)
อง.ติ.ก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณ	ติ.ก.นินาตอรรคกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติ.ก.อ. (บาลี)	= องคุตตรนิกาย มโนรทปุรณ	ติ.ก.นินาตอภฺรฺคฺค.นินาต	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.อ. (ไทย)	= วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา	มหาวิภังคอรรคกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญ จก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณ	ปญจก.นินาตอรรคกถา	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยเล่มนี้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ.๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุเล่ม/ข้อ/หน้า/ เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑-๓๒๒/๑๓๓ หมายความว่าระบุถึงสุตตันตปิฎกขุททกนิกายธรรมบทฉบับภาษาไทยพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๒๑-๓๒๒ หน้าที่ ๑๓๓ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ปี พ.ศ.๒๕๔๘ ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยโดยมีประชากรผู้สูงวัยร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งหมด และก้าวสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.๒๕๖๕ โดยมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเกินกว่าร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งประเทศ นอกจากนี้ยังมีการสำรวจพบว่าประเทศไทยมีผู้สูงอายุเสียชีวิตจากการพลัดตกหรือหกล้มปีละ ๑,๐๐๐ คน และ ๑ ใน ๕ ของผู้สูงอายุที่หกล้มไม่สามารถกลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติ^๑ จากการคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติในปี พ.ศ.๒๕๖๘ ทั่วโลกจะมีประชากรที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีสูงถึง ๑,๒๐๐ ล้านคน ในปี พ.ศ.๒๕๙๓ จะมีประชากรที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีกว่า ๒,๐๐๐ ล้านคนหรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๒๐ ของประชากรโลกทั้งหมด และในปี พ.ศ.๒๕๙๐ จะเป็นครั้งแรกของโลกที่จำนวนประชากรที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีจะมีมากกว่าจำนวนประชากรเด็ก สถานการณ์ข้างต้นนี้ในประเทศไทยก็เช่นกัน สำนักงานสถิติแห่งชาติได้รายงานว่าการที่จำนวนผู้สูงอายุของประเทศไทยมีทิศทางเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ คาดการณ์ว่าในปี พ.ศ.๒๕๘๐ หรืออีก ๑๕ ปีข้างหน้าประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยที่มีผู้สูงอายุมีอายุเกินกว่า ๖๐ ปีมากกว่าร้อยละ ๒๘ ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในวันข้างหน้าอย่างมาก หากพิจารณาอัตราการพึ่งพิงในปี พ.ศ.๒๕๖๐ ซึ่งหมายถึงประชากรวัยทำงาน ๑๐๐ คนจะต้องรับภาระประชากรสูงวัยและวัยเด็ก ๕๑ คน และคาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นเป็น ๖๔ คนในปี พ.ศ.๒๕๗๐^๒ ฉะนั้น สังคมไทยจึงควรตระหนักและเตรียมรับมือกับสถานการณ์นี้ในอนาคต ส่วนสถิติผู้สูงอายุของประเทศไทยปี พ.ศ.๒๕๖๒ มีจำนวน ๑๑,๑๓๖,๐๕๙ คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด ๖๖,๕๕๘,๙๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗๓ ซึ่งจากสถานการณ์เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุย่อมหมายถึงการเพิ่มขึ้นของภาระของรัฐ สังคม ชุมชน และครอบครัวในการดูแลสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และดูแลทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ระดับจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้วิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มของสังคมไทยโดยเฉพาะเรื่องโครงสร้างประชากรไทยจะเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔ ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ โดยจะมีกลุ่มผู้สูงอายุมีปัญหาทางสุขภาพและมีแนวโน้มอยู่คนเดียวเพิ่มมากขึ้นจากในปี พ.ศ.๒๕๕๙ ผู้สูงวัยที่มีอายุ ๗๐ ปีขึ้นไปมี

^๑ ภรณ์ ภูประเสริฐ, “แนวคิดการสร้างเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ”, ไทยโพสต์, เข้าถึงได้จาก [https://www.thaihealth.or.th/Content/๔๒๘๒๐\[๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔\]](https://www.thaihealth.or.th/Content/๔๒๘๒๐[๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔])

^๒ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ข่าวประชาสัมพันธ์ “สถิติบอกระยะ ผู้สูงวัยปัจจุบันและอนาคต”, เข้าถึงได้จาก [http://www.nso.go.th/sites/๒๐๑๔/Pages/Press Release/๒๕๖๑/N๑๐-๐๔-๖๑-๑.aspx](http://www.nso.go.th/sites/๒๐๑๔/Pages/Press%20Release/๒๕๖๑/N๑๐-๐๔-๖๑-๑.aspx). [๗ สิงหาคม ๒๕๖๓].

จำนวนทั้งสิ้น ๔.๖ ล้านคนหรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๔๒.๙ ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น ๕.๖ ล้านคนในปี พ.ศ.๒๕๖๕ ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นวัยพึ่งพิงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ โดยผู้สูงอายุ ๗๕ ปีขึ้นไปจะมีภาวะติดเตียงเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒.๖ จากช่วงอายุ ๖๐-๖๔ ปีที่มีเพียงร้อยละ ๐.๙ ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้มีการคาดการณ์ว่าค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุจะเพิ่มจาก ๖๓,๕๖๕.๑๓ ล้านบาทในปี พ.ศ.๒๕๕๓ เป็น ๒๒๘,๔๘๒.๒๑ ล้านบาทในปี พ.ศ.๒๕๖๕ ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓.๖ ในปี พ.ศ.๒๕๓๗ เป็นร้อยละ ๘.๗ ของผู้สูงอายุทั้งหมดในปี พ.ศ.๒๕๕๗ โดยส่วนใหญ่มักมีปัญหาด้านสุขภาพทั้งทางจิตใจและทางกาย รวมทั้งขาดผู้ดูแล สำหรับผู้สูงอายุวัยต้นอายุ ๖๐-๖๙ ปีที่มีสถานะทางสุขภาพดีมีกว่าร้อยละ ๕๙.๙ ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ยังสามารถทำงานได้ แต่สัดส่วนของการทำงานยังไม่สูงมากนัก โดยปี พ.ศ.๒๕๕๗ ผู้สูงอายุ ๖๐-๖๔ ปี มีงานทำร้อยละ ๕๙.๒ และกลุ่มวัย ๖๕-๖๙ ปี ร้อยละ ๔๕.๖ ของประชากรในวัยเดียวกัน ยังจะส่งผลต่อรายได้และเงินออมเมื่อเข้าสู่บั้นปลายชีวิตของผู้สูงวัย นอกจากนี้ด้านปัจจัยที่อยู่อาศัยและระบบบริการสาธารณะยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ สะท้อนได้จากผู้สูงอายุเพียงร้อยละ ๗.๒ ที่พึงพอใจในบริการสาธารณะทุกระบบและสถานที่สาธารณะส่วนใหญ่ไม่มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ทางลาด บันไดมีราวจับ ห้องสุขาที่ใช้งานได้^๓

จากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๖๕) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้วางวิสัยทัศน์เอาไว้ว่า “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” โดยมีเป้าประสงค์ที่จะเห็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ มีสุขภาพที่ดีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ครอบครัวมีสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสมอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม รวมถึงมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง^๔ โดยมีการวางยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ ๕ ยุทธศาสตร์และกำหนด “ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ” ไว้เป็น ๑ ใน ๕ ยุทธศาสตร์ข้างต้น และภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้กำหนดมาตรการ ระบบบริการ และเครือข่ายการเกื้อหนุนเอาไว้ โดยในข้อ ๔.๓ กำหนดไว้ว่า “ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา องค์กรเอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์มีส่วนร่วมในการดูแลจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุโดยกระบวนการประชาคม” ซึ่งมาตรการในข้อนี้ได้วางบทบาทสำคัญไว้กับกลไกในพื้นที่ในการทำงานร่วมกันเพื่อการดูแลผู้สูงอายุโดยเน้นกระบวนการแบบมีส่วนร่วม^๕ ขณะที่องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)) มองว่าชุดบริการที่จำเป็นสำหรับผู้ที่มีภาวะพึ่งพิงหรือผู้สูงอายุที่ต้องการ

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔), เข้าถึงได้จาก: http://https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=๖๔๒๒. [๒๓ กันยายน ๒๕๖๔]

^๔ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕- ๒๕๖๕) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย), หน้า ๒๙.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

ความช่วยเหลือในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันร่วมกับการบริการทางการแพทย์พื้นฐาน เป็นต้นว่า การทำแผล การบริหารความปวด การให้ยา การเฝ้าระวังภาวะสุขภาพ การป้องกันโรค การฟื้นฟูสมรรถภาพหรือบริการดูแลแบบประคับประคอง ซึ่งในเรื่องนี้ Kane, R.A. ได้เสนอเป้าหมายการดูแลคนกลุ่มนี้ว่าควรประกอบด้วย ๑) สุขภาพดีขึ้นหรือไม่แย่ลง (Improve or maintain health) ๒) อาการปวดหายไปและรู้สึกดีขึ้น (Promote comfort and freedom from pain) ๓) สมรรถนะร่างกายดีขึ้นหรือชะลอการถดถอย (Improve or slow deterioration of functional ability) ๔) ความรู้และทักษะดูแลตนเองดีขึ้น (Improve consumer knowledge and self-care abilities) ๕) ได้รับการดูแลช่วยเหลือตามความจำเป็น (Meet needs for care and assistance) ๖) สุขภาพจิตดีขึ้นไม่ซึมเศร้า (Enhanced psychological well-being) ๗) สถานภาพทางสังคมดีขึ้น (Enhanced social well-being) มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมีบทบาทในครอบครัวชุมชนมีงานอดิเรกมีอาชีพและปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๘) อยู่อย่างมีความหวังและความหมาย (Promote meaningful lives) ๙) ช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุดและมีอิสระในการตัดสินใจที่จะเลือก (Maximizing consumer independence and autonomy) และ ๑๐) สามารถอาศัยอยู่ในบ้านตนเอง (Allow the consumer to be at home)^๖

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ระหว่างภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางตอนบน มีพื้นที่ประมาณ ๙,๕๙๗ ตารางกิโลเมตร ถือว่าเป็นเมืองใหญ่อันดับ ๒ ของภาคเหนือรองจากจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้น ๑,๐๕๙,๘๘๗ คน^๗ มีประชากรสูงอายุตั้งแต่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจำนวน ๒๐๙,๖๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๗๘ สูงเป็นอันดับที่ ๑๕ ของประเทศ^๘ ซึ่งมากกว่าค่าเฉลี่ยของผู้สูงอายุทั้งประเทศที่มีเพียงร้อยละ ๑๙.๒^๙ เมื่อพิจารณาประชากรที่มีสัญชาติไทยและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านตามกลุ่มอายุในปี พ.ศ.๒๕๖๒ พบว่า มีประชากรอายุ ๐-๑๔ ปี มีจำนวน ๑๕๙,๙๙๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔๑ อายุ ๑๕-๖๐ ปีจำนวน ๖๘๒,๕๖๗ คน หรือร้อยละ ๖๔.๗๗ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไปจำนวน ๑๙๕,๒๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๘๑^{๑๐} ซึ่งจะพบว่าประชากรวัยเด็กและแรงงานลดลง

^๖ วรารณ ขาญด้วยวิทย์ และ ยศ วัชรคุปต์, ระบบประกันการดูแลระยะยาว : ระบบที่เหมาะสมกับประเทศไทย, สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๖๐.

^๗ ประกาศสำนักทะเบียนกลาง, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๔ ง ๓๐ มกราคม ๒๕๖๓, ประกาศ ณ วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก: http://http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๖๓/๕/๐๒๔/T_๐๐๑๗.PDF pdf. [๒๓ กันยายน ๒๕๖๓]

^๘ สำนักงานสถิติจังหวัดนครสวรรค์, ข้อมูลสถิติจำนวนประชากร จำแนกรายอายุ เพศ และเขตการปกครอง จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ.๒๕๖๒. เข้าถึงได้จาก: http://http://nksawan.nso.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๒๕๘:๕๐-๐๑-๕๔๔๗&catid=๑๐๕:๒๐๑๒-๐๑-๐๙-๐๗-๐๗-๔๔&Itemid=๕๑๐. [๒๓ กันยายน ๒๕๖๓]

^๙ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), อ้างแล้ว.

^{๑๐} กรมกิจการผู้สูงอายุ, “สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย ๗๗ ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๒”, เข้าถึงได้จาก <https://www.dop.go.th/th/know/side/๑/๑/๒๗๕> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๓]

ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น^{๑๑} ทำให้สถานการณ์โครงสร้างและสัดส่วนประชากรที่นี้เป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ไปแล้ว โดยมีประชากรที่อายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไปสูงกว่าร้อยละ ๒๔ จากสถานการณ์เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุย่อมหมายถึงการเพิ่มขึ้นของภาระของรัฐ สังคม ชุมชน และครอบครัว ในการดูแลรักษาสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และดูแลทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ระดับจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้การได้รับสวัสดิการสังคมที่รัฐเป็นผู้จัดให้และการจัดสวัสดิการสังคมที่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้^{๑๒}

ในการรองรับกับสถานการณ์ด้านผู้สูงอายุของจังหวัดนครสวรรค์ที่ผ่านมาได้มีการจัดสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๘ โดยบรรจุระเบียบวาระเรื่อง “การเตรียมความพร้อมประชากรก่อนวัยสูงวัยและการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุแบบบูรณาการ” ขึ้นในการจัดสมัชชาสุขภาพจังหวัดและสมาชิกสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์ได้มีฉันทมติร่วมกันรวม ๑๐ ข้อ โดยในข้อที่ ๔ มีมติว่า “ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับฝ่ายปกครองท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน) ร่วมกับกลไกต่าง ๆ อาทิ สาขาสมาคมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ประจำจังหวัดภาคเอกชน และกลุ่มจิตอาสา ซึ่งมีหน้าที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานผู้สูงอายุระดับท้องถิ่น เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาระบบ สร้างกลไก การเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงวัยและขับเคลื่อนเครือข่ายในการดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนทุกภาคส่วนในรูปแบบบูรณาการอย่างใกล้ชิดไม่แยกส่วนจากกัน และให้กำหนดเป็นข้อบังคับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม โดยมีมาตรการหรือกติกาทางสังคมและหรือกำหนดธรรมนูญสุขภาพร่วมกันของคนในชุมชน”^{๑๓} และในการขับเคลื่อนเชิงรูปธรรมของมติสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์นั้น ที่ผ่านมามีการจัดทำธรรมนูญสุขภาพผู้สูงอายุตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ และประกาศใช้ไปแล้วเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๘ โดยมีสาระจำแนกเป็น ๖ หมวดรวม ๓๒ ข้อ ครอบคลุมทุกมิติตามข้อเสนอของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ คือ การสร้างสุขภาพะด้านเศรษฐกิจและรายได้ ด้านสุขภาพ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม รวมถึงการเดินทาง^{๑๔} ขณะเดียวกันในพื้นที่อื่นหรือตำบลอื่นในการเตรียมความพร้อมประชากรก่อนวัยสูงวัยและการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุแบบบูรณาการที่จะเป็นมาตรการนำไปสู่ “การคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล” กลับยังไม่เกิดการขับเคลื่อนและพัฒนาเท่าที่ควร ประกอบกับจังหวัดนครสวรรค์ ณ ปัจจุบันกลายเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ ฉะนั้นการที่

^{๑๑} สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, “ข้อมูลสำคัญจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓”. (อึดสำเนา).

^{๑๒} พิสิทธิ์ จอมบุญเรือง, “แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเองในจังหวัดนครสวรรค์”, วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒๔ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๕-๒๘.

^{๑๓} คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์, เอกสารหลัก/มติโครงการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๕๘. (นครสวรรค์ : ร้านไอปรินท์, ๒๕๕๘). หน้า ๒๘.

^{๑๔} วิสุทธิ บุญญะโสภิต, บทเรียนการจัดทำธรรมนูญสุขภาพผู้สูงอายุตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์, เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม, หน้า ๖๔.

จะพัฒนาจังหวัดให้สอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๕) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ.๒๕๕๒ ที่ได้วางวิสัยทัศน์ของแผนไว้ว่า “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” โดยทุกองค์กร ภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์จะต้องหันมาร่วมกันขับเคลื่อนและพัฒนาในหลากหลาย กิจกรรมและโครงการในระดับตำบลอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุให้ ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ตามที่สภาพัฒนาฯ ได้ ออกแบบไว้ แผนงานวิจัย “การคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล” จึงมุ่งเน้นที่จะ ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหาร ชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมานุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ซึ่ง คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องหันมาร่วมมือกันพัฒนาระบบและกลไกทาง สังคมโดยเฉพาะในหน่วยย่อยระดับตำบลมาเป็นฐานในการคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์

๑.๒ ปัญหาการวิจัย

การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์ โดย การบูรณาการองค์ความรู้และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการคุ้มครองและดูแล ผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม จะมีการพัฒนาสู่การ สร้างระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมานุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลให้เกิดเป็นรูปธรรม และเกิดความยั่งยืนได้อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๑.๓.๒ เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๑.๓.๓ เพื่อพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๑.๓.๔ เพื่อพัฒนาธรรมานุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๑.๓.๕ เพื่อถอดบทเรียนการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลใน จังหวัดนครสวรรค์

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัย ระดับตำบลหนองนมวัวเกิดผลเป็นรูปธรรม บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ อำนวยการระดับตำบล นักจัดการชุมชน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม และผู้มีส่วนได้เสียในระดับพื้นที่ โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ด้วยสถานการณ์ด้านผู้สูงอายุของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์มีค่าเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ ๒๓.๒๓ (ผู้สูงอายุ ๑,๑๘๘ คนจากประชากร ๕,๑๑๕ คน) ถือว่าได้เข้าสู่ความเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (ค่าเฉลี่ยเกินร้อยละ ๒๐) ขณะที่ในภาพรวมของจังหวัดนครสวรรค์มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ ๑๙.๗๘ ฉะนั้นเพื่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมที่ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม จึงต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงกายภาพ ข้อมูลประชากร ข้อมูลเศรษฐกิจ ข้อมูลทุนชุมชน รวมถึงบริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวกับการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมหรือโครงการตามลำดับ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรที่มีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัย

๑) ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่มีอายุ ๑๘ ปีขึ้นไปที่ย้ายอยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งการปกครองออกเป็น ๙ หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ ๑ หนองนมวัว หมู่ที่ ๒ หนองตาเซียง หมู่ที่ ๓ หนองนมวัว หมู่ที่ ๔ ดอนขวาง หมู่ที่ ๕ หนองกระดุกเนื้อ หมู่ที่ ๖ หนองกระดุกเนื้อ หมู่ที่ ๗ หนองเด่น หมู่ที่ ๘ โป่งยอ และหมู่ที่ ๙ ดอนยาว จำนวน ๑,๔๙๔ ครัวเรือน ประชาชน ๕,๑๑๕ คน ในจำนวนนี้เป็นผู้สูงอายุ ๑,๑๘๘ คน

๒) ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้แทนส่วนงานภาครัฐ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พระสงฆ์สังฆาธิการ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้แทนสาขาวิชาชีพในชุมชน ประชาชน และเยาวชน เข้าร่วมประชุมประชาคมตำบลเพื่อสร้างการรับรู้และร่วมกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนพัฒนาให้เกิดกิจกรรมหรือโครงการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุของตำบลใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม จำนวน ๙๕ รูป/คน

๓) คณะกรรมการอำนวยการระดับตำบลเพื่อขับเคลื่อนนโยบายในการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๑๗ รูป/คน

๔) นักจัดการชุมชนใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม จำนวน ๙๕ รูป/คน ประกอบด้วย

นักจัดการชุมชนด้านการออมชุมชน	จำนวน ๒๒ รูป/คน
นักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม	จำนวน ๑๙ รูป/คน
นักจัดการชุมชนด้านการบริหารชุมชน	จำนวน ๒๘ รูป/คน
นักจัดการชุมชนด้านธรรมนูญความสุข	จำนวน ๒๖ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายในการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยครอบคลุมใน ๔ มิติ คือ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมนูญความสุขชุมชนวิถี

พุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยในพื้นที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีผู้สูงอายุในตำบลมีค่าเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ ๒๓.๒๓ (ผู้สูงอายุ ๑,๑๘๘ คนจากประชากร ๕,๑๑๕ คน) ถือเป็นตำบลสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เนื่องจากมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ ๒๐

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๖๔ ไปจนถึง ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๖ รวมระยะเวลา ๑๘ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการการวิจัย

๑.๕.๑ การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธ หมายถึง มาตรการทางสังคมที่มีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นฐานเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน ที่มีการขับเคลื่อนพัฒนาให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน หรือดำเนินไปอย่างสอดคล้องและเป็นไปตามแนววิถีพุทธวิถีไทย บนพื้นฐานของการสร้างความมั่นคงเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม

๑.๕.๒ การรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล หมายถึง การพัฒนาการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุทั้งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีการขับเคลื่อนพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมานุยุความสุขชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหรือสังคมที่มีผู้สูงอายุทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนหมู่บ้านที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายบรรดาในระดับพื้นที่

๑.๕.๓ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ หมายถึง กระบวนการ แนวทางในการพัฒนาการออมชุมชนวิถีพุทธตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ประกอบด้วย การพัฒนาระบบการออมชุมชนเพื่อให้เกิดอาชีพ สร้างรายได้ หรือเกิดการขยันหา (อุฏฐานสัมปทา) การเก็บออมหรือหมั่นรักษาทรัพย์ที่ได้มา (อารักขสัมปทา) การมีใจน้ำจิต น้ำใจดีต่อกันหรือต่อกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตตตา) และการใช้ชีวิตแบบพอเพียง (สมชีวิตา)

๑.๕.๔ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ หมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไข หรือพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุมีความเหมาะสม โดยยึดหลักสัปปายะ ๗ ใน ๓ มิติ คือ ๑) มิติสภาพแวดล้อมภายในครอบครัวหรือที่อยู่อาศัย (อาวาสสัปปายะ/โภชนาสัปปายะ) ๒) มิติสภาพแวดล้อมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต (ภัสสสัปปายะ/บุคลสัปปายะ/อิริยาปถสัปปายะ) และ ๓) มิติสภาพแวดล้อมภายนอกในชุมชน (โคจรสัปปายะ/อุตุสัปปายะ) โดยเฉพาะเส้นทางสัญจร พื้นที่ทางเท้า ทางข้าม ทางแยก พื้นที่สีเขียวและความร่มรื่นในชุมชนที่มีความเหมาะสมและรองรับกับสังคมสูงวัย

๑.๕.๕ นักบริหารชุมชนวิถีพุทธ หมายถึง บุคลากรในหมู่บ้าน ตำบล ที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้สนับสนุน ช่วยเหลือผู้สูงอายุ หรือเป็นผู้ที่มีจิตอาสา จิตสาธารณะ ที่มีจิตใจเสียสละ มีการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นต้นว่า อาสาสมัครบริหารท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ประจำตำบล ญาติผู้สูงอายุ และคนในชุมชนที่มีจิตใจจะช่วยเหลือหรือดูแลผู้สูงอายุ

เพื่อให้การดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม เพื่อให้การดำรงชีวิตของผู้สูงอายุดำเนินไปอย่างสอดคล้องและเป็นไปตามหลักภาวะนา ๔ ซึ่งได้แก่ การสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดการพัฒนาทางกายหรือกำลังร่างกาย (กายภาวะนา) การสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนตามปกติสุข (ศีลภาวะนา) การสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดความสุขทางใจ (จิตตภาวะนา) และการสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุและมีผล (ปัญญาภาวะนา)

๑.๕.๖ ธรรมนูญความสุขชุมชน หมายถึง ข้อตกลงร่วมกันของชุมชนที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้เกิดการกำหนดกติกาการอยู่ร่วมกัน (ศีลของชุมชน) ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการและประโยชน์ของชุมชน เพื่อสังคมอยู่ร่วมกันอย่างอยู่เย็นเป็นสุข โดยมีธรรมนูญความสุขชุมชนเป็นหลักยึดเหนี่ยวสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

๑.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย (Conceptual Framework) เรื่องนี้มุ่งพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมเพื่อให้รองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล โดยการบูรณาการองค์ความรู้และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเพื่อรองรับสังคมสูงวัยใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล จะเป็นแนวทางหรือรูปแบบในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน โดยเฉพาะเมื่อตนเองหรือบุคคลที่รักในครอบครัวหรือในชุมชนก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้สูงอายุ บนพื้นฐานของการขยันหา (อุฏฐานสัมปทา) รักษาไว้ (อารักขสัมปทา) มีน้ำใจต่อกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตตตา) และใช้ชีวิตแบบพอเพียง (สมชีวิตา)

๑.๗.๒ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล เป็นการพัฒนาสีเขียวที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุให้เกิดความเหมาะสมตามหลักสัปปายะ ใน ๓ มิติ คือ ๑) มิติสภาพแวดล้อมภายในครอบครัวหรือที่อยู่อาศัย (อาวาสสัปปายะ/โกชนสัปปายะ) ๒) มิติสภาพแวดล้อมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต (ภัสสสัปปายะ/บุคคลสัปปายะ/อิริยาบถสัปปายะ) ที่มีความเหมาะสมและรองรับกับสังคมสูงวัยให้มีการใช้ชีวิตที่สะดวก ปลอดภัย มีอากาศสดชื่น แจ่มใส ปลอดภัย และมีพื้นที่สาธารณะไว้รองรับกิจกรรมร่วมกันทั้งการออกกำลังกาย หรือการประกอบงานบุญ งานกุศล และ ๓) มิติสภาพแวดล้อมภายนอกในชุมชน (โคจรสัปปายะ/อุตสัปปายะ) โดยเฉพาะเส้นทางสัญจร พื้นที่ทางเท้า ทางข้าม ทางแยก การเพิ่มพื้นที่สีเขียวและการคืนความร่มรื่นให้กับชุมชน

๑.๗.๓ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล เป็นการพัฒนานคนในตำบลทั้งที่เป็นอาสาสมัครบริหารท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ญาติ หรือลูกหลานผู้สูงอายุ และพระภิกษุ สามเณรในวัดหรือชุมชนให้มีความรู้ มุมมอง ทักษะ และทักษะ ในการช่วยเหลือหรือดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้การดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม โดยมุ่งสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดการพัฒนาทางกายหรือกำลังร่างกาย (กายภาวนา) การสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนตามปกติสุข (ศีลภาวนา) การสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดความสุขทางใจ (จิตตภาวนา) และการสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุและมีผล (ปัญญาภาวนา)

๑.๗.๔ การพัฒนาธรรมานุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล เป็นการจัดทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันของคนในตำบลเป็นลายลักษณ์อักษร ถือเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้เกิดการกำหนดกติกาการอยู่ร่วมกัน (ศีลของชุมชน) ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการ และประโยชน์ของชุมชน เพื่อสังคมอยู่ร่วมกันอย่างอยู่เย็นเป็นสุข โดยมีธรรมานุญความสุขชุมชนเป็นหลักยึดเหนี่ยวสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

๑.๗.๕ บทเรียนในการขับเคลื่อนพัฒนาแผนงานวิจัยการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ทำการเผยแพร่องค์ความรู้และกระบวนการในการสร้างพลวัตทางสังคมเพื่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมที่จะรองรับกับสังคมสูงวัยระดับตำบลหมู่บ้านที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเป็นพื้นที่กรณีศึกษาที่จะทำให้หมู่บ้านหรือตำบลอื่น ๆ ในประเทศไทยสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้หรือนำไปสู่การขยายผลที่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือวัฒนธรรมอันดีงามในพื้นที่นั้น ๆ ต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาแผนงานวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์” ได้มีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ โดยแบ่งการนำเสนอ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมสูงวัย
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุกับความสุข
- ๒.๓ แนวคิดการคุ้มครองทางสังคม
- ๒.๔ แนวคิดเรื่องการออม
- ๒.๕ แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมของชุมชน
- ๒.๖ แนวคิดเรื่องอาสาสมัครหรือนักบริบาลชุมชน
- ๒.๗ แนวคิดการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชน
- ๒.๘ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคม
- ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมสูงวัย

สังคมสูงวัย (Aging Society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกันในอัตราเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ ๑๐ ขึ้นไป หรือมีประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ ๗ ขึ้นไป ขณะที่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) นั้นหมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ ๒๐ ขึ้นไป หรือมีประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ ๑๔ ขึ้นไป สำหรับนิยามที่เกี่ยวกับสังคมสูงวัยหรือสังคมที่เต็มไปด้วยผู้สูงอายุนั้น องค์การสหประชาชาติ (United Nations:UN) ได้ให้นิยามผู้สูงอายุ (Older person) ว่าหมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป และได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมสูงวัย เป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ๑) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย (Aging Society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ ๖๕ ปี มากกว่าร้อยละ ๗ ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมสูงวัย ๒) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ ๖๕ ปี มากกว่าร้อยละ ๑๔ ของประชากรทั้งประเทศแสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ และ ๓) ระดับสังคมสูงวัยอย่างเต็มที่ (Super-aged society)

หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างเต็มที่ ทั้งนี้องค์การสหประชาชาติยังได้คาดการณ์ว่าในช่วงปี ค.ศ.๒๐๐๑-๒๐๑๐ เป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ และโลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย ซึ่งแต่ละประเทศจะเข้าสู่สังคมสูงวัยแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ เช่น ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางด้านการแพทย์ การโภชนาอาหาร

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุของ United Nations World Population Ageing ยังพบว่าหลังจากปี พ.ศ.๒๕๕๒ ประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิงได้แก่เด็กและผู้สูงอายุของประเทศไทยมีจำนวนมากกว่าประชากรในวัยแรงงาน และในปี พ.ศ.๒๕๖๐ จะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประชากรเด็กน้อยกว่าผู้สูงอายุ สถานการณ์เช่นนี้เป็นผลมาจากการลดภาวะเจริญพันธุ์อย่างรวดเร็ว และการลดลงอย่างต่อเนื่องของระดับการตายของประชากร ทำให้จำนวนและสัดส่วนประชากรสูงอายุของไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากข้อมูลประชากรของประเทศไทยปี พ.ศ.๒๕๖๐ ประชากรไทยมีจำนวน ๖๔.๖ ล้านคน เป็นผู้สูงอายุมากถึง ๙.๖ ล้านคน คาดว่าในปี พ.ศ.๒๕๗๓ จะมีจำนวนผู้สูงอายุ ๑๗.๖ ล้านคน (ร้อยละ ๒๖.๓) และปี พ.ศ.๒๕๘๓ จะมีจำนวนถึง ๒๐.๕ ล้านคน (ร้อยละ ๓๒.๑) ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน จะต้องร่วมกันดำเนินงานเพื่อคุ้มครอง ส่งเสริม และสนับสนุน สถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุ

สำหรับประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ถือว่าได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย โดยมีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งหมด และกำลังก้าวสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.๒๕๖๔ ซึ่งมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งประเทศ นอกจากนี้ยังมีการสำรวจพบว่าประเทศไทยมีผู้สูงอายุเสียชีวิตจากการพลัดตกหรือหกล้มปีละ ๑,๐๐๐ คน และ ๑ ใน ๕ ของผู้สูงอายุที่หกล้มแล้วไม่สามารถกลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติ^๑ จากการคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติในปี พ.ศ.๒๕๖๘ ทั่วโลกจะมีประชากรที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี ถึง ๑,๒๐๐ ล้านคน และในปี พ.ศ.๒๕๙๓ จะมีประชากรที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี กว่า ๒,๐๐๐ ล้านคน หรือคิดเป็นสัดส่วน ๒๐% ของประชากรโลกทั้งหมด และในปี พ.ศ.๒๕๙๐ จะเป็นครั้งแรกของโลกที่จำนวนประชากรอายุ ๖๐ ปีจะมีมากกว่าจำนวนประชากรเด็ก ประเทศไทยก็เช่นกันโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบุว่าจำนวนผู้สูงอายุในประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ.๒๕๘๐ หรืออีก ๑๕ ปีข้างหน้าไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยมีผู้สูงอายุเกิน ๖๐ ปี มากกว่า ๒๘% ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในวันข้างหน้าอย่างมาก หากพิจารณาอัตราการพึ่งพิงในปี พ.ศ.๒๕๖๐ ซึ่งหมายถึงประชากรวัยทำงาน ๑๐๐ คน จะต้องรับภาระประชากรผู้สูงอายุและวัยเด็ก ๕๑ คน และคาดว่าจะเพิ่มเป็น ๖๔ คน ในปี พ.ศ.๒๕๗๐^๒ ซึ่งสังคมไทยควรตระหนักและเตรียมรับมือกับสถานการณ์เหล่านี้ในอนาคต ส่วนสถิติผู้สูงอายุของประเทศไทยปี พ.ศ.๒๕๖๒ มีจำนวน ๑๑,๑๓๖,๐๕๙ คน จากจำนวนประชากร ๖๖,๕๕๘,๙๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗๓ จากสถานการณ์เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุย่อมหมายถึงการเพิ่มขึ้นของภาระของรัฐ

^๑ ภรณ์ ภูประเสริฐ, “แนวคิดการสร้างเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ”, ไทยโพสต์, เข้าถึงได้จาก [https://www.thaihealth.or.th/Content/๔๒๘๒๐\[๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔\]](https://www.thaihealth.or.th/Content/๔๒๘๒๐[๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔])

^๒ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ข่าวประชาสัมพันธ์ “สถิติบอกระไร ผู้สูงวัยปัจจุบันและอนาคต”, เข้าถึงได้จาก [http://www.nso.go.th/sites/๒๐๑๔/Pages/Press Release/๒๕๖๑/No๑-๐๔-๖๑-๑.aspx](http://www.nso.go.th/sites/๒๐๑๔/Pages/Press%20Release/๒๕๖๑/No๑-๐๔-๖๑-๑.aspx). [๗ สิงหาคม ๒๕๖๔].

สังคม ชุมชน และครอบครัวในการดูแล รักษาสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และดูแลทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ระดับจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้วิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มของสังคมไทยโดยเฉพาะเรื่องโครงสร้างประชากรไทยจะเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๕ ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ โดยจะมีกลุ่มผู้สูงอายุมีปัญหาทางสุขภาพและมีแนวโน้มอยู่คนเดียวมากขึ้นจากในปี พ.ศ.๒๕๕๙ ผู้สูงอายุที่มีอายุ ๗๐ ปีขึ้นไปมีจำนวนทั้งสิ้น ๔.๖ ล้านคนหรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๔๒.๙ ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น ๕.๖ ล้านคนในปี พ.ศ.๒๕๖๕ ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นวัยพึ่งพิงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ โดยผู้สูงอายุ ๗๕ ปีขึ้นไป จะมีสภาวะติดเตียงเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒.๖ จากช่วงอายุ ๖๐-๖๔ ปีที่มีเพียงร้อยละ ๐.๙ ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้มีการคาดการณ์ว่าค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุจะเพิ่มจาก ๖๓,๕๖๕.๑๓ ล้านบาทในปี พ.ศ.๒๕๕๓ เป็น ๒๒๘,๔๘๒.๒๑ ล้านบาทในปี พ.ศ.๒๕๖๕ ขณะเดียวกันผู้สูงอายุอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓.๖ ในปี พ.ศ.๒๕๓๗ เป็นร้อยละ ๘.๗ ของผู้สูงอายุทั้งหมด ในปี พ.ศ.๒๕๕๗ โดยส่วนใหญ่มักมีปัญหาด้านสุขภาพทั้งทางจิตและทางกายรวมทั้งขาดผู้ดูแลสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นอายุ ๖๐-๖๙ ปีที่มีสถานะทางสุขภาพดีมีกว่าร้อยละ ๕๙.๙ ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ยังสามารถทำงานได้ แต่สัดส่วนของการทำงานยังไม่สูงมากนัก โดยปี พ.ศ.๒๕๕๗ ผู้สูงอายุวัย ๖๐-๖๔ ปี มีงานทำร้อยละ ๕๙.๒ และกลุ่มวัย ๖๕-๖๙ ปี ร้อยละ ๔๕.๖ ของประชากรในวัยเดียวกัน ยังจะส่งผลต่อรายได้และเงินออมเมื่อเข้าสู่บั้นปลายชีวิตของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ด้านปัจจัยที่อยู่อาศัยและระบบบริการสาธารณะยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ สะท้อนได้จากผู้สูงอายุเพียงร้อยละ ๗.๒ ที่พึงพอใจในบริการสาธารณะทุกระบบและสถานที่สาธารณะส่วนใหญ่ไม่มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ทางลาด บันไดมีราวจับ ห้องสุขาที่ใช้กันได้^๓

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๕) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้วางวิสัยทัศน์เอาไว้ว่า “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” โดยมีเป้าประสงค์ที่จะเห็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ มีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิต ครอบครัวมีสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม และมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง^๔ โดยมีการวางยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ ๕ ยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ได้กำหนด “ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ” ไว้เป็น ๑ ใน ๕ ยุทธศาสตร์ และภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้กำหนดมาตรการ ระบบบริการ และเครือข่ายการ

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), เข้าถึงได้จาก: http://https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=๖๔๒๒. [๒๓ กันยายน ๒๕๖๔]

^๔ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕- ๒๕๖๔)ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย), หน้า ๒๙.

เกี่ยวพันเอาไว้ โดยในข้อ ๔.๓ กำหนดไว้ว่า “ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา องค์กรเอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์มีส่วนร่วมในการดูแลจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุ โดยกระบวนการประชาคม” ซึ่งมาตรการในข้อนี้ได้วางบทบาทสำคัญไว้กับกลไกในพื้นที่ในการทำงานร่วมกันเพื่อการดูแลผู้สูงอายุโดยเน้นกระบวนการแบบมีส่วนร่วม^๕ ขณะที่องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)) มองว่าชุดของบริการที่จำเป็นสำหรับผู้ที่มีภาวะพึ่งพิงหรือผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันจะต้องให้บริการร่วมกับการบริการทางการแพทย์พื้นฐาน เป็นต้นว่า การทำแผล การบริหารความปวด การให้ยา การเฝ้าระวังภาวะสุขภาพ การป้องกันโรค การฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือบริการดูแลแบบประคับประคอง ซึ่งในเรื่องนี้ Kane, R.A. ได้เสนอเป้าหมายการดูแลคนกลุ่มนี้ควรประกอบด้วย ๑) สุขภาพดีขึ้นหรือไม่แย่ลง (Improve or maintain health) ๒) อาการปวดหายไปและรู้สึกดีขึ้น (Promote comfort and freedom from pain) ๓) สมรรถนะร่างกายดีขึ้นหรือชะลอการถดถอย (Improve or slow deterioration of functional ability) ๔) ความรู้และทักษะดูแลตนเองดีขึ้น (Improve consumer knowledge and self-care abilities) ๕) ได้รับการดูแลช่วยเหลือตามความจำเป็น (Meet needs for care and assistance) ๖) สุขภาพจิตดีขึ้นไม่ซึมเศร้า (Enhanced psychological well-being) ๗) สถานภาพทางสังคมดีขึ้น (Enhanced social well-being) มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมีบทบาทในครอบครัวชุมชนมีงานอดิเรกมีอาชีพและปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๘) อยู่อย่างมีความหวังและความหมาย (Promote meaningful lives) ๙) ช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุดและมีอิสระในการตัดสินใจที่จะเลือก (Maximizing consumer independence and autonomy) และ ๑๐) สามารถอาศัยอยู่ในบ้านตนเอง (Allow the consumer to be at home)^๖

ประชากรผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงวัย ประกอบด้วย ผู้สูงอายุตอนต้น คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง ๖๐ ถึง ๖๙ ปีเป็นประชากรผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่แข็งแรง ช่วยเหลือตนเองได้ ส่วนหนึ่งทำงาน ผู้สูงอายุตอนกลาง คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง ๗๐ ถึง ๗๙ ปี เป็นประชากรผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่แข็งแรงลดลง มีภาวะเจ็บป่วยเพิ่มขึ้น อาจเป็นภาวะเจ็บป่วยเรื้อรังแต่ส่วนใหญ่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และผู้สูงอายุตอนปลาย คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุนับตั้งแต่ ๘๐ ปี มีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรัง มีภาวะทุพพลภาพ ช่วยเหลือตัวเองได้ลดลง และมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจนสิ้นอายุขัย^๗ ตามเกณฑ์ลักษณะทางสังคมจิตวิทยาและชีววิทยาได้กำหนดช่วงวัยของผู้สูงอายุแบ่งเป็น ๔ ช่วง ได้แก่ ๑) ช่วงสูงอายุตอนต้น (Young-old) อายุประมาณ ๖๐ ถึง ๖๙ ปี ผู้สูงอายุจำนวนมากมีสภาพร่างกายแข็งแรงแต่เผชิญปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญคือ การเกษียณอายุการทำงาน การสูญเสียสถานภาพทางสังคม มีรายได้ลดลง การสูญเสียเพื่อนฝูงรุ่นราวคราวเดียวกัน ความสามารถใน

^๕ เรืองเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^๖ วรธรรม ขาญด้วยวิทย์ และ ยศ วัชรคุปต์, ระบบประกันการดูแลระยะยาว : ระบบที่เหมาะสมกับประเทศไทย, สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, ๒๕๖๐.

^๗ อุทัยทิพย์ เจียวิวรรณ์กุล, “สถานการณ์ของวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ”, ในเอกสารการสอนชุดวิชา พัฒนาการผู้สูงวัยและผู้สูงอายุ, (นันทบุรี: สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘), หน้า ๒-๑๐.

การปรับตัวทำให้เข้าร่วมกิจกรรมสังคมอย่างต่อเนื่อง ๒) ช่วงสูงอายุตอนกลาง(Middle-age Old) อายุ ๗๐ ถึง ๗๙ ปี ช่วงนี้บุคคลเจ็บป่วยเพิ่มขึ้น การจากไปของเพื่อนสนิท การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมลดลง ๓) ช่วงสูงอายุตอนปลาย (Old-old) อายุ ๘๐ ถึง ๘๙ ปี บุคคลต้องปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้นเพราะต้องการความเป็นส่วนตัวและต้องการความช่วยเหลือเพิ่มมากขึ้น และ ๔) ช่วงสูงอายุตอนปลายสุดท้าย (Very Old-old) อายุตั้งแต่ ๙๐ ปีช่วงนี้มีปัญหาสุขภาพมากขึ้น ทำให้ต้องทำกิจกรรมที่พอใจและต้องการทำในชีวิตประจำวัน^๔

ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอายุ (The ageing transformation) ประชากรจะถูกจำแนกว่าสูงอายุเมื่อผู้สูงอายุมีสัดส่วนสูงกว่าประชากรกลุ่มอายุอื่นอัตราการเจริญพันธุ์ที่ลดลงและการมีอายุยืนยาวขึ้นในวัยสูงอายุนำไปสู่ภาวะสังคมสูงวัยอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของทั้งโลกนี้เพิ่มขึ้นสูงอย่างมากระหว่างปี ค.ศ.๒๐๑๐-๒๐๑๕ อายุคาดเฉลี่ยอยู่ที่ ๗๘ ปีในประเทศที่พัฒนาแล้ว และ ๖๘ ปีในประเทศกำลังพัฒนา ภายในปี ค.ศ.๒๐๔๕-๒๐๕๐ คาดว่าทารกเกิดใหม่สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ๘๓ ปีในประเทศพัฒนาแล้ว และ ๗๔ ปีในประเทศกำลังพัฒนาเมื่อปี ค.ศ.๑๙๕๐ มีประชากรที่อายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปในโลกนี้ ๒๐๕ ล้านคน ในปี ค.ศ.๒๐๑๒ จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นเกือบ ๘๑๐ ล้านคน และคาดว่าจะถึง ๑ พันล้านในอีกไม่ถึง ๑๐ ปีข้างหน้า และเพิ่มเป็น ๒ เท่าภายในปี ค.ศ.๒๐๕๐ คือถึง ๒ พันล้านคน โดยแต่ละภูมิภาคก็จะมีขนาดต่างกันชัดเจน เช่น ในปี ค.ศ.๒๐๑๒ ร้อยละ ๖ ของประชากรในแอฟริกามีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปเปรียบเทียบกับร้อยละ ๑๐ ในละตินอเมริกาและแคริบเบียนร้อยละ ๑๑ ในเอเชียร้อยละ ๑๕ ในโอเชียเนียร้อยละ ๑๙ ในอเมริกาเหนือและร้อยละ ๒๒ ในยุโรปภายในปี ค.ศ.๒๐๕๐ คาดว่าร้อยละ ๑๐ ของประชากรในแอฟริกาจะมีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเปรียบเทียบกับร้อยละ ๒๔ ในเอเชีย ร้อยละ ๒๔ ในโอเชียเนีย ร้อยละ ๒๕ ในละตินอเมริกาและแคริบเบียน ร้อยละ ๒๗ ในอเมริกาเหนือ และร้อยละ ๓๔ ในยุโรป โดยที่ทั่วโลกมีผู้หญิงเป็นประชากรส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุ ปัจจุบันนี้สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไประหว่างหญิง : ชายจะอยู่ที่ ๑๐๐:๘๔ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ ๘๐ ปีขึ้นไป หญิง:ชายจะอยู่ที่ ๑๐๐:๖๑ ผู้ชายและผู้หญิงมีประสบการณ์ในวัยสูงอายุที่แตกต่างกัน ความสัมพันธ์ทางเพศสภาพกำหนดวิถีชีวิตตั้งแต่วัยเด็กถึงวัยสูงอายุ มีอิทธิพลต่อการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาส พร้อมทั้งมีผลกระทบที่ต่อเนื่องและสะสม ดังนี้

๑. ความมั่นคงทางรายได้ (Income security) ความมั่นคงทางรายได้เป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุทั่วโลกเป็นห่วงกังวลมากที่สุด เรื่องนี้และเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงบ่อยที่สุด ประเด็นทั้งสองจึงเป็นความท้าทายที่สำคัญที่สุดสำหรับรัฐบาลที่กำลังเผชิญภาวะประชากรสูงอายุ วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลกเพิ่มแรงกดดันทางการเงินในการสร้างความมั่นใจทั้งในเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงการดูแลสุขภาพในยามสูงอายุ การลงทุนในระบบบำนาญเป็นหนึ่งในวิธีการที่สำคัญที่สุดในการสร้างความมั่นใจว่าผู้สูงอายุจะพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจและลดความยากจนเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ความยั่งยืนของระบบเหล่านี้จำเป็นต้องเป็นห่วงเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาที่แรงงานจำนวนมากอยู่ในภาคไม่เป็นทางการ

^๔ เอมอร์ จารุงรังสี, “แนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ”, ในเอกสารการสอนชุดวิชา พัฒนาการวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ, (นนทบุรี: สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๑๕-๑-๑๖.

๒. ฐานความคุ้มครองทางสังคม หรือการคุ้มครองทางสังคมขั้นต่ำ (Social protection floors) จึงจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางรายได้และการเข้าถึงบริการเพื่อสุขภาพและสังคมที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุทุกคน และเป็นข่ายความปลอดภัยที่ชะลอความพิการและป้องกันความแร้นแค้นในวัยชราได้ ไม่มีหลักฐานที่เป็นรูปธรรมหนักแน่นเพียงพอว่าภาวะประชากรสูงอายุโดยตัวของมันเองนั้น ไปร่อนทำลายการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือไม่ รวมทั้งประเทศเหล่านั้นไม่มีทรัพยากรที่เพียงพอในการสร้างความมั่นใจในเรื่องบำนาญและการดูแลสุขภาพสำหรับประชากรสูงอายุ แต่กระนั้นก็มีประเทศต่าง ๆ เพียง ๑ ใน ๓ จากทั่วโลกที่มีโครงการประกันสังคมที่ครอบคลุมซึ่งเกือบทั้งหมดครอบคลุมเฉพาะผู้ที่อยู่ในระบบ หรือไม่ถึงครึ่งของ ประชากรทั่วโลกในวัยแรงงาน (Economically active population) ขณะที่บำนาญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบำนาญทางสังคม หรือบำนาญที่ไม่ต้องจ่ายสมทบ (Social pension) เป็นบทสรุปที่สำคัญในตัวของมันเอง เพราะมันทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข ทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวด้วยในช่วงวิกฤติ บำนาญอาจเป็นแหล่งรายได้หลักของครัวเรือน และมักช่วยให้คนหนุ่มสาวและครอบครัวรับมือกับภาวะว่างงานได้

๓. การเข้าถึงการดูแลสุขภาพที่มีคุณภาพ (Access to quality health care) เพื่อให้สิทธิในการได้รับบริการดูแลสุขภาพทั้งกายและใจที่ได้มาตรฐานสูงสุดเป็นไปได้จริง ผู้สูงอายุต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลการดูแลสุขภาพที่ราคาไม่แพงและเป็นมิตรกับวัย รวมทั้งบริการที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้รวมถึงการป้องกันรักษา และการดูแลระยะยาวด้วย มุมมองเรื่องวัฏจักรชีวิตควรรวมอยู่ในกิจกรรมส่งเสริมและป้องกันสุขภาพที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุดูแลตนเองได้ ป้องกันโรคและชะลอโรคและความพิการ รวมทั้งให้การรักษา จึงจำเป็นต้องมีนโยบายเพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก งานวิจัยทางการแพทย์ และการดูแลเพื่อฟื้นฟูสุขภาพ การฝึกอบรมผู้ดูแลและผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพมีความจำเป็นในการสร้างความมั่นใจว่าผู้ที่ทำงานกับผู้สูงอายุจะเข้าถึงข้อมูลและการอบรมพื้นฐานในการดูแลผู้สูงอายุ ทั้งนี้ต้องให้ความช่วยเหลือผู้ดูแลได้แก่ สมาชิกในครอบครัว ผู้ทำหน้าที่ดูแลที่อยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดูแลผู้สูงอายุที่ร่างกายอ่อนแอเปราะบางเป็นระยะยาว และผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่ดูแลผู้อื่น

๔. สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย (Enabling environments) สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นมิตรต่อวัยจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สนับสนุนให้สูงวัยอย่างกระฉับกระเฉง มีความสำคัญมากเป็นพิเศษ เมื่อคนแก่ตัวลงและเผชิญปัญหาทั้งในเรื่องการเคลื่อนไหว สายตา หูฟัง หูตึง ที่อยู่อาศัยในราคาที่ผู้สูงอายุจ่ายได้และมีการคมนาคมขนส่งสะดวก สามารถเข้าถึงได้ง่าย ที่จะสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสูงวัยสามารถอยู่ในแหล่งพำนักรักษาหรือชุมชนเดิมของตน มีความจำเป็นมากในการคงไว้ซึ่งการพึ่งพาตนเอง เอื้อให้มีการติดต่อสื่อสารทางสังคม และช่วยให้ผู้สูงอายุยังเป็นสมาชิกที่กระฉับกระเฉงของสังคมอยู่ได้ยังมีงานที่จำเป็นต้องทำอีกมากเพื่อเปิดเผยสื่บค้นและป้องกันการเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่มีความเสี่ยงสูงกว่า อย่างไรก็ตามก็มีความก้าวหน้าอยู่บ้างในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของผู้สูงอายุ เห็นได้ชัดจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความเห็นที่กำหนดประเด็นหลักที่การพัฒนาเครื่องมือด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ โดยเน้นผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ

๕. มุ่งไปข้างหน้า (Move forward) ในหลายพื้นที่ของโลก ครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในอุปการะ ค่าใช้จ่ายนี้อาจสูงมากสำหรับคนรุ่นที่อยู่ในวัยแรงงาน จึงมักส่งผลกระทบต่อความสามารถในการออม โอกาสในการได้รับการจ้างงาน (Employability) และผลผลิตภาพของคนเหล่านี้ อย่างไรก็ตามรายได้ของผู้สูงอายุจากครอบครัวไม่สามารถถือเอาโดยอัตโนมัติว่าเป็นแหล่งรายได้แหล่งเดียวของผู้สูงอายุ จากรายงานพบว่าความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ขนาดของครอบครัวกำลังลดลง และระบบสนับสนุนระหว่างรุ่นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอนาคตมีครัวเรือนข้ามรุ่น (Skipped-generation) ที่ประกอบด้วย เด็กและผู้สูงอายุจำนวนมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทอันเป็นผลจากการอพยพเข้าสู่เมืองของผู้ใหญ่รุ่นกลาง (Middle-generation) จากการปรึกษาหารือกับผู้สูงอายุทั่วโลกพบว่ามีความช่วยเหลือผู้สูงอายุและผู้ใหญ่และหลาน ไม่เพียงแต่ช่วยดูแลเด็กและทำงานบ้านเท่านั้น แต่ช่วยครอบครัวเรื่องเงินด้วย

จาก ๕ ประเด็นข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภาวะประชากรสูงอายุนำมาซึ่งความท้าทายสำหรับรัฐบาลและสังคม ไม่จำเป็นต้องมองว่าเป็นวิกฤติการณ์ แต่เป็นภาวะซึ่งสามารถและควรจะมีการวางแผนเพื่อเปลี่ยนความท้าทายเหล่านี้ให้เป็นโอกาสสำหรับการลงทุนที่สร้างความมั่นใจในคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อประชาชนมีอายุมากขึ้น และแนะนำทางออกที่เป็นบวกซึ่งสามารถปฏิบัติได้แม้ในประเทศที่ยากจน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการมีความมั่นคงทางรายได้ โอกาสในการจ้างงาน ทำงาน การเข้าถึงยาและการดูแลสุขภาพในราคาที่จ่ายได้ ที่อยู่อาศัยและการคมนาคมที่เป็นมิตรกับวัย รวมทั้งการจัด การเลือกปฏิบัติความรุนแรงและการละเมิด ทั้งนี้เพราะพวกเขาต้องการเป็นสมาชิกของสังคมที่กระฉับกระเฉง ทำงานได้และได้รับความเคารพ^๙

สำหรับประเทศไทย แนวคิดของสังคมผู้สูงอายุได้เริ่มมีการกล่าวถึง เนื่องจากสังคมไทยจะก้าวสู่การเป็นสังคมของผู้สูงอายุ คือ โครงสร้างอายุของประชากรจะมีลักษณะเป็นพีระมิดหัวกลับ คือ ประชากรสูงอายุจะเริ่มมีสัดส่วนที่มากขึ้นและประชากรในวัยเด็กและวัยทำงานจะมีสัดส่วนที่ลดลงจากโครงสร้างนี้จะส่งผลกระทบต่อที่สำคัญ คือ อัตราส่วนของการพึ่งพิงจะอยู่ในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ ประเทศไทยมีการจำกัดอายุการทำงานของผู้สูงอายุ เช่น การเกษียณของข้าราชการที่อายุ ๖๐ ปี หรือการเกษียณในแรงงานภาคอุตสาหกรรมที่อายุน้อยกว่า ๕๕ ปี เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ระดับของรายได้ของผู้สูงอายุลดลงในทันทีเมื่อเกษียณ ทั้งนี้ยังไม่นับรวมผู้สูงอายุที่อยู่นอกระบบ ใน ราย

ที่เป็นข้าราชการก็จะได้รับบำเหน็จหรือบำนาญ และความคุ้มครองในด้านการรักษาพยาบาลจากภาครัฐที่อาจเพียงพอต่อการดำรงชีวิต ซึ่งอยู่ที่ระดับร้อยละ ๖๐ - ๗๐ ของเงินเดือนเดิมที่ได้รับ และเงินก้อนจากกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการในขณะที่กลุ่มของแรงงานจากโรงงานอุตสาหกรรมก็จะได้รับเงินจากประกันสังคม ซึ่งจากสูตรการคำนวณนั้นโดยส่วนใหญ่จะอยู่ที่ประมาณไม่เกินร้อยละ ๕๐ ของเงินเดือนเดิม ซึ่งในกลุ่มนี้อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของแรงงานภายหลังการเกษียณ และแรงงานในกลุ่มนี้เองก็ไม่มีความสามารถในการประกอบอาชีพอื่น ๆ เนื่องจากอยู่ในภาคอุตสาหกรรม

^๙ กองพัฒนายุทธศาสตร์และติดตามนโยบายพิเศษ , ประมวลมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง การเตรียมการเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา, ๒๕๖๑.

มาเป็นเวลานานทักษะความชำนาญจะมีเฉพาะในการทำงานที่จำเพาะเจาะจงมากและอาจมีปัญหาด้านสุขภาพผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ การที่ประเทศก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุส่งผลต่อภาคการผลิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การจ้างงาน การทดแทนแรงงาน การถ่ายทอดประสบการณ์หรือการจัดการความรู้ระหว่างรุ่น (Knowledge management) เป็นต้น ในขณะที่ภาระทางเศรษฐกิจที่เป็นภาคการเงิน การคลังของรัฐจะมีมากขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลของประเทศที่จะสูงขึ้น รายได้ของรัฐบาลที่จะลดลงจากการที่เก็บภาษีได้ลดลง ส่งผลให้ภาระทางการคลังของประเทศจะเพิ่มสูงขึ้น รวมถึงระดับความมั่นคงของกองทุนประกันสังคมอาจลดลง และส่งผลต่อระดับการออมและการลงทุนของประเทศในอนาคต

ดังนั้น รัฐบาลจึงควรมีการมาตรการดำเนินการที่เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการรองรับ โดยปัจจุบันรัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะยกระดับความเป็นอยู่ผ่านนโยบายการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ เช่น ในการให้เบี้ยยังชีพแก่ผู้สูงอายุรายเดือน ซึ่งนโยบายเหล่านี้อาจเป็นลักษณะของการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เท่านั้นแนวทางที่รัฐพึงต้องให้การสนับสนุนอาจ คล้ายคลึงกับประเทศญี่ปุ่น คือ การสร้างกระบวนการทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ในขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาระดับผลได้ทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม อย่างเช่น การขยายอายุการทำงาน ของแรงงานที่ยังมีความรู้ความสามารถ ยังมีกำลังเพียงพอที่จะทำงานซึ่งปัจจุบันอาจมีการดำเนินการ ในบางอาชีพเช่น การขยายอายุงานของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย หรือการต่ออายุการทำงานให้กับผู้ พิพากษาหรืออัยการ เป็นต้น แต่การดำเนินการนี้เป็นการดำเนินการภายใต้การขาดแคลน บุคลากรใน สาขาอาชีพแต่ไม่ได้เป็นการคำนึงการรองรับสังคมผู้สูงอายุเป็นสำคัญอย่างไรก็ดี การดำเนินการนี้อาจ มีอุปสรรค ประการสำคัญหนึ่ง คือ ค่านิยมและวัฒนธรรมของการดูแลผู้สูงอายุด้วยระบบครอบครัว ซึ่งอาจทำให้มองว่าผู้สูงอายุที่มาทำงานเกิดจากการขาดคน บุตรหลานไม่ได้ดูแลในขณะเดียวกันบุตร หลานเองก็อาจเป็นห่วงในสุขภาพ ซึ่งในทางปฏิบัติของนโยบายนี้จึงควรเริ่มจากความสมัครใจ การ ส่งเสริมให้เกิดอาชีพที่มีความ หลากหลายและอยู่ในวิสัยที่ผู้สูงอายุจะทำได้ หรือการให้ผู้สูงอายุ ถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับบุคคลรุ่นหลัง เพื่อเป็นการจัดการความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และการเตรียม ความพร้อมก่อนที่ผู้สูงอายุจะถึงวัยเกษียณเพื่อให้เกิดทักษะที่นอกเหนือจากการทำงานตามปกติ แนวนโยบายที่ควรได้รับการส่งเสริมเพิ่มเติม คือ การสร้างวัฒนธรรมการออมระยะยาวเป็นแนวทางที่ จะช่วยสนับสนุนให้ระดับรายได้ของผู้สูงอายุมีความมั่นคงมากขึ้น ซึ่งการออมนี้เป็นการออมที่ นอกเหนือจากการที่แรงงานต้องจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคม โดยแรงงานควรมีการออมตามสัดส่วน ของรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้นตามอายุการทำงานเพื่อให้สามารถนำเงินจากการออมในส่วนนี้มาช่วยเป็น รายได้ในอนาคต ซึ่งปัจจุบันการดำเนินการนี้อาจยังมีอยู่อย่างจำกัดหากประเทศไทย โดยไม่ว่าจะเป็น ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาสังคม มีส่วนในการร่วมมือกันดำเนินการตามที่นำเสนอมา ผม เชื่อมั่นว่าอย่างน้อย เราจะสามารถเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุด้วยความพร้อมทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจมากกว่าที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุกับความสุข

การศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับความสุขและความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์นั้นเริ่มต้นในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ โดยมีการศึกษาอย่างแพร่หลายในหลายสาขาวิชา เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา ปรัชญา และ เศรษฐศาสตร์ โดยการศึกษาเกี่ยวกับความสุขในเชิงสังคมวิทยานั้น เป็นการศึกษาที่พัฒนามาจากการศึกษาตัวชี้วัดทางสังคม (Social Indicators) เพื่อใช้เป็นตัวชี้วัดในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดทางสังคมซึ่งเป็นเชิงนามธรรม ให้เป็นตัวแปรเชิงรูปธรรม โดยตัวชี้วัดทางสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็น ตัวชี้วัดเชิงวัตถุวิสัย (Objective Indicators) และตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัย (Subjective Indicators) ที่เป็นข้อมูลที่แสดง ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม ความคิดเห็น การตัดสินใจและความเชื่อระดับบุคคล โดยความสนใจที่มีต่อลักษณะตัวชี้วัดได้มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จากที่เคยเน้นรายได้ต่อหัวของประชากรมาสู่เรื่องการกระจายรายได้ การขยายตัวทางการผลิต ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยี สุดท้าย คือ การมุ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่ง “ความสุข” นี้ได้กลายเป็นตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัยที่สำคัญที่สามารถบ่งบอกผลของการพัฒนาประเทศจากการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ที่มีต่อสังคม

เลขาธิการองค์การอนามัยโลก Ban Ki-moon กล่าวในวาระครบรอบวันแห่งความสุขสากล เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๗ ความว่า “ความสุขอาจมีได้หลายความหมายในกลุ่มคนที่แตกต่างกัน แต่เราต่างก็เห็นพ้องในทำนองเดียวกันว่าคือ การยุติความขัดแย้ง ความอึดอัด และการลดเงื่อนไขของความไม่แน่นอนต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีพของมนุษย์”^{๑๐} เชื่อมโยงกันระหว่าง Healthy, Well-being, Quality of Work Life^{๑๑} โดยอธิบายถึงฐานสำคัญ ๔ ประการที่ต้องทำให้เกิดความสมดุล ได้แก่ ฐานสุขภาพกาย (Physical Health) ฐานสุขภาพใจ (Mental Health) ฐานสุขภาพสังคม (Social Health) และฐานสุขภาพทางปัญญา (Spiritual Health)^{๑๒} ความสุขสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ในหลายวิธีการ ณ ระดับสังคม ระดับความสุขที่สูงขึ้นของประชาชนสามารถเกิดขึ้นได้จากนโยบายที่มุ่งเน้นให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี การส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีในการทำงานทั้งจากภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการส่งเสริมมาตรฐานการครองชีพของประชาชน เป็นต้น ประชาชนที่มีความสุขความสบายใจจะมี

^{๑๐} Ban Ki-moon, Latest Statements: Secretary-General's message for International Day of Happiness, Retrieved from <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=7532> [8 ตุลาคม 2564].

^{๑๑} ดลฤดี สุวรรณศิริ, **คู่มือความสุข ๘ ประการในที่ทำงาน HAPPY WORK PLACE**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๐).

^{๑๒} ประเวศ วะสี, “สุขภาพดี อยู่ที่ใจ”, **วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม**, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐): ๑๑-๓๐.

ความได้เปรียบหลายอย่าง เมื่อเทียบกับผู้ที่มีความทุกข์ คือ ประชาชนที่มีความสุขสร้างทุนทางสังคมได้มากกว่า ทำงานหนักกว่า มีสุขภาพที่ดีกว่า และพึงตนเองได้มากกว่า^{๑๓}

การมีความสุขเป็นความรู้สึกชอบหรือพึงพอใจกับชีวิต คนที่มีความสุขนั้นเป็นคนที่แทบจะไม่รู้สึกรัดทึงกับชีวิตตนเอง ชอบ สนุกสนานอยู่กับเพื่อนฝูง และชอบประสบการณ์ใหม่ ๆ มีอารมณ์มั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงขึ้นลงง่ายและมักจะหวังว่าตนจะพบเจอสิ่งดี ๆ ในอนาคต^{๑๔} ความสุขเป็นสิ่งที่นำไปสู่การมีสุขภาพ (Well-being) และการมีคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ที่ดีเป็นความปรารถนาสูงสุดของมนุษย์ซึ่งความสุขนั้น ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ๑) ความพึงพอใจในชีวิต ๒) ระดับของอารมณ์ทางบวก หรือความเบิกบานใจ ๓) ระดับของอารมณ์ทางลบในขณะนั้นเช่นความซึมเศร้าและความวิตกกังวล ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต หรือการมีอารมณ์ความรู้สึกในทางบวกเป็นสัดส่วนสูงกว่าอารมณ์ในทางลบ^{๑๕} ความอยู่ดีมีสุขเป็นการมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกาย และจิตใจ มีงานทำทั่วถึงมีรายได้ พอเพียงต่อการดำรงชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของรัฐ

คนส่วนใหญ่มักจะคิดถึงเรื่องความสุขและดูเหมือนว่าทุก ๆ คนทำทุกอย่างในชีวิตเพื่อที่จะได้สร้างความสุขให้กับตนเอง เพราะความสุขเป็นสิ่งที่มีความแปลกในตัวของมันเอง มุมมองของความสุขจึงอธิบายในศาสตร์หลายแขนง ซึ่งคำอธิบายมีความแตกต่างกันไปตามศาสตร์นั้น ๆ ดังนี้

นักจิตวิทยามองว่าความสุขเป็นคุณลักษณะทางบุคลิกภาพ

นักชีววิทยามองว่าความสุขเป็นผลมาจากการทำงานของสารเคมีในร่างกาย

นักปรัชญามองว่าความสุขเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม

นักสังคมศาสตร์มองความสุขว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานะทางสังคม^{๑๖}

ความสุขเป็นเรื่องของบุคคลแต่ละคนหรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นปรากฏการณ์ทางจิตใจของแต่ละคนก็ได้ซึ่งนักสังคมศาสตร์มองว่าความสุขของแต่ละบุคคลเป็นรากฐานของสังคม

ความสุขระดับบุคคล เกี่ยวข้องกับความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง มีความรู้สึกรักในผู้อื่น มีความพึงพอใจในตนเองและเข้าใจตนเอง ผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสุขมักจะตั้งคำถามว่า “อะไรบ้างที่ช่วยให้คนเรามีชีวิตที่ดีงาม” ความสุขดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องหาคำตอบด้วยตนเองจึงมักใช้คำว่า “ความสุขส่วนบุคคล” หรือความสุขตามอัตวิสัย” (Subjective Well-being) ความสุขดังกล่าว มีความสำคัญต่อชีวิตทั้งในแง่ของการพัฒนาตนเองให้มีความสุขและการช่วยพัฒนาผู้อื่นให้มีความสุขด้วย ความสุขเป็นมิติด้านจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาด้านการคิด และพัฒนาการด้านอื่น ๆ ซึ่งเริ่มต้นมา

^{๑๓} Lyubomirsky S., King L., & Diener E., “The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Appiness Lead to Success”, **Psychological Bulletin**, Vol.136 No.6 (2005): 803-855.

^{๑๔} คัดนางค์ มณีศรี และวัชรารณณ์ เฟ่งจิตต์, **จิตวิทยาเพื่อคุณ: บทสารคดีทางวิทยุ**, (กรุงเทพมหานคร: คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๑๕} วิทยากร เชียงกุล, **จิตวิทยาในการสร้างความสุข**, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๘).

^{๑๖} Glatzer, W., “Happiness: Classic theory in the light of current research”, **Journal of Happiness Studies**, Vol. 1 (December 2000): 501-511.

จาก “ความรัก ความผูกพัน” (Attachment) ระหว่างแม่และเด็ก ตั้งแต่วัยทารก^{๑๗} ประโยชน์สุข ออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

ประโยชน์สุขระดับที่ ๑ ด้านรูปธรรมที่ตามองเห็นหรือเห็นได้กับตา คือ การมีสุขภาพดีการมีทรัพย์สินเงินทอง การมีอาชีพการงานเป็นหลักเป็นฐาน การมียศ ฐานะ ตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหายบริวารและการมีชีวิตครอบครัวที่ดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๒ ด้านนามธรรมที่ลึกล้ำ เลียดจากตามองเห็น คือ เรื่องของคุณธรรมความดีงามการมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต การได้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงามที่เป็นหลักของจิตใจ และการมีปัญญาที่ทำให้รู้จักการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้อง และแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๓ ด้านนามธรรมชั้นโลกุตระที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของโลกธรรม คือ ความเป็นผู้มีจิตใจเป็นอิสระด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่าโลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว วางใจและปฏิบัติได้ถูกต้องตามเหตุปัจจัยปล่อยให้อนุธรรมชาติทั้งหลายก็เป็นกฏธรรมชาติอยู่ตามธรรมชาติความทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติก็คงเป็นทุกข์ของธรรมชาติไป ไม่เข้ามากระทบกระทั่งบีบคั้นจิตใจของเราได้ เป็นผู้มีสุขอยู่กับตนเองตลอดเวลา ชีวิตก็สมบูรณ์แล้ว

ขณะที่พุทธทาสภิกขุ^{๑๘} ได้กล่าวถึง ความสุข มี ๓ ระดับ คือ

๑. สุข เพราะไม่เบียดเบียน เป็นความสุขค่อนข้างจะเป็นเรื่องสังคมหรือของหมู่คณะถ้าไม่เบียดเบียนกันก็จะเป็นสุข หรือไม่เห็นแก่ตัว

๒. สุข เพราะอยู่เหนืออำนาจามหรือเป็นความสุขเพราะอยู่เหนือกิเลสที่จะมากระทบตัวเราเป็นความรัก หลงใหลในสิ่งต่าง ๆ หรือการกำหนดยินดี อารมณ์ที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นกามอย่างหนึ่ง การที่หลงใหลทั้งบุคคล วัตถุก่อให้เกิดความทุกข์ได้ทั้งสิ้น

๓. สุข เพราะละตัวตนเสียได้ เพราะถ้าละเรื่องนี้ได้ก็จะไม่ยึดมั่นว่าตัวกูของกู อยากจะเหนือผู้อื่น สิ่งที่สำคัญที่สุดใน ๓ ข้อนี้ คือ ไม่มีตัวกูของกู ถ้าคิดได้เสียแต่แรกก็จะไม่เบียดเบียนใคร และก็ไม่เห็นแก่ตัว

กล่าวสรุปได้ว่า ระดับความสุขของคนโดยทั่วไป แบ่งได้ ๓ ระดับ คือ ระดับแรกเรียกว่าระดับรูปธรรม คือ สามารถสัมผัส จับต้องได้ด้วยกายสัมผัส เป็นสัมผัสระดับปัจเจกบุคคล เรียกว่าความสุขตามอัตวิสัย ระดับที่สอง คือ ระดับนามธรรม คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจของผู้มีความสุข คือสามารถสัมผัสได้ด้วยแรงเชื่อถือ ศรัทธา ปิติ ยินดี และมีปัญญาเกิดขึ้นจากการรับความสุขนั้น ๆ และระดับที่สาม คือ ความอิมเมตต่อสุข ไม่ยินดี ยินร้าย ไม่หวั่นไหว ต่อสิ่งรอบข้างทั้งปวง คือ จิตใจสงบนิ่ง เป็นต้น

^{๑๗} ฉันทนา ภาคบกข, “การพัฒนา EQ : ความธรรมดาที่ไม่ธรรมดา” ใน รวมบทความทางวิชาการ เล่ม ๒ อีคิว : จากแนวคิด...สู่การปฏิบัติ. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ Desktop, ๒๕๔๔).

^{๑๘} พุทธทาสภิกขุ, กรรมเหนือกรรม: กรรมในฐานะกฎแห่งกรรมและกรรมจากพระโอษฐ์. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒).

บุคคลจะใช้การประเมินความสุขจาก ๒ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบทางความคิด (Cognitive Components) และองค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Components) ทั้งนี้ องค์ประกอบทางความคิด (Cognitive Components, Hedonic Level) เป็นการประเมินความสุข โดยการใช้ความคิดในการตัดสินหรือประเมินในรูปของความพึงพอใจในชีวิต ซึ่งเป็นการประเมินแบบ สรุปรวมของบุคคล (Global Assessment) ทั้งเหตุการณ์ในชีวิต กิจกรรมและสภาพแวดล้อม แล้ว ตัดสินว่ามีความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Components, Hedonic Level) เป็นการประเมินความสุขโดยใช้ประสบการณ์ทางความรู้สึก คือ การประเมิน ความสุขในแง่ของอารมณ์ทางบวก และอารมณ์ทางลบ กล่าวคือ ในสถานการณ์แต่ละสถานการณ์ บุคคลจะมีปฏิกิริยาทางอารมณ์ ความรู้สึกตอบสนองออกมาอย่างไร ความสุขเกิดจากองค์ประกอบที่ดี ๔ ประการ คือ

๑. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย หมายถึง ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง คล่องแคล่ว มีกำลัง ไม่ เป็นโรค ไม่พิการ มีเศรษฐกิจหรือปัจจัยที่จำเป็นพอเพียง ไม่มีอุปสรรคตราย มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริม สุขภาพ คำว่า กาย ในที่นี้หมายถึง ทางกายภาพด้วย ดังนั้นจึงครอบคลุมถึงสุขภาพทางกายเศรษฐกิจ แบบพอเพียง ระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์ ตลอดจนการรับรู้ถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตร ประจำวันของตน รับรู้ถึงพลังกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเป็นอิสระไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การ รับรู้ว่าตนไม่ต้องพึ่งพายาต่าง ๆ หรือการรักษาทางการแพทย์อื่น ๆ

๒. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิต หมายถึง จิตใจที่มีความสุข รื่นเริง คล่องแคล่ว ไม่ติดขัดมี ความเมตตา สัมผัสกับความงามของสรรพสิ่ง มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา รวมถึงการลดความเห็นแก่ตัวลง ไปด้วย เพราะตราบใดที่ยังมีความเห็นแก่ตัว ก็จะมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตไม่ได้ เป็นการรับรู้สภาพ ทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของ ตนเอง

๓. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี มีครอบครัวอบอุ่น ชุมชน เข้มแข็ง สังคมมีความยุติธรรม มีความเสมอภาค มีภราดรภาพ มีสันติภาพ มีความเป็นประชาสังคมมี ระบบบริการที่ดี และระบบบริการเป็นกิจการทางสังคม

๔. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณหรือปัญญา หมายถึง สุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อทำความ ดีหรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าอันสูงส่งหรือสิ่งสูงสุด เช่น การเสียสละ การมีความเมตตากรุณาเข้าถึง พระรัตนตรัยหรือการเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า เป็นต้น สุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นความสุขที่ไม่ระคนอยู่ กับความเห็นแก่ตัว แต่เป็นสุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์หลุดพ้นจากความมีตัวตน (Self-transcending) จึงมีอิสรภาพ มีความผ่อนคลายอย่างยิ่ง เบาสบาย มีความปิติ มีความสุขอันประณีต และล้ำลึก หรือความสุขอันเป็นทิพย์ สบายอย่างยิ่ง สุขภาพดีอย่างยิ่ง มีผลดีต่อสุขภาพทางกาย ทาง จิต และทางสังคม สุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นยอดที่ส่งผลกระทบอย่างแรงต่อสุขภาพอีก ๓ มิติ ถ้า ขาดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ มนุษย์จะไม่พบความสุขที่แท้จริงและขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เมื่อ ขาดความสมบูรณ์ในตัวเองก็จะรู้สึกขาดหรือบกพร่องอยู่เรื่อยไป

ความสุขภายในใจของแต่ละคนมักได้รับผลกระทบมาจากปัจจัยภายนอก องค์ประกอบ ของความอยู่เย็นเป็นสุขจึงประกอบไปด้วย

๑. ความสุขภายใน คือ ความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ได้ขึ้นกับการมีหรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรง ความสุขภายในมักเป็นในระดับจิตและปัญญา แบ่งออกเป็นความสุขจากการมีอิสรภาพ ความภาคภูมิใจ การเข้าถึงหลักศาสนา (ศีล) ความสงบ (สมาธิ) ความไม่ยึดมั่น (ปัญญา) ความสุขภายใน ส่วนใหญ่สามารถเรียนรู้และเกิดขึ้นเฉพาะคน แต่อาจจะต้องอาศัยกลไกการสนับสนุนจากระบบสังคมโดยเฉพาะเรื่องของการมีอิสรภาพที่มักผูกกับระบบสังคม การเมือง เศรษฐกิจ

๒. ความสุขภายนอก คือ มักสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและปัจจัยทางสิ่งต่าง ๆ แบ่งออกได้เป็น การมีปัจจัยสี่พอเพียง มีความมั่นคงในชีวิต ครอบครัวอบอุ่น การมีชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี^{๑๔}

กล่าวโดยสรุปว่า องค์ประกอบของความสุข เป็นส่วนหนึ่งในการประเมินความสุขของผู้ถูกประเมิน บุคคลจะทำการประเมินความสุขจาก ๒ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบทางความคิด (Cognitive Components) และองค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Components) องค์ประกอบทางความคิด เป็นการประเมินความสุขโดยใช้ความคิดในการตัดสินหรือประเมินรูปของความสุขพอใจในชีวิต ซึ่งเป็นการประเมินแบบสรุปรวมของบุคคล ทั้งเหตุการณ์ในชีวิต กิจกรรมและสภาพแวดล้อม แล้วตัดสินว่ามีความสุขพอใจ หรือไม่พอใจ องค์ประกอบทางอารมณ์เป็นการประเมินความสุขโดยใช้ประสบการณ์ทางความรู้สึก คือ การประเมินความสุขในแง่ของอารมณ์ทางบวก และอารมณ์ทางลบ กล่าวคือ ในสถานการณ์แต่ละสถานการณ์บุคคลจะมีปฏิกิริยาทางอารมณ์ความรู้สึกตอบสนองออกมา ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย สภาวะที่สมบูรณ์ทางจิต สภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคม และสภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณหรือปัญญาของแต่ละบุคคล อันมีปัจจัยภายในทางด้านจิตใจ และปัจจัยภายนอก ที่เกิดจากสภาวะแวดล้อมของแต่ละบุคคลมาเป็นตัวกระทบ กระตุ้นให้เกิดความรู้สึก

การวัดความสุขไม่ใช่เรื่องง่ายเนื่องจากคำว่า “ความสุข” มีความหมายหลายมิติ และยังไม่มีความนิยามใดที่สมบูรณ์เป็นที่ยอมรับอย่างสากลแท้จริง จึงขึ้นอยู่กับนิยามของผู้ศึกษาและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยว่าให้นิยามว่าความสุขหมายถึงอะไร วัดได้หรือไม่สามารถศึกษาวิจัยด้วยวิธีใดบ้าง จากกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่งผลให้หน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องได้ปรับเปลี่ยนมุมมองหรือแนวคิดในการสร้างเครื่องมือชี้วัดการพัฒนาประเทศไปสู่มุมมองของการพัฒนาในเชิงบูรณาการมากขึ้น โดยสามารถแบ่งดัชนีชี้วัดความสุขเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ประกอบด้วย

๑. ตัวชี้วัดความสุขของภาครัฐซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ

๒. ความสุขในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

ดัชนีวัดความสุขเริ่มได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในต่างประเทศได้มีการกล่าวถึงดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) ของประเทศภูฏาน และดัชนีโลกแห่งความสุข (Happy Planet Index: HPI) พัฒนาโดยมูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ (New Economics Foundation) ดัชนีของสองสำนักมีความเหมือนกันในการตระหนักถึงจริยธรรม และการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนตัวชี้วัดที่ต่างกันคือ ดัชนีโลกแห่งความสุขใช้ความยั่งยืน

^{๑๔} สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ, รายงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.), ๒๕๕๘).

ของชีวิตและความพอใจในชีวิตเป็นการวัดความสุข แต่ความสุขมวลรวมประชาชาติ ใช้การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมวัฒนธรรมและธรรมาภิบาล เป็นตัวชี้วัดด้วย และเป็นข้อสรุปจากบทเรียนความผิดพลาดในการพัฒนาของโลกในรอบ ๕๐ ปี ที่ผ่านมา ที่เห็นว่าประเทศจำนวนมากเข้าใจว่าการพัฒนา คือ การแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุเพียงอย่างเดียว ประเทศเหล่านี้ได้แลกความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจกับการสูญเสียวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่ดีทางธรรมชาติ และเอกลักษณ์ของชาติ ประชาชนจึงไม่ได้มีความสุขที่แท้จริง ภูฏาน จึงต้องการที่จะพัฒนาประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของประเทศ หลักการสำคัญ ๔ ประการของนโยบายดังกล่าวคือ

๑. การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน
๒. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๓. การส่งเสริมวัฒนธรรม
๔. ธรรมรัฐ

การวัดความอยู่ดีมีสุขของประเทศแคนาดา (Canada Index of Well Being) โดยคำนึงถึงกิจกรรมที่ให้ประโยชน์เป็นทรัพย์สิน และกิจกรรมที่ก่อผลกระทบเป็นต้นทุน ได้แก่ แยกกิจกรรมที่ดีและไม่ดีออกจากกัน ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ กำหนดค่านิยมในเรื่องความสำเร็จของการศึกษาการเรียนรู้แต่วัยเด็ก ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในมนุษย์ สิ่งแวดล้อมที่สะอาด ความเข้าถึงบริการทางสังคมและสุขภาพอย่างเท่าเทียมกันและกระตุ้นให้เกิดความสมดุลระหว่างการลงทุนด้านการส่งเสริมสุขภาพ และการบำบัดความเจ็บป่วยมีการจัดตั้งคณะกรรมการเครือข่ายดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของประเทศแคนาดา โดยเริ่มทดลองพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขของชุมชน ที่เรียกว่า ดัชนีชี้วัดความสุขของชุมชน (The Genuine Progress Index : GPI)^{๒๐} โดยนำเสนอองค์ประกอบของดัชนีความสุข เรียกว่า Nova Scotia GPI Components จำนวน ๕ องค์ประกอบ คือ การใช้เวลา (Time Use) มาตรฐานการครองชีพ (Living Standards) ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมจากพฤติกรรมของมนุษย์ (Human Impact on the Environment) ทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรบุคคล (Human and Social Capital) ซึ่งองค์ประกอบทั้ง ๕ ด้าน มีดัชนีชี้วัด จำนวน ๒๐ ตัวชี้วัด ได้แก่

๑. การใช้เวลา (Time Use) ประกอบด้วย ดัชนีมูลค่าจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอาสาสมัครงานในครัวเรือน และเวลาว่าง
๒. มาตรฐานการครองชีพ (Living Standards) ประกอบด้วย ดัชนีรายได้และการกระจายรายได้ความปลอดภัยในทรัพย์สิน และความปลอดภัยทางเศรษฐกิจ
๓. ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) ประกอบด้วย ดัชนีเกี่ยวกับคุณภาพดิน คุณภาพการเกษตร ป่าไม้ ประมงและเหมืองแร่ พลังงาน อากาศ น้ำ

^{๒๐} GPI Atlantic, Nova Scotia GPI Components, Retrieved From <http://www.gpiatlantic.org/gpi.htm> [October 8, 2007].

๔. ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมจากพฤติกรรมของมนุษย์ (Human Impact on the Environment) ประกอบด้วย ดัชนีเรื่องการจัดของเสีย รอยเท้านิเวศน์ การรั่วไหลของก๊าซจากปฏิกิริยาเรือนกระจกและการคมนาคมขนส่ง

๕. ทูทางสังคมและทุนทางทรัพยากรบุคคล (Human and Social Capital) ประกอบด้วย ดัชนีสุขภาพประชากร ต้นทุนจากอาชญากรรม และการเข้าถึงการศึกษา

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ซึ่งได้จากการระดมความคิดของประชาชนในทุกภาคส่วน คือ มุ่งพัฒนาประเทศไทยสู่ “สังคมอยู่เย็น เป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) โดยมีหลักการพัฒนาว่า แนวคิด “ความสุข” หรือ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” เป็นค่านิยมร่วมของการดำรงชีวิต ทั้งนี้ได้แบ่งดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข ออกเป็น ๓ ระดับ คือ ๑) ระดับสังคมไทย ๒) ระดับชุมชน ๓) ระดับครอบครัว/บุคคล ทั้งนี้ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” หมายถึง “ความพอใจในการดำเนินวิถีชีวิตของคนทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงสังคมเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างดีงาม มีดุลยภาพ นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคนและระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบบริหารจัดการที่เป็นธรรม” องค์ประกอบ ๕ ประการของความอยู่เย็นเป็นสุข คือ ๑) คนไทยมีสุขภาวะที่ดี ๒) ความสามารถในการประกอบอาชีพ มีรายได้และหลักประกันความมั่นคงในชีวิต ๓) ครอบครัวอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความอบอุ่นและมีสัมพันธภาพที่ดี ๔) มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และ ๕) มีสิทธิเสรีภาพ เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๒๑} ได้กล่าวถึงดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมที่ได้พัฒนาขึ้นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและในพื้นที่ภูมิภาค ดังนี้

๑. ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุข มีองค์ประกอบย่อย ประกอบด้วย

- ๑.๑ การมีสุขภาวะ
- ๑.๒ ครอบครัวอบอุ่น
- ๑.๓ ชุมชนเข้มแข็ง
- ๑.๔ เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม
- ๑.๕ สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล
- ๑.๖ สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

๒. ดัชนีการมีสุขภาวะ มีองค์ประกอบในภาพรวม ประกอบด้วย

- ๒.๑ สุขภาพกายดี คือ ร่างกายแข็งแรง อายุยืนยาว
- ๒.๒ สุขภาพจิตใจดี มีคุณธรรม จริยธรรม คือ จิตใจดี มีคุณธรรม จริยธรรม
- ๒.๓ สติปัญญาและใฝ่รู้ คือ มีความสามารถในการเรียนรู้ มีการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

^{๒๑} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานประจำปี ๒๕๕๒
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, ๒๕๕๓).

๓. ดัชนีครอบครัวอบอุ่น ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ

๓.๑ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว คือ เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสม ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากคนในครอบครัว วัยแรงงานทำงานหาเลี้ยงครอบครัว

๓.๒ สัมพันธภาพในครอบครัว ประกอบด้วย สมาชิกอยู่ร่วมกันแก้ปัญหาครอบครัว ครอบครัวอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขยาย

๓.๓ การพึ่งตนเอง คือ ครอบครัวมีรายได้เพียงพอ ครอบครัวมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและการมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต

๔. ดัชนีชุมชนเข้มแข็ง มีองค์ประกอบและตัวชี้วัด ประกอบด้วย

๔.๑ ชุมชนพึ่งตนเองได้ คือ ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๔.๒ ชุมชนเกื้อกูลกัน คือ การมีสวัสดิการชุมชน

๕. ดัชนีเศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม องค์ประกอบดัชนีประกอบด้วย

๕.๑ การมีสัมมาชีพ คือ การมีงานทำ มีหลักประกันและความปลอดภัยในการทำงาน

๕.๒ เศรษฐกิจเข้มแข็ง คือ พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ การเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ และการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

๕.๓ ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ คือ มีการกระจายรายได้

๖. ดัชนีสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ ประกอบด้วย

๖.๑ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๖.๒ คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี

๖.๓ ระบบนิเวศสมดุล

๗. ดัชนีสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ประกอบด้วย

๗.๑ การมีจิตสำนึกประชาธิปไตย

๗.๒ สังคมที่มีธรรมาภิบาล

๗.๓ ความสมานฉันท์

ทั้งนี้ดัชนีดังกล่าวได้พัฒนามาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ ได้มุ่งเตรียมสังคมไทยให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงรู้เท่าทันและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วน พร้อมทั้งกำหนด วิสัยทัศน์ประเทศที่มุ่งพัฒนาสู่ สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยใช้แนวปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบูรณาการการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เน้นสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้างระบบต่าง ๆ ภายในประเทศให้มีศักยภาพแข่งขันได้ในยุคโลกาภิวัตน์ สร้างฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม เสริมสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนในสังคม ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น พื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์ เป็นฐานการดำรงชีวิตของชุมชนและสังคมไทย และเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศทุกระดับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ได้นำดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุข มาใช้ในการประเมินผลการพัฒนา โดยดัชนีดังกล่าวพัฒนาขึ้น โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและในพื้นที่ภูมิภาค

องค์ประกอบของ “ชุมชนแห่งความสุข” หรือชุมชนที่มีภาวะ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ต้องเป็นสภาวะที่คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้งจิต กาย ปัญญาที่เชื่อมโยงกับ ๑) เศรษฐกิจ ๒) สังคม ๓) การศึกษา และ ๔) สิ่งแวดล้อม อย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างดีงาม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ความสุขอาจเกิดจากการบูรณาการความเป็นอยู่ที่ดีทั้งสี่ด้านเข้าด้วยกัน^{๒๒} ประกอบด้วย ด้านแรก คือ ทางกาย รวมถึงสุขภาพอนามัยความพอเพียงทางเศรษฐกิจและระบบนิเวศที่ดี ด้านที่สอง ทางจิตใจ การมีความเครียดน้อย ความมีสติและสุขภาพจิตดี ด้านที่สาม ทางสังคม การอยู่ร่วมกันด้วยดีทั้งในครอบครัวในชุมชน และด้านที่สี่ ทางจิตวิญญาณ ความเมตตา สัมมาทิฐิและเอาตนเป็นศูนย์กลางให้น้อยลง

ในการวัดค่าความสุขไม่ใช่เรื่องง่ายเนื่องจากคำว่า “ความสุข” มีความหมายหลายมิติและไม่มีคำนิยามใดที่สมบูรณ์เป็นที่ยอมรับอย่างสากลที่แท้จริง ขึ้นอยู่กับการนิยามของผู้ศึกษาและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยว่าให้คำนิยามความสุขหมายถึงอะไร วัดได้หรือไม่ สามารถศึกษาด้วยวิธีการใดบ้าง และมีเกณฑ์อย่างไร แต่ในระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ถือว่าเป็นเรื่องในกลุ่มเดียวกับเจตคติ ความพึงพอใจ ความคาดหวังของประชาชน ที่สามารถวัดได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับการนิยามและการสร้างตัวชี้วัด^{๒๓} ในด้านการวิทยาการจัดการหรือศาสตร์แห่งการจัดการ มีคำกล่าวว่า “สิ่งที่วัดไม่ได้ จะจัดการไม่ได้” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถ้าจะจัดการเรื่องใด ๆ ให้เป็นผลสำเร็จ รวมทั้งเกิดการเรียนรู้ที่ดี ตลอดจนสามารถพัฒนาเรื่องนั้น ๆ ไปได้อย่างต่อเนื่อง ก็ควรสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการ^{๒๔}

ในทฤษฎีทางสังคมศาสตร์หลายทฤษฎีสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการดูแลผู้สูงอายุ ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยทฤษฎีเหล่านี้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของสัมพันธภาพ บทบาท หน้าที่ และการปรับตัวของผู้สูงอายุในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

๑. ทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (Activity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิตได้ โดยไม่รู้สึกราวต้องถอยห่างออกจากสังคมเมื่อยังมีกิจกรรมทำอยู่เสมอ เพราะกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุทำนั้นจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีอัตมโนทัศน์ที่ดี รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เป็นประโยชน์ต่อสังคม สามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้ยังเชื่อว่าผู้สูงอายุมีความสุขหากได้ใช้ความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญของตนในอดีต มาใช้ทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์แก่บุคคลและสังคม เช่น การให้ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการเล่นดนตรีไทยร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกันเป็นจิตอาสาไปเล่นดนตรีไทยให้ผู้ป่วยในโรงพยาบาลฟัง

^{๒๒} รุ่งรัตน์ หัตถกรรม, “การพัฒนาค่าประกอบและตัวชี้วัดความสุขมวลรวม”, วารสารสหวิทยาการจัดการ, ปีที่ ๑ เล่มที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๑๐๔-๑๐๕.

^{๒๓} นพดล กรรณิกา, ประเมินความสุขของคนทำงาน (Happiness at Workplace), เข้าถึงได้จาก <http://www.ryt9.com/s/abcp/๔๘๑๕๐๘/> [๘ กันยายน ๒๕๖๔].

^{๒๔} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ, ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๕๓).

๒. ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การที่ผู้สูงอายุจะมีความสุขในบั้นปลายของชีวิตได้นั้น ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและแบบแผนในการดำเนินชีวิตในอดีตที่ผ่านมา ดังนั้น ชุมชนและบุคคลรอบข้างควรเข้าใจถึงพฤติกรรมความต่อเนื่องของผู้สูงอายุ ซึ่งมีผลมาจากบุคลิกภาพส่วนตัวตั้งแต่วัยหนุ่มสาวรวมถึงการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนเลือกและตัดสินใจที่จะเลือก เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดความพึงพอใจและไม่ขัดแย้งต่อความรู้สึกภายในของผู้สูงอายุเอง เช่น ผู้สูงอายุที่เคยมีบทบาทในสังคม จะมีความสุขเมื่อได้ร่วมกิจกรรมในสังคมเหมือนในวัยหนุ่มสาว

๓. ทฤษฎีการถอยห่างจากสังคม (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะสามารถยอมรับในบทบาทหน้าที่ของตนที่จะลดลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ทั้งนี้อาจเนื่องจากสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลรอบข้างลดลง จึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าลดลง ดังนั้น กิจกรรมที่ควรจัดให้แก่ผู้สูงอายุจึงควรเน้นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกับคนอื่นในสังคม หรือเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงการให้ความเคารพและยอมรับในตัวผู้สูงอายุ เพราะจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่แยกตัวจากสังคม และมีความสุขมากขึ้น เช่น การเชิญชวนให้ผู้สูงอายุเป็นจิตอาสาในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม การยกย่องให้ผู้สูงอายุเป็นที่ปรึกษาในครอบครัวหรือชุมชน การเป็นกรรมการร่วมพัฒนาชุมชน

จากความหมายและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสุขในผู้สูงอายุข้างต้น ชุมชนจึงควรมีความเข้าใจภูมิหลังลักษณะบุคลิกภาพส่วนบุคคล สัมพันธภาพ บทบาทหน้าที่และพฤติกรรมของผู้สูงอายุ ก่อนที่จะประเมินความสุขและวางแผนจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุข ทั้งนี้จากกรอบแนวคิดเรื่องความสุข ๕ มิติ ดังนี้

ด้านที่ ๑ สุขสบาย (Health) หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรงคล่องแคล่ว มีกำลังสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางกายภาพได้ตามสภาพที่เป็นอยู่ มีเศรษฐกิจหรือปัจจัยที่จำเป็น พอเพียง ไม่มีอุบัติเหตุหรืออันตราย มีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ ไม่ติดสิ่งเสพติด

ด้านที่ ๒ สุขสนุก (Recreation) หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุในการเลือกวิถีชีวิตที่รื่นรมย์ สนุกสนาน ด้วยการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่นแจ่มใส กระปรี้กระเปร่า มีคุณภาพชีวิตที่ดีซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สามารถลดความซึมเศร้า ความเครียดและความวิตกกังวลได้

ด้านที่ ๓ สุขสง่า (Integrity) หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต ความภาคภูมิใจในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม

ด้านที่ ๔ สุขสว่าง (Cognition) หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุด้านความจำ ความคิดอย่างมีเหตุผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหาความสามารถในการคิดแบบนามธรรม รวมทั้งความสามารถในการจัดการสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านที่ ๕ สุขสงบ (Peacefulness) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการรับรู้-เข้าใจความรู้สึกของตนเอง รู้จักควบคุมอารมณ์และสามารถจัดการกับสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ สามารถผ่อนคลายให้เกิดความสุขสงบกับตนเองได้รวมทั้งความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง^{๒๕}

กล่าวโดยสรุป การสร้างความสุขเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้นหากขับเคลื่อนได้สำเร็จเป็นรูปธรรมจะถือเป็นมิติการเสริมสร้างความสุขที่เกี่ยวกับความพึงพอใจในการดำเนินชีวิต การสร้างความภาคภูมิใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง การเห็นคุณค่าและยอมรับนับถือในตนเอง มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เพื่อนำไปสู่การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม

๒.๓ แนวคิดการคุ้มครองทางสังคม

การคุ้มครองทางสังคม เป็นการจัดระบบหรือมาตรการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคนตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติไว้ ไม่ว่าจะเป็นบริการสังคม การประกันสังคม การช่วยเหลือทางสังคม การคุ้มครองอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งครอบคลุมถึงการจัดโครงสร้างการคุ้มครองทางสังคม (Social Safety Nets) สำหรับผู้ด้อยโอกาส และคนยากจน และการจัดการกับความเสี่ยงทางสังคม (Social Risk Management) ที่เกิดขึ้นจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม และภัยพิบัติต่าง ๆ การคุ้มครองทางสังคมจึงเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในสถานการณ์เช่นนี้ ซึ่งเป็นชุดพัฒนาเพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชน โดยการบรรเทาภาวะความยากจนขั้นแค้นของประชากรด้วยระบบสวัสดิการที่สามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน สร้างความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเอง และยังสามารถแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรในระยะยาวอย่างมั่นคงและเป็นธรรมได้อีกด้วย

ประเทศไทยเริ่มต้นการรับรองสิทธิชุมชนในระดับรัฐธรรมนูญครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐^{๒๖} เจตนารมณ์การรับรองสิทธิชุมชนดังกล่าว คือ ความต้องการปฏิรูปการเมืองของประเทศ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองและส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ยอมรับการมีอยู่ของสิทธิชุมชนโดยรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม คุ้มครองในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั้น ๆ และให้ความสำคัญกับประเพณีวัฒนธรรมหรือความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งเป็นการปรับความคิดในระบบกฎหมายที่ยอมรับเฉพาะสิทธิของรัฐและสิทธิของเอกชนมาเป็นการยอมรับสิทธิของชุมชนเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้บัญญัติเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน ไว้ใน

มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

^{๒๕} สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต, *คู่มือความสุข ๕ มิติสำหรับผู้สูงอายุ (ฉบับปรับปรุง)*, พิมพ์ครั้งที่๖, (นนทบุรี: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓.

^{๒๖} “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐”, *ราชกิจจานุเบกษา*, ๑๓๔ (เมษายน ๒๕๖๐): ๑-๙๐.

มาตรา ๖๙ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พินิจ ปกป้อง และสืบสานศิลปะ วัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ก็ได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงสิทธิชุมชนเช่นเดียวกันแต่ได้ขยายการคุ้มครองสิทธิชุมชนให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยบัญญัติไว้ใน

มาตรา ๖๖ บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา ๖๗ สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะกระทำมิได้เว้นแต่จะได้รับการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและมีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการ การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพให้ความเห็นประกอบก่อนมีการ ดำเนินการดังกล่าวว่า สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการ ส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายนี้ย่อม ได้รับความคุ้มครอง

สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนหลักการนี้มีอยู่เดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ แต่ได้นำมา ขยายสิทธิของชุมชนเพิ่มอีก และมีการบัญญัติให้หน่วยงานรัฐมี “หน้าที่” ที่เกี่ยวเนื่องกับสิทธิชุมชน อีกด้วย จึงทำให้เกิดหน้าที่กับรัฐด้วยที่จะต้องดำเนินการ นอกเหนือจากเป็นสิทธิของชุมชน โดย เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน มีบัญญัติไว้ในมาตราต่าง ๆ ดังนี้

มาตรา ๔๓ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

(๑) อนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม และ จารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ

(๒) จัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(๓) เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ ต่อประชาชนหรือชุมชนหรืองดเว้นการดำเนินการใดอันจะกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของ ประชาชนหรือชุมชนและได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว ทั้งนี้ หน่วยงานของรัฐต้องพิจารณา

ข้อเสนอแนะนั้นโดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วยตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(๔) รัฐจัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชนสิทธิของบุคคลและชุมชนตาม (๑) ถึง (๔) หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวได้ด้วย

ความในมาตรานี้ได้บัญญัติขึ้นเพื่อรับรองสิทธิของบุคคลและสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งกำหนดให้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ รวมทั้งยังบัญญัติให้บุคคลและชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการตามอนุ (๑) (๒) (๓) (๔) ด้วย

นอกจากนี้ยังกำหนดให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดระบบสวัสดิการชุมชนซึ่งเป็นเรื่องใหม่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้เพื่อให้ชุมชนจัดระบบสวัสดิการได้เอง

มาตรา ๕๗ รัฐต้อง

(๑) อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องสิทธิชุมชน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

(๒) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืนโดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

บทบัญญัติในมาตรานี้กำหนดให้รัฐต้องดูแล อนุรักษ์ ฟื้นฟู คุ้มครองศิลปะ วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย การบัญญัติดังกล่าวเป็นการกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐ และขณะเดียวกันก็ได้รับรองสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงาม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ความว่า “จารีตประเพณีอันดีงาม” คือ ความดีงามที่วิญญูชนยอมรับนับถือ ทั้งนี้ “ความดีงาม” ความหมายอาจเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม นอกจากนั้นยังกำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงาม เพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐและชุมชนได้มีสถานที่ในการร่วมกันพัฒนาและรักษาไว้ให้ยั่งยืน

สำหรับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพได้กำหนดหลักการที่สำคัญ ๓ ประการ คือ หลักการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักการกระจายอำนาจ โดยในส่วนของรายละเอียดของการมีส่วนร่วมดำเนินการและการได้รับประโยชน์จากการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๘ การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ถ้าการนั้นอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติบุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการหรืออนุญาตในการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมและโดยไม่ชักช้า

บทบัญญัติในมาตรานี้บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันว่าการดำเนินการของรัฐหรือการอนุญาตให้ดำเนินการใดที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต วิถีชีวิตของประชาชนหรือชุมชนอย่างรุนแรง รัฐต้องศึกษา ประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ทั้งนี้ ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวข้องผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อน โดยต้องคำนึงให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และต้องเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมโดยไม่ชักช้า ซึ่งมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักการคุ้มครองสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และรับฟัง ความคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินการที่อาจมีผลกระทบต่อบุคคลและส่วนรวม และสิทธิของบุคคลในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังเพิ่มหลักการใหม่ในเรื่องการดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการนั้น กำหนดให้สิทธิแก่บุคคลและชุมชนได้รับทราบข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการหรืออนุญาต และนอกจากนี้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการระมัดระวังการเกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ และหากเกิดผลกระทบจะต้องเป็นกรณีน้อยที่สุด

กล่าวโดยสรุปสิทธิชุมชนได้ให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งคุ้มครอง ส่งเสริมการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิทธิชุมชนมิใช่เป็นสิทธิที่ชุมชนใช้ปกป้องรักษาทรัพยากรหรือวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นสิทธิที่ชุมชนจะสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ บำรุงรักษาทรัพยากร ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอื่น ๆ รวมทั้งยังเกื้อหนุนให้ประชาชนหรือชุมชนได้มีสิทธิ มีเสียง มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของชุมชน มีอิสระในการจัดการทรัพยากรให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ การให้สิทธิและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม นอกจากจะทำให้ชุมชนเข้าใจปัญหาและร่วมกันแก้ไขแล้วยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งจะทำให้การพัฒนาด้านสิทธิชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

ในการเสริมสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) เป็นศักยภาพที่แสดงให้เห็นและมีปฏิสัมพันธ์ในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมขอบเขตการสร้างเสริมความสามารถเฉพาะตัวของปัจเจกบุคคล และศักยภาพในการถ่ายทอดสู่สังคม โดยความสัมพันธ์ทางสังคม “พลัง” เป็นความสามารถในการควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ของตน การควบคุมการตัดสินใจ และควบคุมทรัพยากร

ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตน “พลังไม่อาจให้กันได้ ต้องสร้างเอง แต่ช่วยกันได้” โดยทั่วไปเรียกว่า “การเสริมพลัง” (Empowerment) การเสริมพลังจะต้องเริ่มจากการมองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เพราะผู้ที่ถูกเสริมพลังมักมองว่าตัวเองเป็นคนไร้คุณค่าไร้ความสามารถ ส่วนหนึ่งเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่มีสถานะสูงกว่า ทำให้เกิดการกดทับคนบางกลุ่มจนทำให้มองว่าตนเองเป็นผู้ต่ำต้อยด้อยค่า ไม่สามารถคิดหรือทำอะไรเพื่อการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเองได้ นอกจากนี้ต้องพึ่งพาผู้อื่น^{๒๗} การเสริมพลังเป็นกระบวนการที่มักใช้กับผู้ที่ไร้อำนาจ โดยการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันเสริมพลัง ผ่านกิจกรรมสารเสวนาเพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองและเพิ่มความเชื่อมั่น รับรู้ความสามารถที่ตนเองมีและใช้ความสามารถในการควบคุมวิถีชีวิตของตนเองที่มีผลต่อการสร้างเสริมสุขภาวะ การเสริมพลังชุมชนจึงเป็นเสมือนกระบวนการหรือกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมร่วมจากคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่มักถูกมองว่าไร้อำนาจให้ลุกขึ้นมาใช้อำนาจที่มีอยู่ในตัวบุคคลและชุมชนสำหรับการจัดการและควบคุมอนาคตของชุมชน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงตามที่ชุมชนปรารถนา^{๒๘} การเสริมพลังจึงเป็นการสร้างโอกาสให้ชุมชนได้ลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง อันจะทำให้พวกเขาได้เรียนรู้จากการลงมือทำ และยิ่งลงมือปฏิบัติก็ยิ่งเสริมพลังให้เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจ ประกอบด้วย ๓ ประการ คือ

๑. องค์ประกอบภายในบุคคล (Intrapersonal Empowerment) หมายถึง การรับรู้ที่สามารถควบคุมสถานการณ์ (Perceived Control) การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) รวมถึงการมีแรงจูงใจที่จะควบคุมตนเอง (Motivation to Control)

๒. องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ (Interaction Component) หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน เข้าใจกฎเกณฑ์การเมืองของสังคมนั้น เพื่อให้บุคคลสามารถแสดงออกทางพฤติกรรมให้ไปในทางที่เหมาะสม

๓. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง การกระทำที่จะนำไปสู่ผลที่ต้องการ โดยการมีส่วนร่วมในชุมชน การมีความเห็นในชุมชน พฤติกรรมการจัดการกับปัญหา^{๒๙}

ระดับของการเสริมสร้างพลังอำนาจ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ผู้ปฏิบัติงานมีโอกาสดแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นทางการ แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น ผู้บริหารยังคงมีอำนาจสั่งการเช่นเดิม

๒. การมีส่วนร่วมในการทำงาน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการทำงาน มีอิสระในการทำงาน ผู้ปฏิบัติสามารถใช้ทักษะที่ตนมีอยู่ในการปฏิบัติงาน ได้รับข้อมูลย้อนกลับมากกว่าผู้ปฏิบัติงานที่อยู่ในการควบคุม แต่การตัดสินใจในระดับสูงขึ้นไปซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงสร้างองค์การอำนาจและการให้รางวัลผลตอบแทน ยังคงอยู่ในความรับผิดชอบของผู้บริหารอาวุโส

^{๒๗} Freire, P., *Pedagogy of the Oppressed*, (Middlesex: Penguin Books, 1986).

^{๒๘} Wallerstein, H.A., *Dictionary of Psychology*, (Zoller, U.: Penguin Books, Inc., 1993).

^{๒๙} Zimmerman, M. A., “Psychological Empowerment: Issues and illustration”, *American Journal of Community Psychology*, Vol. 23 (May 1995): 581-599.

๓. การมีส่วนร่วมในระดับสูงองค์การยินยอมให้ผู้ปฏิบัติงานระดับล่างเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งขององค์การได้รับการยอมรับจากทุกคนในองค์การได้รับข้อมูลข่าวสารเท่าเทียมกันมีโอกาสได้พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะในการแก้ปัญหา และทักษะการปฏิบัติงานตลอดจนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในหน่วยงาน การมีส่วนร่วมในระดับนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันและผู้ปฏิบัติงานทุกคนต่างรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน^{๓๐}

ขณะเดียวกันการเสริมสร้างพลังอำนาจยังสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ เพื่อสะดวกในการปฏิบัติ คือ

๑. การเสริมสร้างพลังอำนาจในบุคคลเป็นความสามารถของบุคคลในการตัดสินใจและควบคุมตนเองหรือควบคุมการดำเนินชีวิตของตนเอง เป็นการพัฒนาทัศนทัศน์หรือความสามารถของบุคคลและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

๒. การเสริมสร้างพลังอำนาจในองค์การ เป็นการพิจารณาแบบประชาธิปไตยโดยสมาชิกทุกคนมีการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารและอำนาจด้วยกัน ตัดสินใจร่วมกัน และการกำหนดรูปแบบการนำไปปฏิบัติและการควบคุม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกัน

๓. การเสริมสร้างพลังอำนาจในชุมชน เป็นการใช้ทักษะและแหล่งประโยชน์ร่วมกันเพื่อสนองความต้องการของชุมชน โดยสนับสนุนส่งเสริมกันและกันควบคุมคุณภาพชีวิตในชุมชนของตน

การเสริมสร้างพลังอำนาจในชุมชน เป็นกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชน โดยการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถนำศักยภาพของตนเองมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน และชุมชนโดยรวม ผ่านกระบวนการการเสริมสร้างพลังในชุมชนออกเป็น ๔ ขั้นตอน^{๓๑} คือ

๑. การเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจจิตใจ สังคม สุขภาพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง

๒. การเชื่อมโยงเครือข่ายของความร่วมมือให้เกิดพลังความร่วมมือระหว่างกลุ่ม

๓. การที่ภาครัฐจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน ให้เป็นฐานะของผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการนำการเปลี่ยนแปลง กระตุ้นและเชื่อมประสานให้ประชาชนในชุมชน เกิดความตื่นตัว มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายของรัฐเพื่อนำไปปฏิบัติให้บังเกิดผล

๔. การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนค่านิยม ความเชื่อและบรรทัดฐานในการดำรงชีวิต

ขณะเดียวกันกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนยังสามารถที่จะแบ่งเป็น ๓ กระบวนการ ดังนี้

๑. การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อแก้ปัญหาด้วยตนเอง ใช้ระบบการเกษตรแบบพอเพียง เพื่อให้หลุดพ้นจากความไม่แน่นอนของการเกษตรระบบตลาด จัดตั้งกองทุนที่สนับสนุนทางสังคม และปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงาม

^{๓๐} Bowen, D. E. and Lawler, E. E., “ Empowering Service Employees” , *Sloan Management Review*, Vol.36 (April 1995), 73-84.

^{๓๑} Hamilton, Edwin, *Adult Education for Community Development*, (Westport: Greenwood Press, 1992).

๒. การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อต่อรองความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อชุมชนมีอำนาจต่อรองกับหน่วยงานที่ทำให้ชุมชนเกิดปัญหา

๓. การเสริมสร้างอำนาจและเครือข่ายชุมชนเพื่อเรียกร้องและพิทักษ์สิทธิของชุมชน สร้างเครือข่ายเพื่อการสนับสนุนทางสังคม ก่อให้เกิดพลังในการจัดการและต่อรอง โดยทั่วไปการเสริมพลังเป็นกระบวนการกลุ่ม เนื่องจากการทำกับผู้ไร้อำนาจในเชิงเดี่ยวยังไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยเหตุที่ผู้ไร้อำนาจเพียงลำพังมักขาดความมั่นใจในตัวเอง

ดังนั้นจึงไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ กระบวนการเสริมพลังมักใช้ได้ผลกับกลุ่มหรือชุมชน เพื่อให้เกิดอำนาจของกลุ่มที่แสดงถึงความเชื่อมั่นมากขึ้น และหัวใจสำคัญของการเสริมพลังเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ก็คือการให้โอกาสกับคนที่ด้อยโอกาสได้เรียนรู้ในปัญหาของตนเอง แม้บางครั้งอาจต้องเผชิญกับอุปสรรคที่ไม่สามารถนำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนาได้ แต่อย่างน้อยกระบวนการเรียนรู้จะเป็นจุดเริ่มต้นในการรับรู้ที่ตนเองมีพลังอำนาจและสามารถใช้พลังดังกล่าวเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นแนวคิดการเสริมพลังจึงมีความสำคัญสำหรับนำไปใช้กับการสร้างเสริมสุขภาพในระดับชุมชน^{๓๒}

กล่าวโดยสรุปว่า การเสริมสร้างพลังในชุมชน คือ กระบวนการที่ทำให้ชุมชน เกิดการเข้าร่วมของคนในชุมชนทุกขั้นตอนการดำเนินการ ตั้งแต่ร่วมกันวางแผน ร่วมปฏิบัติร่วมเปลี่ยนแปลงและแก้ไข ร่วมรับผลที่ได้จากการกระทำนั้น และการร่วมกันปรับตัวจากแนวทางที่ดีที่สุด โดยผู้นำชุมชนควรส่งเสริมสนับสนุน เปิดโอกาสในการเข้าร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน อาจก่อให้เกิดพลังทั้งในตัวบุคคลกลุ่ม และชุมชน ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบ ได้แก่

๑. การเปิดโอกาสให้ร่วมคิดและวางแผน คือ การที่ผู้นำชุมชนให้โอกาส หรือกระตุ้นคนในชุมชนร่วมกันคิดวางแผนต่อเหตุการณ์ผ่านการจัดประชุม กระจายข่าวโดยเสียงตามสาย

๒. การสนับสนุนการร่วมปฏิบัติ คือ การที่ผู้นำชุมชนส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันปฏิบัติ โดยวิธีการจูงใจต่าง ๆ ได้แก่ การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ กล่าวถึงข้อดีในการร่วมกันปฏิบัติ

๓. การสนับสนุนให้ร่วมแก้ไขและเปลี่ยนแปลงคือการที่ผู้นำชุมชนสนับสนุนคนในชุมชนให้ร่วมกันแก้ไข ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินการโดยวิธีต่าง ๆ ได้แก่ชี้แนะให้ชุมชนเห็นถึงข้อดีและข้อเสียของวิธีที่เคยปฏิบัติให้กำลังใจแก่คนในชุมชนเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไข

๔. การเปิดโอกาสให้ร่วมรับผลคือการที่ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนสามารถร่วมรับผลจากการปฏิบัติทั้งผลทางบวก และผลทางลบ โดยวิธีต่าง ๆ ได้แก่การจัดกฎเกณฑ์ในการรับผลประโยชน์และการชี้แนะให้ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่ติดลบ

๕. การสนับสนุนการร่วมกันปรับตัว คือ การที่ผู้นำชุมชนส่งเสริมให้คนในชุมชนปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามแนวทางที่ดีที่สุด ได้แก่ การประชาสัมพันธ์วิธีทางที่ถูกต้อง ให้แรงเสริมทางบวกแก่ผู้ที่กำลังปรับตัวและปรับตัวสำเร็จ

^{๓๒} พินทุสร โพธิ์อุไร, “แนวคิดว่าด้วยการเสริมพลังชุมชนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ”, วารสารพัฒนาลังคม, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๖๒): ๖๔-๗๗.

๒.๔ แนวคิดเรื่องการออม

การออมเป็นการประหยัด การเก็บหอมรอบริบ การถนอม และการสงวน สิ่งที่จะประหยัด หรือเก็บหอมรอบริบ ได้แก่ ทรัพย์สินเงินทอง เป็นส่วนของรายได้ที่เหลืออยู่ หรือที่กันเอาไว้ ไม่นำมาใช้จ่ายในการบริโภคอุปโภคในขณะปัจจุบัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายในยามเจ็บป่วย เมื่อมีเหตุฉุกเฉินเกิดขึ้นหรือเมื่อแก่ชรา หรือเพื่อใช้จ่ายในกิจการอื่นใดที่สมควร ส่วนของรายได้ทั้งหมดที่ไม่ได้นำมาใช้จ่ายและเก็บเอาไว้ก็นับเป็นเงินออมได้ทั้งหมด การออมมีหลากหลายรูปแบบ โดยหลัก ๆ คือ การออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวร (Real Asset) และการออมในรูปแบบทรัพย์สินทางการเงิน (Financial Asset) การออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวร เช่น ที่ดิน อาคารและสิ่งก่อสร้างที่อยู่อาศัย ทรัพย์สินประเภทที่ใช้ทุนในการผลิตการเพิ่มขึ้นของสินค้าคงเหลือ และการซื้อโลหะและอัญมณี เป็นต้น การออมในรูปแบบทรัพย์สินทางการเงิน เช่น เงินสด เงินฝากสถาบันการเงิน การให้กู้ยืม ประกันชีวิต กองทุนต่าง ๆ และรูปแบบการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินนอกระบบ เป็นต้น^{๓๓} ซึ่งการออมสามารถแยกย่อยออกตามลักษณะของความเสี่ยง ได้แก่ การออมในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงต่ำ เนื่องจากการรับประกันเงินฝากจากรัฐบาลหรือองค์กรที่รับฝากเงิน และการออมในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงสูง เนื่องจากมีความเสี่ยงของผลตอบแทนที่ไม่แน่นอน ความเสี่ยงของผู้ออกตราสาร และความเสี่ยงของการรับประกันเงินต้น^{๓๔}

โครงสร้างการออมของประเทศไทยสามารถจำแนกเป็นการออมแบบผูกพันและไม่ผูกพัน การออมแบบไม่ผูกพันจะหมายถึง การออมที่ไม่มีพันธะสัญญาในเรื่องเวลา หรือมีในระยะสั้น ผู้ออมสามารถเรียกคืนได้ ซึ่งหมายถึงการออมในสถาบันการเงินและระบบธนาคารต่าง ๆ กองทุนชุมชน เช่น กลุ่มเครดิตยูเนียน เป็นต้น ส่วนการออมแบบผูกพันจะมีพันธะสัญญาเป็นเวลายาวนาน มีเงื่อนไขการออมสม่ำเสมอ และสามารถเรียกเงินคืนเมื่อครบตามสัญญาพร้อมผลประโยชน์ตามที่ตกลงกันไว้ การออมแบบผูกพันสามารถแบ่งออกเป็น การออมแบบผูกพันที่รัฐบาลกำหนด การออมแบบผูกพันภาคสมัครใจในภาคเอกชน และการออมแบบผูกพันภาคสมัครใจสำหรับแรงงานนอกระบบซึ่งจะเห็นได้ว่าการออมไม่ว่าจะเป็นการออมแบบผูกพันหรือไม่ผูกพัน จะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ ภาคบังคับและภาคสมัครใจ

๑. การออมภาคบังคับ เป็นรูปแบบการออมที่กำหนดโดยระเบียบและกฎหมาย หมายถึงจากจำนวนกำลังแรงงาน ๓๕ ล้านคนนั้น มีผู้ที่อยู่ในระบบการออมภาคบังคับประมาณ ๑๐ ล้านคน รวมถึงข้าราชการและลูกจ้างในภาคเอกชน เรียกกันว่าเป็นแรงงานในระบบ (Formal Sector) การออมภาคบังคับ เป็นเครื่องมือพื้นฐานที่เอาไว้รองรับความจำเป็นอันอาจเกิดขึ้นได้จากการประกอบ

^{๓๓} มยุรี สุวรรณาวุธ และอุษณากร ทาวะรัมย์, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม กับพฤติกรรมการออมของประชาชนในพื้นที่ ตำบลบ้านเขว้า อำเภอพนสนธิคม จังหวัดชลบุรี”, วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๘): ๑๔๗-๑๕๔.

^{๓๔} พรทิพย์ วรพาสน์พุดติ, ลักกณา วรศิลป์ชัย และมะลิณี เทพพาน, “การวิเคราะห์ความเสี่ยงและผลตอบแทนของแบบจำลองพอร์ตการลงทุนตามระยะเวลา”, BU Academic Review, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๓): ๓๘-๔๖.

อาชีพ เช่น กองทุนบำเหน็จบำนาญสำหรับข้าราชการ และกองทุนประกันสังคมสำหรับประชาชนผู้มียานทำงาน^{๓๕} เป็นต้น

๒. การออมภาคสมัครใจ ซึ่งให้สิทธิในการเลือกแก่บุคคลว่าจะเลือกออมหรือไม่ ซึ่งรวมทั้งแรงงานในระบบ แรงงานนอกระบบ (Informal Sector) และผู้ที่ยังไม่มีสวัสดิการออมเงินเพื่อวัยเกษียณ หรือผู้ที่มีสวัสดิการจากการออมภาคบังคับแต่ต้องการออมเพิ่มเติม เพื่อให้ประชาชนในได้มีการออมสะสมเพิ่มขึ้น เป็นการออมเพิ่มเติมจากระดับพื้นฐาน และในบางกรณียังเป็นสวัสดิการจากภาครัฐ เช่น การออมในกองทุนสำรองเลี้ยงชีพและกองทุนรวมระยะยาว และกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) เป็นต้น^{๓๖} การออมแบบสมัครใจบางรูปแบบถูกออกแบบมาเพื่อส่งเสริมนิสัยการออมให้มากขึ้นโดยมาพร้อมกับกลไกที่ทำให้การออมที่ง่ายขึ้น เช่น ระบบการออมผ่านระบบหักบัญชีเงินฝากอัตโนมัติ (Direct Debit) ของกองทุนการออมแห่งชาติ ที่นอกจากจะส่งเสริมการออมอย่างสม่ำเสมอแล้ว ยังลดภาระในการเดินทางไปฝากที่หน่วยรับเงินกองทุนการออมแห่งชาติ เป็นต้น หรือทำให้การออมเข้าถึงง่ายขึ้นด้วยผลประโยชน์อื่น ๆ เช่น การออมแบบสมัครใจที่มาพร้อมกับการลดหย่อนภาษี เช่น กองทุนรวมหุ้นระยะยาว (Long Term Equity Fund หรือ LTF) กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (Retirement Mutual Fund หรือ RMF) และประกันออมทรัพย์ เป็นต้น กองทุน LTF และ RMF เหล่านี้เน้นลงทุนในหุ้นเพื่อส่งเสริมให้เกิดการออมเงินระยะยาว และเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการออมเพื่อเกษียณเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๒.๑ รูปแบบการออมเงินในประเทศไทย

^{๓๕} ชัยนี จันทจรรยาพงษ์ และ วิชาน เจริญผล, “การออมภาคบังคับช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและตลาดทุนได้อย่างไร”, SET Note, ปีที่ ๑ (๒๕๕๙): ๑-๑๓.

^{๓๖} สุวัฒนา ศรีภิรมย์, สุภาณี จันทธมาศ และปาริฉัตร คลั่งทอ, “การพัฒนาการออมระยะยาวของประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (กระทรวงการคลัง: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, ๒๕๕๑).

กล่าวได้ว่าการออมเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เพราะการออมเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดความสามารถในการลงทุนของประเทศ ซึ่งจะส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระยะยาว หากประเทศมีการลงทุนสูงกว่าการออมอย่างต่อเนื่อง ย่อมแสดงว่าระบบเศรษฐกิจกำลังใช้ทรัพยากรมากกว่าที่มีอยู่ ทำให้ขาดดุลบัญชีเดินสะพัด ต้องกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ มาแก้ปัญหาถ้ามีมากเกินไปอาจกระทบกับเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจได้ การออมของไทยอยู่ในอัตราที่ไม่ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากล แต่มีแนวโน้มลดลงเนื่องจากในช่วงระยะเวลาที่ประสบวิกฤตเศรษฐกิจ ทุกครัวเรือนมีภาระต้องใช้จ่ายแม้อัตราดอกเบี้ยจะลดลง แต่การฝากเงินกับธนาคารเป็นรูปแบบการออมที่ครัวเรือนส่วนใหญ่นิยมมากที่สุด

แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) พระราชทานให้กับประชาชนคนไทยนั้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับคนทุกระดับชั้น ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงประเทศชาติ โดยเฉพาะเรื่องทางสายกลาง ไม่ถึง หรือหย่อนจนเกินไป ปรับใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย แม้กระทั่งเรื่องการออมก็เช่นกัน ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การออมเงินที่ดี นอกจากจะสามารถนำมาปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต หรือการจัดสรรที่ดินในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ยังสามารถนำมาปรับใช้ในการออมเงินสู่การออมเงินอย่างยั่งยืนได้อีก ด้วยการออมเงินมีดังนี้

๑. การจัดทำบัญชีครัวเรือน เป็นวิธีที่ทรงริเริ่มเพื่อแก้ไขปัญหาเมื่อครั้งที่ประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจ โดยเป็นการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ เพื่อให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน การจัดทำบัญชีครัวเรือนเป็นการจัดทำบัญชีหรือรายรับรายจ่าย รวมถึงการบันทึกข้อมูลด้านอื่น ๆ ในชีวิตและครอบครัวที่สามารถจดบันทึกได้ เพื่อนำมาปรับใช้และวางแผนในการดำรงชีวิตในอนาคต เช่น บัญชีทรัพย์สิน บัญชีพันธุ์พืช บัญชีความรู้ ความคิด บัญชีผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้รู้ในชุมชน บัญชีเด็กและเยาวชน บัญชีภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ การจัดทำบัญชีหรือรายรับรายจ่ายทั้งประจำวันและประจำเดือน เป็นวิธีการบริหารเงินอย่างหนึ่งที่จะช่วยประเมินการใช้จ่ายของเราว่ามีประโยชน์และคุ้มค่ากับเงินที่เสียไปหรือไม่ ซึ่งจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้อของที่จำเป็นและฟุ่มเฟือยได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถนำเงินส่วนดังกล่าวไปเก็บไว้เป็นเงินออม เพื่อใช้ในยามฉุกเฉินได้

๒. การออมเงินด้วยความพอเพียง การออมเงินเป็นวิธีที่ทรงริเริ่มใช้ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ทำให้พระองค์ท่านมีเงินสะสมส่วนพระองค์จนสามารถซื้อรถจักรยานและกล้องถ่ายรูปได้ด้วยพระองค์เอง ซึ่งการออมเงินให้เกิดผลสำเร็จนั้น นักออมเงินต้องมีวินัยและความตั้งใจอย่างแท้จริงในการออมเงิน นอกจากนี้การออมเงินควรยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในขณะออมเงินด้วย คือ การออมเงินแบบพอดีโดยไม่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต เช่น หากคุณมีรายรับน้อยก็ควรเริ่มการอดออมด้วยจำนวนเงินที่ไม่มาก และไม่กระทบต่อการใช้จ่ายของคุณ รวมถึงการนำเงินที่ได้จากการอดออมไปใช้จ่ายอย่างมีประโยชน์ ใช้จ่ายในสิ่งของที่จำเป็นและให้คุ้มค่ากับเงินที่เสียไปให้มากที่สุด

๓. ใช้จ่ายอย่างชาญฉลาด หลายคนมีความเข้าใจผิดเรื่องการใช้จ่ายโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไม่ถูกต้องและไม่ถูกวิธี โดยถือคติเพียงว่าต้องใช้จ่ายให้ประหยัดมากที่สุด ซึ่งความเป็นจริงแล้วการใช้จ่ายตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือการใช้จ่ายบนทางสายกลาง การ

ใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า โดยเลือกจากความจำเป็นและคุณภาพของสิ่งของ เช่น การเลือกซื้อสินค้าที่มีคุณภาพและมีอายุการใช้งานที่ยาวนาน แม้สินค้าจะมีราคาสูงกว่าสินค้าราคาถูก นับเป็นการใช้จ่ายบนเส้นทางสายกลางอย่างชาญฉลาด เพราะคุ้มค่ากว่าเมื่อเทียบกับการซื้อสินค้าราคาถูกที่ไม่มีคุณภาพ และไม่ทนทานต่อการใช้งาน ซึ่งอาจจะทำให้คุณต้องเสียทั้งเงิน และเวลาในการกลับไปซื้อสินค้าเดิมอยู่เป็นประจำ

๔. การเลือกใช้งานอย่างคุ้มค่า พระองค์ทรงเป็นต้นแบบของการเลือกใช้งาน สิ่งของ ด้วยความพอเพียงให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์มากที่สุด ตัวอย่างเช่น การไม่โปรดการใช้จ่ายการราคาแพง หรือการใช้ดินสอของพระองค์ ที่ทรงใช้จนกว่าดินสอจะสั้นกุดและทรงเบิกดินสอใช้เพียงปลาย ๑๒ แท่งเท่านั้น แสดงให้เห็นถึงการไม่ยึดติดกับค่านิยมและวัตถุของพระองค์อีกด้วย ซึ่งเราสามารถนำหลักการและแนวคิดของพระองค์ท่านไปปรับใช้ให้เหมาะสมในการดำรงชีวิตของได้

๕. พอเพียงอย่างพอดี การยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในการดำรงชีวิตนั้นไม่มีหลักการและกฎเกณฑ์ที่ตายตัว เพราะการยึดหลักความพอเพียงที่ต้องเลือกปรับใช้ให้เหมาะสมแก่การดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งมักมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้อย่างถูกต้องนั้น จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของเรา เช่น การลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางด้วยการขึ้นรถเมล์ แต่ทำให้ต้องไปทำงานสาย การกระทำนี้แม้จะถือเป็นความพอเพียง แต่ก็ไม่ใช่ความพอเพียงที่พอดีและไม่ถูกต้องตามจุดประสงค์ของพระองค์ท่าน การออมเงินโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นสิ่งที่นักออมเงินมือใหม่ รวมถึงประชาชนชาวไทยควรนำไปปรับใช้ในการออมเงินเป็นอย่างมาก เพราะถือเป็นวิธีที่ดีที่จะช่วยให้การออมเงินของเราประสบความสำเร็จได้รวดเร็วยิ่งขึ้น พร้อมทั้งยังช่วยให้การใช้จ่ายด้วยเงินออมเกิดความคุ้มค่าและประโยชน์มากที่สุด^{๓๗}

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๓๘}

^{๓๗} กันย์, “ออมเงิน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง”, โพสต์ทูเดย์ เข้าถึงได้จาก <https://www.posttoday.com/life/healthy/559308> [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔].

^{๓๘} FINNOMENA, “สร้างกลยุทธ์การออมเงิน จาก “ปรัชญาความพอเพียง”, เข้าถึงได้จาก <https://www.finnomena.com/z-admin/sufficiency/> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๔].

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ออมเงินน้อยเกินไป ทำให้เราต้องเสียโอกาสการออมเงินเรื่องที่จำเป็นไป คุณอาจจะใช้จ่ายมากเกินไปในเรื่องที่ไม่จำเป็น ถึงเวลาคุณจำเป็นต้องใช้เงินคุณอาจจะเกิดการหยิบยืมคนรอบข้างบ้าง เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ออมเงินมากเกินไป อุดออด ประหยัด มีเงินเก็บออม หากมากเกินไป ก็อาจจะทำให้คุณไม่มีความสุขในชีวิต ไม่ได้ซื้อสิ่งที่ตัวเองอยากได้ หรือของที่เป็นต่อการใช้ชีวิต การเก็บออมเงินนั้นดี แต่อย่ามุ่งหวังที่จะออมเงินอย่างเดียว ยังมีอีกหลายเรื่องที่เป็นเพื่อให้ชีวิตสมดุล ไม่ใช่แค่เรื่องเงิน ความพอประมาณ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยเน้นการดำเนินชีวิตตามอัตภาพหรือสภาวะของบุคคลหรือองค์กรในขณะนั้น ด้วยทางสายกลางสมดุล ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไปไม่สุดโต่งเกินพอดี เช่น ใช้จ่ายได้แต่ต้องไม่ฟุ่มเฟือยจนสร้างหนี้สินให้ตนเองและครอบครัวอดออมได้แต่ต้องไม่ตระหนี่ถี่เหนียวจนตนเองลำบากหรือเอาเปรียบผู้อื่น

๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ เหตุผลการออมเงิน คือเรื่องอะไร เป้าหมายอะไร จำนวนเงินที่ต้องการเท่าไร จำนวนเงินที่สามารถออมเงินได้มีเท่าไร วิธีการใดที่สามารถช่วยออมเงิน เป้าหมายนี้จำเป็นมากน้อยแค่ไหน ตัวอย่างเช่น ออมเงินเพื่อบ้านอยู่อาศัยกับครอบครัว ๔-๕ คน ราคา ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ก่อนอื่นอาจจะลองกำหนดระยะเวลาการออมเงินก่อนว่าอยากใช้เวลากี่ปี จากนั้นก็จะเห็นว่าปีหนึ่งควรมีเงินเก็บเท่าไร ลองคิดคำนวณกลับว่าต้องออมเงินเป็นสัดส่วนเท่าไรของรายได้เพื่อให้ได้เงินจำนวนนี้ สัดส่วนนี้สัมพันธ์กับการใช้เงินเกินไปหรือไม่ มีวิธีไหนที่จะเพิ่มผลตอบแทนให้มากกว่าการฝากธนาคารบ้าง เมื่อลองวางแผนแบบนี้จะสามารถเห็นเป้าหมายได้ชัดขึ้น รู้ว่าเป้าหมายสมเหตุสมผลกับสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นหรือไม่เห็นในสิ่งที่ต้องทำ แล้วรู้ว่าต้องทำอะไรเพิ่มเติมบ้าง ความมีเหตุผลผลเป็นการใช้สติและปัญญาในการตัดสินใจด้วยเหตุด้วยผลโดยปราศจากอารมณ์หรืออคติมีความยับยั้งชั่งใจกับความอยากได้-อยากมี-อยากเป็นโดยที่ความมีเหตุผลต้องเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายได้ไม่ว่าจะเป็นไปตามหลักวิชา หลักกฎหมาย กฎเกณฑ์ทางสังคมหรือหลักศีลธรรมก็ตาม

๓. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต จะปกป้องเงินออมของคุณอย่างไร ถ้าจะออมเงินแบบมีภูมิคุ้มกันต้องมีการเตรียมพร้อมอะไรบ้าง ถ้าป่วยต้องเข้ารับการรักษา หรือตกงาน ไม่มีเงินใช้จ่าย การมีเงินส่วนฉุกเฉินไว้จะทำให้ไม่นำเงินออมออกมาใช้จ่าย เพราะได้ทำการเตรียมตัวไว้ในกรณีฉุกเฉินแล้ว เมื่อใช้หลักความมีเหตุผล ก็จะกำหนดได้ว่าจำเป็นต้องมีเงินฉุกเฉินเท่าไร คาดว่าจะป่วยเป็นอะไร จำนวนเงินค่ารักษาทำไร ตกงานกี่เดือน แค่นี้แผนการออมเงินจะถูกปกป้องไว้ระดับหนึ่งแล้ว การมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยความไม่ประมาท ครอบคลุมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอก ทั้งที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดขึ้นตลอดเวลากับทุกคน ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงได้แต่การจะอยู่รอดและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง ต้องเข้าใจที่มาของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ว่าเกิดจากสาเหตุอะไร ส่งผลกระทบอย่างไร และที่สำคัญต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งใน ๔ ด้าน คือ

ด้านที่ ๑ ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจหรือภูมิคุ้มกันทางการเงิน ด้วยการใช้จ่ายเงินตามอัตภาพและความจำเป็นไม่สร้างหนี้สินที่ไม่ทำให้เกิดรายได้มีการประหยัดอดออมไว้ใช้ในยามจำเป็นหรือในภายภาคหน้า โดยอาจทำ “บัญชีรายรับรายจ่ายของตนเองและครอบครัว” เพื่อเป็นเครื่องมือเบื้องต้นในการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน ทำให้เห็นสถานะการเงินที่แท้จริงและใช้จ่ายด้วยความรอบคอบ หลักการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินนั้นต้องคำนึงถึง

๑) ความประหยัด เป็นการใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นแต่ไม่ใช่ตระหนี่ถี่เหนียวไม่ยอมใช้เงินแม้ในสิ่งที่จำเป็นขณะเดียวกัน ไม่ใช่ความฟุ่มเฟือยหรือใช้เงินมากในสิ่งที่ไม่มีความจำเป็น การใช้จ่ายจะมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับอัตราของตนเองจากรายได้ที่สุจริตและไม่ไปคดโกงรับสินบนหรือเบียดเบียนให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนด้วยเหตุนี้ความประหยัดจึงต้องตั้งบนพื้นฐานของความพอเพียง คือ การตระหนักรู้ถึงคุณค่าของเงิน ฉลาดใช้ฉลาดออมและฉลาดทำบุญตามอัตภาพ

๒) ความมีเหตุมีผล เป็นการตัดสินใจใช้จ่ายอย่างมีสติบางครั้งอาจขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์หรือกฎกติกาต่าง ๆ ในสังคมด้วย เช่น การจ่ายภาษีตามกฎหมาย การจ่ายเงินเพื่อทำนุบำรุงศาสนาหรือวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เป็นต้น

ด้านที่ ๒ ภูมิคุ้มกันทางสังคมด้วยการเสริมสร้างความรู้-รัก-สามัคคีตั้งแต่ระดับครอบครัวขึ้นมา รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเมตตากรุณา ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความคิดมีความศรัทธาในเพื่อนมนุษย์และหลักธรรมของแต่ละศาสนามีความปรารถนาให้เกิดสันติสุขภายในครอบครัวองค์กรสถาบัน ชุมชน สังคมและประเทศชาติขณะเดียวกันต้องมีภูมิคุ้มกันทางศีลธรรม ด้วยการรู้เท่าทันและสามารถหลีกเลี่ยงจากอบายมุขต่าง ๆ ได้ใช้ชีวิตด้วยความสมถะเรียบง่าย ไม่สร้างเงื่อนไขชีวิตให้ซับซ้อนวุ่นวายมากเกินไปจนนำไปสู่ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยและสร้างปัญหาหรือความยากลำบากให้ตนเองครอบครัว สังคมและประเทศชาติและใช้ชีวิตด้วยความสันโดษด้วยการมีความสุขในความพอ พอในสิ่งที่มิพองในสิ่งที่ได้และพอในสิ่งที่เป้นพอใจกับผลของการกระทำที่ได้ทำอย่างเต็มที่แล้วด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและความเพียรพยายาม เพื่อได้รับความสุขที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุ (นิรามิสสุข) แต่เป็นความสุขที่เกิดจากจิตใจอันสะอาด สว่างและสงบ เป็นความสุขจากการให้สุขจากความอบอุ่นในครอบครัว สุขจากธรรมชาติสุขจากความถูกต้องดีงาม แต่ไม่ใช่ความสุขที่ได้จากการเสพวัตถุหรือพึงพาปัจจัยเงื่อนไขภายนอกอันเสี่ยงให้เกิดความอยากโดยไม่มีขอบเขตสิ้นสุด (สามิสสุข) ที่นำมาบ่มเรอความต้องการของหุนตา จมูก ลิ้น กาย ใจจนนำไปสู่ความอิจฉาริษยา ความหวงแหน การแข่งขันแย่งชิงการทำผิดกฎหมายและศีลธรรม ทั้งนี้การมีภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมจะไม่นำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ติดตามมา เช่น การตกเป็นทาสของยาเสพติดและอบายมุข การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น

ด้านที่ ๓ ภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรม ด้วยการติดตามรู้เท่าทันผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้การเลื่อนไหลของวัฒนธรรมข้ามชาติเป็นไปอย่างไร้พรมแดนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ โดยเฉพาะการลอกเลียนแบบคนดังในสื่อบันเทิงและผลกระทบทางลบจากวัฒนธรรมเสมือนจริงในโลกไซเบอร์เพื่อป้องกันมิให้ถูกครอบงำทางวัฒนธรรมอย่างไร้ทิศทางตกเป็นเหยื่อในการแสพและบริโภคสิ่งที่ไม่ดีและเลวและขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและของชาติโดยเฉพาะภาษาถิ่นและภาษาไทยจนนำไปสู่ความอ่อนแอทางวัฒนธรรมในที่สุด

ด้านที่ ๔ ภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เสริมสร้างพฤติกรรมนิยัรักษ์สิ่งแวดล้อมและสร้างทักษะในการติดตามเฝ้าระวัง ดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทให้คงความอุดมสมบูรณ์ในระยะยาว พร้อมทั้งป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งหมายรวมถึงตั้งแต่การมีสุขนิสัยรักความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ประพฤติดิปฏิบัติตนที่จะทำให้เกิดมลภาวะเป็นพิษหรือทำลายสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้หมายรวมเฉพาะด้านเศรษฐกิจหรือการเงินเท่านั้น แต่ครอบคลุมรอบด้านเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่พอเพียง ซึ่งเป็นความพอเพียงทั้งทางความคิด คำพูดและการกระทำเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงมี ๒ ประการ ดังนี้

๑. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ ความรู้ที่จำเป็นต่อการเก็บออมเงินมีเรื่องอะไรบ้าง เป้าหมายนั้นจำเป็นต้องใช้เงินเท่าไรเป้าหมายไหนจำเป็นมากกว่ากัน ระยะเวลาเก็บเงินนานเท่าไร ออมเงินแบบไหน เงินฝากออมทรัพย์ เงินฝากประจำ หรือจะลงทุนกองทุนรวม ลงทุนหุ้น ทั้งหมดนี้จะมีคำตอบก็ต่อเมื่อศึกษาข้อมูลให้รอบด้านและครบถ้วน หลักวิชาความรู้ ต้องมีการวางแผนและลงมือปฏิบัติด้วยความรอบรู้รอบคอบและระมัดระวังตามหลักวิชาไม่ใช่อารมณ์หรือความเข้าใจเพียงชั่วครูชั่วครวของตนเองหรือความเชื่อที่ไร้เหตุผลที่อิงกับไสยศาสตร์ หรือโหราศาสตร์ด้วยความงมงาย แต่ต้องมีข้อมูลและองค์ความรู้ที่ถูกต้องครบถ้วนมาประกอบการตัดสินใจในทุกเรื่องและมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ทั้งนี้ในการสร้างคนให้มีความรู้ จึงต้องมีการลงทุนจัดการศึกษาฝึกอบรมและการวิจัยเพื่อพัฒนาในทุกองค์กรทุกระดับเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น

๒. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย การมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การออมเงินจำเป็นต้องใช้คุณธรรมอย่างมาก ต้องมีความอดทน มีความเพียรในการออมเงินให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ สามารถทำได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน ซื่อสัตย์ต่อตัวเอง มีสติปัญญาในการจัดการเงินออม จะไม่นำเงินออกไปโดยไม่จำเป็น สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ หากมีออมเงินเหลือเราก็สามารถร่วมทำการบริจาคเพื่อช่วยเหลือสังคม หรือแนะนำหลักการนี้ ให้คนอื่นได้เรียนรู้ปฏิบัติตาม และสามารถช่วยแบ่งปันวิธีการออมเงินของคุณให้คนอื่น ๆ ได้ด้วย หลักคุณธรรม ต้องปรับเสริมพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีคุณธรรม โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจทุกระดับเนื่องจากคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับจิตใจให้คนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่สังคมเห็นตรงกันว่าเป็นความจริง ความดีและความงาม ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานะที่เป็นอยู่ของแต่ละคน แต่ละองค์กรและแต่ละพื้นที่ได้โดยคุณธรรมครอบคลุมตั้งแต่หลักศีลธรรมขั้นพื้นฐานของแต่ละศาสนา หลักจริยธรรม หลักนิติธรรม หลักธรรมาภิบาล กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ทุกคนยึดมั่น คุณธรรมประจำตระกูล^{๓๙}

^{๓๙} เกษมวัฒน์ชัย, การบรรยายตอนที่ ๓ เรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างพอเพียงในโครงการจัดทำสื่อเพื่อการเผยแพร่ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงและการประยุกต์ใช้, เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐ ณ ทำเนียบองคมนตรี.

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

๑. ระดับครอบครัว ครอบครัวไทยมีฐานะความเป็นอยู่แตกต่าง ๆ กันโดยอาจจำแนกเป็น ๓ กลุ่มคือ กลุ่ม กู้กินกู้ใช้ หรือครอบครัวที่มีฐานะการเงินไม่พอกินพอใช้ต้องไปกู้เงินมาใช้จ่าย กลุ่มพอกินพอใช้ หรือครอบครัวที่ไม่รวยไม่จนแต่ใช้ชีวิตอยู่ได้และกลุ่มอยู่ดีกินดีซึ่งถือเป็นครอบครัวที่พึงประสงค์ ในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในระดับครอบครัวต้องพัฒนาครอบครัวกลุ่มแรกให้ปลอดจากหนี้สินและมีฐานะดีขึ้นอย่างน้อยในระดับพอกินพอใช้แล้วจึงพัฒนาต่อเนื่องให้เป็นครอบครัวอยู่ดีกินดีในที่สุด ทั้งนี้ต้องเริ่มต้นจากการรู้จักจัดการแผนการเงินของตนเองและ ครอบครัว มีการประหยัดอดออมทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วย มีเหตุมีผล ไม่ใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นจนกลายเป็นตำน้ำพริกละลายแม่น้ำหรือหนาใหญ่ใจโต ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินอัตภาพที่เป็นอยู่ การปลูกฝังนิสัยประหยัด สร้างวินัยรักการออมและมีทักษะในการจัดการทางการเงินได้เป็นอย่างดีจะต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก โดยมีวิธีการสำคัญ ดังนี้

๑.๑ สอนให้เด็กรู้จักคุณค่าของเงิน นอกจากพ่อแม่ผู้ปกครองจะจำกัดวงเงินค่าใช้จ่ายที่จะให้แก่เด็กในแต่ละวันแต่ละสัปดาห์หรือแต่ละเดือนเพื่อให้เด็กมีวินัยในการบริหารเงิน ก้อนนั้นภายในช่วงเวลานั้น ๆ แล้ว ยังควรส่งเสริมให้เด็กมีประสบการณ์ในการทำงานสุจริตหารายได้ ด้วยตนเอง เพื่อให้เห็นคุณค่าของเงินด้วย เช่น การทำงานในช่วงปิดเทอม เป็นต้น

๑.๒ สอนให้เด็กรู้จักใช้เงิน โดยพ่อแม่ผู้ปกครองและโรงเรียนควรสอนให้เด็กรู้จักการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำ เพื่อให้รู้ถึงสถานะการเงินของตนเอง สอนให้ใช้เงินอย่างมีเหตุมีผล พอประมาณกับอัตภาพของตนเองไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย และคิดให้รอบคอบก่อนใช้เงิน เพื่อไม่สร้างปัญหาให้ตนเองและครอบครัว

๑.๓ สอนให้เด็กรู้จักออมและทำบุญ นอกจากจะส่งเสริมให้เด็กสะสมเงินออมไว้ใช้ในยามที่จำเป็นหรือไว้ในภายภาคหน้าแล้ว ควรสนับสนุนให้เด็กแบ่งเงินออมไปทำบุญทำทานในวาระต่าง ๆ บ้าง เพื่อปลูกฝังความมีน้ำใจเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ รู้จักให้เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส หรือคนที่ประสบปัญหา มีจิตอาสาพัฒนาสังคมโดยรวมรวมทั้งลดความเห็นแก่ตัว ลดปัญหาน้อยใจหรืออิจฉาริษยาในอนาคต

นอกจากนี้จะต้องสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมศีลธรรมและวัฒนธรรมให้กับสมาชิกในครอบครัว เช่น การสานสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติเป็นประจำสม่ำเสมอ การพาลูกไปศาสนสถาน เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด เพื่อเรียนรู้และปฏิบัติธรรมการปลูกฝังความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งเสริมสร้างพฤติกรรมนิสัยรักษะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. ระดับโรงเรียน การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในระดับโรงเรียนควรดำเนินการด้วยการให้ผู้บริหารนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของโรงเรียน จัดการเรียนการสอนไว้ในสาระการเรียนรู้ทั้ง ๘ สาระ พร้อมทั้งใช้เป็นคู่มือในการพัฒนานักเรียนทั้งด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมแนะแนวขณะเดียวกัน ผู้บริหารครูและบุคลากรในโรงเรียน รวมถึงนักเรียนต้องนำไปใช้ในครอบครัวของตนเองด้วย โรงเรียนต้องสร้างภูมิคุ้มกันทั้ง ๔ ด้านให้เข้มแข็งโดยมีการบริหารการเงินที่ดีเป็นโรงเรียนมีวินัยประหยัดเรียบง่าย ตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง และหาหนทางสร้างรายได้มีการประกันความเสี่ยงและมีการวางแผนการเงินระยะยาว อีกทั้งครูและบุคลากรในโรงเรียนปลอดจากหนี้สินขณะเดียวกัน โรงเรียนมีความรู้รักสามัคคีทุกคนมีคุณธรรมไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน

ปลอดจากอบายมุขและยาเสพติดเป็นโรงเรียนสีขาวที่ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นอกจากนี้ต้องสอนเด็กให้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา และสถาบันชาติ ให้มีภาคภูมิใจในความเป็นไทย ยึดผลประโยชน์และความอยู่รอดของชาติ มีความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย และมีความผูกพันและพร้อมที่จะเสียสละต่อแผ่นดินไทย

๓. ระดับชุมชน เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของคนในชุมชนอันมีที่มาจากการใช้จ่ายเกินตัว ใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์และไม่ทำให้เกิดรายได้เช่นเล่นการพนันดื่มสุรา ฯลฯ ทำให้เงินไม่พอใช้จนต้องกู้เป็นหนี้เป็นสิน คนในชุมชนต้องมาเรียนรู้ร่วมกันมีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหา และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายของคนในชุมชนเสียใหม่ เริ่มจากการสำรวจฐานะการเงินของตนเองและครอบครัวด้วยการทำบัญชีรายรับรายจ่ายหรือบัญชีครัวเรือน เพื่อจะรู้ว่าอะไรเป็นรายจ่ายที่จำเป็น เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษาของบุตรหลาน ฯลฯ และอะไรเป็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ค่าเหล้า ค่าห่วยการพนัน ของใช้ฟุ่มเฟือย ฯลฯ ต่อจากนั้น จึงวางแผนลด ละ เลิก รายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงเอาเงินส่วนนั้นไปทยอยใช้หนี้ที่ติดค้างอยู่ และแบ่งปันบางส่วนเก็บออมไว้ควบคุมไปกับการทำอาชีพเสริมเพื่อหารายได้มากขึ้น เช่น รวมกลุ่มกันทำวิสาหกิจชุมชนด้วยการใช้ทุนทรัพยากรและทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่โดยมีการติดตามความต้องการและความเคลื่อนไหวของตลาดอย่างใกล้ชิด ขณะเดียวกัน คนในชุมชนต้องร่วมกันสำรวจวิเคราะห์สถานะของชุมชนในรอบด้านเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมศีลธรรมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งด้วย เช่น การฟื้นฟูคุณธรรมในเรื่องที่เป็นข้อบกพร่องของคนในชุมชน การร่วมแรงร่วมใจอนุรักษ์เขตชุมชนประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง การดูแลเฝ้าระวังทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๔. ภาคธุรกิจ ในการดำเนินธุรกิจใด ๆ จะต้องคำนึงถึงการมีหลักประกันความเสี่ยงในอนาคต เช่น มีเงินออม มีการวางแผนบริหารความเสี่ยงภายในองค์กร ฯลฯ มีการลงทุนที่ก่อให้เกิดรายได้และการลงทุนเพื่อวางแผนพัฒนาในระยะยาวด้วย เช่น การพัฒนานวัตกรรมเพื่อนำไปปรับปรุงกระบวนการผลิตสินค้าหรือการให้บริการให้มีคุณภาพ มาตรฐาน การกำหนดจริยธรรมขององค์กรด้วยการเน้นหลักธรรมาภิบาลการคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งเจ้าของผู้ถือหุ้น พนักงาน ลูกค้าและสาธารณชน รวมทั้งการทำการกิจกรรมคืนกำไรสู่สังคมและสิ่งแวดล้อม (CSR) เป็นต้น^{๔๐}

ด้วยพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงพระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นหลักคิดหลักปฏิบัติที่พระองค์ได้ทรงประมวลรวบรวมไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์เป็นองค์รวมเพื่อให้ประชาชนทุกคนและองค์กรทุกระดับนำไปประยุกต์ปรับใช้ในการรับมือกับผลกระทบที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเข้มแข็ง มั่นคง สมดุลและมีความสุข ทั้งนี้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนอกจากจะช่วยให้ผู้ยึดถือเป็นแบบปฏิบัติสามารถปรับเปลี่ยนความคิด นิสัย พฤติกรรมและวิธีการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลแล้วยังช่วยรักษาทุนเดิมของชีวิตไม่ให้สูญหายไปเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตต่าง ๆ อีกด้วย

^{๔๐} เกษม วัฒนชัย, การปาฐกถาพิเศษเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ในงานฝึกอบรมวิทยากรตัวคูณเศรษฐกิจพอเพียง จัดโดย สศช. เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ณ โรงแรมปรีชาพาเลซ.

รูปแบบการออมส่วนใหญ่เป็นแบบเงินฝากออมทรัพย์ โดยเลือกการออมทรัพย์กับธนาคารพาณิชย์เพราะมีความมั่นคง ดังนั้นหากไม่มีการวางแผนการออมเพื่อความมั่นคงทางรายได้หลังจากเกษียณไปแล้ว การรับเงินยังชีพผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอในการดำรงชีพ และปัจจุบันรัฐบาลต้องจ่ายงบประมาณเพื่อจ่ายเบี้ยยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นทุกปี รัฐบาลจะมีการระดมเงินการคลังเพิ่มมากขึ้นในการดูแลประชากรสูงอายุในทุกด้านทั้งด้านสุขภาพอนามัย สภาพจิตใจและการปรับตัวทางสังคม และที่สำคัญ คือ ด้านค่าใช้จ่ายในการกินอยู่จะเห็นได้จากข้อมูลเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าใน ปี พ.ศ ๒๕๕๖ มียอดงบประมาณในการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ จำนวน ๕๘,๓๔๗.๐๑ ล้านบาท ปี พ.ศ ๒๕๕๗ มียอดงบประมาณในการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ๖๑,๔๐๖.๗๓ ล้านบาท และปีพ.ศ ๒๕๕๘ จำนวน ๖๒,๑๒๔.๑๘ ล้านบาท จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้แรงงานนอกระบบมีการออมเพื่อชีวิตยามเกษียณโดยตนเอง ซึ่งนอกจากจะรับเบี้ยยังชีพแล้วจะมีบำนาญใช้เลี้ยงชีพในวัยชราภาพด้วย ดังนั้น ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔ กระทรวงการคลังได้เสนอให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนการออมเพื่อการชราภาพสำหรับแรงงานนอกระบบขึ้น ตามพระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๔ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์ของสมาชิกและเป็นหลักประกันการจ่ายบำนาญและให้ประโยชน์ตอบแทนแก่สมาชิกเมื่อสิ้นสมาชิกภาพ ขณะที่ภาคสังคมได้มีการตื่นตัวในการดูแลกันในกลุ่มชน จึงได้มีการจัดทำโครงการและกองทุนต่าง ๆ ขึ้นมาและขับเคลื่อนในการจัดการตนเองในกลุ่มชน เป็นต้นว่า

๑. เงินออมกันบาตร กระปุกออมสินของคนชรา บ้านโนนกลุ่ม ตำบลโคกกระชาย จังหวัดนครราชสีมา มีจุดเด่นที่การออมเงินของผู้สูงอายุโดยใช้บาตรพระ มีการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นเอกภาพ และดำเนินงานมากกว่า ๓ ปี ผ่านคนกลางคือ “พระ” ที่ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจหมู่บ้าน เพื่อดำเนินการออมเงินเก็บไว้ใช้ได้อย่างแยบยล แถมมีประสิทธิภาพ โดยใช้ “เงินออมกันบาตร” เป็นตัวนำ ก่อนการออมที่ว่าจะเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลได้อย่างไรเช่นในปัจจุบัน พระอธิการยงยุทธ ฐิตสาโร เจ้าอาวาสวัดโนนกลุ่ม เจ้าของความคิดเล่าว่า ทนเดิมของผู้สูงอายุในชนบท แขนงต้องสัมผัสได้ถึงความอ้างว้าง โดดเดี่ยว เพราะส่วนใหญ่ลูกหลานมักไปหางานทำในกรุงเทพฯ มีบางรายไม่มาดูแลหรือส่งเงินให้ การจะไปหาหมอหรือเงินที่จะต้องใช้จ่ายประจำวัน หรือจะหางบประมาณมาจัดกิจกรรมภายในหมู่บ้านจะมีความลำบากมาก เพราะต้องเข้าใจว่าสมัยก่อนยังไม่มีเบี้ยเลี้ยงคนชรา ๖๐๐ บาท ต่อเดือน เพราะเพิ่งมาไม่มีกี่ปี่มานี้เอง ซึ่งเกิดแรงบันดาลใจมาจากไปดูงานที่บ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ โดยที่นั่นมีวิธีออมเงินจากผู้สูงอายุวันละบาท เมื่อเขาทำกันได้จากนั้นเราก็มาคิดว่า ที่หมู่บ้านเราน่าจะทำบ้าง แต่ก็มีคำถามต่อไปว่า จะทำอย่างไรให้มีความน่าเชื่อถือและต้องทำกันอย่างจริงจังเป็นกิจวัตร จึงใช้ศาสนา ผ่านพระเป็นตัวนำ เพราะโดยพื้นฐานผู้สูงอายุมักเข้าวัดทำบุญกัน ตรงนี้จึงเป็นที่มาของแนวคิดเมื่อมีแนวคิดเสร็จสรรพต้องคิดต่อไปว่า อะไรคือแรงผลักดันให้คนหันมาออมเงินกัน ตนจึงคิดว่า คนแก่นิยมใส่บาตรพระ จึงใช้เจ้าบาตรพระนี่แหละ ในการเป็นตัวหนุนนำ โดยนำบาตรพระที่ไม่ใช้แล้ว มาขัดแล้วทาสีเสียใหม่ จากนั้นจึงไปแจกจ่ายตามบ้านเรือน แต่มีข้อแม้ว่า ทุกบาตรที่แจกไปต้องล็อกกุญแจ และล็อกกุญแจต้องเก็บไว้ที่ตน พร้อมให้สัญญากับตนว่า จะใส่เงินออมทุกวัน อย่างน้อยที่สุดก็ออมวันละบาท เมื่อครบกำหนด ๖ เดือน ตนก็จะนำกุญแจไปไขให้ในแต่ละบ้าน จากนั้นจะนำเงินนั้น ผ่านไปยังคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำเงินไปฝากธนาคารอีกที ตรงนี้คนชราจะมีเงินหมุนใช้ แม้จะเป็นจำนวนเงินที่ไม่มาก แต่รับรองว่าไม่ลำบาก ถือเป็นกำลังใจให้กันและกัน แนวคิดเงินออมกัน

บาตร นอกจากมีเงินออมไปใช้ในบ้านปลายชีวิต หรือในยามชราแล้ว ยังสร้างระบบระเบียบทางการเงิน สามารถต่อยอดเป็น “ธนาคารชุมชนขนาดเล็ก” เกิดเป็นเงินหมุนเวียน สร้างเงิน สร้างรายได้ ไม่เฉพาะคนแก่เท่านั้นที่ยืมได้ แต่คนในชุมชนทั้งหมดล้วนยืมได้ตามไปด้วย^{๔๑}

๒. กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน^{๔๒} กองทุนออมทรัพย์สวัสดิการประชาชนตำบลอุโมงค์ ได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๕๐ ซึ่งเป็นปีมงคลของพสกนิกรชาวไทย ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระชนมพรรษาครบ ๘๐ ปี ประชาชนตำบลอุโมงค์จึงตั้งสัจจะอธิฐานทำความดีโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจในการดำเนินชีวิต โดยมีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และออมวันละบาท หรือเดือนละ ๓๐ บาท ทั้งนี้การดำเนินงานของกองทุนออมทรัพย์สวัสดิการประชาชนตำบลอุโมงค์ เพื่อส่งเสริมสวัสดิการของสมาชิกตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน การออมความดีสู่ก่อตั้งกองทุนฯ การให้สมาชิกออมวันละบาทนับเป็นกุศโลบาย “ลดรายจ่ายวันละบาท” ทั้งให้การออมเงินเป็นการออมความดี ออมสัจจะเพราะทุกคนต้องซื้อสัจจะที่จะเก็บเงินออมวันละบาทด้วยความมุ่งมั่นทำความดีถวายเป็นพระราชกุศลต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งเป็นเสมือนพระบิดาของปวงชนชาวไทยจึงเป็นที่มาของ “ออมเพื่อพ่อ ทำความดีเพื่อพ่อ” การออมสัจจะรู้จักกันในนาม “ออมหมู” เพราะปี ๒๕๕๐ เป็นปีมหามงคลเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา และตรงกับปีกุน ทางกองทุนได้แจกกระปุกออมสินหมูให้กับสมาชิกเพื่อสะสมเงินวันละ ๑ บาท เพื่อสะสมให้กรรมการในแต่ละเดือน เวลาผ่านไป ๑ ปี ได้ปรับเงินออมเป็นเงินสวัสดิการโดยเชิญผู้รู้มาให้ข้อคิดเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสมาชิก เชิญครูชม ยอดแก้ว สมาชิกกองทุนมาแลกเปลี่ยนแนะนำโดยเอาพื้นที่จังหวัดสงขลามาเล่าให้ฟัง หลังจากนั้นก็กลับมาดูศักยภาพของเราว่า จะทำได้ขนาดไหนที่สำคัญเราต้องการสร้างความเป็นเจ้าของอย่างแท้จริงต่อสมาชิกเงินออมสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกในการมีส่วนร่วม สร้างประโยชน์โดยตรงจากการออมเงินให้กับสมาชิกเป็นการจัดสวัสดิการที่เสมือน “การให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี”

จากสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำหรือด้อยโอกาสทางสังคมในส่วนสิทธิประโยชน์ของสมาชิกชุมชนตำบลอุโมงค์ ร่วมกับความตระหนักใส่ใจของผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนอันเป็นเป้าหมายการสร้างความเข้มแข็งในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น จึงก่อให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลอุโมงค์ “การออมสู่สิทธิประโยชน์” โดยฐานคิดการพัฒนาของผู้นำชุมชนประกอบด้วย ฐานคุณธรรมและฐานเศรษฐกิจ มีสาระสำคัญดังนี้

๑. ฐานคุณธรรมเป็นการริเริ่มการออมคุณงามความดีเพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชด้วยการออมเป็นการสร้าง “กำลังเงินทุน” ในการช่วยเหลือสมาชิกชุมชนพึ่งกันและกันทั้งในช่วงการเจ็บป่วยหรือการตาย โดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาสที่ไม่ได้รับสวัสดิการสังคม เช่นเดียวกับกลุ่มข้าราชการหรือกลุ่มประกันสังคม การออมดังกล่าวตามแนวคิดของผู้นำจึงเสมือนการออมบุญตามพื้นฐานธรรมชาติของชุมชนแบบดั้งเดิมด้วยคติการช่วยเหลือแบ่งปันเกื้อกูลอย่างไม่เป็น

^{๔๑} Sirintip, “เงินออมกันบาตร กระปุกออมสินของคนชรา”, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/19158> [๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๔].

^{๔๒} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, “ออมวันละบาทสู่กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลอุโมงค์”, เข้าถึงได้จาก <https://web.codi.or.th/20190829-8333/> [๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๔].

ทางการของเครือข่ายและชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านานทำให้เกิดการแบ่งปันเอื้ออาทรซึ่งกันและกันในชุมชน

๒. ฐานเศรษฐกิจ สร้างสิทธิประโยชน์จากการออมเป็นการสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจของชุมชนเสริมคุณค่าของการออมปลูกฝังให้สมาชิกประหยัดรายจ่าย เป็นการใช้ฐานเศรษฐกิจหนุนเสริมฐานคิณธรรมในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลให้ได้รับสวัสดิการหรือการดูแลใส่ใจตามช่วงวงจรของชีวิต การเกิด การเจ็บป่วย การสูงวัย การตาย อย่างเท่าเทียมกัน เป็นการสร้างหลักการประกันความมั่นคง สร้างสิทธิพึงได้จากการออมอย่างแท้จริงเป็นไปตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง จึงเสมือนเป็นการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานคิดที่ครอบคลุมทั้งฐานคุณธรรมและเศรษฐกิจเพื่อสร้างความมั่นคงและสมดุลของชีวิตสมาชิกทุกคนสอดคล้องกับธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานการเกื้อกูลในยุคการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี

ภาพที่ ๒.๒ การประเมินผลการปฏิบัติงานกองทุน

สวัสดิการชุมชนเป็นการปรับแนวคิด “สงเคราะห์” ของการจัดการสังคมโดยภาครัฐ มาเป็นการร่วมพัฒนาโดยชุมชน” การพัฒนาสวัสดิการทางชุมชนจึงมีความสำคัญ เพราะสะท้อนการร่วมรับผิดชอบโดยภาคประชาชนในการสร้างหลักประกันตามชนบทในการดำรงชีวิตสู่การสร้างคุณภาพชีวิตของสมาชิกของชุมชน จึงตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานการพึ่งพาตัวเองของประชาชนทั้งสร้างความเป็นธรรมบนพื้นฐานศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิที่ประชาชนพึงได้รับ หัวใจสำคัญของการสร้างสวัสดิการชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนทุกระดับนอกจากการประยุกต์ฐานคิดของการใช้พื้นที่และองค์กรระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ด้านสวัสดิการระดับรากหญ้าตามบริบทธรรมชาติของชุมชน กระบวนการสร้างดังกล่าวต้องอาศัยการขับเคลื่อนพลังทางสังคม

และเวลาที่จะพลิกมันให้เกิดการร่วมมือในชุมชนต่อการพึ่งตนเองอย่างเป็นรูปธรรม ดำเนินการโดยประชาชนเพื่อประชาชน มุ่งมั่นที่จะดูแลซึ่งกันและกันนับตั้งแต่เด็กจนตาย จากกรรมมารดาสู่เชิงตะกอน ต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาเพื่อบรรลุ เพื่อขับเคลื่อนการบริหารจัดการสวัสดิการชุมชนให้เป็นไปอย่างมีศักยภาพก่อเกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ คือ กองทุนสวัสดิการชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืน “กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลอุโมงค์” รับโล่รางวัลชนะเลิศด้านการพัฒนาระบบการบริหารจัดการกองทุนที่ดีและมีธรรมาภิบาลดีเด่น แห่งปี ๒๕๕๙

๓. กองทุน (กองทุน) สวัสดิการชุมชนตำบลศิลา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์^{๔๓} ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มกองทุน,กลุ่มอาชีพต่าง ๆ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล และคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และภาคประชาชนทุกภาคส่วนในตำบลศิลา ร่วมใจกันจัดตั้งกองทุน (กองทุน) สวัสดิการชุมชนตำบลศิลา ขึ้น เพื่อให้สมาชิกและครอบครัวของชุมชนตำบลศิลา ได้ตระหนัก รู้จักตนเองในการที่จะดำรงชีวิตในปัจจุบัน แบบพึ่งตนเองอย่างไม่ต้องร้อ้น โดยการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น วันละ ๑ บาท ต่อ ๑ คน เริ่มต้นจากตนเองและครอบครัว แล้วนำมาเข้าร่วมสมทบกองทุนในโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาและมีสวัสดิการให้กับตนเอง ครอบครัวสังคมและประเทศชาติ อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยการร่วมกันจัดตั้งกองทุน เพื่อจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้กับตนเอง สมาชิกที่เข้าร่วม รวมไปถึงประชาชนของตำบลศิลา อย่างครอบคลุม ภายใต้อำนาจ “เศรษฐกิจพอเพียง” ให้เป็นกองทุนที่เข้มแข็งด้านการจัดสวัสดิการ เพื่อยกมาตรฐานคุณภาพชีวิตให้ตนเอง ครอบครัว ชุมชนสังคมรวมถึงผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสได้เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

๔. ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริบ้านคลองป่าไม้ ตำบลกระแสน^{๔๔} ทางคณะกรรมการได้น้อมนำพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นำมาปฏิบัติ มาบริหาร มาจัดการในหมู่บ้านด้วยกันเป็นองค์กรที่ชาวบ้านร่วมคิด ร่วมทำร่วมกันบริหาร เพื่อสร้างคนสร้างงาน สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน เป็นองค์กรการเงินที่จัดตั้งโดยประชาชน ของประชาชน เพื่อประชาชน ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อหวังหากำไร แต่ต้องการให้สมาชิกสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง ทำหน้าที่ให้บริการทางการเงินในรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อการพัฒนาวิสัยทางการเงิน คุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพ ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เริ่มมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งธนาคารตามแนวพระราชดำริขึ้นมา เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๑ เริ่มต้นด้วยคนเพียง ๑๗ คน มีเงินรวมกันไม่ถึง ๕,๐๐๐ บาท เวลาผ่านไปเพียง ๑๐ ปีให้หลัง ธนาคารหมู่บ้านก็เติบโตขยายไปสู่ธุรกิจชุมชนต่าง ๆ ครอบคลุมทั้งตำบล ทั้งร้านค้าชุมชน ร้านเกษตร ศูนย์รับซื้อน้ำยาง ธุรกิจสวนยางพารา ฯลฯ มีเงินทุนหมุนเวียนรวมกันไม่ต่ำกว่า ๒๐ ล้านบาท และยังมีสวัสดิการดูแลสมาชิกทุกคน จนกลายเป็นตำบลต้นแบบของจังหวัดระยองถึงแม้ว่า ณ ปัจจุบันนี้ การช่วยเหลือเป็นไปเพียง

^{๔๓} องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา, “ระเบียบข้อบังคับกองทุน (กองทุน) สวัสดิการชุมชนตำบลศิลา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์”, เข้าถึงได้จาก <https://www.sila.go.th/news/activity/content/335> [๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๔].

^{๔๔} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, “ส่งเสริมการออม พร้อมเป็นแหล่งเงินทุน เกื้อหนุนสวัสดิการขยายงานเศรษฐกิจชุมชน”, เข้าถึงได้จาก <https://web.codi.or.th/20190829-8333/> [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔].

๓๐% ที่ทางธนาคารฯ สามารถช่วยเหลือได้ เนื่องจากได้กระจายความช่วยเหลือ ไปสู่หลายปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ “ส่งเสริมการออม พร้อมเป็นแหล่งเงินทุน เกื้อหนุนสวัสดิการ ขยายงานเศรษฐกิจชุมชน” กลยุทธ์การสร้างนิสัยการออม เกื้อหนุนสวัสดิการ ขยายงานเศรษฐกิจชุมชนต้องถือว่าการสร้างนิสัยการออมให้แก่คนในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงไม่ใช่เรื่องง่าย กฎระเบียบที่สร้างขึ้น รวมไปถึงมาตรการต่าง ๆ นั้น ล้วนเกิดจากการไตร่ตรอง กลั่นกรองจากคณะกรรมการเป็นอย่างดี เพื่อผลประโยชน์ที่ดีของสมาชิกทุกคน และเพื่อผลประโยชน์ต่อตนเอง การปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ถือว่าเป็นหน้าที่ที่สมาชิกต่างสมัครใจทำทั้งสิ้น ร้านค้าชุมชนก่อตั้งขึ้นมาในปี ๒๕๔๕ โดยใช้ทุนในการดำเนินการจากธนาคารหมู่บ้านจำนวน ๘๐,๐๐๐ บาท เพื่อซื้อสินค้ามาจำหน่ายให้แก่สมาชิก ในราคาที่ไม่คาดหวังผลกำไรสูงจนเกินไป และเป็นศูนย์กลางร้านค้าสะดวกซื้อใกล้บ้าน ให้แก่คนในชุมชนเข้ามาเพื่อเลือกซื้อ เลือกบริโภคสินค้าที่ครอบคลุมความต้องการใช้งานของทุกคนในชุมชน ทุกเพศ ทุกวัยเปิดขายตั้งแต่เวลา ๐๕.๓๐-๒๐.๐๐ น.ทุกวัน

๕. กองบุญสวัสดิการวันละ ๑ บาท ตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี^{๔๕} เมื่อต้นปี ๒๕๔๙ โครงการชุมชนเป็นสุขภาคตะวันตก ได้เลือกพื้นที่ตำบลดอนแร่ ให้เป็นพื้นที่หลัก เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองได้ ตามเป้าหมายของโครงการ และจากกระบวนการเรียนรู้ แก่นนำตำบลดอนแร่ได้มีโอกาสไปรับฟัง พระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ในเรื่องการสร้างสวัสดิการชุมชนด้วยตนเอง โดยยึดแนวความคิดการตั้งสัจจะทำบุญให้ได้ทุกวัน ออมวันละบาท แต่กลุ่มสวัสดิการชุมชน ตามแนวคิดพระอาจารย์สุบิน ปณีโต เป็นการทำต่อยอดจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ในระดับหมู่บ้าน หลังจากนั้นแก่นนำตำบลดอนแร่ ก็ได้โอกาสไปรับฟังและเรียนรู้ ดูงานการสร้างสวัสดิการชุมชนตามแนวคิดของ ครูชอบ ยอดแก้ว ที่บ้านน้ำขาว อ.จะนะ จ.สงขลา ซึ่งเป้าหมายการก่อตั้งกลุ่มสวัสดิการเหมือนกันกับแนวคิดพระอาจารย์สุบิน คือ ครอบคลุม คุ่มครอง ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ครอบงวนชีวิต แต่มีความต่างกัน คือ ครูชอบใช้แนวคิดลดรายจ่ายวันละ ๑ บาท ทำในรูปแบบครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้าน ด้วยรูปแบบและแนวคิดของทั้ง ๒ ปรัชญาเรื่องสวัสดิการทางตำบลดอนแร่ได้มีการบูรณาการแนวคิดและรูปแบบ โดยยึดแนวความคิดการทำบุญวันละ ๑ บาท ของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต และรูปแบบการครอบคลุมพื้นที่ระดับตำบล ก่อเกิดเป็นกลุ่มกองบุญสวัสดิการวันละบาท ตำบลดอนแร่ หลักจากการก่อเกิดกลุ่มกองบุญสวัสดิการวันละบาท จนกระทั่งเกิดรูปธรรมการค้ำครองด้วยบุญสวัสดิการ ๙ เรื่อง เริ่มเกิดกระแสการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้แก่นนำคนทำงานรวมทั้งคณะกรรมการเกิดพลังใจที่จะทำงานต่อ อีกทั้งเริ่มมีคนจากภายนอกเข้ามาเรียนรู้ ถ้าสมาชิกกลุ่มกองทุนเมตตาธรรมนำสวัสดิการ ทำบุญวันละ ๑ บาท ที่เป็นสมาชิกแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี ถ้าตายและมีเงินออมอยู่ในที่ใดก็ตามที่มีหลักฐานชัดเจน และมียอดปัจจุบันเท่าไร กองทุนวันละ ๑ บาท จะจ่ายให้ ๕๐% ของยอดเงินนั้น แต่ไม่เกิน ๑๕,๐๐๐ บาท แต่หากใช้หนี้สวัสดิการเงินกู้ถ้าสมาชิกตายและมีเงินกู้ (มีหนี้สิน) ที่มีพยานหลักฐานมาแสดง แล้วเงินไม่พอ ให้เอาเงินส่วนนี้ไปสมทบใช้หนี้เพิ่มได้ โดยที่ผู้ที่รับมรดกตามสัญญาจะต้องไม่เรียกร้องจากกลุ่ม

^{๔๕} องค์การบริหารส่วนตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, “กองบุญสวัสดิการ ตำบลดอนแร่”, เข้าถึงได้จาก http://www.donrae.go.th/site/index.php?option=com_content&view=article&id=53&Itemid=93 [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔].

นอกจากเงินที่ใช้หนี้แล้ว ผู้ได้รับมรดกจึงมีสิทธิ์ได้รับเงินที่เหลือและหากผู้รับมรดกยังเรียนหนังสืออยู่ กองทุนจะจ่ายเป็นเงินทุนการศึกษา

๖. กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลหนองพ้อ อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง “ทำบุญให้ทรัพยากรธรรมชาติ ก่อนที่ร่างกายเราจะกลับคืนสู่ธรรมชาติ” ประโยคปิดท้ายจากตัวแทนกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลหนองพ้อ อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง ใช้พูดในการปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาดูงานร่วมกันระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ จากประโยคดังกล่าว สะท้อนให้เห็นความคิด ทัศนคติ อุดมการณ์ ของสมาชิกส่วนใหญ่ภายในชุมชนตำบลหนองพ้อได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของอดีตผู้ใหญ่บ้าน (ประธานกองทุน) เรื่อง “การสงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน” ซึ่งให้การสนับสนุนสวัสดิการในชุมชนมาตั้งแต่ปี ๒๕๓๙ มีการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการมาอย่างต่อเนื่อง ดำเนินงานมาถึงปี ๒๕๔๘ ได้จัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน เทศบาลตำบลหนองพ้อ กับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ปัจจุบันกองทุนสวัสดิการเทศบาลตำบลหนองพ้อ มีสมาชิก ๕,๕๒๙ คน เงินกองทุน ๙,๗๘๙,๒๒๕ บาท ใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการจัดสวัสดิการ ๒๑ ประเภท นอกจากจัดสวัสดิการพื้นฐาน (เกิด แก่ เจ็บ ตาย) ทัวไปยังมีสวัสดิการพัฒนาอาชีพ ซึ่งสามารถสนับสนุนให้แก่สมาชิกไปแล้ว จำนวน ๕,๖๑๘,๒๐๐ บาท ทั้งนี้ เป้าหมายสำคัญของการจัดสวัสดิการ เพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาสาธารณประโยชน์ กองทุนบุญทางสังคมแก่คน ๓ วัย การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่คนทุกวัย นำไปสู่ความสุขสงบเรียบร้อยของสังคมทุกระดับ

ภาพที่ ๒.๓ การจัดสวัสดิการที่หลากหลายของกองทุนสวัสดิการชุมชนหนองพ้อ

๗. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลพญาขัน อำเภอมะนัง จังหวัดพัทลุง จากชมรมผู้สูงอายุ พัฒนาสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน เดิมกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลพญาขันคือชมรมผู้สูงอายุที่จัดตั้งขึ้นใน ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดสวัสดิการช่วยเหลือกันในระหว่างสมาชิก ด้วยเงินกองทุนที่ได้จากการบริจาคของสมาชิกกันเอง พัฒนาการต่อมาได้ขยายเป็นความร่วมมือของคนใน

ตำบลในลักษณะเป็นการกุศลหรือสาธารณะประโยชน์แก่คนในท้องถิ่นด้วยการจัดสวัสดิการสังคม ประกอบกับความพร้อมจากการได้รับเงินสมทบจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ จึงทำให้การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลพญาขันเป็นรูปธรรมมากขึ้น มีการจัดกลไกการบริหารจัดการกองทุนอย่างเป็นระบบ กำหนดระเบียบ/กติกาในการดำเนินงานกองทุนฯ ที่เคร่งครัด ประกอบกับการสื่อสารความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลพญาขันว่าเป็นกองทุนที่คนในชุมชนร่วมกันจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ย้ำความหมายของกองทุนสวัสดิการชุมชนว่าไม่ใช่การประกันชีวิตหรือฌาปนกิจสงเคราะห์ หากแต่เป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและพึ่งตนเองจึงส่งผลให้จำนวนสมาชิกได้ขยายฐานเพิ่มขึ้นครอบคลุมทั้ง ๑๐ หมู่บ้าน

ปัจจุบันกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลพญาขัน มีจำนวนสมาชิก ทั้งสิ้น ๕,๗๙๑ คน รวมเงินกองทุนทั้งหมด ๓,๒๘๒,๗๔๖ ล้านบาท ตามระเบียบข้อบังคับกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลพญาขันฯ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๕๕๘ ระบุการจัดสวัสดิการหรือบริการที่จัดให้แก่สมาชิกมีมากกว่า ๓๐ ประเภทหรือกิจกรรมครอบคลุมตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมถึงสวัสดิการเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพให้แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อเพิ่มรายได้ มีประเภทสวัสดิการที่สำคัญ ๆ เช่น จัดเงินรับขวัญบุตรที่เกิดใหม่ของสมาชิก จัดเงินช่วยเหลือฟื้นฟูสมรรถภาพมารดาที่เป็นสมาชิกซึ่งคลอดบุตร จัดเงินช่วยเหลือการศึกษาของสมาชิกหรือบุตรของสมาชิกที่ศึกษาอยู่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับปริญญาตรี จัดเงินช่วยเหลือการแต่งงานและจดทะเบียนสมรสครั้งแรกของสมาชิก จัดเงินทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ให้กู้ยืมจัดงานบวช ให้กู้ยืมเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพ ให้กู้ยืมเพื่อซ่อมแซมบ้านและที่อยู่อาศัย จัดเงินช่วยเหลือกรณีประสบภัยพิบัติร้ายแรง ให้เงินรางวัลชีวิตให้กับสมาชิกที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จัดเงินช่วยเหลือการรักษาพยาบาลเนื่องจากอุบัติเหตุ จัดเงินช่วยค่าจัดการศพของสมาชิกให้แก่ทายาท/ผู้รับสิทธิประโยชน์ เป็นต้น

ภาพที่ ๒.๔ การจัดสวัสดิการเพื่อความมั่นคงของทุกช่วงวัยชีวิตของตำบลพญาขัน

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลพญาขันจึงพิจารณาแก้ไขปัญหาของชุมชนที่มาจากข้อมูลปัญหาของกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุดังกล่าวด้วยการจัดสวัสดิการที่เน้นการเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำเนินชีวิต การศึกษา และการดูแลสุขภาพอนามัยให้กับกลุ่มเด็กนับตั้งแต่แรกเกิดกระทั่งถึงวัยเด็ก/เยาวชน และกลุ่มผู้สูงอายุตามความสามารถของกองทุนฯ อีกทั้งยังสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาอื่น ๆ ในพื้นที่ออกแบบระบบการจัดสวัสดิการพื้นฐานครอบคลุม เรื่อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย และริเริ่มรูปแบบสวัสดิการใหม่ ๆ ที่เป็นการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำเนินชีวิตของสมาชิกและสอดคล้องบริบทของพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชนและเป็นประโยชน์แก่สมาชิกในชุมชน โดยการยึดหลักการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วมให้อย่างมีคุณค่า รับผิดชอบต่อสังคม และเข้าใจในความหมายของกองทุนสวัสดิการชุมชนของคณพญาขันที่ว่า คือ กองทุนสวัสดิการชุมชนคือกองทุนที่คนในชุมชนร่วมกันจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงทำให้ทั้งสมาชิกกองทุนฯ และบุคคลทั่วไปในตำบลพญาขัน มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีหลักประกันความมั่นคงในชีวิตด้วยสวัสดิการที่หลากหลายตามช่วงวัย อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

๘. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล คลองนกระทุง หรือกองทุนวันละ ๑ บาท ตำบลคลองนกระทุงตั้งอยู่ในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ได้จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคลองนกระทุง หรือ กองทุนวันละ ๑ บาท ขึ้นเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๐ รูปแบบกองทุน เป็นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จ่ายเดือนละ ๓๐ บาท มีสมาชิกกองทุนจำนวน ๗๕๐ คน จำนวนเงิน ๑,๔๙๓,๒๐๐ บาท และเด็กที่เป็นสมาชิกกองทุนจำนวน ๑๘๐ คน โดยมีการจัดสวัสดิการ ๙ ประเภท คือ การเกิดของบุตรสมาชิก สมาชิกเจ็บป่วย สมาชิกเสียชีวิต ทุนการศึกษา ทุนประกอบอาชีพ สวัสดิการผู้ด้อยโอกาส สวัสดิการผู้พิการ สาธารณะประโยชน์ ภัยพิบัติ คณะทำงานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคลองนกระทุง ได้มองเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชนที่เป็นอนาคตของชุมชนและประเทศชาติ ซึ่งจังหวัดนครปฐมมีสถาบันการศึกษาหลายแห่งที่ตั้งแต่วัยประถม มัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัย การที่เด็กและเยาวชนมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีความเข้มแข็งทางร่างกายและจิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความสำนึกความเป็นพลเมือง กล้าคิด กล้าแสดงออก สร้างสรรค์ตามวิถีประชาธิปไตยและมีความสุขได้นั้น ต้องอยู่ที่การศึกษา เยาวชนในตำบลคลองนกระทุงจึงเป็นเป้าหมายหนึ่งที่ต้องพัฒนา จากการสำรวจข้อมูลของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียนวัดบางภาษี โรงเรียนคลองนกระทุง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบล จปฐ.ของ ๑๑ หมู่บ้าน มีเด็กและเยาวชน ๔๒๕ คน พบปัญหา ได้แก่ ครอบครัวยากจน ๓๗ ราย ไม่เรียนหนังสือ ๕๒ ราย ตัดยาเสพติด ๑๗ ราย ติดเกมส์ ๘๕ ราย มีภาระการทำงานช่วยเหลือครอบครัว ๖ ราย คุณแม่วัยใส ๔๑ ราย เด็กพิเศษ ๕ ราย จึงเป็นเหตุให้คณะทำงานกองทุนและหน่วยงานภาคีร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาหาแบบการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกโดยจัดเวทีประชาคมร่วมกับองค์กรชุมชนและภาคีหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเป็นกลไกหนุนเสริมการดำเนินงานเยาวชนกับการศึกษา

ภาพที่ ๒.๕ กลไกหนุนเสริมการดำเนินงานเยาวชนกับการศึกษา

จัดได้ว่าเป็นระบบการดูแลคนภายในชุมชนท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่ง โดยมีการจัดสวัสดิการด้านทุนการศึกษาให้กับสมาชิกตั้งแต่อนุบาลจนจบปริญญาตรี เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเตรียมความพร้อมก่อนประถมศึกษาให้กับ กลุ่มเด็ก เพื่อพัฒนาสติปัญญาและความสามารถขั้นพื้นฐาน กลุ่มเยาวชน นอกจากการศึกษาในโรงเรียนแล้ว มีการฝึกอาชีพระยะสั้น กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้นอกชุมชน กิจกรรมส่งเสริมชุมชนในโรงเรียน เช่น การจัดตั้งธนาคารขยะ แพลงฝึกสวนครัว ส่งเสริมประชาธิปไตย และกิจกรรมสนับสนุนเยาวชนรักบ้านเกิด ทำให้เด็กและเยาวชนกลับมาช่วยดูแลชุมชนแบบเพื่อนช่วยเพื่อน พี่สอนน้อง และช่วยงานต่าง ๆ ในตำบล เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนตระหนักรู้และพัฒนาตำบลในแนวทางการจัดการตนเองชุมชน เพื่อเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี คนคลองนกระทุงให้ยั่งยืนต่อไป

๙. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ ที่เกิดจากคนในชุมชนได้เข้ามา ร่วมคิด ร่วมทำ จัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยจัดให้มีการดูแลกัน “ตั้งแต่แรกเกิด จนถึงวันตาย” มีสมาชิกแรกตั้งจำนวน ๖๖๑ คน ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน ๑,๓๕๐ คน จากประชากร ๓,๔๔๓ คน หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๙ ของประชากรทั้งหมดในตำบล ปัจจุบันมีเงินกองทุน ๒,๒๔๒,๘๔๐ บาท โดยจัดให้มีการแบ่งบัญชีออกเป็น ๔ ส่วน คือ ๑) บัญชีเพื่อจัดสวัสดิการแก่สมาชิกตามระเบียบ จำนวน ๖๕ % ๒) บัญชีบัญชีเพื่อประกันความเสี่ยง จำนวน ๒๐ % ๓) บัญชีเพื่อการบริหารจัดการจำนวน ๑๐ % และ ๔) บัญชีเพื่อสมทบกองทุนผู้ด้อยโอกาส จำนวน ๕ % มีการจัดสวัสดิการแก่สมาชิก ๑๑ ด้าน ครอบคลุมหลายมิติ กองทุนสวัสดิการชุมชนมีการออกแบบการทำงานของตำบลโดยเน้นให้คนในชุมชนเป็นหลักในการทำงานโดยเฉพาะผู้นำในพื้นที่ ให้ลงไปสร้างความเข้าใจ พูดคุยกับลูกบ้านของตนชักชวนให้เข้ามาเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน จึงจัดให้มีศูนย์ประสานงานกองทุนสวัสดิการชุมชนทุกหมู่บ้าน โดยให้ผู้ใหญ่บ้าน และศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นคณะกรรมการกองทุนที่มาจากทุก

หมู่บ้าน รวมทั้งหมด ๓๕ คน รวมทั้งใช้กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลาง เป็นฐานในการเชื่อมโยงสู่การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านกลาง

จากการทำงานที่ผ่านมาของกองทุนสวัสดิการชุมชนที่นอกเหนือการจัดสวัสดิการพื้นฐานให้กับคนในชุมชนแล้ว กองทุนสวัสดิการชุมชนยังได้มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน ทั้งทางด้านการประกอบอาชีพ ที่ดินทำกิน หนี้สินมากมายของสมาชิกและคนในชุมชน จึงได้จัดให้มีการสำรวจข้อมูลครัวเรือนและผลจากการสำรวจ พบว่า ปัญหาที่เป็นอันดับหนึ่งของคนในชุมชนและสมาชิกกองทุนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพการเกษตรที่เสี่ยงต่อการลงทุน โดยเฉพาะการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจและอีกทั้งยังมีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติใน ๕ หมู่บ้าน ทำให้สภาองค์กรชุมชนและคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชนเข้ามาช่วยกันทำงาน และจัดให้มีเวทีการทำแผนพัฒนาตำบลและวิเคราะห์ชุมชนทุกด้านเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน จนเกิดเป็นแผนพัฒนาชุมชนกองทุนสวัสดิการชุมชน ๓ ปี (ปี ๒๕๕๖-๒๕๕๘) ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามแผน คือ สภาองค์กรชุมชนได้ร่วมกันทำโครงการพัฒนาชุมชนขึ้น เกี่ยวกับโครงการแก้ไขปัญหาดินทำกินและที่อยู่อาศัยชนบท เสนอขอรับงบประมาณสนับสนุนต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อดำเนินการในเรื่องของการจัดทำข้อมูล โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับผลประโยชน์จากโครงการนี้ จำนวน ๘๖๐ ครัวเรือนจากทั้งหมด ๑,๓๐๔ ครัวเรือนหรือคิดเป็นร้อยละ ๖๖ ของครัวเรือนทั้งหมดในตำบล จากโครงการนี้ทำให้เกิดการทำงานเชื่อมโยงกับหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยกันทำงาน และชุมชนได้รับการจัดสรรพื้นที่ให้กับชุมชนตำบลบ้านกลาง ด้วยการสนับสนุนและช่วยเหลือกันของคนในชุมชน ทำให้การทำงานของกองทุนเป็นการทำงานที่มีการดำเนินงานโดยภาคประชาชน โดยสมบูรณ์ และเกิดความภาคภูมิใจหนึ่งในการทำงานด้านพัฒนา ช่วยเหลือให้พี่น้องในชุมชนได้อยู่ดีกินดีมากขึ้น มีอาชีพที่มั่นคงมากขึ้น และมี ๒๑ ครอบครัวนาร่องสามารถช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากการเป็นหนี้ในระดับหนึ่งได้ จึงทำให้กองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นกองทุนที่มีความเชื่อมั่นว่า “เป็นกองทุนที่สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้อย่างแท้จริง”

กล่าวได้ว่า แนวคิดระบบการออมชุมชนที่ได้มีการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีจะมีการเน้นทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ ขณะที่การขับเคลื่อนการออมชุมชนจาก ๑๐ พื้นที่นั้นก็เป็นกระบวนการทางเศรษฐกิจเช่นกัน แต่มีเป้าหมายและกระบวนการที่จัดตั้งโดยประชาชน ของประชาชน เพื่อประชาชน ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อหวังหากำไร แต่ต้องการให้สมาชิกสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

๒.๕ แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมของชุมชน

สิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ในมาตรา ๔ ได้ให้ความหมายของคำว่า สิ่งแวดล้อม ว่าหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและเป็นนามธรรม ทั้งที่เป็นสสารและที่เป็นพลังงาน รวมทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอโดยมนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้สิ่งแวดล้อมนั้น ๆ เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้จากการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตและเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนา ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลดน้อยลง ทั้งนี้เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์ได้นำมาใช้ในการดำรงชีวิต และแสวงหาความสะดวกสบาย ส่งผลให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และปัญหามลพิษตามมา สถานการณ์สิ่งแวดล้อมในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบมากขึ้นอย่างชัดเจน ทำให้ในปัจจุบันประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากขึ้น เนื่องจากมีปรากฏการณ์ที่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นบ่อยครั้ง ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิต และทรัพย์สินจำนวนมาก

สิ่งแวดล้อมยังหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และสังคม ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและมนุษย์ได้ทำขึ้น รวมถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม สิ่งที่เราเห็นได้ด้วยตาและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา สิ่งที่เป็นทั้งที่ให้คุณและให้โทษ และได้จำแนกสิ่งแวดล้อมออกเป็น ๔ มิติดังนี้^{๔๖}

๑. มิติทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น มีบทบาทต่อมนุษย์ในการเอื้อให้ปัจจัยด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ให้ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน อันได้แก่ทรัพยากรกายภาพทรัพยากรชีวภาพ คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์และคุณค่าคุณภาพชีวิต

๒. มิติเทคโนโลยี โดยมีบทบาทและความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรอย่างมาก โดยมนุษย์นำเทคโนโลยีหลายรูปแบบทั้งด้านการนำทรัพยากรมาเพิ่มมูลค่าสร้างผลผลิต และด้านการป้องกันบำบัดมลพิษ ซึ่งทั้งนี้ก็เพื่อสนองความต้องการของตนเอง

๓. มิติของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อม คือ เมื่อมีการใช้ทรัพยากรด้วยเทคโนโลยีใดก็ตามย่อมมีของเสียและมลภาวะเกิดขึ้นเสมอ มิติทางของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อมเป็นมิติที่แสดงให้เห็นผลของการใช้ทรัพยากร

๔. มิติมนุษย์หรือเศรษฐกิจสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่ได้สร้างพฤติกรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม ทั้งระบบสิ่งแวดล้อมย่อย หรือทั้งระบบสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีมิติมนุษย์ประกอบด้วย ประชากร การศึกษา อนามัยและสาธารณสุข เศรษฐกิจ โบราณสถานความปลอดภัย การเมืองและการปกครอง การนันทนาการ

^{๔๖} เกษม จันทรแก้ว, การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕, หน้า ๒.

สำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อมถือเป็นพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ได้ใช้ตลอดไปอย่างไม่ขาดแคลน หรือมีปัญหาใด ๆ ถือเป็นกระบวนการจัดการแผนงานหรือกิจกรรมในการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการในระดับต่าง ๆ ของมนุษย์และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคือเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักการอนุรักษ์ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ประหยัด และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ถ้าเราจะกำหนดว่าสิ่งแวดล้อมที่เรากล่าวกันทั่ว ๆ ไปนั้น เป็นเรื่องของปัญหาภาวะมลพิษ อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หรือจากผลของความก้าวหน้าของการพัฒนาแล้ว เราก็สามารถให้คำจำกัดความแยกแยะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้ คือ^{๔๗}

๑. การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเหมือนกับการอนุรักษ์แต่ต่างกันที่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น เป็นเหมือนทฤษฎีและหลักการไม่ได้มีแผนงานปฏิบัติ ส่วนคำว่าจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นคำที่มีความหมายในเชิงปฏิบัติได้

๒. การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการ ซึ่งหมายถึงว่าต้องมีกลไกสิ่งแวดล้อมควบคุม และมีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างมีแบบแผน มิใช่จะทำอะไรก็ได้กล่าวคือต้องมีจุดเริ่มต้นและลงท้ายที่มีกลไกควบคุม ด้วยเหตุนี้การจัดการสิ่งแวดล้อมจึงสามารถยอมรับได้ในทางปฏิบัติและเป็นตามหลักทางวิทยาศาสตร์ทุกประการ

๓. การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นเสมือนแผนงานในการดำเนินการทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งการกำหนดแผนงานนี้ต้องครอบคลุมนโยบาย มาตรการ แผนงาน และโครงการ หรือแผนปฏิบัติ (Action plan) ที่มีขั้นตอนและกลไกควบคุมให้แผนงานดำเนินไปได้

๔. การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในระบบสิ่งแวดล้อมโดยต้องยึดหลักและวิธีการอนุรักษ์วิทยาซึ่งผู้ใช้ต้องตระหนักว่าต้องมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับมวลมนุษย์ต่อไป ทั้งปริมาณที่เพียงพอ คุณภาพเป็นไปตามความต้องการและเวลาที่ความต้องการต้องมีให้ได้ นอกจากนี้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรง และทางอ้อม แต่ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ยอมให้เกิดให้น้อยที่สุด หรือเกิดได้ตามความสามารถของธรรมชาติที่จะช่วยตัวเองได้เท่านั้นถ้าเกินกว่านี้แล้วก็จะเกิดมลพิษสิ่งแวดล้อมได้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การจัดการสิ่งแวดล้อมคือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นแผนการปฏิบัติ กล่าวคือ มีแผนการใช้และดำเนินการต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่กำหนดไว้อย่างมีขั้นตอนและมีกลไกควบคุม

๕. การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นแนวทางหนึ่งของนิเวศพัฒนาปฏิบัติหรือพัฒนาแบบยั่งยืน กล่าวคือ การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นหลักที่เปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรได้แต่ต้องไม่ให้คุณค่าทางนิเวศวิทยาสูญเสียไป หมายถึงว่า การนำทรัพยากรมาใช้นั้นต้องอยู่ในวิสัยที่ธรรมชาติฟอกตัวเอง

^{๔๗} เทเวศ อร่ามเรือง, การนํานโยบายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปปฏิบัติ ของเทศบาลตำบลเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี, การค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต การปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑, หน้า ๑๑-๑๓.

ฟื้นฟูตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าเกินความสามารถของธรรมชาติแล้วปัญหาของเสียมีมากเกินไปจนกลายเป็นมลพิษสิ่งแวดล้อมก็จะมากตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๖. การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นหลักการและแผนปฏิบัติให้ผู้บริหารใช้ดำเนินงานตั้งแต่เริ่มโครงการและดำเนินโครงการ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมมีกลไกที่กำกับกระบวนการและแผนงานการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม นักบริหารสามารถจะทราบแนวคิดและแนวดำเนินงานอย่างมีขั้นตอนดังกล่าวก่อน จึงนำไปตัดสินใจ

การจัดการสิ่งแวดล้อมยังเป็นกระบวนการสร้างศักยภาพของสิ่งแวดล้อมให้เกิดการคงสภาพด้วยการใช้อย่างยั่งยืน การขจัดของเสีย/มลพิษ และการควบคุมกิจกรรมการจัดการ เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ตลอดไป ดังนั้น การจัดการสิ่งแวดล้อมก็คือ กระบวนการ (processing) สร้างศักยภาพบรรดาสังแวดล้อมทั้งหลายให้คุณต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม นั่นคือ

๑. การใช้อย่างยั่งยืน เป็นตัวสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ต้องแสดงหรือมีศักยภาพที่คงสภาพหรือใกล้เคียงสภาวะนั้น ๆ ที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ได้อย่างมั่นคงตลอดไป การที่จะทำได้นั้นต้องมีแผนงานและมาตรการที่เป็นรูปธรรม

๒. การจัดการของเสีย มลพิษ เป็นขยะติดเชื้อ และหรือขยะกากของเสียอันตราย จำเป็นต้องจัดการ หมายถึง การควบคุมและกำจัดให้หมดไป หรือลดความเป็นพิษ อันต้องใช้ความรู้ความสามารถในการจัดการ ตั้งแต่การเก็บ ขนย้าย วิธีกำจัด และการนำไปใช้ประโยชน์

๓. การควบคุมกิจกรรม เป็นแนวทางปฏิบัติที่การจัดการสิ่งแวดล้อมต้องยึดปฏิบัติควบคุม กิจกรรมทั้งในระบบการจัดการและนอกระบบ หรือจากภายนอก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั้น ๆ จะเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ให้ยั่งยืนได้ อาจหมดไปหรือเสื่อมโทรมไปจนถึงขั้นวิกฤตและเป็นอันตรายต่อมนุษย์ได้

สำหรับประเภทของสิ่งแวดล้อมนั้นหากจำแนกสิ่งแวดล้อมตามลักษณะของการเกิดจะพบว่ามี ๒ ประเภท คือ^{๔๘}

๑. สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมี ๒ พวก คือ

๑.๑ สิ่งมีชีวิต ได้แก่ มนุษย์พืช และสัตว์

๑.๒ สิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ อากาศ แสงแดด น้ำ ดิน แร่ ภูมิประเทศ ตลอดจนปรากฏการณ์ทาง ธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม และฝนแล้ง เป็นต้น

๒. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เกิดจากการดัดแปลงธรรมชาติให้เหมาะสมกับความต้องการ หรือให้ใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น จำแนกได้ ๒ พวก คือ

๒.๑ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ สิ่งที่มีรูปธรรมมองเห็นจับต้องได้ ส่วนใหญ่เป็นสิ่งก่อสร้าง เช่น บ้านเรือน โรงงาน ถนน รถยนต์ คอกสัตว์ สวนผลไม้ โบราณวัตถุ และโบราณสถาน ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

๒.๒ สิ่งแวดล้อมทางสังคมคือ สิ่งที่เป็นนามธรรมหรือไม่มีตัวตนและจับต้องไม่ได้อาจสร้าง ขึ้นโดยตั้งใจ ไม่ได้ตั้งใจ หรือเพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน เช่น ประเพณีศาสนา วัฒนธรรม กฎหมาย การทะเลาะวิวาท และการศึกษา เป็นต้น

^{๔๘} สวัสดิ์ โนนสูง, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓, หน้า ๕.

ในส่วนของความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น มีดังนี้

๑. ให้ความร่มรื่นแก่มนุษย์ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจะสร้างความร่มรื่นให้แก่มนุษย์และสัตว์ เช่น น้ำตก ป่าเขา ถ้ำ สัตว์ป่า และทะเล รวมถึงศิลปวัฒนธรรมของแต่ละภาค แต่ละท้องถิ่น ที่ใดมีสิ่งแวดล้อมที่สวยงามจะทำให้ประชาชนทั่วโลกอยากจะชมและไปท่องเที่ยวประเทศนั้น ทำให้เกิดธุรกิจการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ส่งผลให้เงินรายได้จากต่างประเทศเข้าในประเทศทำให้ได้เปรียบดุลการค้า

๒. เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากจะได้เปรียบประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติน้อย เพราะทรัพยากรธรรมชาติเมื่อมีมากสามารถส่งออกขายในประเทศเพื่อนบ้านนำเงินรายได้เข้าประเทศ ทำให้สามารถขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและอุตสาหกรรมได้รวดเร็ว เพราะมีวัตถุดิบในประเทศ ต้นทุนการผลิตต่ำ ทรัพยากรธรรมชาติได้แก่ แร่ ธาตุ ป่าไม้ น้ำมัน ก๊าซ ถ่านหิน เป็นต้น

๓. เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติสามารถอำนวยความสะดวกสบายแก่มนุษย์ในการดำรงชีวิตตามธรรมชาติ เช่น ข้าว เป็นอาหารของมนุษย์ บ้านเป็นที่อยู่อาศัยโดยการตัดไม้จากป่ามาเลื่อยเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตามขนาดต่าง ๆ ผ้าฝ้ายและผ้าพื้นเมืองนำมาทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม สมุนไพรต่าง ๆ ที่เกิดตามธรรมชาติมนุษย์นำมาสกัดเป็นยารักษาโรค เป็นต้น

๔. แปรสภาพวัตถุของเสียมาใช้งาน เศษอาหารที่เหลือจากการบริโภค ขยะมูลฝอย มูลสัตว์และเศษใบไม้ถ้าปล่อยทิ้งไว้อาจเกิดการเน่าบูด มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์จากการทำปุ๋ยหมักไว้ใช้เพาะปลูกหรือจำหน่ายได้และไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย

๕. ปรับสภาพธรรมชาติให้สมดุล สิ่งแวดล้อมช่วยปรับสภาพธรรมชาติของมนุษย์และ สัตว์ สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตให้สมดุลกัน เช่น เวลากลางวันพืชปรุงอาหารได้ก๊าซออกซิเจนที่เป็น ประโยชน์ แก่มนุษย์และสัตว์

๖. สร้างความสะดวกสบายให้แก่มนุษย์ สิ่งอำนวยความสะดวกในบ้านและที่ทำงาน ตลอดจนการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย สร้างความสะดวกสบายให้แก่มนุษย์ถือว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและทันสมัย เช่น โทรศัพท์มือถือ โทรทัศน์รถยนต์เครื่องบิน และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ โดยการวางแผนดำเนินงาน ติดตามประเมินผลและปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการใช้อย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ให้ได้อย่างยืนยาวนานตลอดไป และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษย์และธรรมชาติให้มากที่สุด^{๔๔} มีการวิเคราะห์และประเมินสภาพสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นปัญหาและอาจจะเป็นปัญหาจากการดำเนินงานของมนุษย์ แล้วนำผลการวิเคราะห์ และประเมินดังกล่าวมาเข้าสู่กระบวนการสร้างศักยภาพการคงสภาพ การควบคุมกิจกรรม การจัดการ และวิธีการปฏิบัติให้อยู่ในแนวทางที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีทั้ง

^{๔๔} วินัย วีระพัฒนานนท์, วิฤตสิ่งแวดล้อมทางต้นแห่งการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ส่องสยาม, กรุงเทพมหานคร: ,๒๕๔๐.

ในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ มุ่งสร้างศักยภาพสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน^{๕๐} มีการสร้าง ศักยภาพ คงสภาพความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และการควบคุมกิจกรรม การจัดการเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อ มนุษย์^{๕๑} ดังนั้นการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนจึงเป็นการกำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการต่าง ๆ อันไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน และเมื่อดำเนินการไปแล้ว สิ่งแวดล้อมในชุมชนทั้งระบบสามารถเอื้อ ประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศอย่างถาวร เป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยมีการวางแผนการใช้ที่ดีและเหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมน้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งแนวความคิดหลักในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนได้ดังนี้^{๕๒}

๑. มุ่งหวังให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประกอบกันอยู่ในระบบธรรมชาติ มี ศักยภาพ ที่สามารถให้ผลผลิตได้อย่างยั่งยืนถาวรและมั่นคง คือ มุ่งหวังให้เกิดความเพิ่มพูนภายในระบบที่จะนำมาใช้ได้ โดยไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ

๒. ต้องมีการจัดองค์ประกอบภายในระบบธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศให้มี ชนิด ปริมาณ และสัดส่วนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดเป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐานตาม ธรรมชาติ เพื่อให้อยู่ในภาวะสมดุลของธรรมชาติ

๓. ต้องยึดหลักการของอนุรักษ์วิทยาเป็นพื้นฐาน โดยจะต้องมีการรักษา สงวน ปรับปรุง ซ่อมแซม และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ในทุกสภาพทั้งในสภาพที่ดีตามธรรมชาติ ในสภาพที่กำลังมีการใช้ และในสภาพที่ทรุดโทรมร่อยหรอ

๔. กำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในการควบคุมและกำจัดของเสียมิให้เกิดขึ้นภายในระบบ ธรรมชาติ รวมไปถึงการนำของเสียอื่น ๆ กลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

๕. ต้องกำหนดแนวทางในการจัดการเพื่อให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น โดยพิจารณาถึงความ เหมาะสมในแต่ละสถานที่และแต่ละสถานการณ์

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกปัจจุบันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ อันเนื่องมาจากความต้องการพื้นฐานและความต้องการความสะดวกสบายในด้านต่าง ๆ กระตุ้นให้มนุษย์พัฒนาความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในการนำทรัพยากรธรรมชาติใช้อย่างสะดวกสบายและง่ายยิ่งขึ้น อีกทั้งมีการพัฒนากระบวนการผลิตทางด้านอุตสาหกรรมเพื่อผลิตสินค้า ทั้งที่เป็นสินค้าประเภททุน (Capital Goods) และสินค้าบริโภค (Consumer Goods) ซึ่งกระบวนการผลิตนี้เองที่ก่อให้เกิดของเสียออกสู่สิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาอากาศเป็นพิษ ปัญหาด้านเสียง และผลของการบริโภคก็ทำให้เกิดของเสียกระจายสู่สิ่งแวดล้อมในรูปของขยะมูลฝอย น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ ฯลฯ

^{๕๐} บุญจง ขาวสิทธิวิงษ์, สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา และการจัดการ, ปทุมทิพย์, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒.

^{๕๑} เกษม จันทรแก้ว, การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒.

^{๕๒} พรชัย ธรรมธรรม, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับที่ ๑๙. สุธาการพิมพ์, กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๘.

๒.๖ แนวคิดเรื่องอาสาสมัครหรือนักบริหารชุมชน

อาสาสมัครหรือนักบริหารชุมชนถือเป็นกลุ่มคนที่มีจิตอาสา จิตสาธารณะ ที่ยอมอุทิศเวลา ทรัพย์สิน เงินทอง แม้แต่ความสุขส่วนตัว เพื่อช่วยเหลือหรือดูแลผู้อื่น ปัจจุบันพบว่าผู้ใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าจิตอาสา จิตสาธารณะ จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อสังคม และพฤติกรรมเอื้อสังคม ซึ่งต่อละคำข้างต้นนั้นต่างก็มีนัยยะสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. จิตอาสาสาธารณะ/จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) คำว่า จิตอาสาสาธารณะ หรือ จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) เป็นคำศัพท์ใหม่ในทางสังคมศาสตร์ซึ่งกำลังได้รับความสนใจจากแวดวงนักวิชาการพัฒนาอย่างกว้างขวางในทางปฏิบัติ เมื่อกล่าวถึงคำว่าจิตอาสาสาธารณะหรืออาจจะเป็นคำอื่น ๆ เช่น จิตอาสา จิตสำนึกเพื่อสังคม จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม จิตสำนึกเพื่อมวลชน ฯลฯ คำเหล่านี้ล้วนมีความหมายที่ใกล้เคียงกันมากขึ้นอยู่กับผู้เข้าใจว่าเป็นคน กลุ่มไหน ซึ่งอาจแยกย่อยออกไปตามความสนใจเฉพาะกลุ่ม เช่น จิตสำนึกทางสังคม เช่น การพัฒนาชุมชนหรือช่วยเหลือคนยากไร้^{๕๓}

๒. จิตสำนึกต่อสังคม (Social Consciousness) จิตสำนึกที่ดีในสังคมในที่นี้หมายถึงสังคมในชุมชนของตน การปฏิบัติตนให้มีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนของตน การปฏิบัติและการมีส่วนร่วมที่ดีในกิจกรรม ของชุมชน การช่วยกันดูแลชุมชนของตน การให้ความร่วมมือการ เสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์เพื่อการรักษาความ ปลอดภัยในชุมชน เพื่อสาธารณูปโภคในชุมชน การให้ความเป็นมิตรและมีน้ำใจต่อกัน^{๕๔}

๓. จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม การมีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือการให้ความสำคัญกับส่วนรวม หรือสิ่งอันเป็น สาธารณะสมบัติเช่น ป่าไม้แม่น้ำลำธาร ทางสาธารณะ สวนสาธารณะ ไฟฟ้า สาธารณะ ทางหลวง ตลอดจนของ หลวงและประเทศชาติบ้านเมือง เป็นต้น ไม่เห็นแก่ตัวทำลายล้างให้จนเสียหายเสื่อมโทรม สูญสิ้น ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมหมายถึงจิตที่ประกอบด้วยความ เอื้อเฟื้อเกื้อกูล หรือความคิดที่มุ่งที่จะทำแต่ประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนและผู้อื่น ตลอดจนสาธารณะทั่วไป โดยมี เมตตาจิต (ปรารถนาดี) และกรุณาจิต (ความคิดพร้อมด้วยช่วยแก้ปัญหา) เป็นพื้นฐาน ผู้ที่ปลูกจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ให้เจริญงอกงามในจิตใจได้มากเพียงใด ย่อมสามารถแก้วิกฤตปัญหาความเห็นแก่ตัว ทำให้เป็นคนเสียสละ อุทิศตน พุ้มเททำงานเพื่อผลประโยชน์ต่อส่วนรวมได้มากเพียงนั้น การปลูกจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมตามวิถีแห่งพุทธธรรมคือการประพฤติปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรมหรือหลักแห่งการสงเคราะห์ ๔ ประการ กล่าวคือ ๑) ทานคือการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันสิ่งของ ตลอดจนถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ๒) ปิยวาจาคือการกล่าวคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน สมานไมตรี ทำให้เกิดความรักความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สามารถช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ๓) อตถจริยาคือการชวนช่วยช่วยเหลือกิจการหมู่คณะ ดูแล

^{๕๓} อริสา สุขสม, “การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อชุมชน”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ๒๕๕๓).

^{๕๔} บุญสม ธรรมชาติวิพน, จิตสำนึกที่ดีในสังคม, เข้าถึงได้จาก จากhttps://my.dek-d.com/plam-my/blog/?blog_id=๑๐๒๒๔๕๒๑ [๑๒ กันยายน ๒๕๖๔]

รักษาสถิติส่วนรวม บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ และ ๔) สำนัสดตาคือการประพัตินให้เหมาะสมแก่ฐานะและภาวะที่ดำรงอยู่ ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคมให้ถูกต้อง มีการกล่าว ว่าวัตถุยังเจริญคนยิ่งเห็นแก่ตัวมากขึ้น วิฤตปัญหานี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการปลูกจิตสำนึกที่ดีเพื่อส่วนรวม โดยยึดคิดว่าอยู่เพื่อตัว อยู่แค่สั้นลม แต่ถ้าอยู่เพื่อสังคม จะอยู่ชั่วฟ้าดินสลายนั่นเอง

๔. จิตสำนึกพลเมือง จิตสำนึกพลเมืองมาพร้อมกับการสร้างสำนึกพลเมืองประชาธิปไตย ใน ๓ ด้าน คือ เคารพกติกา เคารพความแตกต่าง เพราะทุกคนเป็นเจ้าของประเทศเช่นเดียวกัน และร่วมรับผิดชอบต่อสังคม โดยใช้วิธีการลงมือทำจากเริ่มที่ตนเองก่อน แล้วขยายวงกว้างออกไปในสังคมที่ตนเองอยู่อาศัย พร้อมสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้และเรียนรู้ช่วยเหลือกันลักษณะเครือข่าย โดยทุกองค์กรต่างสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทหน้าที่การพัฒนาเพื่อให้เกิดสำนึกพลเมือง เพราะฉะนั้นบุคคลจะเป็นพลเมืองดีมีจิตอาสาของสังคมนั้น ต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติมุ่งมั่นให้บรรลุเป้าหมายด้วยความรับผิดชอบต่อเต็มที่ สอดคล้องกับหลักธรรม วัฒนธรรม ประเพณีและรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้รวมทั้งบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ได้ประสิทธิผลทั้งในส่วนตนและสังคม เมื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ย่อมเกิดความภาคภูมิใจและเกิดผลดีทั้งต่อตนเองและสังคมด้วยการเป็นพลเมืองดีที่เคารพกฎหมาย เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลัก ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขสงบ

๕. พฤติกรรมเอื้อสังคม (Prosocial Behavior) พฤติกรรมอันเป็นประโยชน์กับบุคคลอื่น โดยที่ผู้แสดงพฤติกรรมมีความตั้งใจในการกระทำพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละเวลา ทรัพย์สิน เงินทอง แรงกายแรงใจ หรืออาจเป็นชีวิตเพื่อให้เกิดประโยชน์กับบุคคลอื่น โดยไม่หวังสิ่งใดเป็นเครื่องตอบแทนในภายหน้า พฤติกรรมดังกล่าวแสดงออกมาในรูปของการช่วยเหลือการ แบ่งปัน และการพลอบโยน^{๕๕}

๖. การเสียสละต่อสังคม (Prosocial Behavior) ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อ สังคม การเสียสละเวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม รวมทั้งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และรู้จักเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่สละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเวลาช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม สละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับเพื่อแลกกับประโยชน์ของคนหมู่มากหรือคนที่อ่อนแอกว่า ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

หากจะกล่าวถึงอาสาสมัครถือเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ให้บริการสังคมโดยทำงานหรือกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งการให้บริการและความพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่น ๆ ชุมชน สังคม หน่วยงานอื่นใดที่ต้องการให้ช่วยเหลือ โดยจะช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น ความคิด แรงงาน กำลังทรัพย์ การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศ ซึ่งในเรื่องนี้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มองว่าอาสาสมัครก็คือบุคคลที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ป้องกัน แก้ไข และพัฒนาสังคมโดยไม่

^{๕๕} วันดี ละองทิพรส, “ความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่เอื้อต่อสังคมและพฤติกรรมที่เอื้อต่อ สังคมของเด็กประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๕๐ หน้า ๒๖.

หวังสิ่งตอบแทน^{๕๖} ขณะเดียวกันเส้นแบ่งของผู้ที่เป็นอาสาสมัครและผู้ทำงานให้บริการทางสังคม อาจจะมีเส้นแบ่งที่เบาบางมากหากจะใช้เพียงเงื่อนไขของการทำงานโดยปราศจากค่าตอบแทน หรือ พอมีค่าตอบแทนบาง แต่ให้เป็นไปอย่างพอเพียง หรือผลที่ได้รับไม่อาจทดแทนกับค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่าย ไป การคิดในเชิงเศรษฐกิจหรือการแลกเปลี่ยนเชิงตัวเงินนี้อาจจะไม่เพียงพอสำหรับผู้ที่มีแนวคิดของ การทำงานอย่างอุทิศตัวเพื่อสังคม วิธีคิดของคนทำงานอาสาสมัครจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจซึ่งสรุป ได้ดังนี้^{๕๗}

๑. การยึดมั่นในอุดมการณ์ อุดมการณ์ของผู้ที่จะเป็นอาสาสมัครคือมีสำนึกถึงความ รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและสังคม ความปรารถนาอันเร้นลับภายในใจที่ต้องการเห็นสังคมมี การปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม มีการเอารัดเอาเปรียบต่อกันน้อยที่สุด ซึ่งสังคมจะเป็นเช่นนั้นได้ ก็ จะต้องอาศัยกระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและแพร่กระจายไปยังคนทุกชั้น ทุกกลุ่ม ทางสังคมให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ดังนั้นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีจิตวิญญาณของการเป็น อาสาสมัครคือ การเห็นความไม่ยุติธรรมหรือการเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย คือการ ไข*แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สนับสนุนและ ส่งเสริมแนวคิดบริโภคนิยม

๒. การยึดมั่นในหลักศาสนา อาสาสมัครที่ยึดมั่นในหลักศาสนา ยึดถือจารีตประเพณี โดย มุ่งทำความดีและอุทิศตนเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เมื่อลงมือทำงานแล้วไม่คิดว่าตนเองจะได้อะไร หรือจะเสียอะไร แต่มุ่งทำงานไปอย่างปราศจากเงื่อนไข การมุ่งบำเพ็ญประโยชน์ให้กับผู้อื่นหรือสังคม นั้นจะต้องทำที่ตนเองก่อน เรียกว่าประโยชน์ตนคือมีการประพฤติดี รักษาระเบียบวินัย รักษาความ สัตย์ สุจริต ขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติกิจการงานด้วยความเข้มแข็งหนักแน่นจนติดเป็นนิสัย เมื่อทำ ประโยชน์ตนแล้วก็ทำประโยชน์ให้ผู้อื่นเป็นต้นว่า การให้การสงเคราะห์แก่ผู้ยากจน ขาดแคลน ผู้ด้อยโอกาส ผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน พร้อมกับการทำประโยชน์ส่วนรวมหรือประโยชน์ สังคม เช่น ช่วยในการป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม ในการพัฒนาสังคม การส่งเสริมความมั่นคงของ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อาสาสมัครที่ทำงานด้วยหลักการของการยึดมั่นในหลักศาสนา และต้องการทำงานเพื่อสละตัวตน หรือเข้าถึงการปล่อยวางทางวัตถุ สิ่งของ เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องการดำรงชีพเพื่อให้สามารถเข้าถึงความสุขที่ลึกซึ้งกว่า อาสาสมัครเหล่านี้จะมุ่ง อุทิศร่างกายและทรัพย์สิน เพื่อเป็นการบริจาคทาน คือ มีน้ำใจเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ ของผู้อื่น อาสาสมัครที่ได้ศึกษาและเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนา จะหาหลักธรรมประจำ ใจเพื่อเป็นเป้าหมาย หรือเครื่องมือในการเดินทางไปสู่บั้นปลายชีวิต และพยายามหาหนทางที่จะอุทิศ ตน ถวายทอดความรู้ความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นที่เจ็บป่วยและยากไร้ ด้อยโอกาสมากกว่าตน

๓. ค่านิยมบางประการ ในการอุทิศตนเป็นอาสาสมัครอาจจะก่อกำเนิดมาจากค่านิยมบาง ประการที่มีอยู่ภายในความรู้สึกนึกคิดของคนๆ นั้น เป็นค่านิยมที่ได้รับการพัฒนามาจากการหล่อ หลอมของครอบครัว จากสถาบันการศึกษา จากหลักธรรมคำสอนในศาสนา จากการเฝ้าสังเกตและตั้ง

^{๕๖} กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **ปฏิญญาอาสาสมัครไทย**. เข้าถึงได้จาก https://www.m-society.go.th/article_attach/๘๖๑/๑๔๙๐.doc,๒๕๔๔. [๑๕ กันยายน ๒๕๖๔]

^{๕๗} ฉัตรวรวิญ องค์กรวิทย์, “อาสาสมัครสาธารณสุข : ศักยภาพและบทบาทในบริบทสังคมไทยที่ เปลี่ยนไป”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข), ๒๕๕๐.

คำถามกับความเป็นไปได้ในสังคมหรือการได้อ่านประวัติชีวิตของนักพัฒนา หรือบุคคลที่เป็นแบบอย่างในใจ ค่านิยมดังกล่าวได้แก่

๓.๑ การเสียสละ ผู้ที่อุทิศตนเป็นอาสาสมัครกล่าวว่า การจะเข้าถึงความเสียสละได้ต้องผ่านกระบวนการของการบังคับจิตใจให้ลด ละ สละ เลิก วิถีความสุขส่วนตัว การบริจาคทรัพย์สินเงินทองเวลาและบางครั้งรวมถึงความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว เพื่ออุทิศตนมาทำงานอาสาสมัคร

๓.๒ ความมั่นคงทางจิตใจ การอุทิศตนโดยยึดมั่นในอุดมการณ์นั้น จำต้องมีความหนักแน่น อดทน และความมั่นคงอย่างสูงทางจิตใจ ถึงจะสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะการทำงานที่เปลี่ยนเป้าหมายจากการรับเป็นตัวแทน เป็นการบำรุงความเชื่อและความยึดถือในอุดมการณ์

๓.๓ ความสามารถในการรักษาสมดุล ผู้ที่ทำงานอาสาสมัครจำเป็นต้องสามารถรักษาสมดุลระหว่างความต้องการเชิงเศรษฐกิจที่สนองรับต่อความต้องการทางกาย และความต้องการที่จะบรรลุอุดมการณ์ซึ่งเป็นความต้องการภายใน

๔. แรงผลักดันที่ก่อให้เกิดจิตวิญญาณอาสาสมัคร

สำหรับแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดจิตวิญญาณอาสาสมัคร (spirit of voluntarism) เป็นหลักคิด ประการสำคัญของผู้อุทิศตนเป็นอาสาสมัคร จิตวิญญาณอาสาสมัคร คือ การมีจิตใจที่เสียสละทำงานด้วยความสมัครใจ เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น ประชาชนและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนที่เป็นเงินหรือวัตถุ เช่น การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ที่ไม่มีบำเหน็จรางวัล หรือผลประโยชน์ส่วนตน และดำเนินชีวิตในรูปแบบที่แตกต่างไปจากกระแสหลัก คือ กระแสเศรษฐกิจบริโภคนิยมที่มุ่งเน้นเรื่องการสร้างรายได้เป็นหลักจะมีแรงผลักดันภายในตนเองที่ทำให้เลือกใช้ชีวิตที่อุทิศตนทำงานให้โดยไม่มีผลตอบแทน หรือได้ผลตอบแทนน้อย และไม่อาจนับรวมเข้ากับมาตรฐานของการตีค่าแรงงานเป็นเงินได้ตามแบบของสังคมแรงงานที่กำหนดกันอยู่ แรงผลักดันของอาสาสมัครที่มีจิตใจเป็นอุทิศตนเช่นนี้ มีปัจจัยหลักของการมาเป็นอาสาสมัคร คือ

๑. การหล่อหลอมหรือมีพื้นฐานมาจากครอบครัวจิตวิญญาณการอุทิศตนเพื่อผู้อื่นหรือเพื่อความสุขของส่วนรวมนั้น มาจากการหล่อหลอมของครอบครัวเป็นหลัก ระบบคุณค่าที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากหรือคนในครอบครัว โดยการสอนการทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง ล้วนมีผลอย่างยิ่งต่อบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลและการมีจิตใจที่จะทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

๒. การปรารถนาการยอมรับและการพัฒนาตน อาสาสมัครเป็นผู้ที่อุทิศตนเป็นอาสาสมัครมีความต้องการการยอมรับจากสังคมและคนรอบข้างในระดับหนึ่ง การยอมรับนี้สามารถสะท้อนได้จากการได้รับรางวัลในรูปของวัตถุ สิ่งของ โล่ประกาศ เกียรติคุณ หรือการได้รับการยกย่อง ชมเชย การยอมรับในความสามารถของตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม การได้รับการยอมรับนี้มีแนวคิดว่าเป็นการสร้างตัวตนให้กับมนุษย์แทนที่จะให้การอุทิศตนเป็นแนวทางของการบรรลุถึงความสุขในขั้นที่แตกต่างจากทรัพย์สิน เงินทอง และความต้องการอันเป็นแรงขับจากภายใน

ความเชื่อในเรื่องศาสนาถือเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการตัดสินใจเป็นอาสาสมัคร ในกรณีศาสนาพุทธ ซึ่งโดยหลักแก่นธรรมของศาสนาแล้วมีความเหมือนกันในเรื่องความเชื่อเรื่องของ “กรรม” ว่าบุคคลใดทำไม่ดีหรือทำบาปไว้ในชาติปางก่อนย่อมต้องได้รับผลกระทบในชาตินี้ และหากต้องการได้รับกรรมดี ที่เป็นความสุขสบายต่อไปในภายหน้าทั้งชาตินี้และชาติหน้าก็ควรที่จะต้อง

ประกอบแต่กรรมดี ดังคำที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ซึ่งความเชื่อนี้นำไปสู่พฤติกรรมการให้ทาน การบริจาค การทำบุญ การช่วยซ่อมและสร้างวัด เป็นต้น^{๕๘} ฉะนั้นศาสนาพุทธจึงมีความสำคัญต่อการกำหนดเรื่องความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธเกี่ยวกับการให้และการเป็นอาสาสมัคร ซึ่งจะเห็นได้จากหลักธรรมคำสอนในสังคหวัตถุ ๔ เรื่อง ทานคือลักษณะของการให้ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และมีความสบายใจที่จะให้

ลักษณะที่สำคัญของบุคคลที่บ่งบอกถึงความเป็นอาสาสมัคร มีดังนี้^{๕๙}

๑. การเป็นอาสาสมัครนั้น ต้อง “เต็มใจ” การทำงานอาสาสมัครไม่มีการบังคับขู่เข็ญให้ทำ แต่เป็นการเต็มใจทำงานที่ตนรัก มีความปรารถนาดีต่อคนอื่น อยากเห็นเขามีความสุข

๒. การเป็นอาสาสมัครนั้นต้อง “ตั้งใจ” คนเรานั้นเมื่อมีความเต็มใจในการทำงานแล้วจะทำงานด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่น ตั้งใจทำให้เกิดผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญ ไม่ย่อท้อกับอุปสรรคหรืองานลำบากใด ๆ มีความเต็มใจในการทำงาน ตั้งใจทำงานจนสุดความสามารถโดยมิต้องให้ใครมาบังคับ

๓. การเป็นอาสาสมัครนั้น ต้อง “พอใจ” พอใจในงานที่ทำด้วยความเต็มใจและตั้งใจ ผลงานที่ออกมานั้นก็มีความพอใจของคนทำงานที่ทาให้คนอื่นเขาเข้าใจ ทาให้เขามีความสุข ความสำเร็จ ความสมหวังเกิดความพอใจในการทำงานอย่างมีความสุข

๔. การเป็นอาสาสมัครนั้นต้อง “ดีใจ” ดีใจที่ได้ทำงานที่ตนนั้นมีความเต็มใจตั้งใจและพอใจ ที่ได้ทำงาน เมื่อทำงานแล้วก็เกิดความดีใจจากผลงานที่ได้ทำไว้ให้ปรากฏแก่สาธารณชนเป็นที่ประจักษ์ตามความต้องการของตน

๕. การเป็นอาสาสมัครนั้น ต้อง “ภาคภูมิใจ” ในงานที่ตนทำไม่ว่าจะเป็นงานใด ๆ ที่ได้ทำลงไปเพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ คนเราเกิดมาไม่มีใครน่าอะไรติดตัวมา แต่เมื่อเกิดเป็นคนแล้วก็ทำแต่ความดี มีผลงานเมื่อจากโลกใบนี้ไปแล้ว สิ่งที่เหลือ คือ ความภาคภูมิใจของตนเองครอบครัวและชุมชน

อาสาสมัครที่เกี่ยวข้องกับสังคมสูงวัยในสังคมไทยปัจจุบัน ประกอบด้วย

๑. สำหรับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)^{๖๐} คือ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านในแต่ละกลุ่มบ้านและได้รับการอบรมตามหลักสูตรที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด โดยมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมสุขภาพอนามัย (Change agents) การรื้อข่าวสาธารณสุข การแนะนำเผยแพร่ความรู้ การวางแผนและประสานกิจกรรมพัฒนาสาธารณสุขตลอดจนให้บริการสาธารณสุขด้านต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมสุขภาพการเฝ้าระวังและป้องกันโรค การช่วยเหลือและรักษาพยาบาลขั้นต้น โดยใช้ยาและเวชภัณฑ์ตามขอบเขตที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การส่งต่อผู้ป่วยไปรับบริการฟื้นฟูสภาพ และจัด

^{๕๘}ไพศาล วิสาโล, “ศาสตร์และศิลป์แห่งการจัดการความดี : ศึกษากรณีมูลนิธิ”, วารสารศูนย์คุณธรรม. ๒๕๕๐ หน้า ๑๐-๔๒.

^{๕๙}จารุพงศ์ พลเดช,การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. เข้าถึงได้จาก www.lobburi.go.th/governor/book_january_๕๑/human.doc, ๒๕๕๑ หน้า ๑๓-๑๕. [๒๒ กันยายน ๒๕๖๔]

^{๖๐} กองสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชน, คู่มือ อสม. นักจัดการสุขภาพชุมชน, (พิมพ์ครั้งที่ ๓), (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒.

กิจกรรมพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้าน/ชุมชน ถือเป็นผู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ขณะเดียวกันยังทำให้เกิดการประสานความร่วมมือในชุมชนเพื่อการพัฒนาสุขภาพ และนำมาสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมชุมชน ดังนั้นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม. จึงเปรียบเสมือนผู้แทนของชุมชนที่ทำหน้าที่ในบทบาทอาสาสมัครอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของคุณสมบัติของผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านหรือ อสม. นั้น มีดังนี้^{๖๑}

- ๑) เป็นบุคคลที่เพื่อนบ้านในละแวกคุ้มให้การยอมรับและนับถือ
- ๒) สมัยใจและเต็มใจช่วยเหลือชุมชนด้วยความเสียสละ
- ๓) มีเวลาเพียงพอที่จะช่วยเหลือชุมชน อยู่ประจำหมู่บ้านในช่วง ๑-๒ ปี
- ๔) เป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้
- ๕) เป็นตัวอย่างที่ดีในด้านการพัฒนาสุขภาพและการพัฒนาชุมชน
- ๖) ไม่ควรเป็นข้าราชการหรือลูกจ้างของรัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล

หรือพระภิกษุ

สำหรับบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านหรือ อสม. นั้น ตามนโยบายแห่งความหมายของการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานและตามคู่มือการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้^{๖๒}

- ๑) การรักษาพยาบาล ได้แก่ งานบริการเกี่ยวกับการตรวจโรค รักษาโรคปฐมพยาบาล การจ่ายยา การใช้สมุนไพรรักษาโรค และการส่งต่อผู้ป่วย
- ๒) การป้องกันโรค ได้แก่ การป้องกันโรคติดต่อ เช่น โรคไข้เลือดออกโรคอุจจาระร่วง โรคบิด โรคเอดส์ รวมถึงการป้องกันโรคที่ไม่ติดต่อ เช่น ป้องกันอุบัติเหตุ ค้นหาผู้ป่วยโรคเบาหวาน ค้นหาผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง
- ๓) การส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ งานบริการทางด้านอนามัยแม่และเด็กงานวางแผนครอบครัว งานด้านสุขภาพจิต งานทันตกรรม และงานโภชนาการ
- ๔) การฟื้นฟูสภาพ ได้แก่ งานบริการที่เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรังการดูแลผู้พิการและการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน

ทั้งนี้ผู้ที่จะสมัครเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านหรือ อสม. นั้น จะต้องผ่านหลักสูตรการอบรม อสม. ตามหลักสูตรของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานตามบทบาท โดยเนื้อหาหลักสูตรแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

- ๑) กลุ่มความรู้พื้นฐานบังคับ ประกอบด้วย วิชาพื้นฐานในการปฏิบัติงานในฐานะที่เป็น อสม. ตลอดจนการแก้ไขปัญหาสาธารณสุข อันได้แก่ บทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขสิทธิของอาสาสมัครสาธารณสุข การทำงานเป็นกลุ่ม การค้นหาปัญหา และการแก้ไขสาธารณสุขวิทยาส่วนบุคคล การตรวจวินิจฉัยโรค การปฐมพยาบาล ตลอดจนการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การใช้ยา การส่งเสริมสุขภาพ การเฝ้าระวังและป้องกันควบคุมโรคการฟื้นฟูสภาพ การส่งต่อผู้ป่วยไปยังสถานบริการสาธารณสุข การฝึกปฏิบัติใช้เครื่องมือที่จำเป็นในการให้บริการในการบริการสุขภาพในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) เป็นต้น โดยในช่วงนี้จะมีระยะเวลาการอบรม ๓ วัน

^{๖๑} กองสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชน, คู่มือ อสม. ผู้จัดการสุขภาพชุมชน, อ้างแล้ว, หน้า ๘-๑๕.

^{๖๒} อ้างแล้วหน้า, ๒๖-๔๔.

๒) กลุ่มความรู้เฉพาะ ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นปัญหาสาธารณสุขของแต่ละพื้นที่ หรือท้องถิ่นของตนเอง มีการปรับปรุงเนื้อหาและหลักสูตรตามความเหมาะสม และให้มีการอบรมอย่างต่อเนื่องทุกเดือนตามหลักสูตรบังคับ กำหนดอบรมเดือนละ ๑ วัน ดังนั้นหลักสูตรการอบรม อสม. จึงรวมเป็นทั้งหมด ๑๒ วัน หลังจากนั้นก็จะได้รับการลงทะเบียนเป็น อสม. และได้รับใบประกาศนียบัตรและมีบัตรประจำตัว อสม. นอกจากนี้แล้วก็จะมีการอบรม พื้นฟู และอบรมเฉพาะกิจ ในงานใหม่ ๆ ที่เป็นปัญหาทางสาธารณสุขอยู่เรื่อย ๆ วาระการดำรงตำแหน่งอาสาสมัครสาธารณสุขที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว โดยจะมีวาระคราวละ ๒ ปี เมื่อครบวาระก็จะมีการพิจารณาต่อบัตร โดยพิจารณาจากผลงานและการเข้าร่วมในกิจกรรมสาธารณสุขมูลฐาน มีประชาชนและองค์กรในหมู่บ้านเป็นผู้พิจารณา สำหรับกรณีที่พ้นสภาพเนื่องจากการเสียชีวิต ลาออก ย้ายที่อยู่ หรือประชาชนลงมติให้พ้นสภาพ ก็จะมีการคัดเลือกและสรรหา อสม. ใหม่ เพื่ออบรมเข้ามาทดแทนคนเดิมจากการศึกษาแนวคิดและบทบาทอาสาสมัครสาธารณสุขนั้น “อาสาสมัครสาธารณสุข” คือผู้มีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมและชุมชนเป็นอย่างมา เพราะเป็นทั้งผู้นำในชุมชน เป็นผู้สื่อสารในชุมชน และขณะเดียวกันอาสาสมัครสาธารณสุขยังคงบทบาท “หมอชุมชน” ในสังคมหรือตามบริบทที่เกิดขึ้น บทบาท ความเป็นผู้นำชุมชน และในฐานะตัวแทนรัฐ สิ่งเหล่านี้ทำให้ความสำคัญที่เกิดขึ้นจากบทบาทที่หลากหลายเป็นความผูกพันแม้ไม่ได้รับค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงินจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายเพื่อประกอบในการศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะอาสาสมัคร

๒. อาสาสมัครบริบาลท้องถิ่น^{๖๓} คือ ผู้ให้บริการดูแลผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เต็มที่ หรือผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง โดยมีการบริการครอบคลุมด้านอนามัยพื้นฐาน การฟื้นฟูสมรรถภาพ และกายภาพบำบัดตามประเภทและกิจกรรมบริการที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด ทั้งนี้ต้องผ่านการอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในระยะยาวและขอบเขตและเงื่อนไขการทำงานที่ ดังนี้

- ๑) ช่วยดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง
- ๒) ช่วยเหลือดูแลการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง
- ๓) ให้บริการด้านสุขภาพขั้นพื้นฐาน ภายใต้กำกับดูแลของบุคลากรวิชาชีพด้านสุขภาพในพื้นที่
- ๔) ให้คำปรึกษาด้านสุขภาพเบื้องต้นและประสานความช่วยเหลือกับหน่วยงานต่าง ๆ
- ๕) ประเมินปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงเบื้องต้นและประสานงานในการส่งต่อได้อย่างถูกต้อง
- ๖) บริการให้การดูแลตามแผนการดูแลรายบุคคล
- ๗) ช่วยเหลือ ดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงด้านสุขภาพพื้นฐาน การฟื้นฟูสมรรถภาพ และกายภาพบำบัดอื่น ๆ

^{๖๓} กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, คู่มือนักบริบาลท้องถิ่น, กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น : กองสาธารณสุขท้องถิ่น, ๒๕๖๓.

นักบริบาลชุมชนเกิดขึ้นจากแนวคิดของ นายกอบศักดิ์ ภูตระกูล อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ในการผลิตนักบริบาลชุมชนนั้น นักบริบาลชุมชนจะต้องผ่านการอบรม ๑๒๐ ชั่วโมง และทำงานแบบเต็มเวลาโดยมีอัตราค่าจ้าง ๖,๐๐๐- ๙,๐๐๐ บาทต่อเดือน ทั้งนี้ต้องมีคุณสมบัติที่มากกว่าผู้ดูแลผู้สูงอายุหรือ Caregiver: CG ที่ผ่านการอบรมการดูแลผู้สูงอายุหลักสูตร ๗๐ ชั่วโมงเท่านั้น โดยจัดให้มีการจ้างงานตำบลละ ๒ คน ทั้งนี้ดูแลผู้สูงอายุภาวะพึ่งพิงในชุมชน โดยหวังลดค่าใช้จ่ายด้านบริการสุขภาพลง ผู้สูงอายุจะได้รับการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค รักษาพยาบาลและฟื้นฟูสุขภาพในชุมชนอย่างทั่วถึงเท่าเทียม มีการเสริมสร้างความเสมอภาคเพื่อรองรับสังคมสูงวัยเพื่อคนไทยมีสุขภาพที่ดี

๓. อาสาสมัครประจำครอบครัว (อสค.) ของกระทรวงสาธารณสุขพยายามในการส่งเสริมสนับสนุน พัฒนาและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในครอบครัวทั้งลูก หลาน ญาติทุกเพศทุกวัยที่เป็นกลุ่มเป้าหมายให้สามารถดูแลสุขภาพคนในครอบครัวได้ด้วยตนเอง และมุ่งเน้นให้ทุกครอบครัวมีอย่างน้อย ๑ คน เป็น อสค.ในการช่วยเหลือ คนในครอบครัวและผู้อื่นโดยจะต้องเป็นไปตามโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรมอาสาสมัครประจำครอบครัว ได้แก่ สาธารณการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ ระยะเวลาฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม การวัดและประเมินผล และการจบการศึกษา

กล่าวโดยสรุปแล้วการทำงานอาสาสมัครจึงเป็นการทำงานเพราะมีความรัก มีความสุขในงานได้มีโอกาสสร้างสรรค์งานอย่างที่ต้องการ หากจะมีการยอมรับในผลงานก็น้อมรับมันอย่างมีสติ แต่เมื่อไม่มาหรือไม่มีก็อย่าคิดถึง ความต้องการทั้งหมดอยู่ที่ตัวงาน ทุกคนที่ได้ทำงานจะต้องเรียนรู้ถึง ศิลปะ ความรักในงานที่ทำ มีความสุขในงานโดยไม่ต้องมีการยอมรับนับถือ

๒.๗ แนวคิดการสร้างธรรมาภิบาลชุมชน

ธรรมาภิบาลชุมชนเป็นเครื่องมือที่ช่วยกำกับการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคมภายใต้แบบแผน และกฎเกณฑ์เดียวกัน โดยใช้หลักพื้นฐานการอยู่ร่วมกันแบบ “กัลยาณมิตร” และหลักทางศาสนาสู่ “การพึ่งพาตนเอง” หัวใจสำคัญของธรรมาภิบาลชุมชนจึงไม่ใช่แค่การกำหนดกฎ กติกาและเขียนลงกระดาษเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตามเท่านั้น แต่ต้องเกิดจากพลังภายใน และกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่การร่วมคิด ออกแบบวางแผน ปฏิบัติโดยต้องไม่สูญเสียอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนของชุมชน จึงจะทำให้เกิดการยอมรับ เข้าใจ และมองเห็นคุณค่าร่วมกัน

“ธรรมาภิบาลชุมชน” เป็นกฎเกณฑ์ที่มีการปฏิบัติใช้จริงในหมู่บ้าน (Law in Action) และเป็นกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านที่ชาวบ้านยอมรับเนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ที่อยู่บนพื้นฐานของการมองเห็นปัญหาในชุมชนร่วมกันของชาวบ้าน (Law of the Commons) จึงได้มีการร่วมกันตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมา และมีสภาพบังคับซึ่งสอดคล้องกับความต้องการและเงื่อนไขของชุมชนที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์นี้มากกว่ากฎหมายรัฐ^{๖๔}

ธรรมาภิบาลชุมชนนอกจากเป็นกฎเกณฑ์หนึ่งที่มีอยู่ในสังคมแล้ว ยังเป็นไปตามหลักประชาธิปไตย ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและทำให้คนในชุมชนเกิดความหวงแหนในสิ่งที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น ธรรมาภิบาลชุมชน จึงมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้เนื่องจากอาศัยหลักการที่เน้นเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยแท้และอาศัยภาวะความเป็นผู้นำอย่างเป็นประชาธิปไตย ในการจัดการชุมชนร่วมกัน ซึ่งการจัดการตนเองของชุมชนนั้นมีข้อดีคือ ประการแรก ชุมชนสามารถตั้งกฎเกณฑ์อย่างใด ๆ ตามความต้องการของตนเอง และการพัฒนาเช่นนั้นมีความยั่งยืนกว่าการพัฒนาที่รัฐออกแบบและวางแผนมาให้ประการที่สอง ชุมชนมีความเข้มแข็ง เพราะประชาชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมคิดร่วมกันอย่างกว้างขวาง^{๖๕} ดังนั้น สิ่งที่รัฐต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนากฎหมายคือส่งเสริมทำให้ชุมชนได้รับรู้ถึงคุณค่าและศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีต้นทุนทางสังคมของชุมชนเอง และสร้างสำนึกให้ประชาชนมีส่วนร่วม และตระหนักว่ารัฐไม่ใช่ผู้มีอำนาจชอบธรรมแต่เพียงผู้เดียว

ในกระบวนการทำงานขององค์กรชุมชนมีการสร้างสรรค์ พัฒนาระดับความเข้มแข็ง นับตั้งแต่ชุมชนพึ่งตนเอง ชุมชนเข้มแข็ง มาถึงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น แผนแม่บทชุมชน ประชาธิปไตย ชุมชนในรูปแบบของสภาองค์กรชุมชน พัฒนาสู่ธรรมาภิบาล ธรรมาภิบาลประชาชนในระดับจังหวัด การสร้างอำนาจขององค์กรชุมชนจากฐานรากนั้นเริ่มจากการจัดการตนเองจากเรื่องเล็ก ๆ พัฒนามาสู่การทำกิจกรรมแก้ปัญหาชุมชนเป็นประเด็น การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแบบบูรณาการซึ่งถือเป็นการเชื่อมโยงคนในชุมชนที่จะเริ่มทำแผนเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จนเกิดความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือที่พัฒนาระบบประชาธิปไตย

^{๖๔} บงกช ดารารัตน์, “ความเปลี่ยนแปลงในชนบทไทย: การจัดการความขัดแย้ง”, ใน *การประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ ๑*, (เชียงใหม่: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๑), หน้า ๖๔-๘๑.

^{๖๕} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, *ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การปฏิรูปประเทศจากรากฐาน สุขภาพคนไทย*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗), หน้า ๙๗.

ชุมชนที่มีกฎหมายรองรับ การพัฒนาและดำเนินการในพื้นที่จนกระทั่งตกผลึกถึงขั้นชุมชนจัดการตนเองที่สามารถเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมบางประการได้เกิดการร่วมจัดทำธรรมนูญตำบล ธรรมนูญที่บัญญัติโดยชุมชนและที่สำคัญ คือ การนำไปใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ กระบวนการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง คิดร่วมกัน วางแผนร่วมกัน การปฏิบัติการร่วมกัน การสรุปบทเรียนร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ ผู้นำอำนาจในการจัดการตนเองของชุมชนให้ขยายผลอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมจากรากฐานอย่างแท้จริง หัวใจของธรรมนูญ คือ การใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญเพื่อจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นการเริ่มต้นทำธรรมนูญต้องเริ่มต้นจากหันกลับมามอง คำว่า “ชุมชน” ทั้งนี้มีปลายรูปแบบและหลายระดับ เช่น ธรรมนูญประเด็น ธรรมนูญสุขภาพ ธรรมนูญชุมชน ธรรมนูญตำบล ธรรมนูญภูมินิเวศน์ ธรรมนูญจังหวัด ดังนั้น ธรรมนูญ คือ กฎ กติการ่วม ข้อตกลงร่วมของคนในชุมชน และสามารถกำหนดเป้าหมายอนาคตของตนเองตามวิถีชีวิตแห่งจิตสำนึกร่วม โดยการบูรณาการทุนชุมชนสู่การปฏิบัติเพื่อนไปสู่เป้าหมายของการจัดการตนเอง การทำธรรมนูญจึงมีองค์ประกอบหลายส่วน หลายระดับและหลายกระบวนการ ขั้นตอน เทคนิครวมทั้งหลายคำเรียก ไม่ว่าจะเป็นธรรมนูญ ข้อบัญญัติท้องถิ่น ระเบียบชุมชน เป็นต้น หัวใจสำคัญของธรรมนูญนั้นอยู่ที่การจัดรูปแบบของอำนาจใหม่ให้เกิดปฏิบัติการ เกิดการยอมรับร่วมกันในเงื่อนไข กฎเกณฑ์ และมาตรการการควบคุมต่าง ๆ โดยต้องอยู่บนพื้นฐานของ ๔ หลักการ ดังนี้

- ๑) หลักความมุ่งมั่นที่จะก่อให้เกิดการสร้างสำนึกรักชุมชน
- ๒) หลักร่วมคิด ร่วมทำ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องที่เห็นความสำคัญ
- ๓) หลักการจัดความสัมพันธ์แนวนราบโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง คือ คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเอง
- ๔) หลักความเข้าใจที่จะนำไปสู่ความมั่นใจในการจัดการตนเองของชุมชน

ธรรมนูญชุมชนเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงกระบวนการพัฒนาจิตใจของคนในชุมชน เพื่อสร้างพลังแห่งการเปลี่ยนแปลง หากคนในชุมชนนำหลักคุณธรรม ความดี ซึ่งเป็นหลักคำสอนของศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อบัญญัติทางกฎหมาย มาใช้เป็นหลักกำกับพื้นฐานให้ชุมชนดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง เหมาะสม และเป็นประโยชน์แล้วก็จะส่งผลให้เกิดความสุขบนฐานชีวิตที่สมดุล

๑) ธรรมนูญกับหลักศาสนา ศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนบนความเชื่อของหลักศรัทธา ที่หล่อหลอมใจคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขโดยใช้พื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนา เช่น ศาสนาพุทธสอนเรื่อง “hiriโอบบะ” หรือความละอายและเกรงกลัวต่อบาป หรือการละหมาดของศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพภักดีต่ออัลลาะห์ และเป็นการผูกสายใยของมุสลิมกับพระผู้เป็นเจ้า การนำคำสอนทางศาสนามาใช้เป็นข้อกำหนดในธรรมนูญนั้น นอกจากจะช่วยยกระดับให้คนในชุมชนเกิดการพัฒนาจิตใจแล้ว ยังช่วยให้เกิดความสงบสุข ร่มเย็นแก่ชุมชน

๒) ธรรมนูญกับประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้ วัฒนธรรมมีองค์ประกอบที่หลอมรวมมาจากหลักศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานที่สร้างดุลยภาพแห่งความสัมพันธ์ของชุมชน เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นระเบียบ เรียบร้อยและพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งสามารถนำมาเป็นข้อปฏิบัติ

ในการดำเนินชีวิตของชุมชน เช่น การฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น การปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมที่สะท้อนด้านคุณงามความดี โดยการสืบสาน ถ่ายทอดความรู้และขยายแนวคิดให้แก่ชุมชน

๓) ธรรมนูญกับข้อบัญญัติทางกฎหมาย เป็นสิ่งที่กำหนดไว้เป็นระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน สามารถนำมากำหนดเป็นข้อปฏิบัติตาม หรือข้อห้ามมิให้มีการกระทำผิด หรือหากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามกฎหมาย เช่น การจับหรือล่าสัตว์ จะต้องได้รับโทษจำคุก ๔ ปี และปรับไม่เกิน ๔๐,๐๐๐ บาท เพราะเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศและห่วงโซ่อาหาร

๔) ธรรมนูญกับกิจกรรมสร้างสัมพันธ์ในชุมชน เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อสานสัมพันธ์ และสร้างความสมัครสมานสามัคคี โดยขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมที่เป็นวิกฤตหรือปัญหาร่วมของชุมชน หรือกิจกรรมที่จะพัฒนา และยกระดับจิตใจของคนในชุมชน เช่น การจัดค่ายฝึกอบรมด้านคุณธรรม การจัดกิจกรรมในพิธีต่าง ๆ ทางศาสนา การจัดการขยะเพื่อดูแลด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

หลักการสำคัญของธรรมนูญชุมชน มีดังนี้

๑) คิดเอง ทำเอง ไม่ลอกเลียนแบบ ชุมชนต้องร่วมคิด ร่วมกันกำหนดทำความความเหมาะสมของบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน ไม่เลียนแบบใคร ต้องเป็นตัวเอกและเป็นตัวเอง ไม่ทำให้สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และสิ่งสำคัญ คือ ต้องคำนึงถึงผู้ที่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน

๒) ผสานพลังมุ่งสู่การปฏิบัติ ในการกำหนดข้อบัญญัติของธรรมนูญชุมชน ต้องมีองค์ประกอบที่มาจากคนหลากหลายกลุ่มมาร่วมกันกำหนดเพื่อให้ได้ผลที่นำไปสู่การปฏิบัติจริง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ปราชญ์ชาวบ้าน ท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน บริษัทเอกชน หรือคนที่สนใจ เพื่อให้เกิดการรวมพลัง และมุ่งสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง

๓) มุ่งมั่น เริ่มต้นจาก “สิ่งที่พอทำได้” โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่ชุมชนอยากทำให้สำเร็จ หรือสิ่งที่พอทำได้ก่อนเป็นลำดับแรก ไม่ยาก และไม่ยั่งยืนเกินไป เช่น หากต้องการฟื้นฟูเรื่องวัฒนธรรม การแต่งกายก็มาร่วมกันกำหนดเป็นข้อบัญญัติในธรรมนูญชุมชนเป็นข้อเริ่มต้น เพื่อเป็นการแสดงเจตนารมณ์ในการปฏิบัติร่วมกัน

๔) อย่าคิดอย่างเดียวให้ “ท.ท.ท.” (ทำทันที) โดยธรรมชาติของมนุษย์ หากมีการคิดแล้วไม่ลงมือทำ ก็เท่ากับประสบความสำเร็จไปครึ่งหนึ่งแล้ว ดังนั้นอย่ามัวแต่คิดอย่างเดียว “ต้องทำทันที” (Right Now) ไม่ต้องร้องขอหรือรอให้คนอื่นมาสั่งให้ปฏิบัติ หลุมพรางของการพัฒนา คือ เมื่อผู้นำคิดแล้ว ไม่ปฏิบัติ หรือไม่จริงจังก็มักจะไม่เกิดความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม

๕) วางแผน ลงมือ วัดผล ปรับปรุง หมั่นศึกษาหาความรู้ หรือแนวทาง เทคนิคใหม่ ๆ มาปรับใช้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้เป็นวงจรการพัฒนา โดยเริ่มจากวางแผน ลงมือปฏิบัติ วัดผล หรือประเมิน และปรับปรุงพัฒนา ควรมีการทบทวนอย่างน้อย ๓ เดือนต่อครั้ง เพื่อค้นหาข้อที่ควรปรับปรุงแก้ไข หรือเพิ่มเติม เพื่อให้ทันกับกระแสหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

๖) หาเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เดินหน้าไปให้สุด เมื่อจัดทำธรรมนูญแล้วต้องมีการขยายผล และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเครือข่าย หากเพื่อนร่วมอุดมการณ์เดียวกัน เช่น หน่วยงานในระดับตำบล เพื่อให้เกิดการชักชวนเป็นขบวนการเดียวกัน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายไปสู่เครือข่ายอื่น ๆ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสริมพลังให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

๗) มองที่ “ความสุข” เป็นหลัก การทำธรรมนูญชุมชน ไม่ควรไปยึดติดกับกฎระเบียบ แบบแผนมากเกินไป เพราะอาจเป็นการผูกมัด หรือฝืนใจ ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกอึดอัด ดังนั้นจะต้องหาวิธีให้คนในชุมชนเกิดความพอใจร่วมกัน โดยเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาจะต้องมองที่ความสุขของชุมชนเป็นหลัก^{๖๖}

การเขียนธรรมนูญจะต้องผ่านการร่วมกำหนด ร่วมออกแบบ และยกร่าง หลักจากได้ข้อมูลเห็นสภาพปัญหาจึงร่วมกันออกแบบวิธีการ แนวทางในการจัดการกับปัญหานั้น ๆ กำหนดเป็นธรรมนูญที่เป็นของตนเอง “คิดเอง เขียนเอง ทำเอง” เพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกัน กำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมของคนในพื้นที่ ซึ่งองค์ประกอบของธรรมนูญ ประกอบด้วย ๓ กรอบเนื้อหา คือ

- ๑) ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย หมวดพื้นฐาน ปรัชญา แนวคิด สภาพทั่วไปของชุมชน
- ๒) เนื้อหาของธรรมนูญ ประกอบด้วย เรื่องสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ แบ่งเป็นหมวดหมู่ และมีรายละเอียดที่ชัดเจนในแต่ละหมวด โดยแต่ละเรื่องควรประกอบไปด้วย หลักการของประเด็นนั้น ๆ เป้าหมายที่จะทำร่วมกันและมาตรการรวมถึงข้อตกลง กติกา

๓) บทเฉพาะกาล ประกอบด้วย เรื่องบทลงโทษต่อสิ่งที่จะมากระทบต่อชุมชนให้ปรากฏอย่างชัดเจน เพราะการเขียนระบอบบทลงโทษจะใช้อ้างอิงได้เมื่อเกิดกรณีปัญหาหรือการละเมิดเกิดขึ้น รวมทั้งเงื่อนไขในการแก้ไขธรรมนูญว่าสามารถดำเนินการได้อย่างไร

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ธรรมนูญชุมชนเป็นหลักก้ากับการทำงาน และการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดการจัดระบบ ระเบียบการทำงานของคนในชุมชน นำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาและการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนเข้มแข็งและมีความสุข ดังนั้นการสร้างธรรมนูญชุมชนไม่ได้มีสูตรสำเร็จตายตัว สามารถใช้กระบวนการที่หลากหลายได้ หรืออาจจะลองศึกษาจากบริบทของพื้นที่อื่น ๆ สิ่งสำคัญต้องไม่เลียนแบบเขา ต้องให้ชุมชนพิจารณาถึงความเหมาะสมในการนำข้อบัญญัติต่าง ๆ หรือความสำเร็จของชุมชนอื่นมาใช้ในการพัฒนาโดยใช้ความเห็นร่วม หรือฉันทามติเป็นตัวตัดสินใจ

ธรรมนูญความสุขชุมชนถือเป็นหลักก้ากับการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน เป็นเสมือนกติกาการอยู่ร่วมกัน รวมถึงการจัดระเบียบ ระบบการทำงานของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ชัดเจนร่วมกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย ความอยู่เย็นเป็นสุขที่พึงปรารถนาของชุมชน และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้เกิดชุมชนคุณธรรม ซึ่งชุมชนจะกำหนดกติกาการอยู่ร่วมกัน (ศีลของชุมชน) ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการ และประโยชน์ของชุมชนด้วยการพัฒนาทั้งสามมิติ คือ ความดี ความสามารถ และความสุข

หลักการสำคัญของธรรมนูญความสุขชุมชน ประกอบด้วย

- ๑) ทำดี ละชั่ว กลัวบาป
- ๒) หลักhiri โอตตปัปะ (ละอายชั่ว กลัวบาป)
- ๓) หลักแห่งความไม่ประมาท มีการดำรงอยู่อย่างมีสติ และตั้งมั่นไม่ประมาท

^{๖๖} ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), ธรรมนูญชุมชน สร้างสุขบนฐานชีวิตที่สมดุล, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๑๙๒๔ สตูดิโอ จำกัด, ๒๕๖๒), หน้า ๑๓-๑๖.

๔) หลักเมตตาธรรม การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร

๕) หลักแห่งการพึ่งพาตนเอง และการพึ่งพากันเอง

ทั้งนี้เมื่อเราปฏิบัติได้ตามหลักการนี้จะนำพาชุมชนนั้นไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขที่ยั่งยืนร่วมกัน นอกจากจะสร้างให้ตนเองมีความอยู่เย็นเป็นสุขแล้ว ยังสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้คนอื่น ๆ หรือชุมชนอื่น ๆ ได้เดินตามเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม

หลักการสำคัญของกระบวนการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชน จะต้องมีการจัดทำเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขชุมชนเป็นหลักการร่วมที่ควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ บนพื้นฐานความแตกต่าง หลากหลายตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ศาสนา ความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์โดยมีการปรับปรุงแก้ไข และเรียนรู้ร่วมกันเป็นพลังเครือข่าย และสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมกันในอนาคต หลักการสำคัญของกระบวนการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนนั้นเป็นการนำหลักการสร้างเป้าหมายและตัวชี้วัดความสุขมวลรวมของชุมชนมาปรับใช้ เพื่อเป็นหลักในการกำกับ ตรวจสอบ ๗ ประการ ได้แก่

๑) คิดเอง กำหนดเอง ต้องกำหนดกันเอง ใช้กันเอง ให้เหมาะสมกับตัวเราเอง ไม่สูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ และไม่ลอกเลียนแบบใคร

๒) ร่วมมือ รวมพลัง ควรมีองค์ประกอบจากปลายฝ่ายในชุมชนมาร่วมกันกำหนด ให้เป็นข้อตกลงร่วมกัน ไม่ใช่ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

๓) เริ่มจากอะไรก็ได้ เมื่อตกลงกันแล้วว่าอะไรดี ก็ปฏิบัติตามนั้น

๔) คิดจริง ทำจริง เมื่อคิดได้แล้ว ก็ลงมือทำ ไม่ต้องร้องขอหรือรอคนอื่น

๕) เรียนรู้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำไป ปรับปรุงไป ทบทวนประเมินผลเป็นระยะ

๖) ร่วมสร้างเป็นขบวนการ สร้างเครือข่ายเพื่อร่วมอุดมการณ์ เสริมพลังให้กันและกัน ขับเคลื่อนร่วมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

๗) แข็งขัน บันทึกลง ทำอย่างสนุก และมีความสุขจากการที่ได้ทำ และส่งเสริมยกย่องผู้กระทำตามธรรมนูญความสุขชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สำหรับวิธีการและขั้นตอนการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนนั้น มีดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ จัดตั้งกลไกขับเคลื่อนที่เหมาะสมกับระดับพื้นที่ โดยจัดทำกลไกการดำเนินการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนจะมีหลายระดับตามความเหมาะสม ได้แก่ การจัดทำในระดับหมู่บ้าน การจัดทำในระดับตำบล และการจัดทำในระดับเมือง ทั้งนี้การจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชน จะต้องดำเนินการให้เกิดผลเป็นจริงและต่อเนื่อง กลไกสำคัญที่จะทำให้เป็นจริง ต้องเริ่มจากการมีผู้นำที่คิดดี มีแกนนำที่เห็นด้วย มีกลุ่มคนที่ช่วยทำ หากเราจะดำเนินการในระดับหมู่บ้านก็ควรเห็นชอบร่วมกันในสภาผู้นำหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นกลไกขับเคลื่อนดำเนินการ หากเราจะจัดทำธรรมนูญความสุขของชุมชนในระดับตำบลก็ควรใช้สภาประชาชน หรือสภากลางของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ควรประกอบด้วย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาองค์กรชุมชนตำบล สภาวัฒนธรรมตำบล ส่วนการจัดทำระดับเมืองต้องให้มีกลไกร่วมที่สำคัญในการขับเคลื่อน ที่นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ หรือนายกเทศมนตรีเป็นแกนกลาง

ขั้นตอนที่ ๒ ทบทวนประเด็นเป้าหมายและตัวชี้วัดความสุขของชุมชน ในขั้นตอนนี้ชุมชนท้องถิ่นนั้นต้องร่วมกันทบทวนเป้าหมายความสุขของชุมชนว่ามีหรือไม่ ถ้ามี มีเพียงพอรอบด้านหรือไม่ และมีตัวบ่งชี้อะไรที่จะบอกว่าเป็นรูปธรรมที่จะเกิดขึ้นร่วมกันในชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ ร่วมกันร่างธรรมนูญความสุขชุมชน ในขั้นตอนนี้ สิ่งที่กลไกการขับเคลื่อนงานควรดำเนินการ คือ

๑) ตั้งคณะกรรมการทำงานยกร่างธรรมนูญความสุขชุมชน โดยให้คณะนี้มีองค์ประกอบมาจากผู้นำที่หลากหลายมิติ ทั้งเพศ วัย อายุ ประสบการณ์ และกลุ่มคนที่เป็นผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น ๆ

๒) ประกาศแผน ขั้นตอน หรือ Road Map การจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนว่าจะดำเนินการให้แล้วเสร็จในระยะเวลาใด และเชิญชวนให้ชาวบ้านที่สนใจรับรู้สิ่งที่จะทำร่วมกัน เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในเวทีได้อย่างอิสระตามวันเวลาที่กำหนด

เมื่อคณะทำงานได้รวบรวม กลั่นกรอง จัดหมวดหมู่ ยกร่างแล้ว (ภายใน ๑-๒ เดือน) ก็ให้คณะทำงานที่ยกร่าง ยกร่างนำเสนอในที่ประชุมกลไกขับเคลื่อนหรือเวทีกลาง ตามที่ประกาศในแผนงานนั้น เพื่อให้ที่ประชุมพิจารณา ในขั้นตอนนี้ จะต้องให้ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นของตนเองที่เป็นประโยชน์ในการนำมาใช้เป็นหลักการในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ซึ่งคณะทำงานจะต้องรับมาพิจารณา ทั้งนี้หลักการของธรรมนูญความสุขชุมชนต้องยึดเป้าหมายความสุขของชุมชนท้องถิ่นแต่ละด้านเป็นหลัก ซึ่งลักษณะการเขียนจะต้องประกอบด้วย หลักการข่มพฤติกรรมที่ควรข่ม ซึ่งจะออกมาในลักษณะห้าม หรือจะไม่ปฏิบัติรวมถึงการลงโทษ และยกย่องพฤติกรรม การกระทำที่ควรยกย่อง ซึ่งจะออกในลักษณะให้ปฏิบัติ ส่งเสริม ร่วมมือ ให้คุณค่า หรือให้รางวัลแก่การทำความดีในเรื่องนั้น ๆ แบบอย่างการเขียนในลักษณะ “ห้าม” และ “ให้”

ขั้นตอนที่ ๔ ทบทวนข้อเสนอ ปรับปรุง หลังจากที่ได้สมาชิกเสนอความเห็นกันแล้ว คณะทำงานยกร่างควรได้รวบรวมความเห็นอันหลากหลาย นำมาทบทวน ปรับปรุง จัดลำดับความสำคัญ (ประมาณ ๑ เดือน) และนำเรื่องการเสนอพิจารณาร่างธรรมนูญความสุขชุมชนเข้าเป็นวาระสำคัญ เพื่อขอรับรองจากที่ประชุมอีกครั้ง

ขั้นตอนที่ ๕ รับรองร่างธรรมนูญความสุขชุมชน คณะทำงานยกร่าง จะนำร่างธรรมนูญความสุขชุมชนนำเสนอต่อเวทีกลาง เพื่อตรวจสอบว่าได้จัดทำขึ้นโดยยึดความเห็นชอบตามข้อเสนอที่ประชุมได้เสนอขึ้นมาหรือไม่ และทำการลงมติว่าจะรับร่างตามนั้นหรือไม่ หากข้อที่ไม่ผ่านก็ให้พักหรือตัดออกไปก่อน เพื่อให้เกิดการรับรองในข้อเสนอที่เห็นชอบร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนนี้ ควรจะมีการทบทวนอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง และอาจมีการเสนอเพื่อเพิ่มเติมได้ตามความเห็นชอบร่วมกัน

ขั้นตอนที่ ๖ ประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชน การประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านหรือชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน สามารถพบในลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม เช่น

๑) การประกาศใช้ทั่วไป ผ่านเวทีประชุมของสภากลางของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ พร้อมจัดทำเป็นเอกสารแจกจ่ายให้ทุกครัวเรือน

๒) ประกาศใช้ทั่วไปในเวทีประชุมของหมู่บ้านพร้อมจัดทำเป็นเอกสารแจกจ่ายให้ทุกครัวเรือน

๓) ทำพิธีปฏิญาณตนว่าจะปฏิบัติตามธรรมนูญความสุขชุมชนนั้น ๆ ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน หรือที่ชาวบ้านเคารพนับถือ พร้อมจัดทำเป็นเอกสารแจกจ่ายให้ทุกครัวเรือน

๔) ทำพิธีสาบานตนว่าจะปฏิบัติตามธรรมนูญความสุขชุมชนนั้น ๆ ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน หรือที่ชาวบ้านเคารพนับถือ พร้อมจัดทำเป็นเอกสารแจกจ่ายให้ทุกครัวเรือน

ทั้งนี้ การประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนให้พิจารณาความเป็นไปได้ระดับที่เหมาะสมกับกลุ่มคน และชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ว่าควรจะทำในลักษณะใด และเหมาะสมประการใด

ขั้นตอนที่ ๗ ทบทวนธรรมนูญความสุขชุมชน เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมนูญความสุขชุมชนไปได้สักระยะหนึ่ง ก็ให้มีการทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยทั่วไปควรมีการทบทวนธรรมนูญความสุขชุมชนอย่างน้อย ๓ เดือนต่อครั้ง เพื่อค้นหา ชื่นชมความสำเร็จร่วมกัน จากนั้นก็ขยายจากจุดเล็ก ๆ ไปสู่เรื่องอื่น ๆ เมื่อครบ ๑ ปีแล้ว จะต้องมีการทบทวนใหญ่อีกครั้ง เพื่อพิจารณาว่าสิ่งใดที่บัญญัติไว้ดีแล้ว สิ่งใดที่ควรบัญญัติเพิ่ม โดยไม่หักล้างหรือทำลายข้อบัญญัติเดิมที่ดีอยู่แล้ว เมื่อคิดไปทำไป ปรับปรุงไป ทบทวนประเมินผลเป็นระยะ ๆ แล้วกลับมาพัฒนาใหม่ให้ดีขึ้น ก็ะพบกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

กรณีตัวอย่าง องค์ความรู้ธรรมนูญชุมชน สร้างสุขบนฐานชีวิตที่สมดุล^{๖๗}

๑) ธรรมนูญตำบล ชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

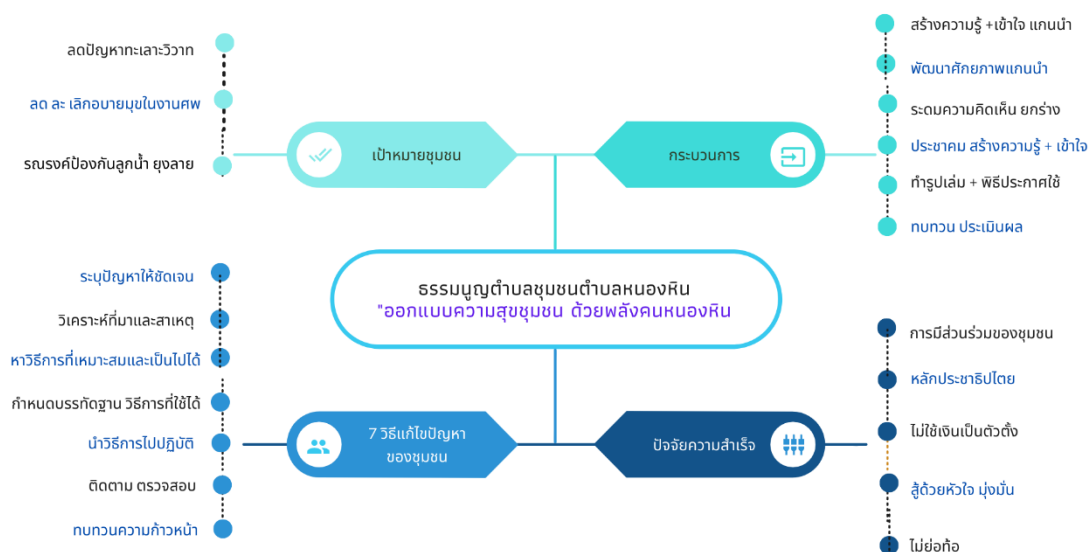

ภาพที่ ๒.๖ องค์ความรู้ธรรมนูญตำบลชุมชนตำบลหนองสาหร่าย^{๖๘}

^{๖๗} ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), องค์ความรู้ชุด ธรรมนูญชุมชน สร้างสุขบนฐานชีวิตที่สมดุล, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๑๙๒๔ สตูดิโอ จำกัด, ๒๕๖๒).

^{๖๘} เปลาว สีเงิน, “ธนาคารความดี ตำบลหนองสาหร่าย ใช้ความดีกู้เงินแสน ส่งเสริม ‘ชาวนาอัจฉริยะ’ ใช้เทคโนโลยีใหม่ช่วยลดต้นทุน”, ไทยโพสต์, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/๑๔๕๒๗> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๔].

๒) ธรรมนูญตำบลชุมชนตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ ๒.๗ องค์ความรู้ธรรมนูญตำบลชุมชนตำบลหนองหิน

๓) ธรรมนูญหมู่บ้านชุมชนบ้านม้าร้อง ตำบลพงศ์ประศาสน์ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

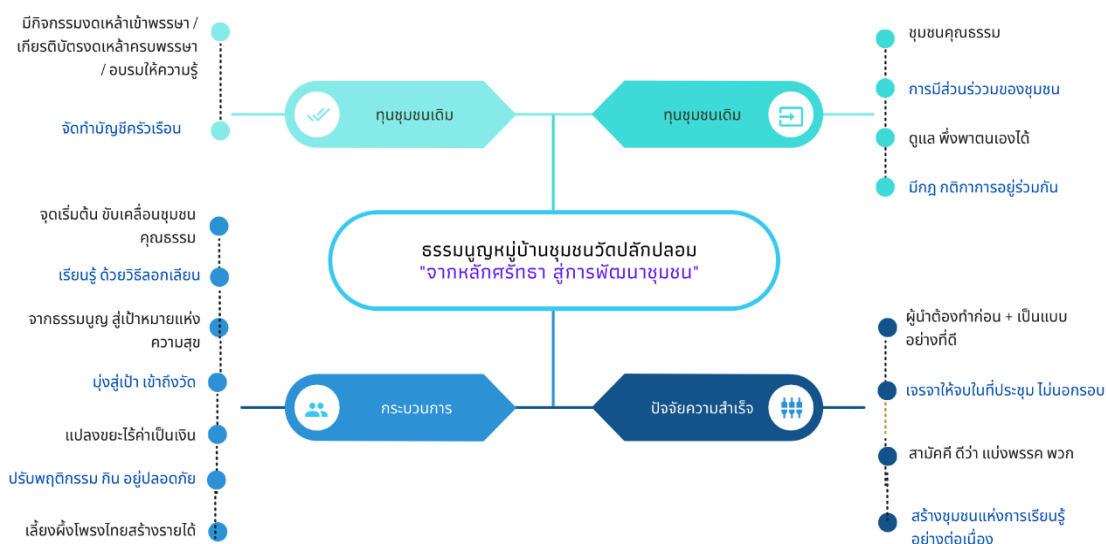
ภาพที่ ๒.๘ องค์ความรู้ธรรมนูญหมู่บ้านชุมชนบ้านม้าร้อง

๔) ธรรมนูญหมู่บ้านชุมชนบ้านวังกรด ตำบลวังกรด อำเภอบางมูลนาก จังหวัด
พิจิตร

ภาพที่ ๒.๙ องค์ความรู้ธรรมนุญหมู่บ้านชุมชนบ้านวังกรด

๕) ธรรมเนียมหมู่บ้านชุมชนวัดปลักปลอม ตำบลแม่ขี อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ ๒.๑๐ องค์ความรู้ธรรมนุญหมู่บ้านชุมชนวัดปลักปลอม

กล่าวสรุปได้ว่า ธรรมนูญชุมชนเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการกำกับการทำงาน และการใช้ชีวิต
ร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อบ่มงู่ไปสู่เป้าหมายของการสร้างคามอยู่ดีมีสุข และเกิดการพึ่งพาตนเองได้
โดยกระบวนการในการขับเคลื่อนธรรมนูญชุมชนนั้นไม่มีสูตรสำเร็จที่ตายตัว อาจจะเริ่มต้นจากสิ่งที
พอทำได้ก่อนเป็นลำดับแรก และลงมือปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

หัวใจของธรรมนูญชุมชนจึงอยู่ที่กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และทุกภาคส่วนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดขึ้น โดยสามารถจัดการและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างสำเร็จตามเป้าหมาย จากการถอดองค์ความรู้กระบวนการขับเคลื่อนชุมชนด้วยเครื่องมือธรรมนูญชุมชนทั้ง ๕ แห่ง พบปัจจัยแห่งความสำเร็จ ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑๑ ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็ง

๒.๘ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคม

การดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามอัตภาพได้นั้น มีสาเหตุพื้นฐานที่สำคัญบางประการมาจากการมีสุขภาพแข็งแรง พึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ และจัดการด้านที่อยู่อาศัยของตนเองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การที่เจตนาดำเนินชีวิตร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัวอย่างมีความสุขทางใจได้นั้น จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีอย่างต่อเนื่องกับสมาชิกในครอบครัวทุกคน ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วย ญาติผู้ใหญ่ คู่สมรส ลูก หลาน ญาติ มิตร และผู้ดูแล เป็นต้น วิธีการสร้างเสริมความสัมพันธ์ที่ดีอย่างต่อเนื่องระหว่างคนในครอบครัว มีหลักธรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้

๑. หลักพรหมวิหารธรรม

พรหมวิหาร ๔ แปลว่า ธรรมเป็นที่อยู่ของพรหม คำว่า “พรหม” แปลว่า ประเสริฐ คุณธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นคุณธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติให้เป็นผู้ประเสริฐ เป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐโดยคุณธรรม ถ้าตายจากมนุษย์ก็เป็นเทวดาผู้ประเสริฐโดยบุญญาธิการคือไปเกิดบนชั้นพรหม นอกจากความประเสริฐโดยธรรมในสมัยที่เป็นมนุษย์แล้ว ต้องแผ่ เมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต และอุเบกขาจิต^{๖๙} ตลอดทิศทั้ง ๔ แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยการประพฤติธรรม ๔ คือ

๑) การมีความรักอย่างไม่มีเงื่อนไขมอบให้เพื่อนมนุษย์ (เมตตา) ควรมีความปรารถนาดี การมองกันในด้านดี ความเห็นใจ ความห่วงใย และการมีไมตรี มอบให้แก่สมาชิก ทุกคนในครอบครัวอยู่เสมอ เพราะการมีความรักอย่างไม่มีเงื่อนไขเป็นรากฐานก่อให้เกิดความปรองดองและความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัว นอกจากนั้นควรมีความเต็มใจช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวทำภารกิจต่าง ๆ ตามอัตภาพ และตามบทบาทหน้าที่ทางสังคมของตน เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวได้ประโยชน์ มีความสุข และความสบาย

๒) การมีความสงสาร (กรุณา) ควรพยายามช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวทุกคนให้ผ่านพ้นจากความทุกข์ยาก เดือดร้อน ควรดูแลเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัวที่มีประสบการณ่น้อยหรือด้อยโอกาส ซึ่งจะช่วยเหลือผ่อนปรน หรือหลีกเลี่ยงความยากลำบากที่สมาชิกในครอบครัวเผชิญอยู่ อีกทั้งยังช่วยสร้างเสริมความมั่นคงทางจิตใจ และสร้างภูมิคุ้มกันที่สามารถใช้รักษาตัวรอดได้ต่อไปในอนาคต หากสมาชิกในครอบครัวผู้ใดทำผิดพลาด ควรให้อภัยและให้โอกาสแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น

๓) การมีความเบิกบานพลอยยินดี (มุทิตา) ควรประทับใจและชื่นชมยินดีกับสมาชิกในครอบครัวพบความสำเร็จทางการศึกษา หรือมีความสำเร็จจากการประกอบสัมมาชีพ หรือมีครอบครัวที่มั่นคง หรือมีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นในครอบครัว ควรแสดงความชื่นชมยินดีกับสมาชิกในครอบครัวผู้นั้นอย่างจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพื่อจูงใจให้เขามุ่งมั่นก้าวสู่เป้าหมายอื่น ๆ ต่อไปอีก จนพบกับความสำเร็จและมีความสุขเรื่อยไป ขณะเดียวกันก็ไม่ควรละเลยที่จะสนับสนุนอุปถัมภ์ค้ำชูสมาชิกในครอบครัวทุกคนให้พยายามก้าวสู่เป้าหมายที่ตั้งใจจนพบกับความสำเร็จและมีความสุขด้วยโดยถ้วนหน้า

^{๖๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖

๔) การมีใจเป็นกลาง (อุเบกขา) ควรพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงและปราศจากอคติ แล้วปฏิบัติไปตามหลักการและเหตุผลที่ถูกต้อง เทียงธรรม โดยไม่หวั่นไหว เช่น ควรยอมรับข้อดีและข้อด้อยของตนเองได้ตามความเป็นจริง และยอมรับข้อดีและข้อด้อยของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนได้ตามความเป็นจริงเช่นเดียวกัน ควรยอมรับและเคารพในความแตกต่างของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนได้ รวมทั้งให้ความเป็นธรรมแก่สมาชิกในครอบครัวอย่างเท่าเทียมกัน

๒. หลักอริยฐานธรรม

อริยฐานธรรม เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี เป็นแนวทางในการส่งเสริมช่วยให้เกิดความสามัคคีในสังคม หากทุกสถาบัน ทุกองค์กรในสังคมนำไปประพฤติ ปฏิบัติก็ย่อมนำมาซึ่งความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งอริยฐานธรรมนั้นประกอบด้วย ปัญญาหรือความรู้ชัด ความรู้จริง ความรอบรู้สัจจะ ความจริงหรือความซื่อสัตย์ จาคะหรือการเสียสละ และอุปสมะหรือความสงบ อริยฐานธรรมนั้นเริ่มด้วยปัญญาเมื่อทุกคนในสถาบันหรือหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มพลังปัญญาในการอยู่ร่วมกันให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก คือไม่ประมาทในการแสวงหาปัญญาใ้ตนอยู่เสมอ พร้อมกับความจริงในสิ่งที่ทำ คำที่พูดและความจริงใจ จาคะ สละ สิ่งที่เสียหายออกจากตน มีความสงบเสงี่ยมทั้งภายนอกและภายใน สังคมไทยก็จะเพิ่มความสุขด้วยพลังแห่งความสามัคคีมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน^{๗๐} ดังนี้

๑) การใช้ปัญญา ควรอยู่ร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัวโดยใช้ปัญญาเหนืออารมณ์ เช่น หากมีสิ่งใดที่ไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้นกับสมาชิกในครอบครัว สามารถเป็นที่ปรึกษาอาวุโสที่ได้รับ การเคารพนับถือของคนในครอบครัวมาช่วยเสนอแนะทางออกในการแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่กำลังเผชิญอยู่ได้ โดยแนะนำวิธีคิดอย่างมีเหตุผลและมีวิจารณ์ญาณ การรู้จักนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องมารวบรวม พิจารณาประกอบการตัดสินใจ การยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกันอย่างเพียงพอ และการมีวิธีการตัดสินใจอย่างชาญฉลาด เป็นต้น

๒) การรักษาความสัตย์ ควรดำรงตนให้มั่นคงอยู่ในความจริงและรักษาความจริงกับสมาชิกในครอบครัวทุกคน เช่น การปฏิบัติกับสมาชิกในครอบครัวทุกคนด้วยความจริงใจ ซื่อตรง รักษาคำพูด มีการปฏิบัติหรือการกระทำที่สอดคล้องกันกับการพูด มีความน่าเชื่อถือ ไว้วางใจได้ จะเป็นตัวแบบที่ดีให้สมาชิกในครอบครัวได้เห็น ศรัทธา และอยากทำตาม

๓) ความยินดีเสียสละ ควรยินดีเสียสละความสุขสบายเฉพาะของตนเองได้เพื่อความสุขสบายของสมาชิกในครอบครัวส่วนรวม ควรมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการให้ การเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพราะการเสียสละจะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดปิติ มีเสน่ห์ และมีสุขภาพจิตดีขึ้น

๔) การหาความสุขสงบ สมาชิกในครอบครัวควรหาความสุขสงบทางจิตใจ รู้รสของความสงบและสันติสุข รู้จักทำจิตใจให้ผ่องใส ไม่หลงใหลในวัตถุ ลาภ ยศ สรรเสริญ หมั่นอบรมขัดเกลาจิตใจของตนเองด้วยการศึกษาหลักธรรมคำสอนของศาสนา หรือการสวดมนต์ การทำสมาธิ การคิดในเชิงบวก และการปล่อยวาง เป็นต้น เมื่อมีความสุขสงบทางจิตใจ ย่อมเป็นการลดละความเครียดและความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว

^{๗๐} พระครูสมุทรสมชาย สิริสมปนโน, “หลักอริยฐานธรรม ๔ : การส่งเสริมความสามัคคีในสังคมไทย”, วารสารปัญญาปณิธาน, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐): ๑-๑๗.

๓. หลักสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย ทานคือการให้ ปิยวาจาคือคำพูดที่น่าฟัง อตถจริยาคือการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ สมานัตตาคือความเสมอต้นเสมอปลายหรือความยั่งยืน เมื่อประพฤติปฏิบัติธรรมในข้อนี้จะมีสุขได้มากคือผู้ที่ได้รับการดูแลได้รับสังคหวัตถุจากใจผู้ให้การดูแล ดังนี้

๑) การแบ่งปัน (ทาน) ควรแบ่งปันลาภผลที่ได้มาหรือสะสมไว้ให้แก่สมาชิกในครอบครัวทุกคนอย่างถูกต้องและเป็นธรรม ควรช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิกทุกคนในครอบครัวด้วยการให้ทรัพย์สิน สิ่งของ รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่มีประโยชน์ให้ตามความเหมาะสม

๒) การพูดอย่างรักกัน (ปิยวาจา) ควรพูดด้วยถ้อยคำสุภาพ ไพเราะ ชวนฟัง ในการสนทนากับสมาชิกในครอบครัว อีกทั้งควรชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ชักจูงสิ่งที่ดีงามให้แก่สมาชิกในครอบครัว ตลอดจนสร้างความเข้าใจที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยการพูดให้กำลังใจ พูดให้เกิดความสบายใจและเกิดมิตรที่ดีต่อกัน ขณะเดียวกันก็ควรเป็นผู้ฟังที่ดีในการสนทนากับสมาชิกในครอบครัวด้วย

๓) การทำประโยชน์แก่เขา (อตถจริยา) ควรชวนช่วยช่วยเหลือแบ่งเบาภารกิจต่าง ๆ ของสมาชิกในครอบครัวเท่าที่จะทำได้ เช่น ช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านที่ไม่หนักหรือซับซ้อน ช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายบางส่วนของครอบครัว ช่วยฝึกฝนอบรมจริยธรรมให้สมาชิก ผู้เยาว์วัยในครอบครัว ช่วยดูแลต้นไม้ สัตว์เลี้ยง และช่วยรับโทรศัพท์ให้สมาชิกในครอบครัว เป็นต้น

๔) การเอาตัวเข้าสมาน (สมานัตตา) ควรปรับตัวให้เข้ากับสมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ดี ไม่ปล่อยให้มีช่องว่างระหว่างวัย ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นได้ เคารพในบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ไม่เอาเปรียบ ไม่เรียกร้องความสนใจ ความเห็นใจจากสมาชิกในครอบครัวจนเกิดความพอติพองาม ควรร่วมสุข ร่วมทุกข์และร่วมกันแก้ไขปัญหายุ่งยากต่าง ๆ ของสมาชิกในครอบครัวโดยไม่ย่อท้อ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งควรวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตัวสม่ำเสมอ และให้ความเสมอภาคในครอบครัว^{๗๑}

๔. ความกตัญญูกตเวที

ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้บอกไว้ว่า กตัญญูกตเวที หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนแยกออกเป็น ๒ ส่วนคือ กตัญญูรู้คุณท่าน กตเวที ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน^{๗๒} คำว่า กตัญญูกตเวที เป็นคำที่มาด้วยกัน เมื่อกล่าวถึงความกตัญญูก็ต้องกล่าวถึงกตเวทีไปโดยปริยาย เพราะในทางปฏิบัติคุณธรรม ๒ ข้อนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้ เพราะความกตัญญูก็คือความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนกตเวทีคือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความ

^{๗๑} เจียรนัย ทรงชัยกุล, การครองตนในครอบครัวอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ, เข้าถึงได้จาก https://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main๑_๓.html [๒๐ กันยายน ๒๕๖๓].

^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

สมดุลงานธรรมชาตีสองแวดลอม^{๗๓} ขณะเดียวกันความกตัญญูยังหมายถึงลักษณะของความรู้และการรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตน เรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ เรียกว่า กตเวทิตา (กตเวทิตา) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่า คนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวทิตา กตัญญูกตเวทิตา จึงหมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏ นี่เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้และอยู่ได้ด้วยความสะดวก^{๗๔}

ความกตัญญูก็คือความรู้ในบุญคุณและการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล คือ พ่อ แม่ ลูก เป็นต้น แม้กระทั่งสัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อมก็ควรที่จะมีความกตเวทิตา กล่าวคือต้องพยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสะดวกของสังคมและเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ความสำคัญของความกตัญญูกตเวทิตานั้นสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทิตาไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

๒) ความกตัญญูกตเวทิตา ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อนตนเอง ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีอำนาจกตัญญูกตเวทิตาอันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป

๓) สภาพาสังแวดล้อมทางธรรมชาตีสองแวดลอมจะไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ พืชพันธุ์ แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

๔) ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องหมายของคนดี ดูว่า เรามีคุณธรรมคือมีความกตัญญูกตเวทิตาขนาดไหน เขาปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เครือญาติอย่างไร คนดีย่อมมีความหนักแน่นอดทนให้การดูแลบำรุงรักษาบิดามารดาให้อยู่เป็นสุข เพราะพ่อแม่เป็นพระประจำบ้าน เป็นเทวดาประจำบ้าน ไม่ต้องไปกราบไหว้เทวดาที่ไหน กราบไหว้บิดามารดาก็พอแล้ว การเคารพกราบไหว้พ่อแม่เป็นมงคลชีวิต ความกตัญญูนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นกตัญญู ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อมที่เราอยู่ ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณทั้งสิ้น และความกตัญญูกตเวทิตาจึงเป็นคุณธรรมและเป็นสัญลักษณ์ของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่ดีงามและเป็นคุณธรรมค้ำจุนครอบครัว สังคม และโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ

^{๗๓} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

^{๗๔} พุทธศาสนิก, กตัญญูกตเวทิตาเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

ความกตัญญูต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากว่า ธรรมชาตินั้นหมายถึง สิ่งเกิดขึ้น และเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ ส่วนคำว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่แวดล้อมมนุษย์ ได้แก่ ของที่เกิดขึ้นเองตามวิสัยของโลก เช่น คน สัตว์ ต้นไม้^{๗๕} มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่ใช่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์จึงต้องทำตัวให้เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ เมื่อใดที่มนุษย์ทำตัวให้แปลกแยกไปจากธรรมชาติจะทำให้สิ่งมีชีวิตไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ดังนั้น ธรรมชาติจึงมีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิตในโลกนี้ จากการศึกษาพบว่าธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติหลายครั้งไม่ว่าจะเป็นการประสูติ^{๗๖} การค้นพบพระสัจธรรมของพระพุทธเจ้าใต้ต้นโพธิ์ ซึ่งนับเป็นการค้นพบหัวใจหรือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์มีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับทุกสรรพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยปัจจัยในการดำเนินชีวิตเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและปฏิบัติศาสนกิจตามหน้าที่ของพระสงฆ์ในแต่ละวัน ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปของปัจจัยสี่ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับของพระสงฆ์ที่เรียกว่า พระวินัยบัญญัติ พระพุทธเจ้าตรัสว่าการปลูกป่าและการรักษาดินน้ำลำธาร เป็นบุญเป็นกุศลอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า “ชนเหล่าใดปลูกสวนอันนารัณรมย์ ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน”^{๗๗}

มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่ ธรรมชาติได้ให้หลายสิ่งหลายอย่างตามที่มนุษย์ปรารถนาแต่หาได้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ ภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดนี้แต่ความต้องการของมนุษย์หาได้มีขอบเขตจำกัด เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกนี้จะมิชีวิตอยู่รอดได้ในท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดนี้ได้ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าในทางพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการปลูกฝังจิตสำนึกคนให้กตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งมวล ดังมีเรื่องเล่าไว้ในมหาเวฬุสชาดก ว่าพวกพ่อค้าหลงทางในป่า ไม่มีอาหารและน้ำเหลือเลย แต่เมื่อได้เห็นต้นไทรใหญ่ซึ่งมีกิ่งไม้ชุ่มฉ่ำ จึงหักกิ่งไม้ แล้วน้ำก็ไหลพุ่งออกมา เมื่อตัดกิ่งไม้ ก็ได้อาหาร พวกเขามีความโลภตัดโค่นต้นไม้จนรากขึ้น เพื่อจะได้สิ่งของมากกว่าเดิม พระโพธิสัตว์ตกเตือนเหล่าพ่อค้าว่า บุคคลนั้นก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาของต้นไม้ได้ แม้แต่ใบของต้นไม้ก็สมควรทำลายเพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม^{๗๘}

ดังนั้น เมื่อมนุษย์รู้ว่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีคุณค่าและมีประโยชน์หรือมีอุปการคุณต่อมนุษย์อย่างมากมายมหาศาล และยังทำหน้าที่เป็นระบบคุ้มกันภัยให้กับมนุษย์แล้ว มนุษย์เองก็ต้องคุ้มกันภัยให้กับธรรมชาติด้วย มนุษย์กับธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่โดย

^{๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๗.

^{๗๖} พ.ช. (ไทย) ๒๕/๑๔๕-๑๕๐/๕๓๓-๕๓๔.

^{๗๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

^{๗๘} พ.ช. (ไทย) ๒๕/๑๙๖/๔๕๔.

ธรรมชาติได้ให้อะไรหลาย ๆ อย่างตามที่มนุษย์ต้องการดังนั้น มนุษย์จะมีชีวิตอยู่รอดได้ด้วยดีจะต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยความกตัญญูทบทวนในอุปการคุณของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยการมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ^{๗๙} โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ดังนี้

๑) ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาจิตวิญญาณมนุษย์ของตนให้สูงขึ้นและสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ จะได้ไม่ทำลายธรรมชาติ

๒) มองธรรมชาติว่าจะดำรงชีวิตอยู่รอดได้จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การพึ่งพาดังกล่าวก็หาใช่เป็นการพึ่งพาแบบเอารัดเอาเปรียบกันหรือเป็นศัตรูกันแต่อย่างใดไม่ หากแต่เป็นการพึ่งพาแบบเป็นมิตรต่อกันและกัน เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ คน พืช สัตว์ จิตวิญญาณ

๓) ธรรมชาติและสรรพชีวิตทั้งมวลล้วนต้องการการมีชีวิตอยู่และมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่คู่กับสรรพชีวิตอื่น ๆ ซึ่งการก้าวล่วง ละเมิด เบียดเบียน หรือ ทำลายชีวิตอื่น ถือเป็นการละเมิดกฎธรรมชาติขั้นพื้นฐาน หรือทำลายศีลธรรมขั้นพื้นฐานของทุกสังคม

๔) ความสุขจากการบริโภค มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่ใช้พลังแห่งความต้องการที่สูงมาก เพื่อแสวงหาคำตอบชนิดเดียวคือความสุข โดยส่วนใหญ่ ความสุขที่ได้มามักจะแลกด้วยความสูญเสียและสูญเสียของทรัพยากรและสรรพชีวิตอื่นบนโลก ซึ่งหากมนุษย์ยังดำรงชีวิตภายใต้อิทธิพลความต้องการความสุข และการเผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติอีกต่อไป ความสุขของมนุษย์อาจจะหมดสิ้นไปในเวลาอันใกล้ เพราะภายใต้ความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์นั้น ธรรมชาติบนผืนโลกนี้กลับมีจำนวนจำกัด

๕) มองธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งต้องปกป้องมิให้ถูกละเมิด มิให้ถูกเบียดเบียนทำร้ายและไม่สนับสนุนให้มีการละเมิดถูกเบียดเบียนทำร้ายแล้ว ยังให้สิทธิ์คุ้มครองป้องกันชีวิตสรรพสิ่งในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย เช่น การห้ามฆ่าสัตว์ การยกเลิกบูชายัญ การกำหนดเขตอภัยทาน การสนับสนุนด้านปัจจัย ๔ ให้สรรพชีวิตได้พึ่งพาอาศัย

๖) การบริโภคทรัพยากรอย่างมีคุณค่า มนุษย์อาศัยปัจจัยอื่นดำรงชีพและต้องบริโภคสิ่งต่าง ๆ อีกมาก หากไม่เรียนรู้วิธีบริโภคให้พอประมาณ พออยู่ได้แล้ว มนุษย์อาจจะไม่มีอะไรเหลือให้บริโภคได้ยืนยาวอีกต่อไป ดังนั้น การนำมาใช้ใหม่ ใช้อย่างรู้จุดประสงค์ ใช้อย่างคุ้มค่า ให้เหมาะสมกับสภาพของสิ่งนั้น ๆ เช่น กรณีพระอานนทตอบพระเจ้าอุเทนจะทำให้มนุษย์อยู่รอดไปอีกต่อไป

๗) มองธรรมชาติ นอกจากการห้ามมิให้ละเมิดชีวิตสรรพสิ่งอื่นใดแล้วยังจะต้องรักเมตตาชีวิตอื่นด้วย

๘) เน้นพฤติกรรมในการไม่เปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เสียหาย มนุษย์ไม่ควรให้มีการขุดดิน ไถหว่าน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ควรปล่อยให้ป่าคงสภาพเป็นป่าตามธรรมชาติเดิมของมัน ตามนิยามป่าในพระพุทธศาสนาที่ว่า ป่าคืออาณาบริเวณที่ปราศจากการไถหว่านหรือการเพาะปลูกใด ๆ

๙) มนุษย์ต้องเรียนรู้การบริหารความต้องการและความสุขของตนให้ดี เพื่อมิให้มีการทำลายโลก ทำลายบ้านหลังแรกของมนุษยชาติ หรือขาดความสมดุลของสรรพสิ่งอีกต่อไป

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), คนไทยกับสัตว์ป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒).

๑๐) มนุษย์ต้องรู้จักประมาณในการใช้สอย และลดการใช้ให้น้อยลง

๑๑) วิธีการอนุรักษ์อีกแบบหนึ่ง คือ การนำกลับมาใช้ใหม่หรือแปลงสภาพเป็นอย่างอื่น เพื่อให้ใช้ได้อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาจจะต่างไปจากธรรมชาติเดิมก็ได้

๑๒) การไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนชีวิตทุกชีวิตแม้แต่จุลชีพ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติวินัยและทรงสอนพระสงฆ์ให้รู้จักเคารพต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น ห้ามตัดต้นไม้และทำลายพืชพันธุ์ทุกชนิด ห้ามขุดดิน เป็นต้น

๑๓) การไม่ทิ้งของเสียสิ่งปฏิกูลลงในน้ำและธรรมชาติอื่น ๆ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติวินัย ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนแม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น

๑๔) การควบคุมความต้องการของมนุษย์ เพราะธรรมชาติไม่มีเพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์

๑๕) การปลูกจิตสำนึกมนุษย์ให้รู้เข้าใจและการตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุป เมื่อมนุษย์มีทัศนคติและการปฏิบัติด้วยท่าทีที่ถูกต้องต่อธรรมชาติดังที่กล่าวมา ถือได้ว่าบุคคลนั้นเชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ตนได้อาศัยเป็นการรักษาและอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย และเมื่อมนุษย์มีธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งจะนำพาเราไปสู่ความเจริญงอกงาม จึงควรที่มนุษย์ทุกคนต้องรู้จักตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ในการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตาม หากเป็นไปอย่างต่อเนื่องในลักษณะการพึ่งพิงหรือพึ่งพาธรรมชาติ ก็ย่อมจะเป็นไปด้วยความยั่งยืน ในทางกลับกันหากมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีการพัฒนาที่เป็นไปในทางฝืนธรรมชาติ ก็ย่อมนำมาซึ่งความเดือดร้อนจากพิษภัยหรือผลกระทบที่จะติดตามมา ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์ควรที่จะมีความเคารพธรรมชาติ เกื้อกูลและเกื้อหนุนต่อธรรมชาติ อนุรักษ์รักษาสภาพและล้อมและธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อความสุข ความเจริญที่จะเกิดขึ้นนั่นเอง

๕. หลักสาราณียธรรม

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงหลักธรรมสาราณียธรรม ไว้ว่าเป็นหลักธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ๖ อย่าง รักและเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๘๐} ดังนี้

๑) ดูก่อนอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีกายกรรมประกอบด้วย เมตตา ปราภฏาในเพื่อนร่วมพระพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรักทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันเพื่อไม่วิวาทกันเพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประการหนึ่ง

๒) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมิวัจจกรรมประกอบด้วยเมตตาปราภฏาในเพื่อนร่วมพระพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๘๐} ม.อ. (ไทย) ๓/๑/๘๘.

๓) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีโนกรรมประกอบด้วยเมตตาปรากฏในเพื่อนร่วมประพตฺติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความพร้อมเพรียงกันเพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีลาภใด ๆ เกิดโดยธรรม ได้โดยธรรม ที่สุดแม้เพียงอาหารติดบาตร เป็นผู้ไม่แย่งกันเอาลาภ เห็นปานนั้น วัชรโภคแต่เฉพาะผู้เดียวย่อมเป็นผู้บริโภคเฉลี่ยทั่วไปกับเพื่อน ร่วมประพตฺติพรหมจรรย์ผู้มีศีล นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๕) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีลในศีลทั้งหลาย ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรรเสริญ อันตมฺหาและทฺธิฐิไม่ตะต้อง เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิเห็นปานนั้น กับเพื่อนร่วมประพตฺติพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยทฺธิฐิ ในทฺธิฐิที่เป็นของพระอริยะอันนำออก ชกนํ้าผู้กระทำให้ตามเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ เห็นปานนั้นกับเพื่อนร่วมประพตฺติพรหมจรรย์อยู่ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สาราณียธรรมถือเป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่าไว้ว่า

๑) ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่หวงลาภอันประกอบด้วยธรรมได้มาแล้วโดยธรรม โดยที่ สุดแม้เพียงอาหารในบาตร วัชรโภค แบ่งปันกันฉันกับเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ผู้มีศีลทั้งหลาย ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ

เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๕) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ถึงความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน กับเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังในศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็น ไท อันวิญญูชนสรรเสริญอันกิเลสไม่จับต้อง เป็นไปเพื่อสมาธิ ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ถึงความเป็นผู้มีทักขิณเสมอกันกับเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังในทักขิณซึ่งประเสริฐ เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ นำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตามคำสอน ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สาราณียธรรม^{๘๑} ถือเป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน และหลักการอยู่ร่วมกัน บนพื้นฐานดังต่อไปนี้

๑) เมตตากายกรรม คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวาจากรรม คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตามโนกรรม คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคี คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีสสามัญญตา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๗) ทักขิณสามัญญตา คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

การสร้างสัมพันธไมตรีตามหลักสาราณียธรรม โดยแก่นของสาราณียธรรมแล้วจะมุ่งหมายถึงความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ซึ่งสามารถประยุกต์ให้เป็นแนวทางสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี ได้แก่

๑) เมตตากายกรรม คือ การแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกายต่อคน สัตว์ และสรรพสิ่งที่เป็นเพื่อนร่วมวิญญูสงสาร

๒) เมตตาวาจากรรม คือ มีการกระทำทางวาจาที่แสดงออกถึงความปรารถนาดีต่อมิตร เช่น ไม่กล่าวติเตียน ให้อภัย ต่อมิตร ถ้ามีปัญหาข้อพิพาทเกิดขึ้นก็หาทางยุติด้วยการเจรจาทางการทูต

๓) เมตตามโนกรรม คือ มีจิตใจปรารถนาดีกับมิตรปราศจากอกุศลจิตไม่หาวาทะแฉ่ง

^{๘๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

๔) แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยชอบธรรมแก่มิตร ช่วยเหลือกันและกันคนที่แข็งแรงกว่าช่วยเหลือคนที่อ่อนแอกว่า

๕) มีหลักความประพฤติ (ศีล) เสมอกับมิตร และไม่ทำตนเป็นที่น่ารังเกียจของมิตร

๖) มีความคิดเห็นตรงกับมิตร คือ ยอมรับกฎเกณฑ์ที่กติกากำหนดไว้ แม้ว่าบางครั้งจะไม่เห็นด้วยแต่ถ้ามิตรส่วนใหญ่เขาเห็นชอบเราก็ต้องปฏิบัติตาม

สรุปได้ว่า หลักสาราณียธรรม เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาที่มีการกล่าวถึงการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเป็นคุณธรรมที่ทำให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ทำให้เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดผลที่ดีแก่ชุมชนและเพื่อนร่วมงาน

๖. หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็น ไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า การปฏิบัติตามหลักธรรม “ทฤษฎีธัมมิกัตถะ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดี กินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องวุ่นวายอยู่กับการปราบปรามเรื่องทุจริต สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไปและเศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ การดำเนินกิจการเพื่อเพิ่มรายได้ของคนให้สูงขึ้นต่อเนื่องกันเป็นระยะยาวนาน ปัจจุบันเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ ประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงสุด และเป็นปัจจัยมูลฐาน เป็นต้นทุนเบื้องต้น ถ้าคนทุกคนที่เป็นประชากรของชาติ มีหลักธรรมตามที่กล่าวมาก็ถือว่าประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิต มีการศึกษาวิจัยค้นคว้านวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็ย่อมบรรลุตามเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก เมื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพแล้ว การพัฒนาวัตถุก็เป็นไปได้ง่าย เพราะคนเป็นผู้หาคนเป็นผู้ใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิต ถ้าคนรู้จักหา และรู้จักใช้ให้เป็น เศรษฐกิจย่อมจะดีขึ้น ดังนั้นข้อปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนหรือประโยชน์ในปัจจุบัน ก็คือ การรู้จักเลือกคบมิตร หากผู้ใดสามารถปฏิบัติตนได้ครบทั้ง ๔ ข้อ บุคคลนั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดี ไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์แก่ตนเองในปัจจุบัน ธรรมบทนี้จึงถือว่าเป็น “หัวใจเศรษฐกิจ” โดยมีคำย่อว่า “อุ อา กะ สะ” ซึ่งย่อมาจากหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน^{๘๒} ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและ

^{๘๒} อก.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

ศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่ว ๆ ไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้นจะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน อันมีอยู่ ๔ ประการ คือ

- ๑) ความขยันหมั่นเพียร
- ๒) การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด
- ๓) คบคนดีเป็นมิตร
- ๔) เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้

ทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาหมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง^{๘๓} อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทฤษฎีมีกัตถะเนื่องจากอิตถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้หรืออาจเรียกเต็ม ๆ ว่า ทฤษฎีมีกัตถสังวัตตนิกรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น ขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่น ประกอบการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วย ปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒) อารักขสัมปทาถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม รักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่าง ๆ

๓) กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีลจาคะ ปัญญา

๔) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ้งฟายนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนื่อรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนื่อรายได้

หลักความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อตนเอง ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันตามหลักทฤษฎีมีกัตถะประโยชน์นั้น “คนที่จะเรียกได้ว่ารู้จัก รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง เพราะปฏิบัติตามหลักธรรม ต่อไปนี้”^{๘๔} และความสำคัญของทฤษฎีมีกัตถะประโยชน์นี้มีหลักธรรม ๔ อย่างนี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

^{๘๓} ม. ม.(ไทย) ๑๓/ ๒๓๘

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

- ๑) ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
- ๒) ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อถือนับถือ
- ๓) เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี
- ๔) ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม
- ๕) เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต

ดำรงชีวิต

๖) สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้

ทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์ เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันหมายถึงประโยชน์อันพึงได้รับการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้นเป็นผลที่ได้ทันตาเห็น โดยไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ดังนี้

๑) อุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น)

ความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) การที่เราจะได้สิ่งของ เงินทอง และชื่อเสียงเกียรติยศมานั้น เราจะต้องขวนขวาย ขยันหมั่นเพียรต่อสู้กับความยากลำบาก ถึงจะประสบความสำเร็จ เช่น ข้าราชการจะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง อันนำมาซึ่งเกียรติยศแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ก็จะต้องขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ นักเรียนจะประสบความสำเร็จด้านการเล่าเรียน ก็ต้องขยันหมั่นเพียรในการศึกษา หรือการกระทำความเลวร้ายเพื่อสร้างฐานะให้กับตนเองและครอบครัวก็เช่นกัน เราก็ต้องอาศัยความมานะอดทนและความหมั่นเพียรจึงจะได้ทรัพย์มาดังพระพุทธพจน์ว่า “...คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ข้าราชการสัมปรายิกัตถประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม ๘ ประการดังกล่าวนี้ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา สามารถนำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันนี้และความสุขในภายหน้า บุญคือจาคะนี้ย่อมเจริญแก่คุณุหัตถ์ ด้วยประการฉะนี้”^{๘๕}

นอกจากนี้อุฏฐานสัมปทาหรือการถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพอันสุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญ และรู้จักใช้ปัญญา สอดส่อง ตรวจสอบหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี การประกอบอาชีพการงานนั้น ต้องทำเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวมีความขยันในการทำงานตามหน้าที่ หรือตามอาชีพของตนโดยไม่เกียจคร้าน ไม่นิ่งเฉยหรือทำกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ จนทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์

๒) อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา)

การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด (อารักขสัมปทา) หมายความว่า เมื่อเราขยันหมั่นเพียรพยายามสร้างอนาคต ชื่อเสียง หรือหาทรัพย์มาได้ ถ้าไม่รู้จักรักษาไว้ก็จะเสื่อมหรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้น หมายถึง การหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่วหรือการมัวเมากับอบายมุข เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท เป็นต้น ส่วนการรักษา

^{๘๕} อก.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ - ๒๕๗.

ทรัพย์นั้น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระพุทธพจน์ว่า “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิ้อารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้มีโรคะที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร สังสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไหลไทรยสตัวชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโรคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วยทำไว้ในใจว่า ไฉนหนอ พระราชาไม่พึงบริโภครทรัพย์เหล่านั้นของเรา โจรไม่พึงลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าอารักขสัมปทา”^{๘๖}

นอกจากนี้ การรักษาและประหยัดทรัพย์นั้นยังหมายถึงการรู้จักเก็บรักษาทรัพย์ไว้ในที่ปลอดภัย การใช้สอยทรัพย์และสิ่งของอย่างประหยัด ถนอมใช้ ซ่อมแซมเมื่อชำรุดเสียหาย ดูแลรักษาและเก็บไว้เมื่อใช้เสร็จแล้ว หรือรู้จักดัดแปลงของที่ชำรุดให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก เป็นต้น อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย หลักธรรมข้อนี้ มีจุดมุ่งหมายให้เป็นคนมัธยัสถ์ รู้จักจ่ายทรัพย์ไปในทางที่เกิดประโยชน์ ไม่ใช่นำไปใช้เพื่อเกะกะคุณ เพื่อรูป รส กลิ่น เสียง จนทำให้ทรัพย์นั้นหมดไปโดยไม่ทำให้ตนเองเจริญขึ้นได้แม้มีไม่ก็ช่วยยามก็กลับไปลำบากยากจนเพราะใช้ทรัพย์ไปในทางเกะกะและอบายมุข บางครั้งจนถึงกลับเป็นหนี้สิน เสียทรัพย์และเสียเกียรติ มีนักกีฬาหลายคนที่ได้ทรัพย์มากมายจากการแข่งขัน แต่ต้องพบกับความลำบากในบั้นปลายของชีวิต เหตุเพราะไม่มีธรรมในข้อนี้นั่นเอง

๓) กัลยาณมิตรตตา (คบคนดีเป็นมิตร)

การคบคนดีเป็นมิตร (กัลยาณมิตรตตา) คนเรานั้นจะอยู่ในสังคมแต่เพียงลำพังไม่ได้ จะต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น บุคคลที่เราสามารถพึ่งพาอาศัยได้และมีความปรารถนาดีต่อเราหาได้ยาก ดังนั้น การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญมากเพราะถ้าเราคบคนชั่วเป็นมิตร อาจทำให้เราตกไปอยู่ในทางที่ชั่วหรือพบกับความหายนะได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิ้อัลยาณมิตรตตาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้ อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สังสนทนา กับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี เป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ ผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศึกษาสัทธา สัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศึกษาศีลสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศึกษาจากสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาปัญญาสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่ากัลยาณมิตรตตา”^{๘๗} ซึ่งลักษณะของมิตรที่ดี มีดังนี้

(๑) มิตรอุปการะ ได้แก่ เพื่อนที่คอยช่วยเหลือ เตือนสติมิให้ประมาท ช่วยป้องกันมิให้ทำชั่ว ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์และชื่อเสียงของเพื่อน และสามารถพึ่งพาอาศัยได้ในยามทุกข์ยาก

(๒) มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข ได้แก่ มิตรที่ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน

(๓) มิตรแนะนำประโยชน์ ได้แก่ คอยห้ามมิให้เพื่อนทำชั่ว แต่แนะนำหนทางแห่งความดี ความเจริญให้แก่เพื่อน

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน.

(๔) มิตรมีความรักใคร่ คือ มิตรร่วมทุกข์ ร่วมสุข ทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ไม่ทิ้งเพื่อน ได้เถียงคนที่ติเตียนเพื่อน รับรองคนที่สรรเสริญเพื่อน

การคบคนดีเป็นมิตร รู้จักเลือกบุคคลที่จะคบหาว่าจะนำชีวิตของเราไปในทิศทางใด โดยเลือกเสวนาศึกษาแบบอย่างท่านผู้ทรงคุณ มีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา การคบมิตรตามหลักมงคล ๓๘ ประการ ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มงคลแรกที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้ปฏิบัติก็คือการไม่คบคนพาล และมงคลถัดมาก็คือ ต้องรู้จักคบบัณฑิต คำว่า คนพาล และบัณฑิต เมื่อวิเคราะห์แล้ว จะพบว่า มีทั้งคนพาลและบัณฑิตภายใน คนพาลและบัณฑิตภายนอก คนพาลและบัณฑิตภายใน หมายถึงคนที่ปรากฏอยู่ในตัวเรา หากสังเกตตัวเราให้ดีจะพบว่าบางครั้ง บางเวลาเราจะเกียจคร้าน ไม่อยากฝึกฝน ไม่อยากทำงาน ไม่อยากทำความดี แต่อยากเที่ยวเล่น อยากนอนตื่นสาย อยากดื่มสุรา อยากเล่นไพ่ เล่นหวย เล่นการพนัน ฯลฯ นี่แสดงว่าคนพาลภายในตัวเราปรากฏขึ้นแล้ว แต่บางครั้ง เราก็ขยัน อยากทำความดี ไม่อยากเล่นการพนัน ไม่อยากร่วมวงสุรา ฯลฯ นี่แสดงว่าบัณฑิตภายในตัวเราได้ปรากฏขึ้นแล้ว ส่วนคนพาลและบัณฑิตภายนอกหมายถึง คนอื่น คนที่มาชักชวนเราไปทำเรื่องที่ไม่ดีไม่สมควรหรือเรื่องที่ดี ที่สมควรต่าง ๆ หากบัณฑิตภายในตัวเราเองเข้มแข็ง คนพาลภายนอกก็ไม้อาจจะชักชวนเราไปได้ ดังนั้นความเป็นกัลยาณมิตรต้องเริ่มที่เรา สร้างบัณฑิตและมิตรขึ้นภายใน ตัวเองก่อน เมื่อบัณฑิตหรือมิตรภายในตัวปรากฏแล้ว ก็จะสามารถเลือกเสวนากับบัณฑิตหรือมิตร ภายนอกได้ ดังคำกล่าวที่เราได้ยินได้ฟังอยู่เสมอว่า “คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล” และการสังเกตว่าผู้ที่ตนคบหาด้วยนั้นเป็นคนพาลหรือเป็นบัณฑิต คือกัลยาณมิตรพึงสังเกต ว่าชอบชักชวนไปในทางฉิบหาย เสียทรัพย์ เสียเวลา เสียสุขภาพและทำเรื่องที่ไร้ประโยชน์หรือไม่ เพราะหากเราไม่รู้จักรู้จักเลือกคบบัณฑิตคือกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมเป็นเหตุที่ทำให้เราต้องเสียทรัพย์ที่หามา ได้นั้นและไม่สามารถปฏิบัติธรรมในข้อฐานสัมปทาและอารักขสัมปทาได้

๔) สมชีวิตา (เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้)

การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ (สมชีวิตา) หมายความว่าในการ ดำรงชีวิตนั้น ไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย การใช้จ่ายทรัพย์จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็น หากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายก็ควรจะได้เงินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือย และไม่น้อยจนเป็นการ ตระหนี่ ดังพระพุทธพจน์ว่า “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมชีวิตาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรใน โลกนี้ รู้ทางเจริญแห่งโลกะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโลกะแล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนชั่งตาชั่ง หรือลูกมือชั่งตาชั่ง ยกตาชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่า ต้องลดออก เท่านี้ หรือต้องเพิ่มเข้าเท่านี้ ฉนใด กุลบุตรก็ฉนนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโลกะ และรู้ทางเสื่อม แห่งโลกะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้อง เหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีวิตอย่างโอโง่ง จะมีผู้ว่าเขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ ใช้โลกะเหมือนคนเคี้ยวกินผลมะเดื่อ ฉะนั้นดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขาว่ากุลบุตรผู้นี้จักตาย อย่างอนาถา แต่เพราะกุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญแห่งโลกะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโลกะแล้ว เลี้ยงชีพ

พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่เรียกว่าสมชีวิตา^{๘๘}

ธรรมทั้ง ๔ นี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตนตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

- ๑) ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
- ๒) ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อถือฟังนับถือ
- ๓) เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี
- ๔) ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม
- ๕) เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต

ดำรงชีวิต

- ๖) สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้

สังคมได้

การเลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่แบบพอดี สมรายได้ มิให้ผืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้มีรายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดไว้สำหรับบันปลายของชีวิต จะได้ไม่ลำบาก พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “พึงเข้าใจ ระลึกไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหา รักษา และ ครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช่ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่าหาความหมายใด ๆ มิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว ต้องรู้จักสรรถทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วน ที่เรียกว่า โภควิภาค” คือ หนึ่งส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ได้แก่ บิดา มารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครอง มิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงานทำบุญ ตลอดจนบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น สองส่วนใช้เป็นทุนประกอบการงาน สามส่วนเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น

“เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี”^{๘๙} การทำประโยชน์ปัจจุบัน หรือการปฏิบัติตามหลักธรรม “ทีฆธัมมิกัตถะ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดีกินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องร่นวายุอยู่กับ การปราบปรามเรื่องทุจริต สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไป และเศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ การดำเนินกิจการเพื่อเพิ่มรายได้ของคนให้สูงขึ้นต่อเนื่องกันเป็นระยะยาวนาน ปัจจัยขั้นมูลฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ ประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงสุด และเป็นปัจจัยมูลฐาน เป็นต้นทุนเบื้องต้น ถ้าคนทุกคนที่เป็นประชากรของชาติ มีหลักธรรมตามที่กล่าวมา ก็ถือได้ว่าประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิต มีการศึกษาวิจัยค้นคว้านวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การ

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๘๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๙-๔๐.

พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคน เป็นอันดับแรก

เมื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพแล้ว การพัฒนาวัตถุก็จะเป็นไปได้ง่าย เพราะคนเป็นผู้หา คนเป็นผู้ใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิต ถ้าคนรู้จักหาและรู้จักใช้ให้เป็น เศรษฐกิจย่อมจะดีขึ้น การพิจารณาด้วยเหตุผลข้อเท็จจริงแล้วจะพบว่า การได้มาซึ่งปัจจัย ๔ เพื่อการดำรงชีพนั้น บุคคลต้องประกอบสัมมาชีพตามหลักอริยมรรค ซึ่งการประกอบอาชีพจะทำให้มีรายได้มาสำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ สำหรับการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพที่สุจริตหรือสัมมาชีพ ได้แก่ อาชีพต่าง ๆ ที่ไม่ผิดต่อหลักศีลธรรม เช่น การค้าขายสิ่งเสพติด ผิดกฎหมาย ไม่คอร์รัปชัน หลอกลวง เป็นต้น เมื่อประกอบอาชีพที่สุจริตมีรายได้แล้วก็ต้องรู้จักเก็บออมใช้จ่ายให้เหมาะสมกับรายได้ อันจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเพราะใช้จ่ายมากไปจนเป็นหนี้สินหรือใช้จ่ายน้อยเกินไปจนอัตคัดขัดสน การใช้จ่ายอย่างไรจะไม่ให้เดือดร้อนนั้น การคบเพื่อนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลหลงทางเพราะคบเพื่อนที่ไม่ดีเพื่อนแนะนำไปในทางฉิบหาย เช่น ชักชวนไปเล่นการพนัน ไปเสพสิ่งเสพติด หรือเที่ยวกลางคืน ก็จะทำให้สูญเสียทรัพย์สินที่หาได้มาด้วยความยากลำบากนั้นไปอย่างน่าเสียดาย

๗. หลักสัปปายะ ๗

ในมิติด้านสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นหรือเหมาะสมในการดำรงชีวิตนั้นในทางพระพุทธศาสนา ให้นิยามและความหมายของสิ่งแวดล้อมว่าหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการกระทำกิจกรรมทั้งปวงของมนุษย์เป็นการให้คำนิยามที่คำนึงถึงส่วนประกอบของชีวิต ๒ ส่วน คือ “รูป” กับ “นาม” หรือ “กาย” กับ “ใจ” ดังนี้ ในภาษาบาลีมีศัพท์ที่แสดงลักษณะของสิ่งแวดล้อม ๒ ศัพท์ได้แก่ คำว่า บริวาร หมายถึง สิ่งแวดล้อม ของสมทบ และสิ่งประกอบรวม^{๙๐} เช่น ผ้าบริวาร บริวารกลืน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวนอุทยาน มีต้นไม้ดอกไม้พืชพรรณต่าง ๆ และมีสัตว์นานาชนิดเป็นสิ่งประกอบรวม ส่วน ป. หลงสมบุญ กล่าวว่า บริหาร หรือบริวาร หมายถึง เครื่องล้อม เครื่องห้อมล้อมหรือเครื่องแวดล้อม^{๙๑}

จากความหมายของคำว่า บริวาร หรือบริวารข้างต้น สามารถนำมาอธิบายลักษณะของการแวดล้อมซึ่งกันและกัน ของสิ่งต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิวรรค^{๙๒} ได้ว่า “ก็บริวาร (เครื่องแวดล้อม) พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บริหารดังปรากฏในพระบาลีว่า พระนครเป็นสถานที่อันเขาล้อมดีแล้ว ด้วยนครบริวาร ๗” ข้อความข้างต้น หมายถึง เมืองที่มีกำแพงเมืองยาว สูงใหญ่ ล้อมรอบไว้ถึง ๗ ชั้น ซึ่งกำแพงมีความหมายตรงกับสิ่งแวดล้อม เพราะมีลักษณะโอบเมืองไว้ในวงรอบของตน และทุกสิ่งที่อยู่ภายในกำแพงเมืองต่างก็มีกำแพงและสิ่งอื่น ๆ เป็นสิ่งแวดล้อมตนเอง ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า บริหารหรือบริวารมีความหมายใน ๒ นัยยะ กล่าวคือ ความหมายในลักษณะกว้างและในลักษณะแคบ โดยในความหมายที่กว้าง หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์รวมทั้งตัวมนุษย์เอง

^{๙๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙.

^{๙๑} ป. ปลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๕๔๗.

^{๙๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๒.

ด้วยก็เป็นสิ่งแวดล้อมของสิ่งอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ส่วนในความหมายแคบนั้น หมายถึง ธรรมชาติที่แวดล้อมมนุษย์และมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในแง่ต่าง ๆ นั้น คือเป็นที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นแหล่งของยารักษาโรค เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือแม้กระทั่งเป็นสถานที่ในการฝึกอบรมพัฒนาดน เป็นต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่แวดล้อมกัน และมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีศัพท์ที่แสดงถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นที่อยู่อาศัยและมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ได้แก่ ปฏิรูปเทสวาสะ หมายถึง การอยู่ในประเทศอันควร อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม อยู่ในถิ่นอันเจริญ มีคนดี มีนักปราชญ์^{๙๓} รวมทั้งการอยู่ในประเทศหรือถิ่นที่เหมาะสมที่ควร^{๙๔} ภาษาสมัยใหม่ คือ การอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี หรือการอยู่ในประเทศอันควร ในภาษาอังกฤษว่า Environment หมายถึง การกระทำต่อกันของสิ่งที่อยู่แวดล้อมกัน สภาวะของสิ่งที่ถูกแวดล้อม (the action of enviring, the state of being envired)^{๙๕}

สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนามีศัพท์ว่า “ปฏิรูปเทสวาสะ” หมายถึง การอยู่ในประเทศหรือ การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี^{๙๖} หรือการอยู่ในประเทศอันสมควร ชื่อว่า “ปฏิรูปเทสวาสะ” บริษัท ๔ ย่อมเที่ยวไป บุญกิริยาวัตรมีทาน เป็นต้น ย่อมเป็นไป คำสอนของพระศาสดามิองค์ ๔ ย่อมรุ่งเรืองในประเทศใดประเทศนั้น ชื่อว่าประเทศอันควร การอาศัยอยู่ในประเทศอันสมควรนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็นมงคลเพราะเป็นปัจจัยแห่งการทำบุญแห่งสัตว์ทั้งหลาย^{๙๗} ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความหมายของสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์รวมทั้งการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม แม้นิยามและความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนาจะไม่มีเด่นชัด แต่ก็สามารถที่จะกล่าวได้ว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ปรากฏข้อความที่แสดงถึงบรรยากาศที่พอจะสามารถอนุมานได้ว่า เป็นค่านิยมของสิ่งแวดล้อม โดยในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมโดยอ้อม ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพสิ่งแวดล้อมที่แสดงถึงความเชื่อมโยงกันของชีวิตมนุษย์และธรรมชาติรอบ ๆ ตัวมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต อันเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญเพียรที่มีลักษณะเป็นป่านารีนรมย์อุดมสมบูรณ์มีสายน้ำไหลตามซอกหิน มีดอกไม้บานสะพรั่ง เป็นที่เหมาะสมแก่การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นพื้นที่ที่เหมาะสม สำหรับการปฏิบัติธรรมหรือการฝึกตนเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

นอกเหนือจากความพยายามในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดและมีชีวิตอยู่ได้ตามหลักชีววิทยาแล้วนั้น ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องปัจจัยเกื้อกูลเฉพาะต่อการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ให้เกิดคุณภาพที่เอื้อต่อการเข้าใจธรรมชาติทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ ปัจจัยเกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิตมี

^{๙๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^{๙๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๓.

^{๙๕} J.A. Simpson and E.S.C. Weiner, The Oxford English Dictionary, Second edition V5, (UK: Oxford University Press, 2004), p. 315.

^{๙๖} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เล่มเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๙๗} คณะกรรมการแผนกตำรา, มงคลัตถกที่ปนิแปล เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๗.

แกนหลักอยู่ที่หลักสัปปายะหรือมัชฌิมนธรรม เทศนาหลักคำสอนที่เป็นกลางเพื่อการปรับสมดุลให้กับสิ่งมีชีวิต ทั้งด้านร่างกายและจิตใจนั่นเอง ทั้งหมดตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่ามนุษย์และสิ่งแวดล้อมภายนอกต่างต้องปรับตัวเข้าหากันเพื่อความอยู่รอดอย่างสมดุลกันทุกฝ่าย ในที่นี้มุ่งเน้นไปที่คุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่ดี คำว่า “สิ่งแวดล้อมที่ดี” เรียกว่า สัปปายะ ซึ่งหมายถึง สบาย^{๙๘} พระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายว่า มีประโยชน์ก่อให้เกิดความเจริญ (สัปปายานิ)^{๙๙} ความเหมาะสม^{๑๐๐} เป็นอุปการะ^{๑๐๑} เป็นบริวารของชีวิต^{๑๐๒} สัปปายะ จึงหมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความสบายเนื้อสบายตัว เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ทำให้เกิดความเหมาะสม และเป็นบริวารที่อุปการะแก่ชีวิต ทั้งยังก่อให้เกิดความเจริญ อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาเพื่อการพัฒนาชีวิตที่สมดุลทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ โดยนัยนี้ สัปปายะ จึงเป็นเรื่องของการควบคุมและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในร่างกายกับปัจจัยภายนอกร่างกาย ให้คงความสมดุลเพื่อการพัฒนาชีวิต ดังที่พระพรหมบัณฑิตให้ทัศนะว่า ดุริยชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมโดยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาด มีอากาศบริสุทธิ์ มีบุคคล น้ำดื่ม อาหาร อุณหภูมิ แสงแดด ฯลฯ เป็นความสบาย (สัปปายะ) ความพอดี (สมดุล) พระพุทธศาสนาถือหลักมัชฌิมาปฏิปทา ความสบายเหล่านี้เป้าหมายเพื่อการปฏิบัติธรรม คือพัฒนาการทางจิตใจ ฉะนั้นสุขภาพที่ดีมันก็เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมคือการพัฒนาจิต จิตที่ดีก็เอื้อต่อสุขภาพกายที่ดี นอกจากนั้นในการปฏิบัติกรรมฐานทั้ง ๔๐ วิธี แต่ละวิธีจะเป็นสัปปายะแก่บุคคลผู้มีจริตที่แตกต่างกันไป^{๑๐๓}

“สัปปายะ” มีปรากฏอยู่หลายแห่งได้แก่คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์วิสุทธิ มรรค และพจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์และฉบับประมวลธรรม มีความหมาย ดังนี้ ความหมายคำว่า “สัปปายะ” ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ๑) สัปปายะ หมายถึง มีประโยชน์ก่อให้เกิดความเจริญ ๒) สัปปายะ (แก่ความเป็นไปแห่งจิต) หมายถึง เป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมณะและวิปัสสนา คำว่า “สัปปายะ” ในคัมภีร์อรรถกถา หมายถึง มีประโยชน์ก่อให้เกิดความเจริญ เป็นธรรมที่มีอุปการะต่อการศึกษาและปฏิบัติ คำว่า “สัปปายะ” ในคัมภีร์วิสุทธิ มรรค หมายถึง ธรรมอันเป็นที่สบาย ๗ อย่าง คำว่า “สัปปายะ” ในพจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม หมายถึง สิ่ง ที่ สบาย สบายเอื้อ สิ่ง ที่ เกื้อกูล สิ่ง ที่ เอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต สิ่ง ที่ เหมาะกันอันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย

๑) อาวาสสัปปายะหรือการมีที่อยู่อาศัยอันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พุกพ่วน จอแจ บางแห่งเรียก เสนาสนสัปปายะ

^{๙๘} วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๐๑/๒๒๐., วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐๑/๓๑๕., วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๗๘/๖๙๙., อัง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๗๓/๑๗๐.

^{๙๙} อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๒๒/๙๙., อัง.ติก.อ. (ไทย) ๓๔/๔๖๑/๗๒.

^{๑๐๐} อ้างในเชิงอรรถที่ ๑. อัง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๐๒/๒๔๗., อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๐๒/๓๔๓., อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๐๒/๒๕๔., อัง.ติก.อ. (ไทย) ๓๔/๕๔๑/๕๐๕

^{๑๐๑} อัง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๗๑/๑๕๒., อัง.ฉก.อ. (ไทย) ๓๖/๒๙๕/๕๘๖., อัง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๓๘/๑๗๙.

^{๑๐๒} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๙๑/๓๙๗., ม.ม.ฎีกา. (บาลี) ๑/๒๓/๒๑๓.

^{๑๐๓} พระอนุรุธาจารย์, พระญาณธชะ (แลตีสยาดอ), “อภิธัมมัตถสังคหะ”, ในอภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภังค์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

๒) โคจรสัปปายะหรือการมีพื้นที่สัญจรไปมาที่สะดวกสบาย หมู่บ้านหรือชุมชนมีถนนหนทางกว้างขวาง มีความสะดวก ปลอดภัย มีป้ายสัญญาณจราจรกำกับ

๓) ภัตตสัปปายะหรือมีที่การพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันได้อย่างเหมาะสม เช่น พูดคุยกัน (สภาากาแฟ) มีหอกระจายข่าวที่สามารถสื่อสารหรือแจ้งข่าวกันได้ทั่วถึง บางแห่งเรียก ธัมมัสสวนสัปปายะ

๔) บุคคลสัปปายะหรือการมีบุคคลที่มีศีลเสมอกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ

๕) โภชนสัปปายะหรือการมีข้าวปลาอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ถูกหลักโภชนาการ เกื้อกูลต่อสุขภาพ บางแห่งเรียกอาหารสัปปายะ

๖) อุตุสัปปายะหรือการมีสภาพอากาศที่ไม่มีมลพิษ มีสภาพดินฟ้าอากาศที่เป็นธรรมชาติปลอดโปร่ง แจ่มใส ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป

๗) อิริยาปถสัปปายะหรือการมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน มีบริบทในการดำเนินชีวิตที่เหมือนกัน เช่น เป็นชุมชนหมู่บ้านเกษตรกร มีขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือวัฒนธรรมเดียวกัน^{๑๐๔}

๘. หลักบุญกิริยาวัตถุ

บุญกิริยาวัตถุ ๓ หมายถึง การทำบุญ หรือ การทำความดี ซึ่งมีหลักการ ๓ ประการ คือ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายและอธิบายหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ไว้ เป็นต้นว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ ๓ หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี ทางทำดี ประกอบด้วย ๑) ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วยการให้เป็นสิ่งของ) ๒) สิลมัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วยการรักษาศีล) หรือ ประพฤติดีมีระเบียบวินัย และ ๓) ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา) คือการฝึกอบรมจิตใจ เจริญปัญญา^{๑๐๕} หลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ เป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วย

๑) ด้านทานมัย การทำทานเป็นสิ่งที่ไม่ควรขาดและจำเป็นต้องทำอยู่เป็นประจำทุกวัน จนเกิดเป็นนิสัยรักในการให้ทาน ซึ่งสามารถทำได้ง่ายๆ หลายประการด้วยกัน เช่น การทำบุญ ตักบาตร ซึ่งสามารถทำเป็นประจำได้ทุกวัน โดยอาจคอยใส่บาตรกับพระภิกษุหรือสามเณรที่เดินบิณฑบาตอยู่ในละแวกบ้าน หรือนำเอาข้าวปลาอาหารไปถวายพระที่วัดการถวายสังฆทาน คือการถวายแก่สงฆ์โดยไม่เจาะจงภิกษุรูปหนึ่งรูปใดซึ่งอาจทำได้หลายวิธีด้วยกัน เช่น การนำสิ่งของไปถวายที่วัด หรือนิมนต์คณะสงฆ์มารับที่บ้านแต่ที่นิยมทำกันมาก คือ การทำบุญเลี้ยงพระเนื่องในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันคล้ายวันเกิด เป็นต้น

๒) ด้านศีลมัย การรักษาศีล ๕ ก็เพียงพอ ในการปฏิบัติสำหรับบุคคลทั่วไป รักษาศีลที่ดีจะมองกันที่ “เจตนา” เป็นสิ่งสำคัญ การที่คนเราไม่ได้ทำผิดศีลไม่ได้ทำความชั่วไม่ได้แปลว่า เรามี

^{๑๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙), หน้า ๒๐๙-๒๑๐.

^{๑๐๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๙๓.

ศีลแล้ว เพราะคนที่ไม่ได้ทำความชั่วนั้นอาจเป็นเพราะเขายังไม่มีโอกาสที่จะทำชั่วเท่านั้นเอง เช่น เป็นคนป่วยที่นอนหมดแรงอยู่ในโรงพยาบาลก็ย่อมที่จะลุกไปเบียดเบียนใครไม่ได้ หรือคนที่ยังอยู่ในคุกก็เป็นการป้องกันไม่ให้ตัวไปทำอันตรายคนอื่น ๆ ได้ การที่เราจะได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาศีลที่แท้จริงคือ เราเจตนาด้วยใจที่แท้ว่า จะงดเว้นจากการทำความชั่วทั้งหลายอย่างจริงจังที่สุด

๓) ด้านภาวนามัย การเจริญภาวนา อบรมจิตใจให้มั่นอยู่ในความดีและสร้างคุณละลาถกแก้จิต เพื่อละความหลงงมงาย การยึดติดในสิ่งผิดๆ และเป็นการทำความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดมี และให้เจริญงอกงาม มีอยู่ ๓ เรื่อง คือ

(๑) การศึกษาศิลปวิทยาต่าง ๆ ที่ทำให้คนฉลาดขึ้นมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต และสร้างประโยชน์แก่สังคม เราตั้งใจศึกษาหาความรู้ให้เต็มที่ เช่น ตั้งใจอ่านหนังสือท่องจำ ผูกพัน ฟังเทศน์ ฟังธรรม ฟังปาฐกถา สนทนาสอบถามเอาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ

(๒) การทำงานด้วยเหตุด้วยผล ด้วยการใช้ปัญญา เช่น รู้จักเลือกทำแต่งงานที่มีประโยชน์รู้จักวางแผนการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น รู้จักค้นคว้าทำงานให้ก้าวหน้า รู้จักทำงานถูกกาลเทศะ รู้จักทำงานที่สุจริต

(๓) การทำจิตให้สงบ หาวิธีควบคุมจิตไม่ให้ฟุ้งซ่านไม่ให้จิตมันคิดโน้นคิดนี้ตลอดเวลาและการรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาให้เข้าใจกฎธรรมชาติและธรรมดาของชีวิตว่าทุกอย่าง “ไม่คงที่ ไม่คงตัว” แล้วค่อยๆ ผ่อนคลายความยึดติดจนเกินไป นอกจากนี้ยังรวมถึงการแผ่เมตตา การอธิษฐานจิตและการสวดมนต์^{๑๐๖}

๔. หลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขาจะตั้งต้นด้วยศีลซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถหวังในเรื่องของความประพฤติทางร่างกาย วาจา ให้มีความเป็นปกติ ส่วนหลักของสมาธิช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาจิตใจเพื่อเตรียมพร้อมสู่การพัฒนาปัญญาต่อไป หลักของปัญญาช่วยให้บุคคลเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริงเกิดปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวัน ดังนั้นแล้วเมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาจึงนับได้ว่าบุคคลได้สามารถหวัง รักษาร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่าเป็นการดูแลตนเองแบบองค์รวม หากจะกล่าวไตรสิกขา ก็คือ การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตที่งดงามถูกต้อง และเมื่อบุคคลต้องการประยุกต์นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุเพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงามได้นั้น หลักไตรสิกขานี้สามารถนำไปใช้พัฒนาในด้านทั้ง ๔ หรือที่เรียกว่า ภาวนา ๔ ซึ่งกล่าวได้ว่า หลักไตรสิกขาและภาวนา ๔ เป็นการดูแลด้านร่างกายและจิตใจให้สัมพันธ์เชื่อมโยงสมดุลอย่างปกติ หรือเป็นองค์รวมของบุคคลนั่นเอง ซึ่งองค์รวมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม จะขาดด้านใดด้านหนึ่งไปไม่ได้ ซึ่งมีแนวทางสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยสรุปได้ดังนี้^{๑๐๗}

^{๑๐๖} อุกุล บัวชุมอุบล บัวชุม, ผลการสนับสนุนการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมต่อความผาสุกทางจิตวิญญาณในผู้สูงอายุที่เป็นโรคเมเร็งอวัยวะสืบพันธุ์สตรี โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่, รายงานการวิจัยบัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗ หน้า ๓๕-๕๐.

^{๑๐๗} ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา, วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๕ หน้า ๒๕-๓๐.

๑) การพัฒนาด้านร่างกาย (กายภาวนา) กายภาวนาหรือการพัฒนาร่างกายให้สัมพันธ์กับทางกายภาพนั้นเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุไม่ควรมองข้าม การรู้จักใช้อินทรีย์อย่างมีสติเลือกที่จะดูเป็น ฟังเป็น กินด้วยปัญญา เสพปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้อย่างฉลาด ไม่มัวเมาหรือลุ่มหลง จะส่งผลให้ผู้สูงอายุ มีสุขภาพแข็งแรง ปัจจัยด้านกายภาวนาจึงเป็นปัจจัยด้านหนึ่งที่สูงอายุสามารถประยุกต์ใช้ได้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อชีวิตที่ดีงามต่อไป

๒) การพัฒนาด้านสัมพันธภาพทางสังคม (ศีลภาวนา) การพัฒนาด้านสัมพันธภาพทางสังคม หรือ ศีลภาวนา เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงออกทางร่างกาย การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยมีวินัย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี กล่าวอีกนัยหนึ่งคือมีการปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี ดังนั้นแล้วศีลภาวนาสำหรับผู้สูงอายุจึงหมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้างไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อน การมีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลรอบข้าง ผู้สูงอายุที่มีความสุขต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอยู่ได้อย่างเหมาะสม เช่น การปรับตัวเพื่อเตรียมรับสภาพร่างกายที่เริ่มเสื่อมโทรมลง การปรับตัวยอมรับภาวะความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น โดยการปรับตัวในวัยสูงอายุมิ ๒ ประเภทกว้างๆ คือ การปรับตัวภายนอก เช่นสุขภาพอนามัย และการปรับตัวภายใน เช่น การทำใจยอมรับ การพลัดพราก การสูญเสีย ซึ่งการปรับตัวภายนอกก็ง่ายกว่าการปรับตัวภายใน เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมถึงการไม่เบียดเบียนผู้อื่น พร้อมกับมีวินัยในการดำรงชีวิตเช่นการรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การนอนพักผ่อน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสัมพันธภาพทางสังคมที่ส่งผลต่อสุขภาพผู้สูงอายุโดยตรง ดังนั้นหากผู้สูงอายุปฏิบัติตามศีลภาวนาจะส่งผลให้สุขภาพ เพราะศีลภาวนาเป็นปัจจัยด้านร่างกายที่สามารถพัฒนาด้านร่างกายให้ มีสุขภาพที่ดีได้ เมื่อด้านร่างกายได้รับการพัฒนาแล้ว สิ่งที่ต้องพัฒนาต่อไปคือด้านจิตใจ

๓) การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) การพัฒนาด้านจิตใจหรือจิตตภาวนา เป็นการทำให้เจริญองกาม ดีงาม เข้มแข็งมีความสุข เบิกบาน จิตตภาวนา เป็นการทำให้เจริญองกาม ดีงาม เข้มแข็ง ให้ผู้สูงอายุมีความสุข เบิกบาน การที่ผู้สูงอายุจะสุขใจได้ต้องเริ่มที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก่อน หลังจากนั้นศรัทธาจะช่วยให้ผู้สูงอายุเจริญเมตตาและปฏิบัติสมาธิตามมา ทั้งการเจริญเมตตาและปฏิบัติสมาธิจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีจิตใจที่สงบมากยิ่งขึ้น รวมถึงสามารถแก้ปัญหา ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุให้บรรเทาลงด้วย

๔) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) เมื่อจิตได้รับการพัฒนาแล้วย่อมส่งผลให้เอื้อต่อการพัฒนาปัญญาต่อไป การพัฒนาด้านปัญญามีความสำคัญมาก เพราะปัญญาสามารถช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาทุกสิ่งตามความเป็นจริง เกิดความเข้าใจ และสามารถส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหาที่ดีได้ การพัฒนาด้านปัญญา หรือปัญญาภาวนา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญาเพื่อสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิดพิจารณา แก่ปัญหาด้วยปัญญา มีจิตใจเป็นสุขไร้ทุกข์ ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหาที่แท้จริง การจะพัฒนาปัญญาจะต้องอาศัยสมาธิฐาน เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรคในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ^{๑๐๘} ได้ศึกษาวิจัย “การขับเคลื่อนระบบสุขภาพ โดยใช้ ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก้ อำเภอฟีชีชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า ด้านบริบทชุมชน ตำบลหนองตาไก้เป็นตำบลที่มีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า ๑๐๐ ปีมีทุนทางสังคมที่หล่อหลอมด้วยพระพุทธศาสนา ผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนเปลี่ยนไป ต่างคนต้องออกไปทำมาหากินต่างพื้นที่ ทำให้เด็กและคนชราต้องดูแลกันเองความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่สลับซับซ้อนและปัญหาสุขภาพตามมา การแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องมีมาตรการทางสังคม เสริมมาตรการทางวิชาการและกฎหมายของภาครัฐโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง นำจุดแข็งคือ วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนวิถีพุทธมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหา ยกระดับกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะหรือมาตรการทางสังคมในรูปแบบธรรมนูญตำบลที่เรียกว่า “ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธ ตำบลหนองตาไก้” ด้วยปรัชญาและแนวคิดที่ว่า “ชุมชนเข้มแข็งด้วยจิตอาสาบนพื้นฐานศีล ๕ พัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อผ่านความเห็นชอบจากประชาชนแล้วประกาศใช้การขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติทำในรูปแบบคณะกรรมการที่เป็นภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน โดยอาศัยหลักการบริหารจัดการที่ประสิทธิภาพ เชื่อมโยงกับแผนงานกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้มีผลงานแสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีกลไกการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบผลการประเมินความพึงพอใจ ของประชาชนต่อธรรมนูญฯ พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

ชัยวุฒิ บัวเนี่ยว และกฤษณ์ ขุนลิก^{๑๐๙} ได้ศึกษาวิจัย “กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกวาง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ” พบว่า กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชน เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกันของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลโคกกวาง ในการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาของตำบลมีความเข้าใจตรงกันที่จะแก้ไขปัญหาของตำบลโคกกวางเป็นแบบองค์รวม มองจุดอ่อนที่เป็นปัญหาเร่งด่วนที่จะต้องร่วมกันแก้ไข โดยมีการคืนข้อมูลทางด้านสุขภาพให้กับกลุ่มชมรม เป็นการสะท้อนและกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการรับรู้ปัญหาทางด้านสุขภาพที่ตนเองได้มองข้าม เกิดการตระหนักที่จะช่วยกันหาทางแก้ไข ร่วมวางแผนดำเนินการและนำไปปฏิบัติ เพื่อให้คนในตำบลมีสุขภาพที่ดีตามกรอบและแนวทางที่ธรรมนูญสุขภาพตำบลเฉพาะพื้นที่ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกวาง ปัจจัยความสำเร็จในครั้งนี้ ประกอบด้วย ภาควิชาการ ภาคประชาชน ภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังนั้น กระบวนการขับเคลื่อน

^{๑๐๘} พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ, “การขับเคลื่อนระบบสุขภาพ โดยใช้ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก้ อำเภอฟีชีชัย จังหวัดร้อยเอ็ด”, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑-๑๒.

^{๑๐๙} ชัยวุฒิ บัวเนี่ยว และกฤษณ์ ขุนลิก, “กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกวาง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลโคกกวาง, ๒๕๕๘).

ธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชน จึงต้องอาศัยศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนเป็นพื้นฐานในกระบวนการจัดการหน่วยงานรัฐระดับพื้นที่ สนับสนุนงบประมาณและวิชาการ โดยยึดหลักการทำงานร่วมกันเป็นภาคีเครือข่ายอย่างมีคุณภาพ เพื่อให้ชุมชนมีข้อตกลง กติกา ร่วมกันเกิดการรับรู้แก้ปัญหาทางด้านสุขภาพด้วยตนเองได้

สถาพร เริงธรรม^{๑๑๐} ได้ศึกษาวิจัย “ธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญกับการส่งเสริมการปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่น” พบว่า ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดอำนาจเจริญ ได้นำเอาธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญไปปฏิบัติในแนวทางต่าง ๆ ๓ แนวทาง ได้แก่ การทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการระดับจังหวัด การนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ขององค์กรชุมชนเอง และการนำไปใช้ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งในภาพรวมแล้ว ขบวนการองค์กรชุมชนร่วมกับหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนองค์กรชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ในการนำเอาธรรมนูญประชาชนฯ ไปใช้ในการเสริมสร้างการปกครองตนเองของประชาชนในพื้นที่ได้ดีพอสมควรกล่าวคือ สามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่สามารถปกครองตนเองได้เพิ่มมากขึ้นใน ๔ ลักษณะด้วยกันคือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการการนำมาใช้ในการสร้างศักยภาพของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดทำ และบริหารแผนพัฒนา การนำมาใช้ในการความเป็นหุ้นส่วนของประชาชนในการจัดทำ และบริหารแผนพัฒนา และการนำมาใช้ในการพัฒนาการทำงานของกลไกการทำงานขององค์กรชุมชน ซึ่งสามารถนำเอาผลการศึกษามาทำการสังเคราะห์ข้อมูลจัดทำเป็น “ตัวแบบอำนาจเจริญ” หรือ “อำนาจเจริญโมเดล” ที่แบ่งการดำเนินงานออกเป็น ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะของการพัฒนาความเข้มแข็งของขบวนการองค์กรชุมชนและสภาองค์กรชุมชนตำบล ระยะของการจัดทำ และการนำเอาธรรมนูญประชาชนไปปฏิบัติ และระยะขยายผล

กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัยและคณะ^{๑๑๑} ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาธรรมนูญพลเมืองสู่ชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ตี จังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า รูปแบบธรรมนูญพลเมืองของจังหวัดบุรีรัมย์ เรียกว่า “ธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ตี” ได้นำแนวคิดมาจากคำสอนในพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ประยุกต์เข้าด้วยกันโดยเฉพาะหลักคิดในเรื่อง “ทำดี ละชั่ว กลัวบาป” และได้รับอิทธิพลจากแนวคิดประชาสังคม และประชาธิปไตยทางตรง โดยมุ่งเน้นการนำไปปฏิบัติได้จริง ๒ ระดับ ทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กรมีการให้สัตยาบันกันในหมู่บ้านเพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข สำหรับปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำธรรมนูญพลเมืองของชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน พบว่า ปัจจัยด้านผู้นำและปัจจัยด้านคณะกรรมการหมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยด้านความศรัทธาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีส่วนสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ ส่วนแนวทางการพัฒนาการจัดทำธรรมนูญพลเมืองเพื่อนำไปสู่ชุมชนต่าง ๆ ของ

^{๑๑๐} สถาพร เริงธรรม, “ธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญกับการส่งเสริมการปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่น”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๗).

^{๑๑๑} กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัยและคณะ, “การพัฒนาธรรมนูญพลเมืองสู่ชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ตี จังหวัดบุรีรัมย์”, วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑: ๑๓๙-๑๖๒.

ประเทศไทย รัฐบาลต้องส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยเพิ่มบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านเกี่ยวกับการจัดทำและขับเคลื่อนธรรมนูญพลเมืองทุกพื้นที่ในประเทศไทย ชุมชนต้องสร้างจิตสำนึกและพฤติกรรม ทำดีละชั่ว กลัวบาป ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา นั่นคือ “เป็นคนดี” โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบคอยกำกับดูแลเพื่อให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

พระครูสุนทรวัชรการ (อำพล วณิชยิตติกาล) และพระครูวิรุฬห์วัชรธรรม (ศิริชัย เพ็ชรรัตน์)^{๑๑๒} ได้ศึกษาวิจัย “ชุมชนแห่งความสุข: กระบวนการการเรียนรู้สำนึกพลเมืองของชุมชนด้วยกระบวนการใช้ชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม” พบว่า การส่งเสริมชุมชนแห่งความสุขของชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเพชรบุรี ครอบคลุม ๓ บริบท คือ บริบทของหลักประกันคุณภาพทางกาย บริบทของความสงบทางจิตใจ และบริบทขององค์ความรู้ทางปัญญา ระดับของการส่งเสริมชุมชนแห่งความสุขของชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน และแนวทางส่งเสริมชุมชนแห่งความสุขโดยอาศัยกระบวนการการเรียนรู้สำนึกพลเมืองของชุมชนด้วยกระบวนการใช้ชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม พบว่า มีต้นแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่ชื่อว่า “ชะเย์โพลง พรักแลบสรร ผุ่นชีวิต” (พลิกวิถีชีวิตเป็นโอกาสตามรอยศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน) อาศัยทุนทางสังคมดั้งเดิมของชุมชน มุ่งส่งเสริมเศรษฐกิจ พัฒนาสังคม พัฒนาการศึกษา และรักษาสุนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ช่วยให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี โดยดำเนินงานในลักษณะกระบวนการที่เรียกว่า ๓ ประสาน ได้แก่ บ้าน-วัด-ราชการ/โรงเรียน โดยมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นสำคัญ

เริงชัย ต้นสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว^{๑๑๓} ได้ศึกษาวิจัย “ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง” พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้น้ำหนักดัชนีชีวิตหมวดเศรษฐกิจมากที่สุดแต่เมื่อพิจารณาความแตกต่างทางด้านชนเผ่าพบว่า ชนเผ่ากะเหรี่ยงและม้งจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากชนเผ่ามูเซอและลีซอที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากที่สุด โดยความสุขเฉลี่ยที่ได้จากตัวชี้วัดและการประเมินด้วยตนเองอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสุขในแต่ละระดับด้วยแบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับพบว่า ดัชนีหมวดครอบครัว สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีนัยสำคัญทางสถิติ

อุดมพร ชื่นไพบูลย์^{๑๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อความสมดุลในชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ” ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุสามารถนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ เพื่อสร้าง

^{๑๑๒} พระครูสุนทรวัชรการ (อำพล วณิชยิตติกาล) และพระครูวิรุฬห์วัชรธรรม (ศิริชัย เพ็ชรรัตน์), “ชุมชนแห่งความสุข: กระบวนการการเรียนรู้สำนึกพลเมืองของชุมชนด้วยกระบวนการใช้ชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม”, วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๓): ๑-๑๓.

^{๑๑๓} เริงชัย ต้นสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว, “ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง”, รายงานการวิจัย, (มูลนิธิโครงการหลวง: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๑).

^{๑๑๔} อุดมพร ชื่นไพบูลย์, “การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อความสมดุลในชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ”, วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): ๔๑-๖๔.

ความสมดุลในชีวิตได้โดยในชั้นอิสติศึกษา สามารถนำศีล ๕ มาเป็นวินัยแม่บท วางเป็นข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมให้ถูกต้องจนเกิดเป็นนิสัย สารรวมอินทรีย์ ไม่ให้บาปอกุศลครอบงำ เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบด้วยความตั้งใจ ขยันหมั่นเพียร รู้จักประมาณในการเสพบริโภค ในชั้นอิทธิจิตศึกษา สามารถเจริญสมณะและวิปัสสนา ผีฝนอบรมจิตใจ ทำให้จิตมีสมรรถภาพคือ จิตมีความเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ มีความเพียร ขยัน อดทน ทนทาน ไม่ย่อท้อต่อสิ่งที่ยาก มีสติรู้จักยับยั้งชั่งใจ ทำให้จิตมีคุณภาพชีวิตที่ดี คือมีพรหมวิหารธรรม ปราศจากอคติ ปลอดจากอำนาจกิเลส มีจิตใจเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารี กตัญญู ละอายต่อความชั่ว เกรงกลัวต่อบาป มีความซื่อสัตย์รับผิดชอบ และทำให้จิตมีสุขภาพดี คือ มีความสงบเย็น ปลอดโปร่งโล่งเบา ร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ เหมาะแก่การใช้งานทางปัญญา ในชั้นอิทธิปัญญาศึกษา สามารถเรียนรู้เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงและสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยเหตุผล เป็นอยู่อย่างรู้เท่าทันโลกและชีวิต เห็นความจริงในอริยสัจ ไตรลักษณ์ทำให้รู้จักวางใจต่อสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ไม่ยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

นิดา ตั้งวินิต^{๑๑๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นรูปธรรม การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุให้สมบูรณ์ทั้ง ๔ มิติด้านสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กล่าวคือ มิติทางกายต้องมีความเข้าใจหลักอริยสัจ ๔ หลักไตรลักษณ์ ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ผู้สูงอายุด้านจิตวิญญาณ และต้องรักษาศีลมิให้ต่างพร้อยมิติทางใจและปัญญาต้องเติมเต็มให้สมบูรณ์ให้ได้มากที่สุดด้วยหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ส่วนมิติทางสังคมต้องเอื้อหนุนสภาวะแวดล้อมด้วยหลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวนี้หากมองโดยรวมแล้วสามารถย่อเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งก็คือการดูแลสุขภาพทางกายและใจ และเมื่อทุกมิติ ทางกาย ทางใจ และปัญญาดีแล้วย่อมจะส่งผลต่อมิติทางสังคมที่ดีตามมา

ยุวดี รอดจากภัย และคณะ^{๑๑๖} ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนและครอบครัวต้นแบบเพื่อดูแลผู้สูงอายุ” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนและครอบครัวต้นแบบเพื่อดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการที่การวิจัยและพัฒนาขึ้น เป็นรูปแบบการพัฒนาที่เกิดขึ้นตอนทำวิจัยแบบ Operational research ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและเกิดการพัฒนากการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและเกิดโครงการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุขึ้น สำหรับรูปแบบการพัฒนาชุมชนและครอบครัวต้นแบบเพื่อดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการ ประกอบด้วย การศึกษาสถานการณ์ การความต้องการในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ การกำหนดแนวทางในการพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยใช้แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานและเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินงานตามแผนและประเมินผลการดำเนินงานพบว่า การรับรู้คุณค่าในตนเองและพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุ หลังเข้าโครงการดีขึ้นและมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) และวัดผลในผู้ดูแลในด้าน

^{๑๑๕} นิดา ตั้งวินิต, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกการจัดการการส่งเสริมสุขภาพ, (คณะสาธารณสุขศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐)

^{๑๑๖} ยุวดี รอดจากภัยและกุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ, “การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ”, วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑): ๙๒-๑๐๑.

การรับรู้คุณค่าในตนเองของผู้ดูแลและพฤติกรรมการดูแลผู้สูงอายุของผู้ดูแลพบว่าดีขึ้นเช่นเดียวกัน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยควรนำแนวทางการใช้ชุมชนเป็นฐานและเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและครอบครัวต้นแบบ ภายใต้ความตระหนักและการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สุพากรณ์ กันยะตีบ^{๑๑๗} ได้ศึกษาเรื่อง “หลักพุทธธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา สถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง” ผลการศึกษาพบว่า หลักการใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ๑) การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ๒) การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคฤหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาล ๓) การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก โดยมีเป้าหมายหลักคือ การมุ่งพัฒนาทางด้านจิตใจของประชาชนและผู้สูงอายุส่วนในด้านแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมใช้รูปแบบการจัดตั้งโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนการพัฒนาประชาชนและผู้สูงอายุให้มีสัมมาทิฐิและมุ่งดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชนด้วยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือเรียกโดยย่อว่า หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญา และสามารถนำมาพัฒนาเพื่อให้ครอบครัวแห่งการ สร้างเสริมสุขภาพวิถีพุทธด้วยหลักภาวนา ๔ คือ ๑) กายภาวนา ๒) สีสภาวนา ๓) จิตตภาวนา ๔) ปัญญาภาวนาในด้านประสบการณ์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุที่มาปฏิบัติธรรม ผลการศึกษาพบว่า เหตุผลที่ผู้สูงอายุเข้ามาสถานปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่มุ่งมีความตั้งใจมาทำบุญและปฏิบัติธรรม เพราะเชื่อมั่นว่าความดีแห่งวิถีพุทธธรรมจะนำตนไปสู่ชีวิตที่ดีงามทั้งสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจในบั้นปลายแห่งชีวิต ส่วนในด้านการประยุกต์ใช้หลักภาวนา ๔ ที่สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านร่างกาย ๒) ด้านศีลหรือสังคม ๓) ด้านจิตใจ ๔) ด้านปัญญา ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นและมีเป้าหมายสูงสุดในการดำรงชีวิตตามหลักพุทธธรรม คือการมุ่งกำจัดโรคทางใจ อันหมายถึง การละกิเลสในใจตนให้เบาบางตลอดชีวิต ดังนั้น ผู้สูงอายุที่นำหลักภาวนา ๔ ไปปฏิบัติตลอดชีวิต ย่อมส่งผลให้มีความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพราะเป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมวิถีพุทธที่ยั่งยืน

ยุทธนา พูนพานิช และ แสงนภา อุทัยแสงไฟศาล^{๑๑๘} ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาสุขภาพที่ซับซ้อนจากการเจ็บป่วยเรื้อรัง มีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมการเอาใจใส่จากผู้ดูแล ๒) ปัจจัยสนับสนุนทางสังคม พบว่า ภาพรวมผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนในระดับสูง ยกเว้นด้านการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนสังคม ๓) รูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนการเข้าร่วมกลุ่มทางสังคม และการเสริมพลังอำนาจผู้ดูแล และ ๔) ผลการประเมินรูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมและการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเพิ่มขึ้น

^{๑๑๗} สุพากรณ์ กันยะตีบ, “หลักพุทธธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา สถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง”, รายงานการวิจัย, (คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐).

^{๑๑๘} ยุทธนา พูนพานิช และแสงนภา อุทัยแสงไฟศาล, “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน”, วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม ฉบับการประชุมวิชาการครบรอบ ๒๕ ปี, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙): ๔๖-๕๓.

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่การเสริมสร้างศักยภาพผู้ดูแลในภาพรวมไม่เปลี่ยนแปลง สรุปว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้ในการดูแลผู้สูงอายุในบริบทชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท

วิราพรรณ วิโรจน์รัตน์ และคณะ^{๑๑๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว ชุมชน และศูนย์บริการสาธารณสุขในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพาได้ โดยกระบวนการวิจัยแบบ PAR ได้สร้างความตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน กระบวนการวิจัยได้ผ่านการร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ลงมือปฏิบัติจริงและติดตามประเมินผลร่วมกันขององค์กรที่เกี่ยวข้องในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุและครอบครัว เครือข่ายชุมชนและองค์กรของรัฐ มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดการพัฒนาเครือข่ายการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เช่น กลุ่มขวัญใจผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่สำรวจผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพาในชุมชนและให้การช่วยเหลือ ตลอดจนมีการส่งต่อการรักษาให้กับศูนย์บริการสาธารณสุข ให้ดำเนินการต่อหากผู้สูงอายุมีปัญหาที่ซับซ้อนและกลุ่มไม่สามารถแก้ปัญหาเองได้ จากการทดลองนำรูปแบบไปทดลองใช้ใน ๓ ชุมชน พบว่าผู้สูงอายุเข้าถึงบริการและมีความพึงพอใจในบริการเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่ารูปแบบบริการนี้มีประสิทธิภาพ ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพาในชุมชนส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการจากเครือข่ายชุมชนและศูนย์บริการสุขภาพที่ทำงานประสานงานกันมาก่อน บางครั้งผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะถูกกละเลยในการดูแล การพัฒนาระบบให้บริการทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าได้บริการอย่างเต็มที่ที่มีความสะดวกทำให้เกิดความพึงพอใจมากขึ้น อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุไม่ดีขึ้นนั้น อาจจะเป็นเพราะเครื่องมือที่ใช้วัดภาวะสุขภาพอาจจะไม่มีความไวเพียงพอที่จะแยกการเปลี่ยนแปลงในระยะสั้นๆ ได้อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีภาวะทุพพลภาพการคงไว้ซึ่งสุขภาพไม่ให้มีการทรุดลงกว่าเดิม ยังแสดงถึงการดูแลที่ดี

การศึกษานี้ได้นำกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมมาใช้ ทำให้เห็นปรากฏการณ์ของการเคลื่อนไหวของสังคม (Social Movement) เกิดการเรียนรู้การดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพาของทุกภาคส่วนและเป็นการเสริมพลังอำนาจให้ผู้สูงอายุและครอบครัวเครือข่ายของชุมชนต่อการให้บริการจากภาครัฐ เกิดการสร้างความสัมพันธ์แนวราบ และการแก้ปัญหาแบบบูรณาการการพัฒนาแบบระบบบริการสุขภาพนี้ ทำให้ผู้สูงอายุและครอบครัวมีการเข้าถึงบริการได้มากขึ้นและผู้สูงอายุเกิดความพึงพอใจในบริการถือได้ว่าเป็นบริการที่ควรจะได้รับการพัฒนาปรับปรุงเพื่อให้การดูแลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับกลุ่มเครือข่ายในชุมชนที่เกิดขึ้นแล้ว คือ กลุ่มขวัญใจผู้สูงอายุ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเป็นที่เรียบร้อยเพื่อให้เกิดความยั่งยืน นักวิจัยควรทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลืออีกระยะหนึ่งเมื่อเห็นว่ากลุ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้น

^{๑๑๙} วิราพรรณ วิโรจน์รัตน์และคณะ, “การพัฒนาระบบบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น”, วารสารสภาการพยาบาล, ที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๗): ๑๐๔-๑๑๕.

พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ และคณะ^{๑๒๐} ได้ศึกษาวิจัย “การสร้างธรรมนุญ ศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตตำบลตาถูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” พบว่า

๑. บริบททั่วไปของตำบลตาถูก พบว่า ชาวบ้านตำบลตาถูกส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ ๖๐ปีขึ้นไป การศึกษาระดับประถมศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๕,๐๐๑- ๑๐,๐๐๐ บาท อาชีพ เกษตรกรรม ศักยภาพในการจัดการตนเองทางด้านศิลปวัฒนธรรมสุขภาวะของท้องถิ่นของ ชุมชนในเขตตำบลตาถูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ปกป้องและรักษาคุณแลสินทรัพย์ที่เป็นสาธารณประโยชน์ของชุมชนและได้มี ส่วนร่วมทางการเมืองของท้องถิ่น มีน้ำใจแก่ผู้อื่น มีความภาคภูมิใจภาษาท้องถิ่น และนำภูมิปัญญา ไทยเป็นแบบดั้งเดิมมาใช้ ประกอบอาหารที่เน้นการใช้พืชผักสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค แต่การเข้า ร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนเป็นหมู่คณะที่เรียกว่า “การลงแขก” ไม่มากเหมือนในอดีตรวมไป ถึงการเข้าร่วมการเล่นที่มีน้อยลง

๒. กระบวนการสร้างธรรมนุญชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะตาม ตามแนวอปริ หานีธรรมในเขตตำบลตาถูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์มีขั้นตอนสำคัญ ๗ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรก การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน ขั้นตอนที่ ๒ ความรับผิดชอบร่วมกัน ขั้นตอนที่ ๓ จัดตั้ง คณะกรรมการชุมชน ขั้นตอนที่ ๔ ยกร่างธรรมนูญชุมชน หรือข้อตกลง กติกาในการอยู่ร่วมกันขั้นตอนที่ ๕ ประชุมเพื่อปรับปรุงแก้ไขร่างธรรมนูญชุมชน ขั้นตอนที่ ๖ ประกาศใช้ธรรมนูญศิลปวัฒนธรรม เพื่อสุขภาวะของชุมชนขั้นตอนที่ ๗ จัดพิมพ์รูปเล่มและแจกจ่ายให้ชาวบ้าน

๓. การสร้างและนำเสนอธรรมนุญชุมชนเพื่อสุขภาวะของชุมชนตามหลักพุทธธรรมในเขต ตำบลตาถูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จากความร่วมมือของตัวแทนภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคประชาสังคมจัดประชุมเวทีชาวบ้าน จัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ร่างธรรมนูญชุมชนโดยนำหลัก อปริหานีธรรมสร้างความสมัครสมานสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน หลักสังคหัตถุธรรมเพื่อการ สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน และหลักภาวนา ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อันเป็นหลัก แนวคิดที่ชาวพุทธคุ้นเคย จากนั้นเชิญชวนนำร่างธรรมนูญฯ มาดำเนินการการจัดหมวดหมู่ภายใต้ เจตนารมณ์ของชาวบ้านและภายใต้กฎหมายและหลักศีลธรรมอันดี และนำไปประกาศใช้เป็น ธรรมนูญศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชนในพื้นที่ตำบลตาถูกเพื่อใช้ปฏิบัติร่วมกัน โดยธรรมนูญ ศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชนในตำบลตาถูก ที่จัดทำในครั้งนี้เป็นฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๒ ด้วย ปรัชญาและแนวคิดที่ว่า “วัฒนธรรมคงอยู่ ชุมชนรู้จักสามัคคี ชาวบ้านห่วงใยและมีน้ำใจต่อกัน รักษ์ ผูกพันประเพณีดั้งเดิม ส่งเสริมสุขภาพที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน กินอยู่รู้วิถีธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม พัฒนาคณะสร้างงานปราศจากหนี้สิน” โดยแบ่งเป็น ๑๑ หมวด ได้แก่ หมวดที่ ๑ ปรัชญาและแนวคิดของตำบลตาถูก หมวดที่ ๒ วัฒนธรรมคงอยู่ หมวดที่ ๓ ชุมชนรู้จัก สามัคคี หมวด ที่ ๔ ชาวบ้านห่วงใยและมีน้ำใจต่อกัน หมวดที่ ๕ รักษ์ผูกพันประเพณีดั้งเดิม หมวดที่ ๖ ส่งเสริม สุขภาพที่ดี หมวดที่ ๗ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมวดที่ ๘ กินอยู่รู้วิถีธรรมชาติและ

^{๑๒๐} พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ และคณะ, “การสร้างธรรมนุญศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชน ด้วยหลักพุทธธรรมในเขตตำบลตาถูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”, วารสารการบริหารการปกครองและ นวัตกรรมท้องถิ่น, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๖๓): ๒๙๕-๓๑๐.

สิ่งแวดล้อม หมวดที่ ๙ พัฒนาคนสร้างงาน ปราศจากหนี้สิน หมวดที่ ๑๐ คณะกรรมการสำนัก
ธรรมนูญชุมชนและคณะที่ปรึกษา หมวดที่ ๑๑ บทเฉพาะกาล

วณิชพร ศรีนวล^{๑๑๑}, ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรม
สุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” พบว่า ข้อมูลพื้นฐานการจัดการตนเองด้านนวัตกรรม
สุขภาพ สาเหตุการเกิดขึ้นของนวัตกรรมสุขภาพส่วนใหญ่เกิดจากการที่แกนนำชุมชนหรือปราชญ์
ชาวบ้านนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาสุขภาพ และความต้องการของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาด้าน
สุขภาพของชุมชน โดยมีภาคีเครือข่ายในการจัดการคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ร่วมกับ
องค์กรบริการด้านสุขภาพ และทุนทางสังคม มีการบริหารในรูปของคณะกรรมการ มีกฎระเบียบ
มาตรการทางสังคมที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ มีความเป็นเลิศใน ๒ ทิศทาง ได้แก่
ด้านนวัตกรรมกระบวนการจัดการตนเองและด้านนวัตกรรมผลผลิตในการจัดการตนเอง ส่วนปัจจัย
หรือเงื่อนไขความสำเร็จมี ๑๐ ด้าน คือ ๑) ด้านนโยบายการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น ๒) ด้านการมีส่วนร่วม ๓) ด้านการมีศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชน ๔) ด้านการบริหาร
จัดการอย่างเป็นระบบ ๕) ด้านการใช้ประโยชน์ของระบบข้อมูล ๖) ด้านการหนุนเสริมของภาคี
เครือข่าย ๗) ด้านระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติในชุมชน ๘) ด้านการสร้างเครื่องมือในการจัดการ
ตนเองของชุมชน ๙) ด้านการพัฒนาสู่นโยบายสาธารณะ ๑๐) ด้านภาวะผู้นำกลุ่ม ส่วนรูปแบบการ
จัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพมี ๔ ขั้นตอน คือ ๑) การค้นหาและพัฒนาศักยภาพตนเอง ๒)
การสร้างพลังเครือข่ายสังคม ๓) การขับเคลื่อนในชุมชน ๔) การบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งโดยอาจ
เรียกรูปแบบนี้ว่า “3SI SELF-MANAGEMENT MODEL” ที่ผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิและเวที
ประชาคม

พนิดา จงสุขสมสกุล^{๑๑๒} ได้ศึกษาวิจัย “การสื่อสารกับความสุขของคนในชุมชนดอนแก้ว
อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ทุนนิยมส่งผลต่อการดำเนินชีวิตที่ทำให้ค่าเฉลี่ยความสุขอยู่
ระดับปานกลาง ปัจจัยทุกตัวมีความสัมพันธ์กับค่าเฉลี่ยความสุข โดยเฉพาะการมีสุขภาพร่างกาย
แข็งแรงและจิตใจที่ดี การมีเงินออมครอบครัวมีการสื่อสารและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การบริหาร
จัดการของผู้นำชุมชนมีความโปร่งใสและสร้างความมีส่วนร่วมต่อผู้คนในชุมชนก่อให้เกิดทุนสังคมที่
หยั่งรากลึกกลายเป็นทุนทางวัฒนธรรม โดยวิฤตและเสียงตามสายยังคงเป็นสื่อที่เชื่อมโยงคนในชุมชน
กับโลกภายนอก และช่วยพัฒนาความรู้จนผู้คนในชุมชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญต่อการพัฒนา
ชุมชนอย่างยั่งยืน

^{๑๑๑} วณิชพร ศรีนวล, “การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งของชุมชน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๖๐).

^{๑๑๒} พนิดา จงสุขสมสกุล, “การสื่อสารกับความสุขของคนในชุมชนดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัด
เชียงใหม่”, ใน การประชุมมหาดไทยวิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ ๗ (น. ๑-๒๓). (สงขลา: มหาวิทยาลัย
หาดใหญ่, ๒๕๕๙).

ธิติมา พลัปลีง^{๑๒๓} ได้ศึกษาวิจัย “การออมของครัวเรือนในจังหวัดนครปฐม: กรณีศึกษาเปรียบเทียบอำเภอดอนตูมและอำเภอกุสุมาลย์” พบว่า ๑) ครัวเรือนอำเภอดอนตูมมีความสามารถในการออมได้น้อยกว่าครัวเรือนอำเภอกุสุมาลย์ ๒) สมการการออมของครัวเรือนสามารถทำนายการออมได้เที่ยงตรงประมาณ ๘๐% ๓) ครัวเรือนอำเภอกุสุมาลย์มีการออมในสถาบันการเงินมากกว่าครัวเรือนอำเภอดอนตูม แต่มีรูปแบบการออมคล้ายกัน คือ ฝากเงินไว้กับธนาคารพาณิชย์ และเก็บเงินสดไว้กับตัว โดยมีเหตุผลเพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายยามเจ็บป่วยหรือยามชรา และเหตุผลที่ไม่ออมเพราะมีรายได้น้อยไม่มีเงินเหลือออม และ ๔) ครัวเรือนทั้งสองอำเภอให้ความสำคัญมากกับการบริการของพนักงานและระบบการให้บริการของสถาบันการเงิน

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒^{๑๒๔} ได้ศึกษาวิจัย “กลยุทธ์ส่งเสริมการออมให้แก่วัยผู้ใหญ่เพื่อเตรียมการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ” พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับการออมระดับมาก ทักษะคิดต่อการออมระดับสูงมีพฤติกรรมการออมในระดับปานกลาง ความรู้เกี่ยวกับการออม ทักษะคิดเกี่ยวกับการออม ปัจจัยทางจิตวิทยา ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคม มีผลในเชิงบวกต่อการออม โดยปัจจัยทางจิตวิทยาสามารถอธิบายตัวแปรการออมได้มากที่สุด รองลงมาได้แก่ปัจจัยทางสังคม สามารถอธิบายตัวแปรการออมร่วมกันได้เพิ่มขึ้น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ความรู้เกี่ยวกับการออม และทักษะคิดเกี่ยวกับการออมอธิบายตัวแปรการออมร่วมกันได้ กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการเกี่ยวกับความรู้ด้านการออม และต้องการอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ กลยุทธ์ส่งเสริมการออมให้แก่วัยผู้ใหญ่มี ๓ กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์การส่งเสริมการเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย กลยุทธ์การส่งเสริมความรู้สู่การออม และกลยุทธ์การสร้างความตระหนักในการออม

วัชร งามจิตรเจริญ^{๑๒๕} ได้ศึกษาวิจัย “แนวคิดในการใช้พุทธธรรมเพื่อดำเนินการทางเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยม: กรณีศึกษา” พบว่า พุทธธรรมสามารถนำไปใช้ในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินการทางเศรษฐกิจ เช่น การบริหาร และการตลาด และมีนักธุรกิจชาวพุทธได้นำพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินธุรกิจของตนจนประสบความสำเร็จจำนวนไม่น้อย โดยแนวคิดหรือหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้เพื่อดำเนินการทางเศรษฐกิจนั้นมีมากมาย เช่น พรหมวิหารสี่ สังคหวัตถุสี่ หรือแม้แต่คำสอนอนัตตตา ส่วนการเปรียบเทียบพุทธธรรมกับหลักการและวิธีการของทุนนิยม (ในงานวิจัยนี้มุ่งเอาแนวคิดเสรีนิยมไม่ใช่ทุนนิยมที่ถูกมาร์กซ์โจมตี) ปรากฏว่า แม้พุทธธรรมจะมีความต่างหรือความขัดแย้งกับทุนนิยมอยู่ไม่น้อย แต่ก็ไม่ได้ขัดแย้งถึงขนาดไปด้วยกันไม่ได้เลย เพราะยังสามารถปรับให้ไปด้วยกันได้ เช่น ปรับแนวคิดปัจเจกนิยมที่ปฏิบัติอยู่ในทุนนิยมให้อ่อนลงแล้วเพิ่มแนวคิดองค์รวมนิยมของพุทธธรรมเข้าไป ทำให้มีการคำนึงถึงส่วนรวมและการคิดในระยะยาว หรือสามารถนำพุทธธรรมมาเสริมส่วนที่ขาดหรือบกพร่องของทุนนิยมได้โดยเฉพาะมิติด้านศีลธรรมและจิตวิญญาณ เช่น การ

^{๑๒๓} ธิติมา พลัปลีง, “การออมของครัวเรือนในจังหวัดนครปฐม: กรณีศึกษาเปรียบเทียบอำเภอดอนตูมและอำเภอกุสุมาลย์”, วิทยาสารกำแพงแสน, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (๒๕๕๐): ๖๒-๗๐.

^{๑๒๔} สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒, “กลยุทธ์ส่งเสริมการออมให้แก่วัยผู้ใหญ่เพื่อเตรียมการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ”, รายงานการวิจัย, (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์: สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒, ๒๕๕๔).

^{๑๒๕} วัชร งามจิตรเจริญ, “แนวคิดในการใช้พุทธธรรมเพื่อดำเนินการทางเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยม: กรณีศึกษา”, รายงานการวิจัย, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา, ๒๕๕๒).

เพิ่มเป้าหมายด้านคุณภาพชีวิตให้แก่ทุนนิยม อันจะทำให้ทุนนิยมกลายเป็นเศรษฐศาสตร์แบบยั่งยืน และเศรษฐศาสตร์การุณยธรรมหรือ “เศรษฐศาสตร์พอเพียง” อีกทั้งพุทธธรรมก็มีแนวคิดบางอย่างที่คล้ายหรือเข้ากันได้กับแนวคิดของทุนนิยม เช่น แนวคิดเรื่องการประหยัดและการออมมีความคล้ายคลึงกัน และแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพก็เข้ากันได้กับแนวคิดของพุทธธรรม นอกจากนี้ ความคิดในเรื่องศาสนาและศีลธรรมของทุนนิยมแม้จะมีความต่างกัน แต่อย่างน้อยก็พูดได้ว่า ทุนนิยมยังยอมรับความสำคัญของศาสนาและศีลธรรมอยู่ไม่มากนักน้อย เพราะศาสนาและศีลธรรมมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ รวมทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น ทำให้สังคมมีความสงบสุขซึ่งส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินไปได้ด้วยดี และคุณธรรมอย่างความซื่อสัตย์ทำให้การดำเนินการทางเศรษฐกิจเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพดังนั้น จึงสรุปได้ว่าพุทธธรรมไม่ได้ขัดกับทุนนิยมถึงขนาดไปด้วยกันไม่ได้ แม้จะมีความแตกต่างหรือความขัดแย้งมากกว่าความเหมือนหรือความสอดคล้องก็ตาม

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา) และคณะ^{๑๒๖} ได้ศึกษาวิจัย “ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในภาคตะวันออกของประเทศไทย” พบว่า

๑. ในอดีตวิถีชีวิตของชุมชนในภาคตะวันออกเป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านอยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ในพื้นที่ร่วมแรงร่วมใจกันช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน ภายหลังมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาในพื้นที่ ชาวบ้านเริ่มแตกแยกเป็นครอบครัวย่อย ไม่มีโอกาสได้รวมกลุ่มกันช่วยเหลืองานของชุมชนมากนัก กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้ก่อตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือปัญหาความยากจนของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับชุมชนมากยิ่งขึ้น

๒. แนวคิดและกระบวนการในการสร้างชุมชนเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราด จันทบุรี และสระแก้ว เป็นแนวคิดที่เกิดจากการใช้ตัวเงินที่เป็นรูปธรรม และหลักธรรมที่เป็นนามธรรมมาผสมผสานกันอย่างลงตัว ส่งผลให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเอง และมีเม็ดเงินหมุนเวียนในชุมชนมากยิ่งขึ้น

๓. ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการเกิดขึ้นจากแนวคิดการใช้หลักธรรมนำหน้าตัวเงิน ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตามองค์ความรู้ที่ได้ “SMART Model” ดังนี้ S = Self-reliance คือ การพึ่งพาตนเอง เป็นการนำหลักธรรมสำหรับสงเคราะห์ให้ชุมชนเข้มแข็ง, M = Money คือ เงิน เป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้, A = Altruism คือ การเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง, R = Responsibility คือ ความรับผิดชอบ เป็นหัวใจสำคัญในการเชื่อมต่อความสำเร็จให้เกิดขึ้น, T = Truth & Tolerance คือ ความซื่อสัตย์อดทน เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

^{๑๒๖} พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา) และคณะ, “ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในภาคตะวันออกของประเทศไทย”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๕๖๕-๕๗๕.

ธงชัย สิงอุดม และคณะ^{๑๒๗} ได้ศึกษาวิจัย “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่” พบว่า

๑. สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์เนื่องการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน การเผชิญหน้ากับการแข่งขันในสังคมและเศรษฐกิจ การถูกหล่อหลอมจากขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีโลก เพื่อให้ทันกับยุคสมัยของสิ่งแวดล้อมที่ก้าวล้ำไปตามความเจริญก้าวหน้าของวัตถุนิยม รวมถึงการเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนารุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง และที่สำคัญการห่างไกลต่อศาสนาและการละทิ้งศีลธรรมจรรยาในขณะที่พื้นฐานสภาพสังคมและเศรษฐกิจอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลยมาจากสังคมเกษตรกรรม อาชีพและรายได้หลักของครอบครัวจะมาจากการจำหน่ายสินค้าและพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก ส่งผลให้มีกระบวนการจัดการในเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑) ด้านรายได้ ต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองตอบต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว

๒) ด้านรายจ่าย ในขณะที่เราหาวิธีการเพิ่มรายรับเราก็ต้องมีแนวทางในการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อให้เกิดความพอดี เพื่อให้มีส่วนที่เหลือก็ให้เก็บไว้หรือออมเพื่อใช้ในอนาคต ซึ่งแนวทางในด้านการบริหารจัดการด้านรายจ่ายนั้นก็คือการจัดทำบัญชีครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อจะทำให้ทราบถึงประมาณการรายรับ และประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้วก็จะต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง

๓) ด้านหนี้สินจากปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่อาจจะเกิดจากการมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ซึ่งอาจจะมาจากการประสบปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม ส่งผลทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย หรืออาจจะเกิดจากสภาพทางการตลาดหรือราคาพืชผลผลิตทางการเกษตรเกิดภาวะตกต่ำ เกิดภาวะขาดทุน สุดท้ายต้องมีการกู้หนี้ยืมสินเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

๔) ด้านการออมของครอบครัว เพราะการออมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นของครอบครัว ถึงแม้ว่าหน่วยการออมหรืออำนาจในการออมของแต่ละครอบครัวจะมีจำนวน ปริมาณ หรือรูปแบบที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะการออมนั้นจะขึ้นอยู่กับรายได้สุทธิของครอบครัวที่หลงเหลือจากรายจ่ายหรือภาระหนี้สินที่มี สิ่งที่สำคัญก็คือ ทุกครอบครัวจะต้องมีการบริหารจัดการและมีการวางแผนกับรายรับที่ได้มา ทั้งรายรับที่เป็นรายได้ประจำและรายได้เสริม หรืออาจจะเป็นรายรับอื่น ๆ ที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุน

๒. ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

๑) จะต้องพยายามหารายได้เสริม

^{๑๒๗} ธงชัย สิงอุดม และคณะ, “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.): มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

๒) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน

๓) จะต้องมีการวางแผนในการใช้จ่าย

๔) ใช้ชีวิตความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทาง ปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียง

๓. ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-
มือใหม่

๑) หลักการปฏิบัติบนทางสายกลางหรือหลักแห่งความพอดี พอประมาณ มาเป็น
เครื่องยึดเหนี่ยวในการสร้างสรรค์ครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่นทั้งนี้เพราะการปฏิบัติ
บนทางสายกลางที่มีองค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมในการปฏิบัติตนตาม
หลักการของชาวพุทธที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒) หลักการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มาประยุกต์ใช้ให้
รู้จักบริหารจัดการระหว่างความพอเพียงอย่างวัดลูอิสัยและความพอเพียงอย่างจิตวิสัยให้เกิดดุลยภาพ
ซึ่งกันและกันเพื่อความเข้มแข็งของครอบครัว

สร้อยญา แสงอัมพร^{๑๒๘} ได้ศึกษาวิจัย “การใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ
ชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมะม่วงปลายแขน ตำบลท่าจั่ว อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” พบว่า

๑. ชุมชนมะม่วงปลายแขน ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจการใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ

๒. ความเข้าใจของชุมชนมะม่วงปลายแขนต่อหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ ด้านอนุฐานสัมปทา
ความหมั่น ด้านอารักขสัมปทา การรักษา ด้านกัลยาณมิตตตา มิมีตรดี อยู่ในระดับมาก ผลการ
เปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและ
รายได้ต่อเดือน โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕

๓. แนวทางการใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนมะม่วงปลายแขน ควร
ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้ ช่วยเหลือแนะนำวิธีการในการแก้ปัญหา ควรส่งเสริมให้
ประชาชนในชุมชนรู้จักการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน ควรส่งเสริมให้มีเครือข่ายความ
ร่วมมือด้านต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้าน และควรส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรู้จักการดำเนินชีวิตอย่าง
พอเพียง

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร^{๑๒๙} ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์
ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” พบว่า

๑. แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย มีพระพุทธศาสนาเป็นฐานราก
แนวคิดทางพระพุทธศาสนาจึงได้รับการประยุกต์ ติความและให้คำอธิบายร่วมกับพฤติกรรมทาง
เศรษฐศาสตร์ เป็นกลไกร่วมกับวิถีชุมชนดังปรากฏในชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

^{๑๒๘} สร้อยญา แสงอัมพร, “การใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาชุมชน
มะม่วงปลายแขน ตำบลท่าจั่ว อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วารสาร มหาลาพานาครธรรม, ปีที่ ๕ ฉบับ
ที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑): ๔๑๑-๔๒๙.

^{๑๒๙} พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบใน
ประเทศไทย”, วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๗๗-๒๙๓.

วิถีพอเพียงในชุมชน โดยมีพระสงฆ์ผู้นำเป็นผู้นำแนวคิดมาสู่สาธารณะ อาทิ พุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สำนักสันติอโศก

๒. วิธีการและแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในประเทศไทย โดยใช้หลักคิดทางศาสนาและใช้แนวทางบูรณาการด้านประเพณีจากชุมชนบ้านไผ่เอง หมู่ที่ ๑ ตำบลวังน้ำเย็นและชุมชนไผ่ล้น หมู่ที่ ๑ ตำบลโพธิ์ล้น อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี (ภาคเหนือ) และบ้านแม่กวก หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านอ้อน อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทั้งสองชุมชนเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์จัดการภายในชุมชนด้วยแนวคิดพอเพียง สมดุล ปัญญา สามัคคีและความสุข จนกระทั่งได้รับรางวัลหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ในระดับจังหวัด รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

๓. รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย มีการประยุกต์ด้วยหลักธรรมผ่านวิถีความเชื่อทางศาสนาและวิถีของการดำเนินชีวิต ซึ่งประยุกต์ด้วยการพาทำนาให้ดูผ่านรูปแบบของกิจกรรม ทั้งสองชุมชนมีวิถีของวัดและวิถีของศาสนาเป็นเครื่องกำหนดรูปแบบและแนวทางการประยุกต์จึงดำเนินไปภายใต้วิถีทางศาสนา วัด พระสงฆ์และรวมอยู่ในวิถีวัฒนธรรมภายในชุมชน

สิริชัย ดีเลิศ และคณะ^{๑๓๐} ได้ศึกษาวิจัย “กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของหมู่บ้านเกษตรเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จ. เพชรบุรี” พบว่า ๑) ส่วนใหญ่มีปัญหาจากภาระค่าครองชีพที่สูงขึ้น ๒) หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อ่อนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติจริงตามหลักความพอประมาณ ๓) มีการบริหารจัดการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจากด้านจิตใจและสังคมเป็นอันดับแรก ๔) ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐส่งเสริมด้านความรู้ความเข้าใจ และชี้แนะการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนเพื่อเป็นแนวทางการยกระดับเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

กล่าวโดยสรุป ในการวิจัยเกี่ยวกับการคุ้มครองทางสังคมที่จะนำไปสู่การรองรับสังคมสูงวัยบนพื้นฐานของความเป็นวิถีพุทธวิถีไทยนั้น การพัฒนากระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ที่จะมีความประสานและสอดคล้องกับความเป็นวิถีพุทธวิถีไทย การพัฒนาระบบบริการสุขภาพตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ การพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เกิดความเหมาะสมและสัปปายะจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนแห่งความสุขโดยมีธรรมนูญความสุขของชุมชนเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนพัฒนา

^{๑๓๐} สิริชัย ดีเลิศ และคณะ, “กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของหมู่บ้านเกษตรเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จ. เพชรบุรี”, วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๓๐-๑๕๔.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๒) พัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๓) พัฒนากลไกบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๔) พัฒนาระบบกฎหมายชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล และ ๕) ถอดบทเรียนการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่วิจัยและประชากร
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยใช้วิธีทฤษฎีวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) มุ่งศึกษา วิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ข้อมูลกายภาพ ข้อมูลประชากร ข้อมูลเศรษฐกิจ ข้อมูลทุนชุมชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ และพัฒนาระบบกฎหมายชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ที่มีความเหมาะสมกับชุมชนและไม่ขัดต่อวิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชุมชน

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อออกแบบพัฒนากิจกรรมในโครงการย่อยที่ ๑-๔ โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ๔ ขั้นตอน ตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart คือ

ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan) เป็นขั้นตอนของการสร้างความตระหนักรู้ของชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง โดยดำเนินการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตาม

ผล ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควบคู่กับคณะผู้วิจัย เพื่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธในการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ขั้นตอนย่อยที่ ๑ การประสานงานในระดับพื้นที่เป้าหมายเพื่อชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย ประสานความร่วมมือ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความไว้วางใจ และการยอมรับ รวมทั้งแนะนำ แนวคิด หลักการความสำคัญ และขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการ และจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ

ขั้นตอนย่อยที่ ๒ การประชุมแกนนำระดับชุมชนเพื่อทำความเข้าใจเรื่องระบบการออมชุมชน และร่วมรับฟังแนวทางการขับเคลื่อน และสร้างกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธในการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ขั้นตอนย่อยที่ ๓ การกำหนดขอบเขตของพื้นที่ โดยการจัดทำแผนที่ข้อมูลชุมชนเพื่อแสดงให้เห็นถึงขอบเขตของพื้นที่

ขั้นตอนย่อยที่ ๔ การแต่งตั้งคณะทำงานระดับตำบลเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนวม อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ขั้นตอนย่อยที่ ๕ การแต่งตั้งคณะทำงานในการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธในการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ประกอบด้วย

๑) นักจัดการชุมชนด้านการออมชุมชน	จำนวน ๒๑ รูป/คน
๒) นักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม	จำนวน ๑๕ รูป/คน
๓) นักจัดการชุมชนด้านการบริหารชุมชน	จำนวน ๒๕ รูป/คน
๔) นักจัดการชุมชนด้านธรรมนูญความสุข	จำนวน ๒๑ รูป/คน

ขั้นตอนย่อยที่ ๖ การวิเคราะห์ชุมชน และการสร้างฉันทามติสู่การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธในการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล โดยการเปิดเวทีสาธารณะ ผ่านเวทีชวนคิด ชวนคุยกับผู้มีส่วนได้เสีย (เปลี่ยน ME เป็น WE) เพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ตามแนวคิด ๕ ร่วมเพื่อการเปลี่ยนแปลง คือ ร่วมกันริเริ่ม (ร่วมทีมตัวแทนทั้งระบบ) ร่วมกันรับรู้ (สังเกตความเป็นไป) ร่วมกันเปิดใจ (มีสติ ละอึดตา สร้างภาพชุดอนาคตร่วมกัน) ร่วมกันสร้างสรรค์ (ลงมือปฏิบัติ ค้นหาสิ่งที่ดีได้ และจำเป็นต้องทำร่วมกัน) และร่วมกันเปลี่ยนแปลง (ร่วมกันทำเพื่อความเป็นไปของชุมชน) ใน ๓ ประเด็นสำคัญ ประกอบด้วย

๑) การทำความเข้าใจหรือการรู้จักปัญหาและผลกระทบในพื้นที่ มองให้เห็นว่าเป็นปัญหาร่วมกันของชุมชนทั้งหมดในพื้นที่

๒) การรู้จักตัวตนของชุมชน ทิศทางสังคมของชุมชน และอัตลักษณ์ในเชิงพื้นที่

๓) การรู้จักกำหนดอนาคตตามความต้องการของชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยร่วมกันคิดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนาหรือนำไปสู่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นเพื่อรองรับสังคมสูงวัยในทุกมิติ

ขั้นตอนที่ ๒ การปฏิบัติ (Act) ขั้นตอนนี้เป็นหัวใจสำคัญที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมการวางแผนแบบมีส่วนร่วมซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์เอาเทคนิคกระบวนการ AIC มาใช้จัดลำดับขั้นในการประชุมและปฏิบัติในการเปิดพื้นที่รับฟังความเห็นของชุมชนและตัวแทน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์

สะท้อนปัญหา และแสวงหาความต้องการของทุกฝ่าย การตอบข้อซักถามหรือข้อสงสัย การเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำมากำหนดเป้าหมายที่ต้องการ ทิศทาง กิจกรรมการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา และหาแนวทางที่เหมาะสม รวมถึงสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยชุมชนเห็นด้วยและให้ความร่วมมือกับเครือข่ายนักจัดการชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นการพัฒนาโดยใช้ทุนและศักยภาพของชุมชนด้วย (ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม เป็นต้น) เพื่อนำไปสู่การคุ้มครองทางสังคม วิถีพุทธในการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลอย่างยั่งยืน

- ๑) การพัฒนาการออมชุมชนวิถีพุทธ
- ๒) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนวิถีพุทธ
- ๓) การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ
- ๔) การจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

ขั้นตอนที่ ๓ สังเกต ติดตาม และประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ เป็นขั้นตอนที่ทีมวิจัยติดตามประเมินผลการดำเนินงานแต่ละขั้นตอนว่าต้องใช้กระบวนการอะไร อย่างไรบ้างและควรใช้กระบวนการสำคัญอะไรบ้างที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังรวมถึงกระบวนการจัดการข้อมูลความรู้กระบวนการบริหารจัดการ กระบวนการขับเคลื่อนสังคม เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นทั้งที่โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจมีอะไรบ้าง ทั้งที่เป็นผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบ โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาขีดความสามารถ (Empower) ของคนในชุมชนและการพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนของสังคม (Social Movement) โดยกำหนดประเด็นการประเมิน ดังนี้

๑) การประเมินกระบวนการชุมชน โดยกระบวนการกลไกสภาผู้นำชุมชน ผ่าน ๔ ขั้นตอน (๑) การประเมินสภาพชุมชน (๒) การวางแผน (๓) การดำเนินงาน และ (๔) การติดตามและประเมินผล ด้วยตนเอง ๙ มิติ ประกอบด้วย (๑) การมีส่วนร่วม (๒) ผู้นำท้องถิ่น (๓) โครงสร้างองค์กร (๔) ความสามารถในการประเมินปัญหา (๕) การระดมทรัพยากร (๖) การเชื่อมโยงกับองค์กร/ชุมชนอื่น (๗) การตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้ (๘) ความสัมพันธ์กับตัวแทนองค์กรภายนอก (๙) การบริหารจัดการโครงการ

๒) การประเมินผลจากการสังเกตการณ์ของนักวิจัยและผู้ร่วมวิจัยท้องถิ่น การให้ความร่วมมือ การทำกิจกรรม และผลการดำเนินการตามโครงการที่วางไว้ คณะผู้วิจัยได้สังเกตการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ เป็นการบันทึกข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ โดยคณะผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่เป็นทางการกับผู้ที่เกี่ยวข้องกิจกรรม ผู้รับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับผลที่ได้จากการจริง (Actual Effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ที่ชัดเจนขึ้น จากข้อมูลที่ได้มาจากหลากหลายแหล่ง เช่น จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และสรุปผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ทั้งหมดในพื้นที่เป้าหมายผ่านการประชุมของคณะผู้ร่วมวิจัยและผู้ร่วมวิจัยท้องถิ่น การให้ความร่วมมือ การทำกิจกรรม และผลการดำเนินการตามโครงการที่วางไว้

คณะผู้วิจัยได้สังเกตการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ เป็นการบันทึกข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ โดยคณะผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่เป็นทางการกับผู้ที่เกี่ยวข้องกิจกรรม ผู้รับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ

ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับผลที่ได้จากการจริง (Actual Effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ที่ชัดเจนขึ้น จากข้อมูลที่ได้มาจากหลากหลายแหล่ง เช่น จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และสรุปผลการขับเคลื่อนกิจกรรมทั้งหมดผ่านการประชุมของคณะผู้ร่วมวิจัย

ขั้นตอนที่ ๔ สะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ การจัดเวทีประชาคมเพื่อค้นหาข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังการขับเคลื่อนกิจกรรมเสร็จสิ้น (After Action Review: AAR) โดยมีเป้าหมายให้เกิดการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการเล่าประสบการณ์จากวิธีการทำงาน เพื่อค้นหาความรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง ทำไปจึงเป็นเช่นนั้น ภายใต้กรอบการวิเคราะห์ตามหลักอริยสัจ ๔ คือ ๑) การระบุปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนกิจกรรม ๒) การระบุสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหานั้น ๓) การกำหนดแนวทางการปฏิบัติเพื่อบรรลุดัชนีประสงค์ของกิจกรรม และ ๔) การแสวงหาวิธีการหรือขั้นตอนในการที่จะแก้ไขปัญหานั้น ๆ

๓.๒ พื้นที่วิจัยและประชากร

๓.๒.๑ พื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายที่มีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

๓.๒.๒ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

๑) ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่มีอายุ ๑๘ ปีขึ้นไปอาศัยอยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งการปกครองออกเป็น ๙ หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ ๑ หนองนมวัว หมู่ที่ ๒ หนองตาเชียง หมู่ที่ ๓ หนองนมวัว หมู่ที่ ๔ ดอนขวาง หมู่ที่ ๕ หนองกระดุกเนื้อ หมู่ที่ ๖ หนองกระดุกเนื้อ หมู่ที่ ๗ หนองเดิน หมู่ที่ ๘ โป่งยอ และหมู่ที่ ๙ ดอนยาว จำนวน ๑,๔๙๔ ครัวเรือน ประชาชน ๕,๑๑๕ คน ในจำนวนนี้เป็นผู้สูงอายุ ๑,๑๘๘ คน

๒) ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้แทนส่วนงานภาครัฐ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พระสงฆ์สังฆาธิการ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้แทนสาขาวิชาชีพในชุมชน ประชาชน และเยาวชน เข้าร่วมประชุมประชาคมตำบลเพื่อสร้างการรับรู้และร่วมกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนพัฒนาให้เกิดกิจกรรมหรือโครงการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุของตำบลใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม จำนวน ๙๕ รูป/คน

๓) คณะกรรมการอำนวยการระดับตำบลเพื่อขับเคลื่อนนโยบายในการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๑๗ รูป/คน

๔) นักจัดการชุมชนใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม จำนวน ๙๕ รูป/คน ประกอบด้วย

ผู้จัดการชุมชนด้านการออมชุมชน	จำนวน ๒๒ รูป/คน
ผู้จัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม	จำนวน ๑๙ รูป/คน
ผู้จัดการชุมชนด้านการบริหารชุมชน	จำนวน ๒๘ รูป/คน
ผู้จัดการชุมชนด้านธรรมนูญความสุข	จำนวน ๒๖ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับงานวิจัยนี้ใช้เครื่องมือวิจัยเพื่อให้ข้อมูลรอบด้านครอบคลุมประเด็นศึกษา คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการเก็บข้อมูล สอดรับกับกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นตอนของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือหลักที่จะนำมาใช้ในกระบวนการวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑ แบบสังเกต (Observation) โดยทีมวิจัยและนักวิจัยชุมชน เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม ผู้รับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ

๓.๓.๒ แบบประชาคมตำบล สำหรับการประชาคมผู้แทนทั้ง ๙ หมู่บ้าน เพื่อร่วมกันทบทวนเป้าหมายที่จะนำไปสู่การคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ผ่านชุดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาชุมชนด้านการพัฒนาระบบการออม ชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลให้เกิดเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืน

๓.๓.๓ ชุดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาชุมชนและพัฒนานักจัดการชุมชน เป็นชุดกิจกรรมในการขับเคลื่อนพัฒนาที่เกิดขึ้นจากมติของเวทีประชาคมตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ประกอบด้วย

๑) ชุดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาชุมชนและพัฒนานักจัดการชุมชนด้านการออมชุมชน

๒) ชุดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาชุมชนและพัฒนานักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม

๓) ชุดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาชุมชนและพัฒนานักจัดการชุมชนด้านการบริหารชุมชน

๔) ชุดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาชุมชนและพัฒนานักจัดการชุมชนด้านธรรมนูญความสุข

๓.๓.๔ แบบการประเมินเพื่อพัฒนาชุมชน ๙ มิติ ผ่านผู้นำชุมชนและนักจัดการชุมชนใน ๔ ขั้นตอน ๑) การประเมินสภาพชุมชน ๒) การวางแผน ๓) การดำเนินงาน และ ๔) การติดตามและประเมินผล ด้วยตนเอง ๙ มิติ^๑ ประกอบด้วย

๑) การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสมาชิกชุมชน

๒) ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำในชุมชนมีความสามารถในการทำงานให้กับชุมชนเต็มที่ องค์กรในชุมชนให้การสนับสนุนเต็มที่ ผู้นำทำงานร่วมกับกลุ่มภายนอกเพื่อเพิ่มทรัพยากร

^๑ จีรเนาว์ ทศศรี และยุตติพงศ์ แก้วทอง, บทที่ ๙ การประเมินกระบวนการชุมชน ใน การติดตามสนับสนุนและประเมินผลโครงการ, (สงขลา: โฟ-บาร์ด, ๒๕๕๙).

- ๓) โครงสร้างองค์กร ความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มและองค์กรภายในชุมชน
- ๔) ความสามารถในการประเมินปัญหา สามารถประเมินปัญหาในชุมชน โดยอาศัยการเก็บข้อมูลเพื่อแก้ปัญหา
- ๕) การระดมทรัพยากร ชุมชนสามารถระดมทรัพยากรได้มากพอ ตัดสินใจเรื่องการกระจายทรัพยากร และมีการกระจายทรัพยากรได้ดี
- ๖) การเชื่อมโยงกับองค์กร/ชุมชนอื่น การประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานใน/นอกพื้นที่เพื่อช่วยเพิ่มทรัพยากร เครือข่าย และการตัดสินใจต่าง ๆ ที่มีผลทำให้ชุมชนดีขึ้น
- ๗) การตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้ (การถามว่าทำไม) มีการใช้กระบวนการพูดคุยและแสดงความคิดเห็น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงร่วมกัน
- ๘) ความสัมพันธ์กับตัวแทนองค์กรภายนอก ความสัมพันธ์กับพี่เลี้ยง และบทบาทของพี่เลี้ยงซึ่งเป็นตัวแทนองค์กรภายนอกช่วยชุมชนในเรื่องการพัฒนาขีดความสามารถ
- ๙) การบริหารจัดการโครงการ ชุมชนบริหารจัดการ และรับผิดชอบเอง อย่างเป็นอิสระจากพี่เลี้ยง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การเก็บข้อมูลจากการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับข้อมูลกายภาพ ข้อมูลประชากร ข้อมูลเศรษฐกิจ ข้อมูลทุนชุมชน รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ผ่านกิจกรรมและโครงการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมานุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล มีความเหมาะสมกับชุมชน และไม่ขัดต่อวิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชุมชน

๒) การเก็บข้อมูลจากข้อสรุปที่ได้จากการประชุมแกนนำ การจัดเวทีประชาคมตำบล เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล เป็นข้อสรุปจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ความคิดเห็นเพื่อทบทวน ปรับปรุง จัดลำดับความสำคัญ และกำหนดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนาตามที่ทุกภาคส่วนร่วมกันกำหนด

๓) การเก็บข้อมูลจากการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลตามมติของที่ประชุมประชาคม โดยมีเป้าหมายในการขับเคลื่อนพัฒนาในการคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยครอบคลุมใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมานุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในพื้นที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นตำบลที่มีผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ย

สูงถึงร้อยละ ๒๓.๒๓ (ผู้สูงอายุ ๑,๑๘๘ คนจากประชากร ๕,๑๑๕ คน) และถือเป็นตำบลสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เนื่องจากมีค่าเฉลี่ยของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ ๒๐ โดยการขับเคลื่อนพัฒนาในครั้งนี้จะต้องไม่ขัดต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของชุมชน

๔) การเก็บข้อมูลจากการสังเกต (Observation) โดยทีมวิจัย นักวิจัยชุมชน และนักจัดการชุมชนทั้ง ๔ มิติ ถือเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมต่าง ๆ

๕) การเก็บข้อมูลจากการประเมินผลในการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยใน ๔ มิติ โดยผู้นำชุมชน นักวิจัยชุมชน และนักจัดการชุมชนผ่าน ๔ ขั้นตอน ใน ๔ มิติ ซึ่งนอกจากมีประโยชน์ต่อการดำเนินงานโครงการแล้ว ยังช่วยเสริมพลังในมิติของ “โครงสร้างองค์กร” “ผู้นำชุมชน” และ “การมีส่วนร่วม” พร้อมกันทั้งสามมิติ

ทั้งนี้ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นทางคณะผู้วิจัยขอสรุปผลการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลดังปรากฏในแผนภาพ ๓.๒ ดังนี้

ภาพที่ ๓.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ ทั้งที่ได้จากการสังเกต (Observations) จากแบบการประเมินผลเพื่อพัฒนาชุมชนใน ๔ มิติ ที่ผ่านการขับเคลื่อนพัฒนาตามกิจกรรมหรือโครงการที่มีการบูรณาการองค์ความรู้และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมานุยุความสุขชุมชนวิถีพุทธระดับตำบล ขณะเดียวกันก็จะมีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบฐานข้อมูล ภาพถ่ายกิจกรรม และการ

พรรณนาความประกอบการบรรยาย หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเชิงพื้นที่ เพื่อให้เห็นรูปแบบหรือกระบวนการที่ดำเนินการพัฒนา รวมถึงหลักฐานในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงกายภาพและคุณภาพ

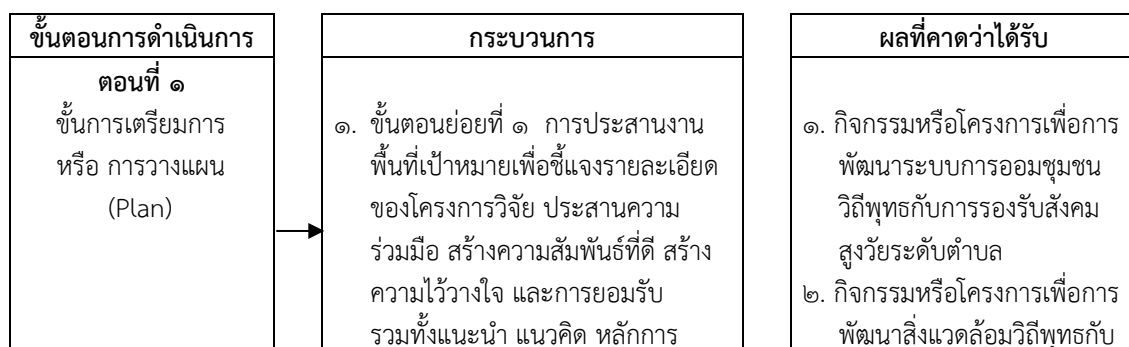
ในส่วนของการวิเคราะห์แบบประเมินผลที่ได้มานั้นจะมีการประเมินผลผ่านการทบทวนหรือหลังกิจกรรม AAR (After Action Review) เพื่อวิเคราะห์ว่าเกิดเหตุอะไร สาเหตุของการเกิดและจะสามารถดำเนินการให้ดีกว่าเดิมได้อย่างไร โดยเอาบทเรียนจากความสำเร็จและความล้มเหลวของการทำงานที่ผ่านมา เพื่อนำมาซึ่งการพัฒนาหรือการปรับปรุงการทำงาน การสะท้อนผลของกลุ่มทำงาน ความมีส่วนร่วมในการทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น อะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง สาเหตุของการเกิดและสิ่งที่ได้เรียนรู้

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

เพื่อให้แนวทางในการดำเนินการในวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างมีระบบและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดรายละเอียดและขั้นตอนการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๖.๑ ขั้นการเตรียมการ ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งตำรา เอกสารวิชาการ ข้อมูลสารสนเทศ งานวิจัยต่าง ๆ และดำเนินการสำรวจและศึกษาชุมชน การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน รวมทั้งนัดหมายเพื่อชี้แจงจุดมุ่งหมายของการทำวิจัย รวมทั้งการประสานเพื่อขอความร่วมมือในการทำวิจัย การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและประชุมเตรียมความพร้อมของชุมชนและคณะผู้วิจัยเพื่อให้อำนาจดำเนินการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๓.๖.๒ ขั้นตอนการดำเนินการ เป็นขั้นตอนในการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคม วิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลตามมติของที่ประชุมประชาคม โดยมีเป้าหมายในการขับเคลื่อนพัฒนาในการคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยครอบคลุมใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม วิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนารรรมนุญความสุสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในพื้นที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ก่อนที่จะมีการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และแปลผลการวิเคราะห์ ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ ๑-๔ ประกอบด้วย

ภาพที่ ๓.๒ สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๒) พัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๓) พัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๔) พัฒนาระบบกฎหมายความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล และ ๕) ถอดบทเรียนการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ทั้งนี้ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ๔.๑ การเตรียมความพร้อมเพื่อขับเคลื่อนแผนงานวิจัย
- ๔.๒ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๔.๓ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๔.๔ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๔.๕ การพัฒนาระบบกฎหมายความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๔.๖ ชุดความรู้การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
- ๔.๗ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ การเตรียมความพร้อมเพื่อขับเคลื่อนแผนงานวิจัย

ในการขับเคลื่อนแผนงานวิจัย เรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์” เพื่อให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ คณะผู้วิจัยได้มีการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับทีมงานวิจัย นักวิจัยชุมชน และทีมผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นนิสิตทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม สังเกตการณ์ และเก็บข้อมูลข้อเท็จจริง ทั้งนี้เพื่อการทำงานที่จะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีการแบ่งกลุ่มเพื่อรับผิดชอบตามกรอบการขับเคลื่อนพัฒนาของ ๔ โครงการย่อย เพื่อให้การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์ ที่มาจากการบูรณาการองค์ความรู้และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปสู่การคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการขับเคลื่อนพัฒนาตามแผนงานวิจัยนี้จะมีพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนาระบบกฎหมายความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลให้เกิดเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืน

สำหรับข้อมูลพื้นฐานตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์นั้น ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น ๙ หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ ๑ หนองนมวัว หมู่ที่ ๒ หนองตาเซียง หมู่ที่ ๓ หนองนมวัว หมู่ที่ ๔ ดอนขวาง หมู่ที่ ๕ หนองกระดุกเนื้อ หมู่ที่ ๖ หนองกระดุกเนื้อ หมู่ที่ ๗ หนอง

เดิน หมู่ที่ ๘ ไปงยอ และหมู่ที่ ๙ ดอนยาว มีบ้านเรือนจำนวน ๑,๔๙๔ ครัวเรือน ประชาชน ๕,๑๑๕ คน สภาพทางเศรษฐกิจและรายได้ส่วนใหญ่จะมาจากประกอบอาชีพการเกษตร โดยมีอาชีพหลักคือ การทำนาปี หลังฤดูการผลิตก็จะมี การหาปลาเพื่อมาผลิตภัณท์สินค้าท้องถิ่น เช่น ปลาจ่อม ปลาร้า ประชาชนบางส่วนหลังจากหมดสิ้นฤดูทำนาก็จะไปทำงานยังต่างจังหวัด และด้วยความเป็นชุมชน ท้องถิ่นแบบชนบท ชาวบ้านที่นี่ยังคงมีทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตแบบมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระบบเครือญาติ และมีลักษณะครัวเรือนที่แนบชิดเป็นเพื่อนบ้านที่ดี ต่อกัน ในตำบลหนองนมวัวมีการรวมกลุ่มที่เกิดเป็นองค์กรโดยส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นตามการสนับสนุน ของภาครัฐหรือตามตามนโยบายของรัฐ ปัจจุบันมีองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวทำหน้าที่เป็น ศูนย์กลางในการกระจายอำนาจทั้งในเรื่องงบประมาณ การศึกษา การพัฒนาสังคม การโยธาธิการ การบรรเทาสาธารณภัย และในมิติต่าง ๆ ปัจจุบันตำบลหนองนมวัวเป็นตำบลที่มีผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ยสูง ถึงร้อยละ ๒๓.๒๓ (ผู้สูงอายุ ๑,๑๘๘ คนจากประชากร ๕,๑๑๕ คน) และถือเป็นตำบลสังคมสูงวัย อย่างสมบูรณ์เนื่องจากมีค่าเฉลี่ยของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ ๒๐ โดยการขับเคลื่อน พัฒนาในครั้งนี้จะต้องไม่ขัดต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของชุมชน

ในการขับเคลื่อนแผนงานวิจัยในภาพรวม คณะผู้วิจัยได้มีการประสานกับผู้นำท้องที่ ผู้นำ ท้องถิ่น ภาคีเครือข่าย และแกนนำคณะสงฆ์ในพื้นที่เพื่อคัดสรรบุคคลเข้าทำหน้าที่ในนามคณะทำงาน ระดับตำบลเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล หนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีการจำแนกผู้มีส่วนได้เสียตามแผนงานวิจัย ออกเป็น ๔ กลุ่ม ตามแนวคิดของไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม^๑ ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ เป็นกลุ่มที่มาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้นว่า นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล (สออบต.)

กลุ่มที่ ๒ เป็นกลุ่มที่มาจากผู้ประกอบการท้องที่ เป็นต้นว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล หรือกรรมการหมู่บ้าน

กลุ่มที่ ๓ เป็นกลุ่มที่มาจากภาคประชาชน เป็นต้นว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำ หมู่บ้าน (อสม.) ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

กลุ่มที่ ๔ เป็นกลุ่มที่มาจากหน่วยงานของภาครัฐที่ตั้งอยู่ในตำบลหนองนมวัวซึ่งเป็นภาคี เครือข่ายระดับพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัว วัด โรงเรียน

ทั้งนี้ หลักการจำแนกผู้มีส่วนได้เสียตามแนวคิดของ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม นั้น ใช้เกณฑ์ ๒ เกณฑ์ ประกอบด้วย เกณฑ์อำนาจ (Power) กับเกณฑ์ความสนใจ (Interest) โดยใช้เป็นเกณฑ์ในการ วิเคราะห์บุคคลและตำแหน่งที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนพัฒนา และสามารถจัดเป็นกลุ่มได้ ๔ กลุ่ม ดังนี้

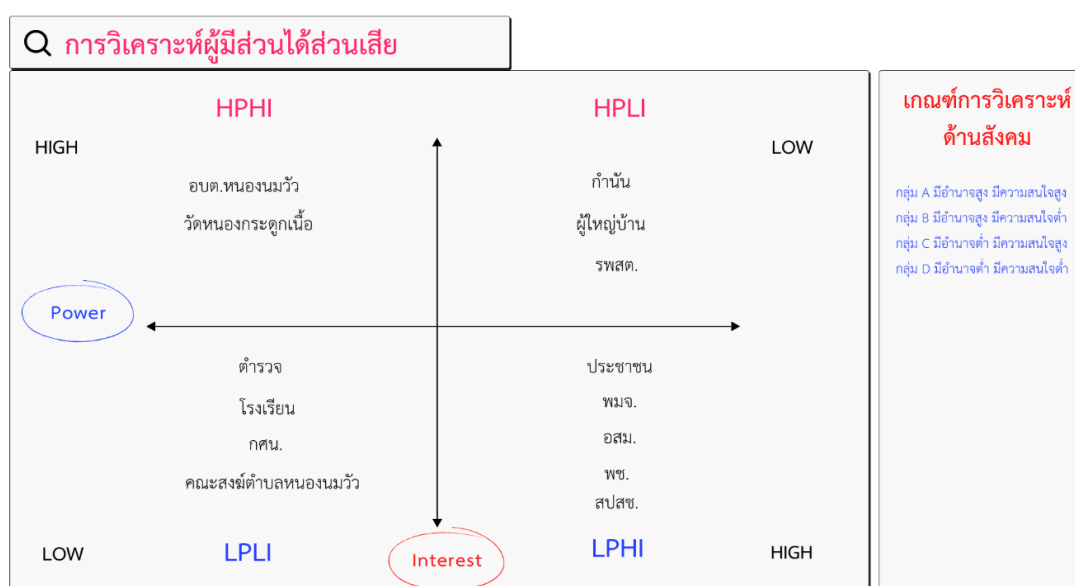
กลุ่มที่ ๑ ค่าคะแนนเกณฑ์อำนาจสูง และเกณฑ์ความสนใจสูง - กลุ่ม A เป็นบุคคลที่ควร ดึงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน เนื่องจากมีพลังในการขับเคลื่อนและมีพลังด้านความสนใจ

^๑ วิสุทธิ บุญญะโสภิต, ธรรมบุญชุมชน: พลังใจ พลังรัก พลังถักทอชุมชน, (นนทบุรี: บริษัท ธรรม สาร จำกัด, ๒๕๖๓).

กลุ่มที่ ๒ ค่าคะแนนเกณฑ์อำนาจสูง และเกณฑ์ความสนใจต่ำ - กลุ่ม B เป็นกลุ่มคนที่ต้องมีการเข้าไปขอพบ เพื่ออธิบายให้เขาเข้าใจงานที่ทำ และให้ช่วยสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรม

กลุ่มที่ ๓ ค่าคะแนนเกณฑ์อำนาจต่ำ และเกณฑ์ความสนใจสูง - กลุ่ม C เป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจต่ำ แต่มีความรู้ ความสนใจในเรื่องที่ทำ

กลุ่มที่ ๔ ค่าคะแนนเกณฑ์อำนาจต่ำ และเกณฑ์ความสนใจต่ำ - กลุ่ม D เป็นกลุ่มคนที่ไม่สนใจในการขับเคลื่อนกิจกรรม แต่อาจทำงานเพียงการให้ข้อมูลตามจังหวะและโอกาสที่มีให้

ภาพที่ ๔.๑ หลักการจำแนกผู้มีส่วนได้เสียตามแนวคิดของ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม

ในการขับเคลื่อนแผนงานวิจัยในภาพรวมได้มีการกำหนดคณะทำงานระดับตำบลเพื่อเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิฤตภัยกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล หนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ถือเป็นคณะทำงานระดับชุมชนที่จะมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจกับประชาชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ พร้อมทั้งให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาแก่นักจัดการชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ในระดับชุมชน ประกอบด้วย

๑. พระครูนิวัตรธรรมพิทักษ์	เจ้าคณะตำบลหนองนมวัว
๒. พระครูนิติสุตากร	เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเนื้อ
๓. นายประยงค์ สิงโตทอง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว
๔. นายบุญลือ ปั่นสวัสดิ์	กำนันตำบลหนองนมวัว
๕. นางสาวศรีธรา วิสุทธิเศรษฐผล	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑
๖. นายเชาวลิต ศรีลัมภ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๒
๗. นายพิเชฐ วิชาพร	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓
๘. นายสมบัติ บุญช่วย	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๕
๙. นายรังสรรค์ คำสิทธิ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖

๑๐. นางพัชราภา ตันประเสริฐ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๗
๑๑. นางสาวบุญช่วย จันมาก	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๘
๑๒. นายขวัญชัย มณีรุ่ง	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๙
๑๓. นางสาววรวิไลซ์ พูลสวัสดิ์	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ
๑๔. นางสุติมา พรชัย	นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ
๑๕. นายกู้เกียรติ รมริน	เลขานุการนายก อบต.หนองนมวัว
๑๖. ผศ.ดร.อัศรเดช พรหมกัลป์	กรรมการและเลขานุการ
๑๗. ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ในส่วนของรายนามผู้จัดการชุมชนการด้านการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นคณะทำงานระดับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์ ประจำตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ด้านการออมวิถีพุทธนั้น ประกอบด้วย

๑. นางสาวศรีธรา วิสุทธิเศรษฐผล	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๒. นางเนตรนภา นิเทศัญกิจ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๓. นายพิชัย นิธิย์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๔. นางสาวกุสุมา กิ่งวงษา	ตัวแทน	หมู่ที่ ๒
๕. นางดวงเดือน วิเศษศรี	ตัวแทน	หมู่ที่ ๒
๖. นายพิเชฐ วิชาพร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๗. นางสาววรรณ สิงหานวัฒน์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๘. นางสาวศุภรัตน์ คงเนาวรัตน์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๙. นายบุญลือ ปันสวัสดิ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๑๐. นายสมบัติ บุญช่วย	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๑. นางสาวนันทิยา บุญทิพย์จำปา	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๒. นายรังสรรค์ คำสิทธิ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๓. นางประไพ เกษวิริยะกาน	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๔. นายวิวัฒน์ อยู่ยงค์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๕. นางสาวสุนทรี มั่นกลีกร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๖. นายมณฑิร เทียนสันต์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๗
๑๗. นางบุญช่วย บุญมาก	ตัวแทน	หมู่ที่ ๘
๑๘. นายสมชาย ตริวิสูตร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๘
๒๐. นายขวัญชัย มณีรุ่ง	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๒๑. นายปรีชา เหล่ารอด	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๒๒. ดร.จรัญศักดิ์ สุนทรเดชา	เลขานุการ	

รายนามผู้จัดการชุมชนการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธที่ได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการระดับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลด้านสิ่งแวดล้อม ประจำตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย

๑. นางสาวเจนจิรา ศิริบุตร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๒. นางสาวฐาปนี สมานกสิกรรม	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๓. นางจรงค์ษ์ ปันนาค	ตัวแทน	หมู่ที่ ๒
๔. นางสาวสุธาทิพย์ ทองสุข	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๕. นางวิไลลักษณ์ วิชาพร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๖. นายเกรียงศักดิ์ พันธุ์มาก	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๗. นายวรวิทย์ พัฒน์ศิริ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๘. นางรุ่งทิพย์ ศิริเลิศวัฒนา	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๙. นางทวี พุ่มทอง	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๐. นายปรีชา ใจเพชร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๑. นางสาวสุภาภรณ์ นะเริงหาย	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๒. นางอารมณั์ เกษทวี	ตัวแทน	หมู่ที่ ๗
๑๓. นางมะลิ ประเสริฐศรี	ตัวแทน	หมู่ที่ ๘
๑๔. นางสุภาพ ทศนภาค	ตัวแทน	หมู่ที่ ๘
๑๕. นายสมพงษ์ โพธิ์นาคคำ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๑๖. นางชูศรี ทวีการไถ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๑๗. นางสมพงษ์ โพธิ์นางคำ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๑๘. นางน้ำฝน เหล่ารอด	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๑๙. ดร.สมบัติ นวลระออง	เลขานุการ	

รายนามผู้จัดการชุมชนการด้านการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการระดับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลด้านการบริหารกลุ่มผู้สูงอายุประจำตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย

๑. นางสาวเนตรนภา นิเทศัญกิจ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๒. นางปนัดดา สมศรี	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๓. นางสาวเพชรสมร มาฤกษ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๒
๔. นางวันนา ชูเฉลิม	ตัวแทน	หมู่ที่ ๒
๕. นางสาววรรณาสี สิงหนวัฒน์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๖. นางสุธาทิพย์ ทองสุข	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๗. นายมนตรี โฉมอำมะริด	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๘. นางวันเพ็ญ เปรมจิตร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๙. นางวัฒนา พัฒน์ศิริ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔

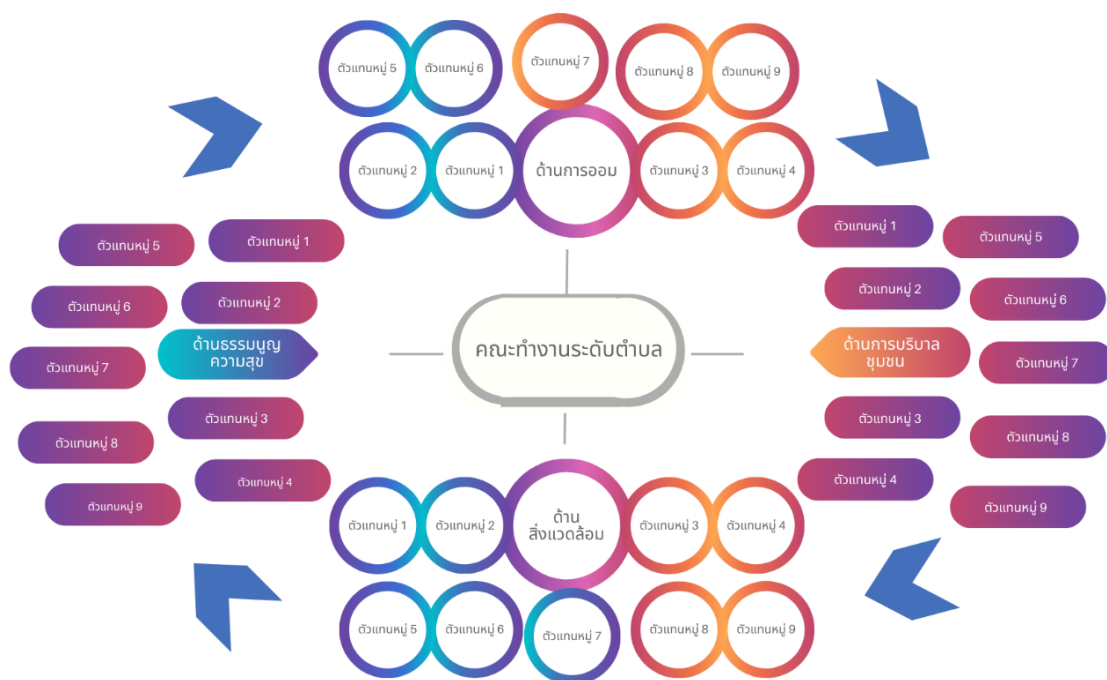
๑๐. นางสาวศุภรัตน์ คงเนาวรัตน์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๑๑. นายเกรียงศักดิ์ พันธุ์มาก	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๑๒. นางทัศนีย์ เหล่าเชตรกรณ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๓. นางปาวีณา เกณฑ์เกตุกรณ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๔. นางสาวกัญชลิตา พรหมแสง	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๕. นางสาวกนกธิดา ไพรสนธิ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๖. นางสาวสุมาภรณ์ นะเริงหาย	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๗. นางสาวสุรินทร์ กองบุญ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๘. นางสาวพัชรี ยอดสุทธิ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๙. นางสาวอรุณ เกศทวี	ตัวแทน	หมู่ที่ ๗
๒๐. นางชะอ้อน นัตติสุทธิ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๗
๒๑. นายมณฑิยา เทียนสันต์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๗
๒๒. นางมะลิ ประเสริฐศรี	ตัวแทน	หมู่ที่ ๘
๒๓. นางสาวภาพ ทัศนะภาค	ตัวแทน	หมู่ที่ ๘
๒๔. นางนำฝน เหล่ารอด	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๒๕. นางนวน มณีรุ่ง	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๒๖. นางยุพา แข็งการเขตร์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๒๗. นายนิรันดร์ ใจแสน	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๒๘. ผศ.อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์	เลขานุการ	

รายนามผู้จัดการชุมชนการด้านพัฒนาธรรมนุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นคณะทำงานระดับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลด้านการจัดทำธรรมนุญความสุขระดับชุมชนประจำตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย

๑. นางสาวศรีธรา วิสุทธิเศรษฐผล	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๒. นางเนตรนภา นิเทศัญกิจ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๓. นายพิชัย นิธิย์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๑
๔. นายชาวลิต ศรีลัมภ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๒
๕. นางสาวกุสุมา กิ่งวงษา	ตัวแทน	หมู่ที่ ๒
๖. นางดวงเดือน วิเศษศรี	ตัวแทน	หมู่ที่ ๒
๗. นายพิเชฐ วิชาพร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๘. นางสาววรรณาสิงหาณวัฒน์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๓
๙. นางสาวศุภรัตน์ คงเนาวรัตน์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๑๐. นายบุญลือ ปันสวัสดิ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๑๑. นางสาวศุภรัตน์ คงเนาวรัตน์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๔
๑๒. นายสมบัติ บุญช่วย	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๓. นางสาวนันทิยา บุญทิพย์จำปา	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕

๑๔. นายวรุฒน์ อ่อนตา	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๕. นายสง่า ใจเพชร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๕
๑๖. นางสาวสุนทรี มั่นกสิกร	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๗. นายรังสรรค์ คำสิทธิ์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๘. นายวิวัฒน์ อยู่ยงค์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๑๙. นางประไพร เกษวิริยะการ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๖
๒๐. นายมณเฑียร เทียนสันต์	ตัวแทน	หมู่ที่ ๗
๒๑. นางพัชรภา ตันประเสริฐ	ตัวแทน	หมู่ที่ ๗
๒๒. นางสาวบุญช่วย บุญมาก	ตัวแทน	หมู่ที่ ๘
๒๓. นายปวิศ พิภนวล	ตัวแทน	หมู่ที่ ๘
๒๔. นายปรีชา เหล่ารอด	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๒๕. นายขวัญชัย มณีรุ่ง	ตัวแทน	หมู่ที่ ๙
๒๖. ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ	เลขานุการ	

โดยมีอำนาจหน้าที่ในการร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมที่อยู่ในความดูแลในระดับชุมชน และประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับประชาชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงการร่วมกันกำกับ ติดตามการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ในระดับชุมชน ทั้งนี้มีโครงสร้าง หน้าที่ของนักจัดการชุมชนทั้ง ๔ มิติที่ขับเคลื่อนพัฒนาในระดับตำบล ดังนี้

ภาพที่ ๔.๒ โครงสร้างคณะกรรมการขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ในส่วนของการเตรียมความพร้อมเพื่อขับเคลื่อนแผนงานวิจัยนั้น คณะผู้วิจัยได้มีการอบรมการใช้เครื่องมือวิจัยเกี่ยวกับงานวิจัยชุมชนให้กับทีมงานวิจัย นักวิจัยชุมชน และทีมผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นนิสิตทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการสังเกตการณ์ และเก็บรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ทั้ง ๔ ขั้นตอนตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan) เป็นขั้นตอนของการสร้างความตระหนักรู้และการร่วมกันวางแผนในการขับเคลื่อนกิจกรรม โครงการใน ๔ มิติ

ขั้นตอนที่ ๒ เป็นการปฏิบัติการหรือลงมือทำ (Act) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่คณะผู้วิจัยใน ๔ โครงการย่อยจะลงพื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และการจัดทำธรรมนูญความ สุขชุมชนวิถีพุทธ โดยมีคณะนักจัดการชุมชนที่เป็นตัวแทนประชาชนจากทั้ง ๔ หมู่บ้านทั้ง ๔ กลุ่ม จำนวน ๙๕ รูป/คน เข้ามามีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ ๓ ทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชน ก็จะเข้าไปสังเกต ติดตาม และมีส่วนร่วมในการประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมและโครงการ

ขั้นตอนที่ ๔ ขั้นตอนสุดท้ายทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชน ก็จะมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม โครงการ จากข้อสรุปที่ได้จากเวทีประชาคมในการคืนข้อมูลสู่ชุมชนและร่วมเก็บข้อมูลในการถอดบทเรียนของนักจัดการชุมชนใน ๔ มิติและคณะกรรมการอำนวยการระดับตำบลเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัย ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังการขับเคลื่อนกิจกรรมเสร็จสิ้น (After Action Review: AAR) ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาทักษะในการใช้เครื่องมือ การจัดเก็บข้อมูลในเครื่องมือแต่ละประเภท เพื่อให้ทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชนได้ดำเนินการให้เป็นไปตามแผนงานและเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

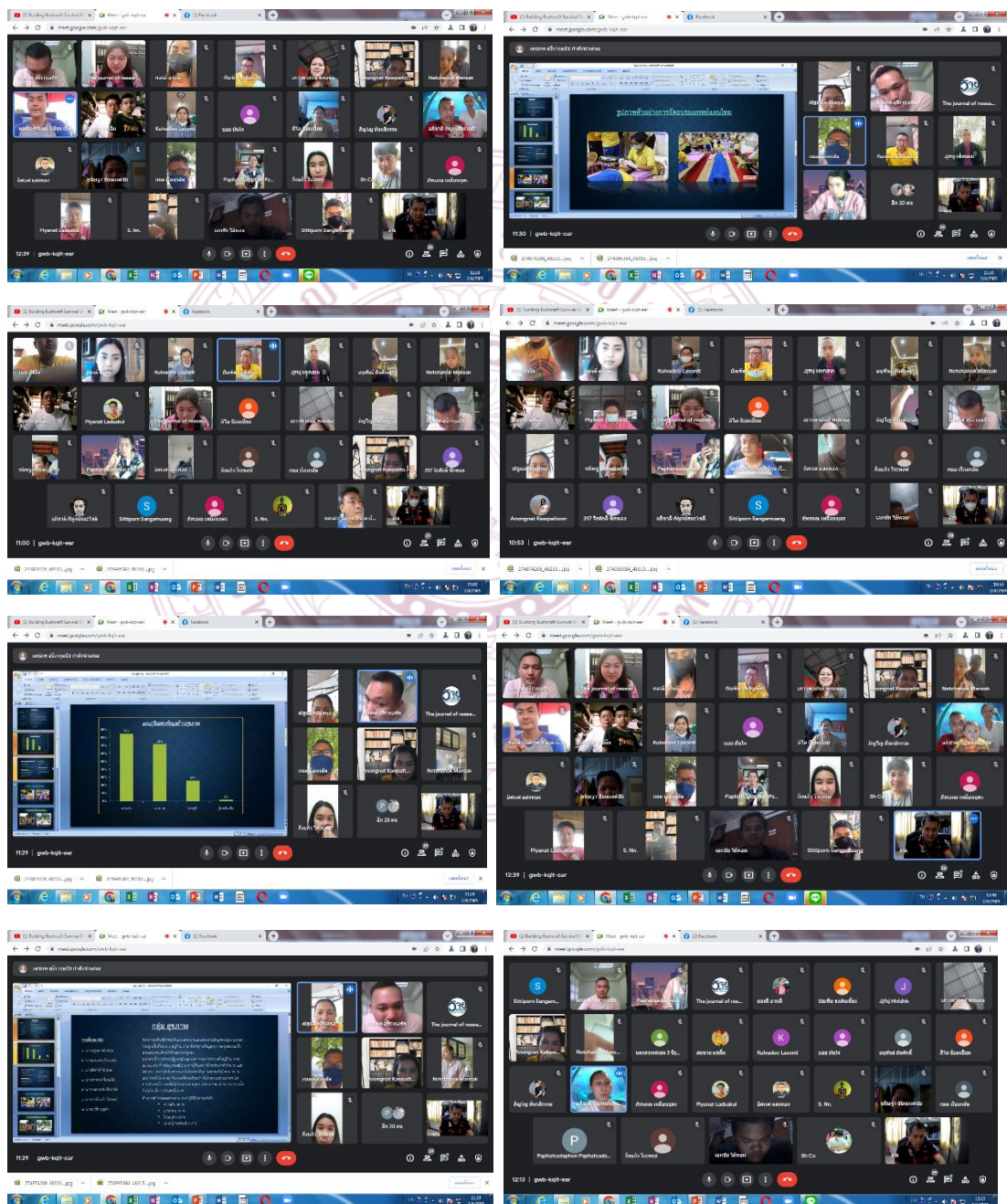

ภาพที่ ๔.๓ การสร้างความรู้ ความเข้าใจเรื่องเครื่องมือวิจัยแก่ทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชน

ขณะเดียวกันเพื่อการจัดเก็บข้อมูลในการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยได้มีการประชุมทำความเข้าใจ กำกับ ติดตาม ประเมินผล และสะท้อนผลการดำเนินงาน การจัดเก็บข้อมูลข้อเท็จจริง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการขับเคลื่อนพัฒนาการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ของทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย และนักวิจัยชุมชนหรือนักจัดการชุมชนที่ไปร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมที่อยู่ในความดูแลในระดับชุมชน

และมีส่วนสำคัญในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับประชาชนในการขับเคลื่อนกิจกรรม ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงการร่วมกันกำกับ ติดตามการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ในระดับชุมชน เพื่อนำมาสะท้อนผลให้กับคณะผู้วิจัยหรือคณะทำงานระดับตำบลซึ่งเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนกิจกรรม การคุ้มครองทางสังคมวิฤตกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนวม อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ อยู่เป็นระยะ ๆ โดยมีการประชุมปรึกษาหารือกันผ่านระบบออนไลน์ในช่วงเย็น ๆ หรือตามเวลาที่สะดวก

ภาพที่ ๔.๔ การประชุมเพื่อกำกับ ติดตาม ประเมินผลกับทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชน

นอกจากนั้นในการวิจัยครั้งนี้เพื่อให้ผลของการวิจัยก่อให้เกิดอรรถประโยชน์แก่ประชาชนและผู้สูงอายุในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และเป็นไปอย่างกลมกลืนตามความต้องการของประชาชนในตำบล คณะผู้วิจัยพร้อมด้วยทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชน หรือนักจัดการชุมชน ได้ลงพื้นที่เตรียมความพร้อมในการขับเคลื่อนงานวิจัยโดยการจัดเวทีประชาคมระดับตำบลเพื่อชี้แจงรายละเอียดของแผนงานวิจัย เพื่อประสานความร่วมมือ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความไว้วางใจ และการยอมรับ รวมทั้งแนะนำ แนวคิด หลักการความสำคัญ และขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้านทั้ง ๙ หมู่บ้าน รวมถึงภาคีเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเหนือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัว พัฒนาการตำบลหนองนมวัว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเหนือ ผู้แทนส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้อง และตัวแทนชาวบ้าน จำนวน ๘๐ รูป/คนเข้าร่วมนำเสนอความคิดเห็นอย่างหลากหลาย ทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ โดยสะท้อนข้อมูลข้อเท็จจริง รวมถึงข้อเสนอแนะใน ๓ ประเด็นสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาหรือขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อหนุนเสริมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม ประกอบด้วย

๑. การสะท้อนให้เห็นถึงบริบทเชิงปัญหาและผลกระทบในพื้นที่ในช่วงเวลาที่ผ่านมาว่าปัญหาร่วมกันใน ๔ มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ที่เกิดขึ้นหรือที่พบเห็นในตำบลที่อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงหรือนำไปสู่การปรับปรุงและแก้ไข

๒. การสะท้อนข้อมูล ข้อเท็จจริงในทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ รวมถึงในมิติของอัตลักษณ์ในเชิงพื้นที่ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของตำบลที่จะมีส่วนให้เกิดการหนุนเสริมเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือการปรับปรุงและแก้ไข

๓. การร่วมกันออกแบบภาพอนาคตที่มาจากบริบทเชิงปัญหาของชุดตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพบนพื้นฐานของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล โดยผู้ที่เข้าร่วมในเวทีประชาคมได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข หรือนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นเพื่อรองรับสังคมสูงวัยในทุกมิติ

ขณะเดียวกันในเวทีประชาคมในครั้งนี้ ยังมีการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้กำหนดกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนาตามที่ทุกภาคส่วนร่วมกันกำหนด เพื่อก่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ครอบคลุมใน ๔ มิติ คือ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมาณูความสุจริตวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในพื้นที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อรองรับกับสถานการณ์ด้านผู้สูงอายุของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ที่มีค่าเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ ๒๓.๒๓ (ผู้สูงอายุ ๑,๑๘๘ คนจากประชากร ๕,๑๑๕ คน) ซึ่งถือว่าได้เข้าสู่ความเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (ค่าเฉลี่ยเกินร้อยละ ๒๐) ขณะที่ในภาพรวมของจังหวัดนครสวรรค์นั้นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ ๑๙.๗๘ ฉะนั้นในเวทีประชาคมในครั้งนี้ จึงต้องมีการหาข้อสรุปเพื่อเป็นกรอบในการขับเคลื่อนพัฒนาเพื่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมที่ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานของทุนทางสังคมที่มาจากข้อมูลเชิงกายภาพ ข้อมูลประชากร ข้อมูลเศรษฐกิจ ข้อมูลทุนชุมชน รวมถึงบริบทเชิงพื้นที่

เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวกับการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุใน ๔ มิติ เพื่อนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมหรือโครงการตามลำดับ

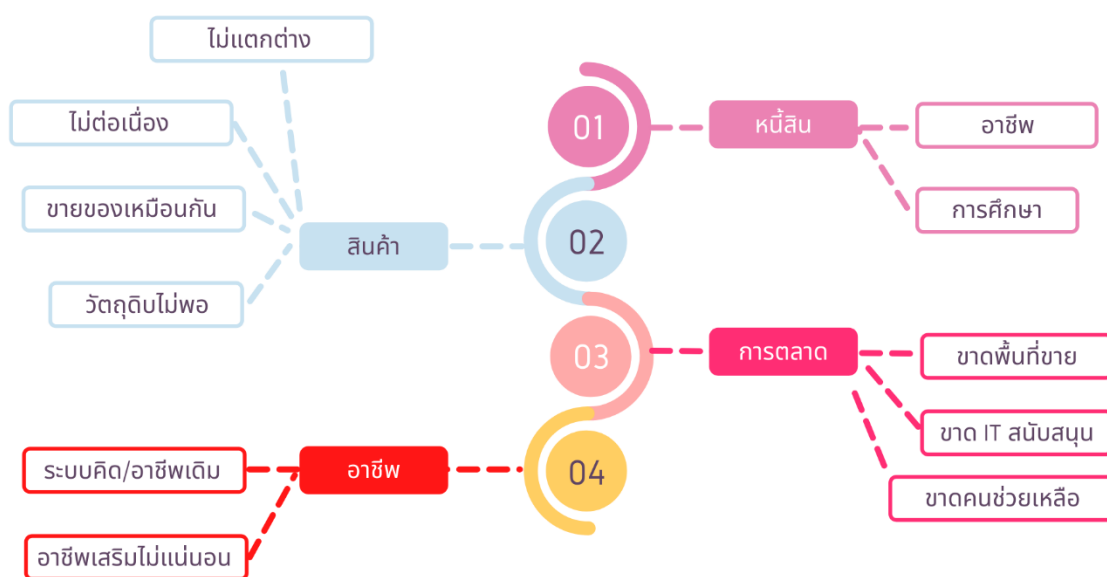

ภาพที่ ๔.๕ การประชุมประชาคมตำบลในวันอังคารที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ

๔.๒ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

จากการประชุมประชาคมตำบลในวันอังคารที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรม โครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล โดยในขั้นตอนของการวางแผน (Plan) คณะผู้วิจัย ทีมงานวิจัย นักวิจัยชุมชน และทีมผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นนิสิตทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ได้เข้าไปร่วมกันสร้างการตระหนักรู้เรื่องการออมให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง โดยดำเนินการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ และสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคล แต่ละภาคส่วนสามารถใช้ศักยภาพของตนเองในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. การรู้จักปัญหาและผลกระทบเกี่ยวกับระบบการออมในพื้นที่ ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยได้มีการประสานงานระดับพื้นที่กับแกนนำระดับชุมชน มีการกำหนดให้มีการประชาคมระดับตำบล โดยมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงภาคีเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเหนือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัว พัฒนาการตำบลหนองนมวัว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเหนือ ตัวแทนชาวบ้าน จำนวน ๘๐ รูป/คน ในวันอังคารที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนองกระดุกเหนือ ซึ่งพบปัญหาในเชิงพื้นที่เกี่ยวกับระบบการออม และข้อมูลข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุและปัจจัยในมิติทางเศรษฐกิจของประชาชนในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาระบบการออมชุมชน ดังนี้

ภาพที่ ๔.๖ ปัญหาในเชิงพื้นที่เกี่ยวกับระบบการออมของตำบลหนองนมวัว

จากข้อมูลข้อเท็จจริงที่ได้จากเวทีประชาคมทำให้ทราบว่า ปัญหาในเชิงพื้นที่ที่ส่งผลกระทบในเชิงเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับระบบการออมของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ สามารถสรุปได้ใน ๔ ประเด็น ประกอบด้วย

๑) ปัญหาด้านสินค้า พบว่า ผลผลิตที่สร้างรายได้ในชุมชน เช่น ปลาแร่ ไม้กวาด ผักสวนครัว เป็นต้น แต่เนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรม จึงทำให้สินค้า ผลผลิตที่ขาดความแตกต่างกัน เมื่อนำมาขายจึงมีความคล้ายคลึง บางสินค้า เช่น ปลาแร่ที่มีแนวคิดในการนำปลาร้ามาดองมาเป็นวัตถุดิบในการผลิต ในบางช่วงเวลา ไม่สามารถจัดหาวัตถุดิบได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการจัดจำหน่าย จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้

๒) ปัญหาด้านหนี้สิน พบว่า จากผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจในภาพรวม ราคาน้ำมัน ราคาสินค้าอุปโภค-บริโภค รวมทั้งค่าปุ๋ย และค่ายากำจัดศัตรูพืชสูงขึ้น ส่งผลให้ต้นทุนในการทำเกษตรเพิ่มมากขึ้น สวนทางกับผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่คาดหวังไว้ จึงก่อให้เกิดการกู้หนี้ยืมสินจากแหล่งทุนต่าง ๆ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารพาณิชย์ กองทุนภายในหมู่บ้าน และในบางครัวเรือนมีการกู้ยืมเงินนอกระบบมาเพื่อบรรเทาภาระค่าใช้จ่าย โดยมีรายหลักได้ส่วนใหญ่มาจากการทำการเกษตรเป็นหลัก ทั้งนี้ลักษณะของการออมส่วนใหญ่เป็นการฝากธนาคาร และลงทุนในอาชีพ

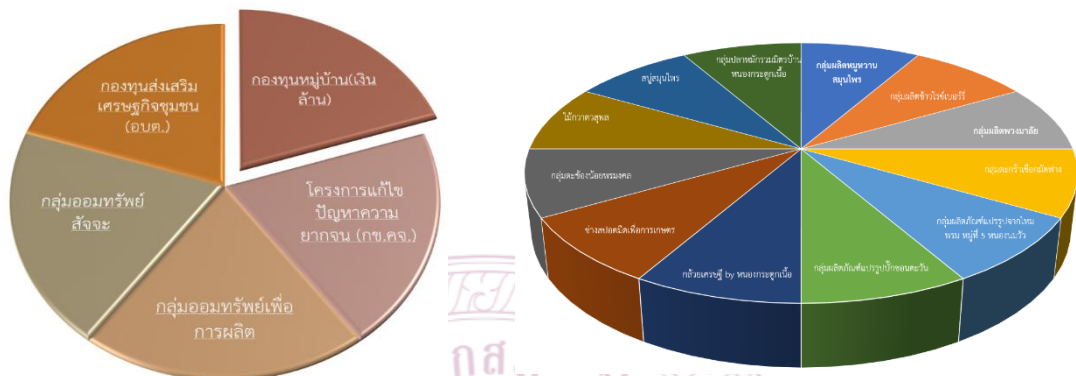
๓) ปัญหาด้านอาชีพ พบว่า อาชีพหลักของชุมชนเป็นการทำการเกษตรที่สืบทอดกันต่อมาจากบรรพบุรุษ เช่น การทำไร่ข้าวโพด ทำนา อาชีพเสริมส่วนใหญ่ คือ การรับจ้างทั่วไป การทำไม้กวาด การสานตะกร้า หรือการทำสวนผัก เป็นต้น ดังนั้นเมื่อเกิดผลกระทบจากความไม่แน่นอนของสถานการณ์เศรษฐกิจ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ทำให้รายได้ที่มีลดลง เงินออมลดลง หนี้สินเพิ่มขึ้น เนื่องจากขาดอาชีพเสริมที่มีความมั่นคง ไม่แน่นอนมาช่วยบรรเทาความจำเป็นในครัวเรือน

๔) ปัญหาด้านการตลาด พบว่า การจำหน่ายสินค้า ผลผลิตของชุมชนยังไม่ขายด้วยตนเองที่ตลาดลาดยาว อยู่ในตัวอำเภอลาดยาวซึ่งห่างจากชุมชนประมาณ ๑๑ กิโลเมตร บางรายมีพ่อค้า แม่ค้าคนกลางมารับ ทำให้มีแหล่งจำหน่ายเพียงช่องทางเดียว ในช่วงฤดูฝนก็จะจำหน่ายในชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้หากมีการจำหน่ายผ่านช่องทางอื่น เช่น ออนไลน์ หรือแบบขายฝากก็จะทำให้รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้การจำหน่ายในลักษณะออนไลน์มีความน่าสนใจแต่ไม่สอดคล้องกับการต้องลงทุนเพิ่มในการซื้ออุปกรณ์เทคโนโลยีเพิ่ม ขณะเดียวกันยังขาดความทักษะ ความชำนาญในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และขาดคนสนับสนุนอีกด้วย

ขณะเดียวกันจากข้อมูล TPMA (Thai People Map and Analytics Platform ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า) ของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ ที่มีการสำรวจในวาระปี ๒๕๖๔ และได้รายงานครัวเรือนเป้าหมายของจังหวัดนครสวรรค์ในปี พ.ศ.๒๕๖๕ พบว่า อำเภอลาดยาวมีครัวเรือนเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาความยากจน จำนวน ๑,๐๕๕ ครัวเรือน ๑,๖๖๖ คน และที่พบมากที่สุดคือปัญหาเรื่องรายได้ที่ต่ำกว่าเกณฑ์มากถึง ๘๓๗ ครัวเรือน จำนวน ๑๓๐๑ คน แต่ไม่ปรากฏครัวเรือนเป้าหมายที่อยู่ในตำบลหนองนมวัว แสดงให้เห็นว่าปัญหาในเชิงพื้นที่ที่ส่งผลกระทบในเชิงเศรษฐกิจและเกี่ยวเนื่องกับระบบการออมของคนในตำบลหนองนมวัวยังมี

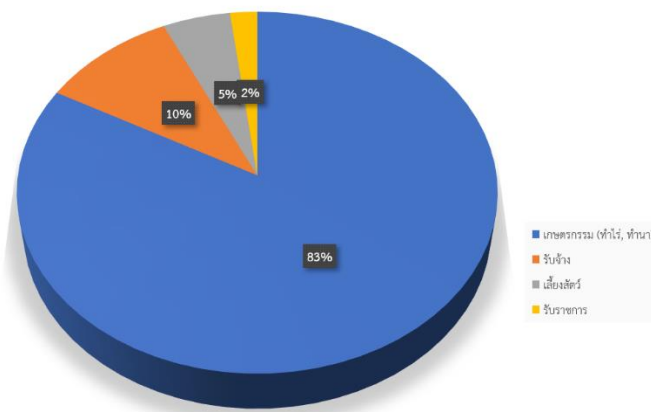
ความรุนแรงไม่มากนัก แต่หากไม่ได้รับการสนับสนุน ดำเนินการช่วยเหลืออาจส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาในระยะยาว และในวงกว้างได้

๒. การรู้จักตัวตนของชุมชน หรือการรู้จักทุนทางสังคมของชุมชนและอัตลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่แนวทางการออกแบบกิจกรรมในการออมชุมชน พบว่า

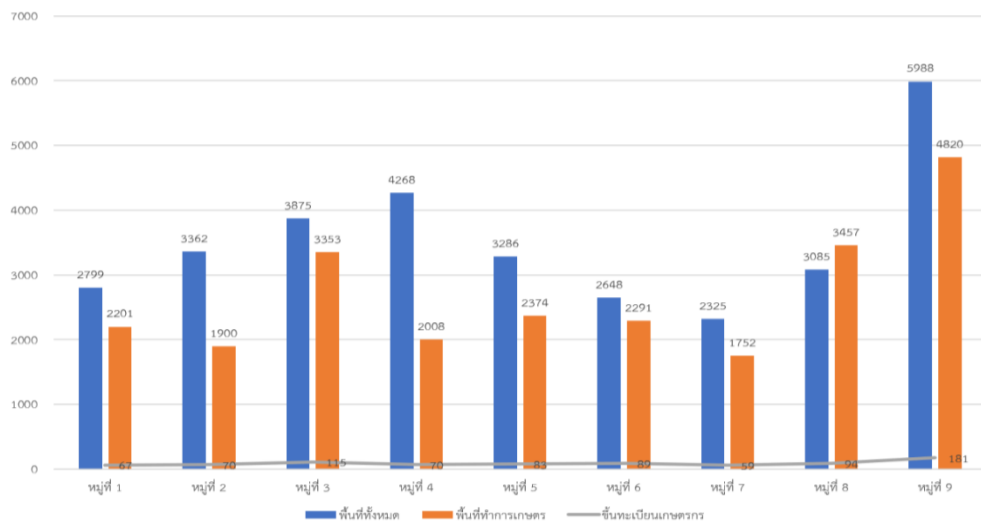
ภาพที่ ๔.๗ กองทุนสวัสดิการในตำบลหนองนมวัว และกลุ่มอาชีพที่ขึ้นทะเบียนเชิงพาณิชย์

จากข้อมูลข้างต้นมีความไม่สัมพันธ์กับการปฏิบัติในชุมชนเนื่องจากบางกลุ่มอาชีพเป็นการทำกันภายในครัวเรือน ไม่ได้มีการรวมกลุ่ม หรือไม่ได้มีการขึ้นทะเบียนเป็นทางการกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กลุ่มส่งเสริมอาชีพบ้านหนองกระดุกเนื้อ ผลิตภัณฑ์ข้าว, กลุ่มขนมไทยโบราณ เป็นต้น

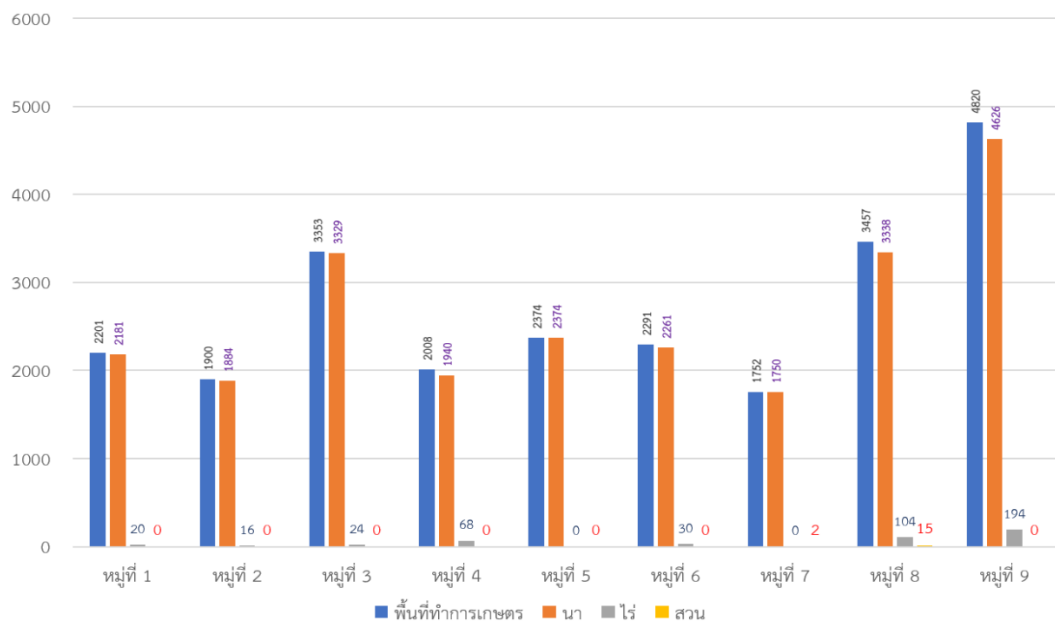

ภาพที่ ๔.๘ ประเภทอาชีพในตำบลหนองนมวัว

อาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนในตำบลหนองนมวัวส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ปลูกข้าว รองลงมา คือ มันสำปะหลัง และไม้ผล เช่น มะม่วง ฝรั่ง ส้มโอ เป็นต้น ส่วนการเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่เลี้ยงหมู รองลงมา คือ โค และไก่ เป็ด ปลา เป็นต้น

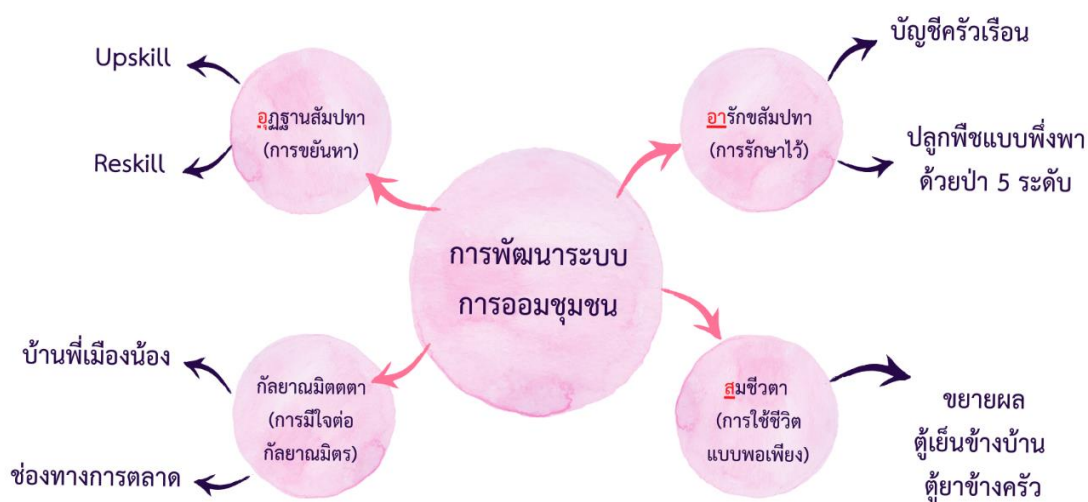
ภาพที่ ๔.๙ พื้นที่ทำการเกษตรและผู้ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรในตำบลหนองน้าว

ภาพที่ ๔.๑๐ พื้นที่ทำการเกษตรจำแนกตามประเภทการเพาะปลูก

๓. การรู้จักกำหนดอนาคตตามความต้องการของชุมชนหรือการออกแบบกิจกรรมหรือโครงการที่จะมีส่วนหนุนเสริมในเรื่องการพัฒนาการออมตามที่ต้องการของชุมชน ซึ่งได้การคัดเลือกตัวแทนักจัดการชุมชนด้านการออมชุมชนวิสาหกิจพหุธรรมามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิสาหกิจพหุธรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล โดยนักจัดการชุมชนด้านการออมจะทำงานร่วมกับนักจัดการชุมชนในด้านต่าง ๆ และคณะกรรมการกลาง ซึ่งการคัดเลือกตัวแทนักจัดการชุมชนด้านการออมจะมาจากฉันทานุมติของชุมชน ซึ่งจะมาจากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้กระบวนการสร้างกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิสาหกิจพหุธรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

ระดับตำบล ผลการประชาคมตำบลที่ประชุมได้กำหนดแนวทางการพัฒนาระบบการออมชุมชนใน ๔ ประเด็น ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๑ แนวทางการพัฒนาระบบการออมชุมชน

จากผลการประชาคมตำบล ทำให้ทราบว่า แนวทางการพัฒนาระบบการออมชุมชนสามารถสรุปได้ใน ๔ ประเด็น ประกอบด้วย

๑. การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักอู่ฐานสัมปทา (การขยันหา) เป็นกระบวนการพัฒนาเพื่อสร้างและเสริมช่องทางในการหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนา อาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองตอบต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว เป็นการพัฒนาทักษะเดิม (Upskill) เพิ่มเติมทักษะใหม่ (Reskill) ประกอบด้วย ๒ กิจกรรม คือ

๑) การ Upskill เป็นการเพิ่มเติมทักษะที่มีอยู่เดิม ด้วยทักษะความรู้ในการถ่ายภาพสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องการนำเสนอขาย ด้วยกิจกรรม “เทคนิคถ่ายภาพทำคอนเทนต์ ด้วยมือถือเครื่องเดียว” เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ทำให้การขายสินค้าในลักษณะขายตรงอาจไม่เพียงพอและตอบสนองต่อความต้องการซื้อของผู้บริโภคได้ ดังนั้นกระบวนการส่งเสริมทางการตลาดด้วยการใช้รูปภาพเพื่อช่วยในการสื่อสาร และโน้มน้าวใจผู้บริโภคเพื่อให้นำไปสู่ยอดขายจึงเป็นทางเลือกที่มีความน่าสนใจ แม้ว่าจะเป็นการขายในลักษณะที่ไม่ใช้สื่อออนไลน์ ภาพถ่ายยังทำหน้าที่เล่าเรื่องของสินค้า และเล่าเรื่องของชุมชนได้อีกด้วย ทั้งนี้การปรับทักษะในกิจกรรมนี้จะอยู่บนพื้นฐานของการมีอยู่ในต้นทุน (โทรศัพท์มือถือ) ของชาวบ้านเป็นหลัก และการสร้างทีมพี่เลี้ยงให้แก่ชุมชน

๒) การ Reskill เป็นการสร้างทักษะขึ้นมาใหม่ที่เป็นต่อการสร้างจุดเด่นให้แก่สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องการนำเสนอขายด้วยกิจกรรม “การสร้างความเป็นชุมชนให้กับแบรนด์ (Brand Community)” เป็นการทำการตลาดแนวใหม่ที่เน้นภาพลักษณ์การขายสินค้ามากขึ้น เป็นการสร้างภาพจำให้แก่ผู้บริโภค มีการสื่อสารแบบตรงไปตรงมา ร้อยเรียงเป็นเรื่องเล่า (Storytelling) หาเสน่ห์จากชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนทำให้ผู้บริโภคเห็นรูปภาพบนผลิตภัณฑ์แล้วเกิดความเข้าใจได้ง่าย เนื่องจากจุดเด่นสินค้า ผลิตภัณฑ์ของตำบลหนองนมวัว คือ เสน่ห์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ความแตกต่างที่ไม่เหมือนใคร ทำให้เกิดเป็นรูปแบบเศรษฐกิจในชุมชน ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งการผลิต การบริโภค การจัดจำหน่ายที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมและมีความเป็นเจ้าของร่วมกัน

๒. การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักอารักขสัมปทา (การรักษาไว้) เป็นกระบวนการพัฒนาเพื่อหาแนวทางในการลด รายจ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อให้เกิดความพอดี เพื่อให้มีส่วนที่เหลือก็ให้เก็บไว้หรือออมเพื่อใช้ในอนาคต ประกอบด้วย ๒ กิจกรรม คือ

๑) การทำบัญชีครัวเรือน ส่งผลให้ลดความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาการใช้จ่ายไม่พอในอนาคต สามารถลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง โดยการวางแผนการใช้จ่าย ท้ายที่สุดจะสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สิน และเกิดการออมได้อย่างยั่งยืน เป็นกิจกรรมแลกเปลี่ยนรู้ประสบการณ์กับผู้ประสบความสำเร็จ คือ นางสาวละอองดาว แสนหลวง ได้รับรางวัลชนะเลิศครูบัญชีดีเด่นระดับภาคของสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ ๖, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนที่มีผลงานดีเด่นด้านการขับเคลื่อนงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประจำปี ๒๕๖๕ และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลูกผักบ้านเนินสะเดา

๒) การให้ความรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ ตามแนวคิด “ปลูกพืชแบบพึ่งพา ด้วยป่า ๕ ระดับ” เป็นการปลูกพืชเป็นลำดับขั้นในพื้นที่เดียวกัน โดยนำหลักความรู้จากภูมิปัญญาการทำเกษตรของคนสมัยก่อนมาปรับใช้ให้เหมาะกับพื้นที่นั้น เป็นการปลูกพืชหลากหลายชนิดให้อยู่ในแปลงเดียวกันแต่มีความสูงต่างระดับกัน โดยอาศัยลักษณะความแตกต่างของพืชที่มีความสูงต่ำมาอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดการเกื้อกูลกันเหมือนป่าธรรมชาติ สร้างประโยชน์มากมายหลายอย่างและสามารถใช้พื้นที่ทุกตารางเมตรได้อย่างคุ้มค่า

๓. การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักกัลยาณมิตตตา (การมีใจต่อกัลยาณมิตร) เป็นกระบวนการพัฒนาเพื่อสร้าง การแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ความร่วมมือ เป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ประกอบด้วย ๒ กิจกรรม คือ

๑) ความร่วมมือ “บ้านพี่เมืองน้อง” เป็นการสร้างข้อตกลง ผสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาวัตถุดิบเพื่อการผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น การประสานความสัมพันธ์เรื่องปลาน้ำจืดในการทำปลาร้ากับบ้านห้วยถุก อำเภอยะรัง เป็นต้น เป็นการนำผู้ประกอบการมาพบกันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา

๒) ช่องทางการตลาด เป็นกิจกรรมที่สร้างทางเลือกในการนำเสนอขายสินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งช่องทางออนไลน์ และการฝากขายแก่ตัวแทนจำหน่าย ประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ๒ กิจกรรม คือ การขยายช่องทางการตลาดแบบออนไลน์ และการขยายช่องทางการตลาดแบบฝากขาย โดยการเชิญคุณเจริญรัตน์ อภิวัชรขานนท์ เจ้าของแบรนด์โมจิ (ลูกชาย) แม่กุลลาบ และศุภชัย

ฝากสินค้าโมจิ (ลูกชาย) แม่กุหลาบ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในกิจกรรม “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการของร้านขายฝาก และแนวทางในการฝากขายสินค้า และผลิตภัณฑ์”

๔. การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักสมชีวิตา (การใช้ชีวิตแบบพอเพียง) เป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลโดยใช้ฐานความรู้ ฐานเศรษฐกิจและฐานคุณธรรม การช่วยเหลือสมาชิกชุมชนพึ่งกันและกันตามพื้นฐานธรรมชาติของชุมชนแบบดั้งเดิมด้วยคติการช่วยเหลือแบ่งปันเกื้อกูลอย่างไม่เป็นทางการของเครือญาติและชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรม “การขยายผลสู่เย็นข้างบ้าน ตู๋ยาข้างครัว” เป็นการสร้างพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน

ทั้งนี้ก่อนการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาระบบการออมชุมชน ได้มีการประชุมของตัวแทนนักจัดการชุมชนด้านการออม ตัวแทนของชุมชนและตัวแทนภาคส่วนราชการในพื้นที่เข้าร่วมการประชุม จำนวน ๓๒ คน ในวันจันทร์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนองนมวัว ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีการทบทวนบริบทต่าง ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อการทำงาน ได้แก่ สภาวะแวดล้อมภายในและความต้องการของกลุ่มคนในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ที่เปลี่ยนไป ผลการทบทวน พบว่า

๑. เป้าหมายร่วมของตำบล คือ หนองนมวัวโมเดลเมืองสุขภาวะ เป็นการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข ประกอบด้วย

๑) สุขกาย คือ ประชาชนในตำบลหนองนมวัวมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีการออกกำลังกายที่เหมาะสม และมีผู้ช่วยเหลือ สงเคราะห์ยามมีปัญหา

๒) สุขใจ หมายถึง ประชาชนในตำบลหนองนมวัว มีความสามัคคี ร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจ ในการทำงานเพื่อส่วนรวม

๓) สุขสัมพันธ์ หมายถึง ประชาชนในตำบลหนองนมวัวมีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียน

๒. กิจกรรมการคุ้มครองทางสังคม ที่ประชุมมีมติร่วมกันในทิศทางการพัฒนา คือ การสร้างเสริม เดิมสุข ไม่เบียดเบียน ประกอบด้วย

๑) การสร้างเสริม หมายถึง การอบรมให้ความรู้แก่คนในตำบล และผู้ที่สนใจเพื่อสร้างอาชีพเสริมจากงานประจำ เนื่องจากบริบทส่วนใหญ่ของคนในตำบลเป็นเกษตรกร เวลาส่วนใหญ่จึงเป็นการทำงานในพื้นที่ทางการเกษตร ขณะที่เวลาว่างของผู้สูงอายุ และช่วงเย็นหลังเลิกงานของเกษตรกร และเยาวชนในตำบลหลังเลิกเรียน ยังไม่มีลักษณะการหารายได้เสริมที่ชัดเจน จึงเห็นควรในการเพิ่มทักษะที่จะก่อให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน ทั้งนี้ยังต้องผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำในด้านต่าง ๆ เมื่อเกิดปัญหา

๒) การเดิมสุข หมายถึง การเพิ่มเติมกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคน ๓ วัยในชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน การเติมเต็มช่วงเวลา และโอกาสในการปลูกฝังทัศนคติแนวคิดที่ดีให้แก่ลูกหลานในตำบล

๓) ไม่เบียดเบียน หมายถึง การสร้างกิจกรรมที่ส่งผลต่อการไม่เบียดเบียนบริบท และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งยังต้องไม่เบียดเบียนต่องบออมของครัวเรือน

๓. เป้าหมายและตัวชี้วัดของกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมที่ได้มีการออกแบบร่วมกัน ประกอบด้วย

๑) การมีส่วนร่วม จะต้องมีการมีแกนนำและผู้จัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่า ๔๐ คน เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาระบบการออมชุมชน

๒) ผู้นำท้องถิ่น จะต้องเป็นผู้นำชุมชนในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมกิจกรรม และให้การสนับสนุนเต็มที่ ให้กับชุมชนและภาคีเครือข่าย ไม่น้อยกว่า ๒ หมู่บ้านต่อกิจกรรม

๓) โครงสร้างองค์กร จะมีต้องการประสานงานระหว่างกลุ่มอาชีพ และคนในตำบล เพื่อการจัดกิจกรรมทุกกิจกรรม

๔) ความสามารถในการประเมินปัญหา และร่วมกันหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหา จะต้องมีการมีแกนนำและผู้จัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมการติดตาม ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาทุกครั้งของทุกกิจกรรม

๕) การระดมทรัพยากร จะต้องมีการมีแกนนำและผู้จัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว สามารถระดม ตัดสินใจ และกระจายทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมทุกกิจกรรม

๖) การเชื่อมโยงกับองค์กร/ชุมชนอื่น จะต้องมีการมีแกนนำและผู้จัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัวร่วมการประสานงานระหว่างชุมชนและภาคีเครือข่ายเพื่ออบรมให้ความรู้แก่คนในตำบลของทุกกิจกรรม

๗) การตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้ (การถามว่าทำไม) จะต้องมีการมีแกนนำและผู้จัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัวร่วมกระบวนการพูดคุยและแสดงความคิดเห็น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงร่วมกันของทุกกิจกรรม

๘) ความสัมพันธ์กับตัวแทนองค์กรภายนอก แกนนำและผู้จัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัวความสัมพันธ์อันดีกับภาคีเครือข่าย และมีการอบรม ให้ความรู้ พัฒนาศักยภาพที่เลี้ยงในชุมชนของทุกกิจกรรม

๙) การบริหารจัดการโครงการ แกนนำและผู้จัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัวสามารถบริหารจัดการงาน และมีความรับผิดชอบ ร่วมกันกับพี่เลี้ยงในชุมชนของทุกกิจกรรม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผลการประชุมเพื่อการทบทวนกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ โดยการมีส่วนร่วมของตัวแทนผู้จัดการชุมชนด้านการออม ตัวแทนของชุมชนและตัวแทนภาคส่วนราชการในพื้นที่ เข้าร่วมการประชุม จำนวน ๓๒ รูป/คน ในวันจันทร์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนองนมวัว ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ยังมีเป้าหมายร่วมของตำบลที่ชัดเจนมากขึ้น คือ การเป็นตำบลสุขภาวะที่มีความสุขกาย สุขใจ และสุขสัมพันธ์ (หนองนมวัวโมเดลเมืองสุขภาวะ) ขณะที่กิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมเพื่อพัฒนาระบบการออมชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์) ได้เน้นไปที่การสร้างเสริม เติบโต ไม่เบียดเบียน ทั้งนี้กิจกรรมที่มีการปรับ และเปลี่ยน คือ ช่องทางการตลาด ผู้ประกอบการเดิมยังเน้นขายผลิตภัณฑ์ในชุมชน การขายด้วยตัวเอง การขายผ่านพ่อค้าคนกลางที่ตลาดลาดยาว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และการผลิตภัณฑ์ตามคำสั่งซื้อ มากกว่าการขายผ่านการตลาดออนไลน์ โดยกลุ่มผู้ที่สนใจเข้าร่วมประชุมมีความประสงค์ที่จะสร้างทางเลือกในการนำเสนอขายสินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งช่องทางออนไลน์ และการคิดประเด็นในการสร้างความแตกต่างให้กับสินค้า ขณะที่บริบทของคนในตำบลหนองนมวัวมีความเป็นเครือญาติ และความพอเพียงตามวิถีชีวิตจึงไม่มีความต้องการที่จะ

เปลี่ยนจากการประกอบอาชีพเดิมในครัวเรือน และการประกอบเชิงอุตสาหกรรมทำให้มีการยกเลิกในหลายกิจกรรม

ภาพที่ ๔.๑๒ การประชุมเพื่อการทบทวนกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การพัฒนากระบวนการออมชุมชนวิถีพุทธโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์) โดยการพัฒนาระบบการออมชุมชนเพื่อให้เกิดอาชีพ สร้างรายได้ หรือ เกิดการขยันหา (อุฏฐานสัมปทา) การเก็บออมหรือหมั่นรักษาทรัพย์ที่ได้มา (อารักขสัมปทา) การมีใจ น้ำจิต น้ำใจดีต่อกันหรือด้านกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตตตา) และการใช้ชีวิตแบบพอเพียง (สมชีวิตา) นั้น จากการขับเคลื่อนพัฒนาจะพบว่าประชาชนชาวตำบลหนองนมวัวจะให้ความสนใจและให้ความสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาอยู่ ๒ ด้าน คือ ด้านการขยันหา (อุฏฐานสัมปทา) และการใช้ชีวิตแบบพอเพียง (สมชีวิตา) ส่วนด้านการเก็บออมหรือหมั่นรักษาทรัพย์ที่ได้มา (อารักขสัมปทา) และการมีมุมมองและจิตใจดีต่อกัน หรือด้านกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตตตา) นั้นจะให้ความสนใจและให้ความสำคัญน้อย ทั้งนี้เนื่องจากว่าชาวตำบลหนองนมวัวให้เหตุผลว่าหากมีการขยันหาให้มากขึ้น ก็จะมีความมั่นคง มีเงินและมีใช้ไม่ขาดมือ และจะไม่ไปรบกวนทรัพย์สินสมบัติที่เก็บออมเอาไว้แต่เดิม และหากขยันหามากขึ้น มีรายได้มากขึ้น การเก็บออมก็จะเกิดขึ้นติดตามมา ส่วนด้านการมีมุมมองและจิตใจดีต่อกัน หรือต่อกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตตตา) นั้น ด้วยความเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางจารีต ประเพณีอันดีงาม การเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ต้นแบบของอำเภอ ของจังหวัด ของคณะสงฆ์ภาค ๔ และคณะสงฆ์หนเหนือ ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ส่งผลให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็เป็นไปด้วยความเข้มแข็งอยู่แล้ว ฉะนั้น กิจกรรมการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันของคนในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มติที่ประชุมของแกนนำชุมชนและนักจัดการชุมชน กำหนดไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักอุฏฐานสัมปทา (การขยันหา) และการพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักกัลยาณมิตตตา (การมีใจต่อกัลยาณมิตร) จากผลการประชุมระดับตำบล โดยมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงภาคีเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๘๐ รูป/คน ในวันอังคารที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ ได้กำหนดให้มีกิจกรรมที่พัฒนาบนพื้นฐานการเห็นร่วมของชุมชน ๒ กิจกรรม คือ การ Upskill เป็นการเพิ่มเติมทักษะที่มีอยู่เดิม ด้วยทักษะความรู้ในการถ่ายภาพสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องการนำเสนอขาย ด้วยกิจกรรม “เทคนิคถ่ายภาพทำคอนเทนต์ ด้วยมือถือเครื่องเดียว” และการ Reskill เป็นการสร้างทักษะขึ้นมาใหม่ที่เป็นต่อการสร้างจุดเด่นให้แก่สินค้า หรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องการนำเสนอขาย ด้วยกิจกรรม “การสร้างความเป็นชุมชนให้กับแบรนด์ (Brand Community)” แต่ทั้งนี้ผลสืบเนื่องจากการวางแผนร่วมกันกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มอาชีพ ผู้ประกอบการ และผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ๓๒ รูป/คน ได้ออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพบริบท และความเป็นไปของชุมชน โดยสรุปกิจกรรมที่เหมาะสม จำนวน ๒ กิจกรรม ประกอบด้วย

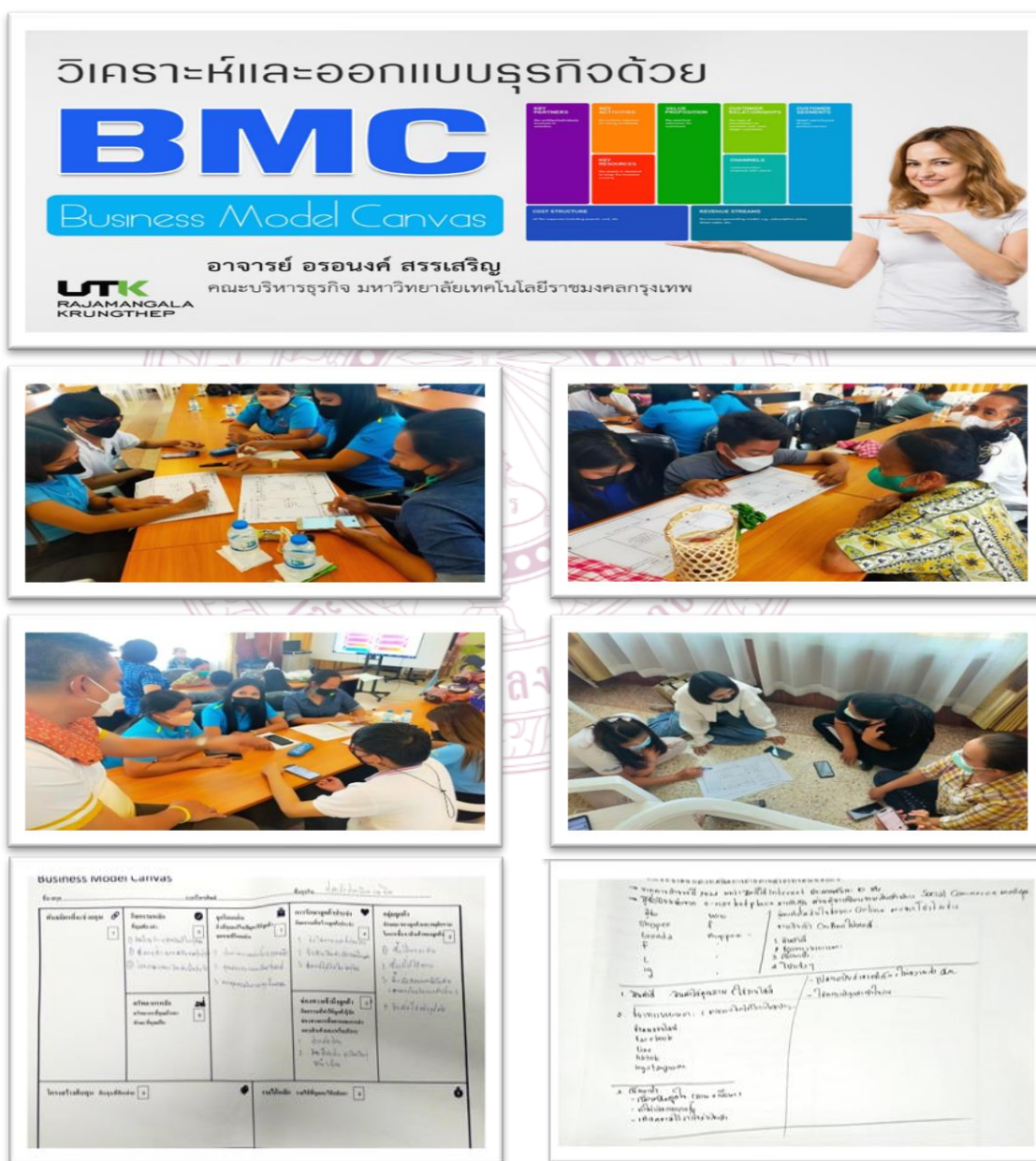
๑) การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การตลาดออนไลน์ และเทคนิคถ่ายภาพด้วยมือถือ” ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ระหว่างเวลา ๐๘.๓๐-๑๖.๓๐ น. ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นกิจกรรมสัมพันธที่ทำร่วมกันระหว่างคน ๓ วัย ในตำบล ประกอบด้วย เด็กและเยาวชนจากโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเนื้อ และโรงเรียนใกล้เคียง, สามเณรจากโรงเรียนรัตนปัญญาวิชาลัย, ครู บุคลากรทางการศึกษา, พระสงฆ์ในตำบลหนองนมวัว, ผู้สูงอายุในตำบลหนองนมวัวและผู้สนใจ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๕๓ รูป/คน โดยวิทยากร คือ

อาจารย์ตติยา องค์กรศิริพร คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ มีรายละเอียด
ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๓ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การตลาดออนไลน์ และเทคนิคถ่ายภาพด้วยมือถือ”

๒) การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย Business Model Canvas (BMC)” เป็นการอบรมให้ความรู้ และการทดลองวิเคราะห์และจัดทำแบบจำลองธุรกิจเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวางแผนธุรกิจซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้อย่างครบถ้วนในวันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ระหว่างเวลา ๐๘.๓๐-๑๖.๓๐ น. ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๔๘รูป/คน โดยวิทยากร คือ อาจารย์อรอนงค์ สรรเสริฐ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ มีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๔ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย BMC”

๓) การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า” เป็นกิจกรรมสัมพันธ์ที่ร่วมกันระหว่างคน ๓ วัย ในตำบล ประกอบด้วย เด็กและเยาวชนจากโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเหนือ และโรงเรียนใกล้เคียง, สามเณรจากโรงเรียนรัตนปัญญาวิซาลัย, ครู บุคลากรทางการศึกษา, พระสงฆ์ในตำบลหนองนมวัว, ผู้สูงอายุในตำบลหนองนมวัวและผู้สนใจ และยังเป็นกิจกรรมที่สร้างทักษะเพื่อก่อให้เกิดการสร้างอาชีพเสริม เติมรายได้ในครัวเรือน ในวันจันทร์ที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ระหว่างเวลา ๐๘.๓๐-๑๖.๓๐ น. ณ วัดหนองกระดุกเหนือ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๖๒ รูป/คน โดยวิทยากร คือ ประกอบด้วย อาจารย์ ทศน์วรรณ รักใคร่ อาจารย์ธัญญาภรณ์ บุญยืน อาจารย์ไพโรจน์ สำราญฤทธิ์ และน้องณัฐพล สุทธิ จากหลักสูตรครุศาสตร วิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๕ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า”

๔) การอบรมเชิงปฏิบัติการ “งานดอกไม้” ระหว่างวันที่ ๒๖-๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีรายละเอียดการอบรมแบ่งออกเป็น ๒ ชุดกิจกรรม คือ (๑) การกำดอกไม้ไหว้พระจากดอกไม้แถวบ้าน และ (๒) การทำบายศรีปากชาม โดยมีคน ๓ ช่วงวัยเข้าร่วมรับการฝึกอบรม ฝึกทักษะ และฝึกปฏิบัติ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๖๓ รูป/คน และวิทยากร ประกอบด้วย อาจารย์ทัศนวรรณ รักไคร่ อาจารย์ธัญญาภรณ์ บุญยืน อาจารย์ไพโรจน์ สำราญฤทธิ์ จากหลักสูตรครุศาสตร วิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ มาเป็นทีมวิทยากรบรรยายและนำฝึกปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการสร้างอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ในครัวเรือน และยังช่วยลดรายจ่ายในการซื้อดอกไม้กำเพื่อทำบุญในวันสำคัญ

ภาพที่ ๔.๑๖ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “กำดอกไม้ไหว้พระ” และ “พานบายศรีปากชาม”

๒. การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักสมชีวะตา (การใช้ชีวิตแบบพอเพียง) ได้กำหนดให้มีกิจกรรมที่พัฒนาบนพื้นฐานการเห็นร่วมของชุมชน คือ ประกอบด้วยกิจกรรม “การขยายผลสู่เย็นข้างบ้าน ตู๋ยาข้างครัว” เป็นการสร้างพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน โดยกำหนดพื้นที่นาร่องปลูกพืชสวนครัว และพืชสมุนไพรที่วัดหนองกระดุกเนื้อ (แจกแลกบุญ) โดยอาจารย์จเล สนิหมี วิทยากรจากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีนครสวรรค์ ได้ลงสำรวจพื้นที่สร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมของพื้นที่เพาะปลูก รวมถึงร่วมออกแบบชนิดของพืชสวนครัวในระดับพื้นที่ ในวันศุกร์ที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๕ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๘ รูป/คน โดยมีกระบวนการดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๗ การสำรวจพื้นที่ ออกแบบ การขยายผลสู่เอ็นข้างบ้าน ตู๋ยาข้างครัว

๔.๓ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ในการขับเคลื่อนกิจกรรม โครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ในขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan) ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์สภาพสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล เพื่อเป็นให้ความสำคัญและเป็นเหตุผลที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โดยดำเนินการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควบคู่กับทีมวิจัยและที่ปรึกษา เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์สภาพปัญหาาร่วมกันบนฐานของความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ และสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคล แต่ละภาคส่วนได้แสดงความคิดเห็น แง่คิด หรือมุมมองของตนเองในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ซึ่งพบว่าสภาพสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ภาพที่ ๔.๑๘ การประชุมระดับตำบลหนองนมวัว ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕

ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยได้มีการประสานงานกับแกนนำระดับชุมชน เพื่อกำหนดให้มีการประชุมระดับตำบล โดยมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงภาคีเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเหนือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัว พัฒนาการตำบลหนองนมวัว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเหนือ ตัวแทนชาวบ้าน จำนวน ๘๐ รูป/คน ในวันอังคารที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนองกระดุกเหนือ ซึ่งพบว่าปัญหาสำคัญเกี่ยวกับสภาวะแวดล้อมที่จะนำไปสู่การปรับปรุง พัฒนา ให้เหมาะสมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ดังนี้

๑. การทำความรู้จักปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และสร้างมุมมองให้เห็นว่าเป็นปัญหาร่วมกันของชุมชนทั้งหมดในพื้นที่ ซึ่งข้อสรุปจากการประชุมประชาคมพบว่า ตำบลหนองนมวัวมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ดังนี้

๑) ปัญหาสภาวะแวดล้อมด้านพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งจะใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาสุขภาพกาย โดยเฉพาะพื้นที่รองรับการออกกำลังกายที่เหมาะสม (สปีดเวย์) กับผู้สูงอายุ ซึ่งเดิมนั้นที่วัดหนองกระดุกเนื้อเคยมั้โรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่ผู้สูงอายุมาใช้ร่วมกันในการออกกำลังกายทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็น แต่พอประสบปัญหาการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙) โรงเรียนนี้ได้หยุดดำเนินการลง เนื่องจากผู้สูงอายุในชุมชนถือว่าเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูง ประกอบกับหลายคนมีโรคประจำตัว และมีสุขภาพที่ไม่สมบูรณ์หรือแข็งแรงเหมือนวัยหนุ่มสาว และมีภูมิคุ้มกันต่ำ จึงต้องงดการดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุลง รวมถึงกิจกรรมการออกกำลังกายร่วมกันทั้งแอโรบิคและร่าวงย่อนยุคที่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมก็หยุดกิจกรรมลงไปด้วย ซึ่งจะเหลืออยู่เพียงกิจกรรมการพัฒนาด้านสุขภาพจิต ซึ่งใช้วัดหนองกระดุกเนื้อเป็นพื้นที่พัฒนากลุ่มเกลาด้านจิตใจและให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมทำบุญตักบาตร รักษาศีล และฝึกปฏิบัติธรรมเนื่องในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

๒) ปัญหาสภาวะแวดล้อมภายนอก โดยเฉพาะปัญหาเส้นทางสัญจรในชุมชน พื้นที่ทางเท้า ทางข้าม ทางแยก รวมถึงรักษาพื้นที่สีเขียวและความร่มรื่นในชุมชน สิ่งที่พบในปัจจุบันก็คือปัญหาขยะในชุมชน ปัญหาตัดไม้ในชุมชนทำให้พื้นที่สีเขียวในชุมชนเหลือน้อย ปัญหาการจัดการเรื่องน้ำเสียจากครัวเรือนในระบบท่อหรือระบบรางที่สร้างปัญหาเรื่องกลิ่นในบางช่วงเวลา รวมถึงปัญหาเรื่องหมอกควันที่มาจากการเผาเศษวัสดุทางการเกษตรและการเผาในที่โล่งที่ลมพัดพาเข้ามาในชุมชนและทำให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญรวมถึงทำให้เกิดปัญหาต่อระบบการหายใจ

๓) ปัญหาสภาวะแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ทั้งในมิติของความสะอาด การใช้ชีวิตสะดวกปลอดภัย อากาศถ่ายเท สดชื่น ปลอดภัย มีอาหารพอเพียง มีกัลยาณมิตรหรือลูกหลานคอยดูแล และมีเครื่องอำนวยความสะดวกที่รองรับกับชีวิตประจำวัน ซึ่งหลายครอบครัวยังขาดความพร้อมอันเนื่องมาจากการฐานะทางการเงิน จึงทำให้ผู้สูงอายุในตำบลดำรงชีวิตแบบตามมีตามเกิด ทั้งนี้เพราะโดยรวมแล้วตำบลหนองนมวัวนั้นเป็นตำบลที่มีสภาพสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

๒. การรู้จักตัวตนของชุมชน ทนชุมชน และอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาวะแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้สภาพโดยทั่วไปของตำบลหนองนมวัวจะมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ค่อนข้างลาดเอียง โดยลาดเอียงจากที่สูงทางทิศตะวันตกมาทางทิศตะวันออกของจังหวัด จึงทำให้ สภาพพื้นที่ของตำบลหนองนมวัวมักจะประสบปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนที่มีฝนตกชุกอยู่เป็นประจำ และด้วยสภาพพื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบต่ำจึงทำให้เกิดน้ำท่วมขังเป็นบางครั้ง ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ได้ใช้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ทำนา ทำไร่ ทำให้ภาพโดยรวมของตำบลนี้มีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรเกษตรกรรม ประชาชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในตำบล จึงอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข และยังคงสืบสานประเพณีวัฒนธรรมสำคัญของตำบล ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวัดและพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ประเพณีแห่เทียน เข้าพรรษา ประเพณีบุญสารทเดือน

ลิบ ประเพณีตักบาตรเทโวโรหนะในเดือนสิบเอ็ด ประเพณีลอยกระทง และประเพณีบุญคุณลานหรือ บุญกองข้าว สำหรับในส่วนของสภาพแวดล้อมภายนอกที่จะมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนา สิ่งแวดล้อมวิฤตเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น โดยเฉพาะเส้นทางสัญจรผ่านตำบลหนองม้วนนั้นเป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดนครสวรรค์ไปสู่อำเภอลาดยาว อำเภอแม่รงก์ อำเภอชุมตาบง และอำเภอแม่เปิน รวมถึงยังเป็นเส้นทางเลี่ยงในช่วงเทศกาลสำคัญที่ผู้คนนิยมใช้สัญจรไปกลับระหว่างกรุงเทพมหานครและจังหวัดในทางภาคเหนือ ปัญหาที่พบในปัจจุบันก็คือมีปริมาณรถยนต์และยวดยานสัญจรผ่านเส้นทางนี้ในแต่ละวันเริ่มมีปริมาณมากขึ้นเป็นลำดับ ขณะที่พื้นที่ทางเท้า ทางข้าม ทางแยกนั้นปัจจุบันยังไม่มีมีการดำเนินการที่เป็นกิจลักษณะ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องทางเท้าและทางม้าลายที่ใช้ข้ามตามทางร่วมทางแยก ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาที่กระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่งของถนนเส้นนี้ นอกจากนั้นในประเด็นพื้นที่สีเขียวของตำบล เนื่องจากเป็นที่ลาดเอียงและเป็นพื้นที่ทำนาทำไร่เป็นส่วนใหญ่ ไม่มีพื้นที่ป่าและป่าชุมชนในตำบล จะมีก็เพียงไม้ยืนต้นและไม่ผลบางส่วนที่อยู่ตามที่ไร่ที่นาและที่นาแนกก็คือตามชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนและที่อยู่อาศัยเท่านั้นที่จะเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นความร่มรื่นที่มีอยู่ในตำบลนี้

๓. การออกแบบสภาพอนาคตด้านสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมของชุมชน และเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติของคนในชุมชน โดยผลจากการประชุมระดับตำบล โดยมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงภาคีเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมที่ประชุมประชาคมได้มีข้อสรุปร่วมกัน ดังนี้

๑) เห็นควรให้มีการพัฒนาสภาพแวดล้อมด้านพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพเพื่อผู้สูงอายุทั้งในเรื่องของการพัฒนาด้านสุขภาพกายโดยจัดหาพื้นที่รองรับการออกกำลังกายที่เหมาะสมให้กับผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชน โดยเป็นพื้นที่สาธารณะที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก มีความสะอาด และปลอดภัย ในขณะที่การส่งเสริมพัฒนาในเรื่องของสุขภาพจิตนั้น ก็ขอความร่วมมือกับเจ้าอาวาสวัดทุกวัดให้จัดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติในการให้ทาน โดยการทำบุญในทุกวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงวันสำคัญของชีวิตหรือบุคคลในครอบครัว เป็นต้นว่าวันเกิด และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุหมั่นรักษาศีล เจริญจิตภาวนา หรือมีการจัดปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อเป็นการพัฒนากล่อมเกลาด้านจิตใจให้ผู้สูงอายุตามที่เห็นสมควร

๒) เห็นควรให้มีการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายนอก โดยเฉพาะพื้นที่โดยรวมของชุมชน ทั้งเส้นทางสัญจรในชุมชนซึ่งจะต้องมีการจัดทำพื้นที่ทางเท้า ทางข้ามหรือทางม้าลายให้มีมาตรฐานเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะใช้เป็นพื้นที่ในการเดินทางหรือสัญจร รวมทั้งการกำหนดจุดที่เป็นทางข้ามตามเส้นทางหลักสายนครสวรรค์-ลาดยาว หรือในเส้นทางรองตามชุมชนหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุที่เริ่มจะมีการเคลื่อนไหวที่ช้าลงได้ข้ามถนนอย่างปลอดภัย ขณะเดียวกันในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวและความร่มรื่นในตำบลนั้น ที่ประชุมประชาคมเห็นควรให้องค์การบริหารส่วนตำบลหนองม้วน วัดทุกวัดหรือชุมชนหมู่บ้านทั้ง ๙ หมู่บ้านได้จัดโครงการปลูกป่าหรือเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชนทั้งที่เป็นไม้ยืนต้น ไม้ผล พืชล้มลุก แม้กระทั่งไม้ดอกไม้ประดับหรือพืชสวนครัวรั้วกินได้ตามแนวรั้วบ้าน เพื่อเสริมสร้างความสดชื่น แจ่มใส อากาศถ่ายเท ร่มรื่น ร่มเย็น และสร้างความสบายตาให้กับผู้สูงอายุ ผู้ที่มาพบเห็น หรือผู้ที่มาเยี่ยมเยือน

๓) เห็นควรให้มีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด สะดวก ปลอดภัย มีข้าวปลาอาหารที่

พอเพียง มีอากาศถ่ายเท สดชื่น ปลอดภัย มีเครื่องอำนวยความสะดวก และที่สำคัญคือในแต่ละหลังคาเรือนที่มีผู้สูงอายุควรที่จะมีลูกหลานหรือมีกัลยาณมิตรที่เป็นเพื่อนบ้าน นักบริหารชุมชน อสม./อพม. หรืออปพร. คอยดูแลอย่างใกล้ชิด

ภาพที่ ๔.๑๙ การประชุมระดับตำบลหนองนวมัว ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ (๒)

ผลสรุปจากการประชุมตำบลหนองนวมัว ได้นำไปสู่การคัดเลือกและประชุมผู้จัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม และตัวแทนคณะกรรมการกลางเพื่อเป็นการสร้างฉันทามติสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลใน ๓ มิติ คือ ๑) การพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต ๒) การพัฒนาสภาพแวดล้อมภายนอก โดยเฉพาะเส้นทางสัญจร พื้นที่ทางเท้า ทางข้าม ทางแยก ป้ายจราจร รวมถึงพื้นที่สีเขียวในตำบล และ ๓) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงอายุทั้งในมิติของความสะอาด การใช้ชีวิตสะดวกปลอดภัย มีกัลยาณมิตร นักบริหารวิถีพุทธ หรือลูกหลานคอยดูแล มีอาหารพอเพียง มีอากาศถ่ายเท สดชื่น ปลอดภัย และมีเครื่องอำนวยความสะดวก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด สะดวก ปลอดภัย มีข้าวปลาอาหารที่พอเพียง มีอากาศถ่ายเท สดชื่น ปลอดภัย มีเครื่องอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะเตียงและเครื่องนอนที่สะอาด ปลอดภัย และที่สำคัญคือการสนับสนุน ส่งเสริมให้ในแต่ละหลังคาเรือนที่มีผู้สูงอายุควรมีลูก มีหลาน หรือมีกัลยาณมิตรที่เป็นเพื่อนบ้าน รวมถึงนักบริหารชุมชน อสม./อพม. หรืออปพร. หมั่นสอดส่องและคอยดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพื่อลดความเครียด และสามารถที่จะสนับสนุนช่วยเหลือได้อย่างทันทั่วทั้งใน

กรณีที่เกิดปัญหาหรือภาวะฉุกเฉินเร่งด่วน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่มีการขับเคลื่อนงานวิจัยที่ทีมงานนักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและนักบริหารชุมชนวิถีพุทธที่อยู่ภายใต้แผนงานวิจัยการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ในลักษณะของการทำงานร่วมกันแบบภาคีเครือข่ายพลังบรรทัดได้ร่วมกันสนับสนุน ช่วยเหลือ และดูแลสภาพแวดล้อมที่จำเป็นภายในเคหะสถานที่พักอาศัยของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ตัวคนเดียวหรือมีฐานะยากจน ให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความรักและความอบอุ่น

ภาพที่ ๔.๒๐ นักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและนักบริหารชุมชนวิพุทธรวมถึงภาคีเครือข่ายระดับตำบลและอำเภอ ร่วมพัฒนาและสนับสนุนสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในตำบล

๒. การพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต

ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมด้านพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพเพื่อผู้สูงอายุทั้งในเรื่องของการพัฒนาสุขภาพกาย นักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมพร้อมด้วยคณะกรรมการกลางซึ่งนำโดยพระครูนิติสุตากร เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเหนือ ได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่ลานวัดหนองกระดุกเหนือซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่อยู่ในใจกลางชุมชน โดยการจัดระเบียบและขยายลานกิจกรรมให้โล่ง กว้าง เพื่อให้เป็นที่รองรับการออกกำลังกาย กิจกรรมสันทนาการ การชักซ้อมและจัดแสดงทางวัฒนธรรม รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสมให้กับผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุในชุมชนและในตำบลสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก มีความสะอาด ปลอดภัย และเริ่มปรับปรุงพัฒนาสู่ความเป็นอารยสถาปัตย์ ทั้งในเรื่องทางขึ้น ทางลาด รวมถึงห้องน้ำสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งจะมีการพัฒนาปรับปรุงให้สามารถที่จะรองรับกับจำนวนผู้สูงอายุที่จะมาเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุที่เริ่มเปิดการเรียนการสอนหลังจากที่สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา (COVID-๑๙) โดยในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๕ ทางคณะผู้วิจัยได้เชิญ ผศ.ดร.สามารถ สุขุปรากการ นักวิจัยและวิศวกรอาวุโสและคณะที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและการก่อสร้างอารยสถาปัตย์ มาปรึกษาหารือและให้ความรู้ ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาทางขึ้น ทางลาด และพื้นที่โดยรวมของวัดหนอง

กระดุกเนื้อเพื่อให้สามารถรองรับกับการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ และเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาด้านสุขภาพกายของผู้สูงอายุในชุมชนหนองกระดุกเนื้อและในตำบลหนองนมวัว รวมถึงเป็นการอำนวยความสะดวกที่จะทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในโอกาสที่ได้มาทำบุญ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ หรือมาร่วมกิจกรรมการกุศล งานบุญ งานประเพณี จะได้รับความสะดวก สบาย ปลอดภัย

ภาพที่ ๔.๒๑ การประชุมร่วมผู้แทนผู้จัดการชุมชนด้านด้านสิ่งแวดล้อมกับทีมวิศวกร

ภาพที่ ๔.๒๒ คณะกรรมการกลางและนั้กจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมติดตามความก้าวหน้า
ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกาย

ภาพที่ ๔.๒๓ การใช้พื้นที่เพื่อการสนทนาและการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

ภาพที่ ๔.๒๔ การใช้พื้นที่เพื่อการพัฒนาสุขภาพกาย สุขภาพจิต (โรงเรียนผู้สูงอายุ)

ในขณะเดียวกันในการส่งเสริมพัฒนาในเรื่องของสุขภาพจิตนั้น ทางคณะกรรมการกลาง พร้อมด้วยทีมงานนักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและนักบริหารชุมชนวิถีพุทธ ก็ได้ขอความร่วมมือกับเจ้าอาวาสวัดทุกวัดในเขตตำบลหนองนมวัวให้จัดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อเป็นการส่งเสริมพัฒนาในเรื่องของสุขภาพจิต โดยการประพฤติปฏิบัติในการให้ทาน โดยการทำบุญในทุกวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงวันสำคัญของชีวิตหรือบุคคลในครอบครัว เป็นต้นว่า วันเกิด และการสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนรวมถึงผู้สูงอายุหมั่นรักษาศีล เจริญจิตภาวนา หรือมีการจัดปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อเป็นการพัฒนากล่อมเกลาด้านจิตใจให้ผู้สูงอายุตามที่เห็นสมควร

ภาพที่ ๔.๒๕ การใช้พื้นที่เพื่อการพัฒนาากล่อมเกลาด้านจิตใจให้ผู้สูงอายุ

๓. การพัฒนาสภาพแวดล้อมภายนอก

ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายนอก โดยเฉพาะพื้นที่โดยรวมของชุมชนทั้งเส้นทางสัญจร ซึ่งจะต้องมีการจัดทำพื้นที่ทางเท้า ทางข้ามหรือทางม้าลายให้มีมาตรฐาน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะใช้พื้นที่ในการเดินทางหรือสัญจรได้อย่างสะดวกและปลอดภัย รวมทั้งการกำหนดจุดที่เป็นทางข้ามตามเส้นทางหลักสายนครสวรรค์-ลาดยาว หรือในเส้นทางรองตามชุมชนหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุที่เริ่มจะมีการเคลื่อนไหวที่ช้าลงได้เดินทางหรือข้ามถนนอย่างปลอดภัย ซึ่งในเรื่องนี้ทางคณะผู้วิจัยพร้อมด้วยผู้นำชุมชนและทีมงานนักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมได้ทำหนังสือยื่นเสนอต่อผู้อำนวยการแขวงทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ เพื่อให้บรรจุกิจกรรมและโครงการจัดทำแผนป้ายจราจร สัญญาณไฟจราจร การทาสีจุดทางร่วม ทางแยก เพื่อที่ทางแขวงทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ จะได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาข้างต้นในงบประมาณถัดไป

ที่ อว. ๘๐๖๒.๑(๔)/๓๗๕๗

วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖
ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ติดตั้งป้ายสัญญาณไฟแจ้งเตือนและตีเส้นทางม้าลายบริเวณปากทางเข้าวัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ (ถนนหมายเลข ๑๐๗๒ กม. ๑๔)

เรียน ผู้อำนวยการแขวงทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑

ตามที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ขับเคลื่อนโครงการ “การคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล” เพื่อสร้างระบบ กลไก และเตรียมความพร้อมในการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน หรือในตำบล ใน ๔ มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในมิติด้านสิ่งแวดล้อมนั้นจากการลงพื้นที่ขับเคลื่อนโครงการพบว่า ถนนหมายเลข ๑๐๗๒ กม. ๑๔ บริเวณปากทางเข้าวัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว ในแต่ละวันจะมีเด็กและเยาวชน ประชาชน ผู้สูงอายุ พระภิกษุสามเณรใช้สัญจรข้ามไปมาจำนวนมาก ถือเป็นจุดเสี่ยง จุดอันตรายสำหรับสำหรับผู้สัญจรข้ามไปมาในบริเวณนั้น

ในการนี้ เพื่อเป็นการป้องกันการสูญเสียและเพื่อความปลอดภัยของเด็กและเยาวชน ประชาชน ผู้สูงอายุ ที่ใช้สัญจรเข้า-ออกชุมชนในแต่ละวัน รวมถึงพระภิกษุสามเณรของวัดหนองกระดุกเนื้อกว่า ๑๐๐ รูป ที่ต้องเดินข้ามไปรับบิณฑบาตในตอนเช้าในอีกฝั่งหนึ่งของถนนหมายเลข ๑๐๗๒ บริเวณ กม. ๑๔ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์มายังแขวงทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ ได้โปรดติดตั้งป้ายสัญญาณไฟแจ้งเตือน รวมถึงการตีเส้นทางม้าลายบริเวณทางข้ามหน้าปากทางเข้าวัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว เพื่อให้รถหรือยานพาหนะที่สัญจรผ่านไป-มาได้ลดความเร็วและใช้ความระมัดระวังในการขับขี่ เพื่อลดหรือป้องกันอุบัติเหตุหรือการสูญเสียที่จะติดตามมา

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและขอความเมตตาอนุเคราะห์ในประเด็นข้างต้น

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศเรศ พรหมกัลป์)
รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
ผู้รับผิดชอบโครงการ

ผู้ประสานงาน : ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ โทร. ๐๙๙ - ๒๙๖๙๒๒๙

ภาพที่ ๔.๒๖ หนังสือเรียนผู้อำนวยการแขวงทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ เพื่อแก้ไขปัญหา

ภาพที่ ๔.๒๗ พื้นที่จุดเสี่ยง จุดอันตรายที่จะให้แนวทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ แก้ไขปัญหา

ภาพที่ ๔.๒๘ ตัวอย่างการแก้ไขปัญหาที่เสนอให้แนวทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ สนับสนุน

ขณะเดียวกันในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวและความร่มรื่นในตำบลนั้น จากการประชุมประชาคมที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่าองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนวม้ว วัดทุกวัด หรือชุมชนหมู่บ้านทั้ง ๙ หมู่บ้านควรที่จะจัดโครงการปลูกป่าหรือเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน ทั้งที่เป็นไม้ยืนต้น ไม้ผล พืชล้มลุก แม้กระทั่งไม้ดอกไม้ประดับหรือพืชสวนครัวรั้วกินได้ตามแนวรั้วบ้าน เพื่อเสริมสร้างความสดชื่น แจ่มใส อากาศถ่ายเท ร่มรื่น ร่มเย็น และสร้างความสบายตาให้กับผู้สูงอายุ ผู้ที่มาพบเห็น หรือผู้ที่มาเยี่ยมเยือน ซึ่งตลอดระยะเวลาในการขับเคลื่อนงานวิจัย โดยเฉพาะในห้วงเวลาการจำนำพระราชกฤษฎีกา ซึ่งในช่วงฤดูฝน มีฝนตกชุก หลายชุมชนก็ได้ร่วมกันปลูกต้นไม้รวมถึงไม้ดอกไม้ประดับในบ้านและในชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ในกิจกรรมปลูกต้นไม้เพื่อคืนความร่มรื่นและสวยงามนั้น ยังได้รับเกียรติจาก นายชยันต์ ศิริมาศ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครสวรรค์ ได้เป็นประธานในการปลูกต้นไม้รวงผึ้ง ซึ่งเป็นพรรณไม้ประจำพระองค์ รัชกาลที่ ๑๐ ณ บริเวณวัดหนองกระดุกเนื้อเป็นปฐมฤกษ์ด้วย

ภาพที่ ๔.๒๙ นายชยันต์ ศิริมาศ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครสวรรค์ ปลูกต้นไม้รวงผึ้งเป็นปฐมฤกษ์

ภาพที่ ๔.๓๐ การปลูกไม้ยืนต้นไม้ดอกไม้ประดับในชุมชนเพื่อความร่วมมือและความสวยงาม

ภาพที่ ๔.๓๑ ภาคีเครือข่ายปลังบวรร่วมกิจกรรมรักษาความสะอาดของชุมชน

๔.๔ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ในการขับเคลื่อนพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล มีการจัดเวทีประชาคมชุมชนเพื่อเปิดพื้นที่รับฟังความเห็นของผู้นำชุมชน ตัวแทนผู้ดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงภาคีเครือข่ายภาครัฐในระดับพื้นที่ โดยมุ่งผลให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ตัวแทนผู้สูงอายุ ญาติผู้ดูแล พระสงฆ์ และประชาชนที่สนใจที่มีจิตอาสาที่จะช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุตามความเหมาะสม ดูแลผู้สูงอายุให้มีสุขภาพที่ดี โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาวะติดเตียงและมีความจำเป็นต้องได้รับการดูแลและช่วยเหลือ พัฒนา ศักยภาพให้มีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมได้ ภายใต้บริบทของนักบริหารชุมชนใน ๔ มิติ คือ

๑. มิติของการส่งเสริมสุขภาพ นักบริหารชุมชนจะต้องพูดคุยแนะนำให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ประชาชน คนผู้สูงอายุตลอดจนในชุมชนจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพทางด้านร่างกาย และจิตใจให้กับผู้สูงอายุ ให้กับชุมชน เป็นผู้สื่อข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของสาธารณสุขระหว่างเจ้าหน้าที่นักบริหารชุมชนและประชาชนคนสูงวัยในหมู่บ้าน นัดหมายผู้สูงอายุหรือประชาชนมารับบริการสาธารณสุข แจ้ง ข่าวสารสาธารณสุข เช่น การเกิดโรคในสถานการณ์ปัจจุบัน โรคไวรัสโคโรนา (โควิด ๑๙) หรือโรคระบาดในท้องถิ่นตลอดจนโรคประจำตัวของผู้สูงอายุ เบาหวาน ความดันและข่าวความเคลื่อนไหวในกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพของสาธารณสุข รับข่าวสารสาธารณสุขแล้ว โดยจะจดบันทึกไว้ในสมุดบันทึกผลการปฏิบัติงานของ อสม.ของแต่ละหมู่บ้าน

๒. มิติด้านการป้องกัน นักบริหารชุมชนจะต้องอาสาร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน มีการแนะนำการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุให้กับประชาชนในชุมชน มีการตรวจสุขภาพให้กับผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อป้องกันโรค มีการจัดหาสื่อ เอกสาร โปสเตอร์ จัดนิทรรศการเผยแพร่การป้องกันสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน ประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้เพื่อรณรงค์ในการป้องกันดูแลสุขภาพให้ผู้สูงอายุในตำบลให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนบ้านผู้วัยและญาติผู้สูงอายุที่ดูแลสุขภาพประจำครอบครัว ในเรื่อง ต่าง ๆ ได้แก่ การใช้สถานบริการสาธารณสุขและการใช้ยา การรักษาอนามัยของร่างกาย การให้ภูมิคุ้มกันโรค การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและการจัดหาน้ำสะอาด โภชนาการและสุขาภิบาลอาหารการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อประจำถิ่น การดูแล รักษาและป้องกันสุขภาพของผู้สูงอายุติดเตียงและการดูแลส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะทางไกลลูกหลาน เพื่อให้อยู่ร่วมกับสังคมในชุมชนได้อย่างมีความสุข

๓. มิติด้านการดูแลรักษา นักบริหารชุมชนจะต้องให้การรักษาเบื้องต้นแก่ผู้สูงอายุในชุมชน เช่น การวัดความดัน ให้การช่วยเหลือรักษาพยาบาลตามอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นกับผู้สูงอายุ และประชาชนในชุมชนให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้นเกี่ยวกับบาดแผล กัดทับบาดแผลสด กระจกหัก ข้อมเคลื่อนไหว ฯลฯ การรักษาพยาบาลเบื้องต้นตามอาการกับผู้สูงอายุที่ติดเตียงในชุมชน ส่งผู้ป่วยไปรักษาต่อหรือแนะนำให้ไปรักษาที่โรงพยาบาล

๔. มิติด้านการฟื้นฟู ติดตาม ดูแล และให้คำแนะนำประชาชนในชุมชนให้ยอมรับการช่วยเหลือและการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งนักบริหารชุมชนจะต้องติดตามดูแลผู้ป่วยที่ได้รับการส่งตัวกลับมาอยู่บ้านหลังจากได้รับการรักษาตัวที่โรงพยาบาล ให้การช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้สูงอายุที่ป่วยติด

เตียง อัมพาท เป็นเบื้องต้น ให้การฟื้นฟูด้านจิตใจโดยจัดกิจกรรมพัฒนาให้กับผู้สูงอายุในชุมชน จัดกิจกรรมกายภาพบำบัดสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

ในการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล จากการประชุมประชาคมได้มีการปรับรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุ โดยเน้นการปรับพฤติกรรมผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีการนำหลักธรรมเข้าไปปรับใช้เพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามหลักภาวนา ๔ ซึ่งได้แก่ การมุ่งพัฒนาให้นักบริหารชุมชนวิถีพุทธสนับสนุนช่วยเหลือการพัฒนาสุขภาพทางกายของผู้สูงอายุ (กายภาวนา) การมุ่งพัฒนาให้นักบริหารชุมชนวิถีพุทธช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเกิดการประพฤติปฏิบัติตนตามปกติสุข (ศีลภาวนา) การมุ่งพัฒนาให้นักบริหารชุมชนวิถีพุทธช่วยเหลือสนับสนุนผู้สูงอายุให้เกิดความสุขทางใจ (จิตตภาวนา) และการมุ่งพัฒนาให้นักบริหารชุมชนวิถีพุทธช่วยเหลือสนับสนุนผู้สูงอายุให้เกิดการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุและมีผล (ปัญญาภาวนา) ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับทุนทางสังคมของชุมชน โดยขั้นแรกจำเป็นต้องมีการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะปฏิบัติ ตลอดจนทัศนคติที่ดีในมิติสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบนักบริหารชุมชนวิถีพุทธ โดยมีการขับเคลื่อนดำเนินการ ดังนี้

๑. จัดประชุมนักจัดการชุมชนด้านการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธที่มาจากประชาชนของตำบลหนองนมวัว อาสาสมัครบริหารท้องถิ่น อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน สาธารณสุขประจำตำบล พระสงฆ์ ญาติผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้อง

๒. ในที่ประชุมประชาคมระดับตำบลมีมติร่วมกันว่าจะต้องมียกจัดการชุมชนที่เป็นนักบริหารชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนของตำบลหนองนมวัวที่สนใจเข้าร่วมเติมเต็มความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ และทักษะในการดูแลสุขภาพกับผู้สูงอายุและคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมอบรมได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมภายในชุมชน

๓. ลักษณะกิจกรรมจะเป็นการพัฒนาความรู้ ทัศนคติ ทักษะและวิธีปฏิบัติโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมให้สอดคล้องกับหลักวิชาการทางมิติสุขภาพทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้นำหลักภาวนา ๔ นำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการพัฒนา

สำหรับกิจกรรมพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์นั้น มีการขับเคลื่อนพัฒนาเป็นไปตามกรอบของหลักภาวนา ๔ โดยเน้นกิจกรรมการดูแลสุขภาพด้วยหลักการเป็นการพัฒนาความรู้ทางสุขภาพและทักษะวิธีปฏิบัติให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นนักบริหารชุมชนวิถีพุทธ โดยเน้นหลักการใหม่ ๆ ประยุกต์ใช้หลักภาวนา ๔ เป็นต้นว่า ๑) กิจกรรมการดูแลสุขภาพกายโดยรวม ๒) กิจกรรมการออกกำลังกายสไตล์หนองนมวัวซึ่งเป็นการออกกำลังกายที่มีความสนุก ช่วยพัฒนาด้านจิตใจของผู้สูงอายุควบคู่ไปด้วย ในส่วนของการอบรมเชิงปฏิบัติในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุนั้น ได้มีการจัดอบรมขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมเหรียญราชา วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีวิทยากร คือ ผศ.ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์ อาจารย์ประจำคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาให้แง่คิด มุมมอง ทัศนคติ รวมถึงความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุผ่านกระบวนการพัฒนาตนเองของนักบริหารชุมชนวิถีพุทธให้เป็นผู้ที่มีสุขุมปัญญา จินตมัยปัญญา และเป็นผู้ที่จะต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาจากการประพฤติปฏิบัติหรือภาวนามัยปัญญา โดยมีความรู้ความเข้าใจการดูแลตนเอง ดูแลสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ เข้าใจถึงความรู้ด้าน

สุขภาพ มีทักษะการการดูแลรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐาน รวมถึงการมีทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ ผ่านกระบวนการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ มีความระมัดระวัง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมสำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการรับประทานอาหารของผู้สูงอายุ โดยเน้นให้ลดหวาน มัน เค็ม และเน้นการฝึกทักษะในการพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสื่อสารให้ช่วยผ่อนคลายความเครียด ความกังวลต่าง ๆ ของผู้สูงอายุด้วย

ภาพที่ ๔.๓๒ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาผู้นำบริหารชุมชนวิถีพุทธ

ในส่วนของกิจกรรมที่ ๒ มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการออกกำลังกายสไตล์หนองนมวัว โดยมี นางสาวสุนันทา โพธิ์ผล นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ ศูนย์อนามัยที่ ๓ นครสวรรค์ มาให้ความรู้ความเข้าใจ และสอนทักษะปฏิบัติต่อการจัดกิจกรรมวิธีการออกกำลังกายที่เหมาะสมในการเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุในชุมชนนักบริหารชุมชนวิถีพุทธเข้าใจทักษะในการปฏิบัติและวิธีการออกกำลังกายที่ถูกต้องและเหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนในชุมชน โดยในการฝึกอบรมนักบริหารชุมชนวิถีพุทธนอกจากจะมีโอกาสได้รับการพัฒนาทักษะในการออกกำลังกาย ซึ่งจะเป็นแกนนำในการออกไปขับเคลื่อน รณรงค์ ชักชวนให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านให้มาออกกำลังกายร่วมกันแล้ว ส่วนหนึ่งในการอบรมครั้งนี้ นักบริหารชุมชนวิถีพุทธยังได้รับความรู้ถึงประโยชน์จากการออกกำลังกายด้วยวิธีการนี้ ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ วุฒิภาวะทางอารมณ์ สังคมสติปัญญาของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นการสั่งการของระบบประสาทและกล้ามเนื้อให้มีทักษะการคิดอย่างเป็นระบบและการคิดอย่างมีเหตุผล การออกกำลังกายด้วยวิธีนี้ยังช่วยปรับสมดุลของฮอร์โมนในร่างกาย ช่วยในเรื่องการทรงตัวสำหรับผู้สูงอายุอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๓๓ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาต้นแบบการออกกำลังกายสไตล์หนองนมวัว

ในส่วนของกิจกรรมที่ ๓ มีการจัดอบรมเพื่อเสริมทักษะนักบริหารชุมชนตำบลหนองนมวัวที่เข้าร่วมใหม่และยังขาดความรู้ความเข้าใจในการปฐมพยาบาลเบื้องต้นให้กับผู้สูงอายุ โดยมีการฝึกปฏิบัติให้ผู้เข้าร่วมได้รับแนวทางและเทคนิควิธีปฏิบัติที่ถูกต้องเพื่อการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ จัดอบรมขึ้นในวันศุกร์ที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมเหรียญนุราชา วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมี นายชาติรี สีดำคำ พยาบาลวิชาชีพปฏิบัติการ ศูนย์อนามัยที่ ๓ นครสวรรค์ มาเป็นวิทยากรและเติมเต็มวิธีการฝึกปฏิบัติ มีนักบริหารชุมชนวิถียุทธ อาสาสมัครบริหารท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน พระภิกษุสามเณร ญาติผู้สูงอายุ และผู้ที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรมจำนวน ๖๐ รูป/คน ผู้ร่วมกิจกรรมได้รับความรู้และวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องในการดูแลด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ ทั้งการปฐมพยาบาลเบื้องต้น การปฐมพยาบาลผู้ที่กระดุกหัก และการปฐมพยาบาลผู้ที่หมดสติและการช่วยฟื้นคืนชีพ (CPR) เพื่อให้เกิดความชำนาญ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้สูงอายุหรือคนในชุมชนได้ในภาวะฉุกเฉิน

ภาพที่ ๔.๓๔ การอบรมเชิงปฏิบัติการกิจกรรมปฐมพยาบาลเบื้องต้น

ในส่วนของกิจกรรมที่ ๔ มีการจัดอบรมนักบริหารชุมชนตำบลหนองนมวัวผล เพื่อเสริมทักษะในการประเมินคัดกรองและการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและเตียง โดยเน้นทำ ความรู้ ความเข้าใจและวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องในการดูแลด้านสุขภาพอนามัยของผู้ติดบ้านและเตียง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีแผลกดทับ ทั้งวิธีการทำความสะอาดแผลกดทับ การรับประทานอาหารสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะการกลืนอาหารยาก ตลอดจนการพัฒนา นักบริหารชุมชนวิถียุทธให้เกิดทักษะในการดูแลสภาพจิตใจของผู้สูงอายุที่ติดบ้านและเตียง ซึ่งอาจจะเกิดภาวะเบื่อหน่าย มีความแปรปรวนทาง

อารมณ มีภาวะซึมเศร้า หงุดหงิด วิตกกังวล โดยเข้าไปเสริมและเติมเต็มกำลังใจให้ผู้สูงอายุได้ต่อสู้ อดทน และเข้มแข็ง อยู่เป็นหลักชัยให้กับครอบครัวและลูกหลานสืบไป

ภาพที่ ๔.๓๕ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและติดเตียง

ในส่วนของกิจกรรมที่ ๕ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพจิตและการพัฒนาปัญญาสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม เพื่อให้นักบริบาลชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องในการดูแลผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม โดยสนับสนุนให้นักบริบาลชุมชนวิธีพุทธฝึกคิดและออกแบบกิจกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุที่สังคมได้มีกิจกรรมเสริม กิจกรรมนันทนาการเพื่อคลายเหงา รวมถึงนำเสนอวิธีการประพาสปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยการให้ทาน การทำบุญในทุกวันพระ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงวันสำคัญของชีวิตหรือบุคคลในครอบครัว เป็นต้นว่า วันเกิด และขอความร่วมมือจากทางวัดในการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคมในชุมชนหมั่นรักษาศีล เจริญจิตภาวนา หรือมีการจัดปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อเป็นการพัฒนากล่อมเกลาด้านจิตใจให้ผู้สูงอายุตามที่เห็นสมควร

ภาพที่ ๔.๓๖ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาสุขภาพจิตผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม

๔.๕ การพัฒนาธรรมนุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

จากการประชุมประชาคมตำบลหนองนมวัว ได้นำไปสู่การคัดเลือกและประชุมนักจัดการชุมชนในมิติเชิงสังคม เพื่อเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาธรรมนุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ซึ่งผู้เข้าร่วมการประชุมประชาคมตำบลมองไปในทิศทางเดียวกันว่า “ความยั่งยืน” ถือเป็นเป้าหมายที่ทุกคนคาดหวัง แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการที่ทุกคนจำเป็นต้องร่วมกันดำเนินการแก้ไข คือ

๑. การเพิ่มปริมาณของผู้สูงอายุในตำบลหนองนมวัว จากการรายงานของกรมกิจการผู้สูงอายุ เดือนกันยายน ๒๕๖๔ พบว่า ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้สูงอายุ จำนวน ๑,๑๘๘ คน จากประชากรทั้งหมด ๕,๑๑๕ คน คิดเป็น ๒๓.๒๓% ขณะที่รายงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวในแผนพัฒนาท้องถิ่น ปี ๒๕๖๖-๒๕๗๐ พบว่า มีผู้สูงอายุ จำนวน ๑,๒๒๗ คน จากประชากรทั้งหมด ๔,๘๑๘ คน คิดเป็น ๒๕.๔๗% ซึ่งมีปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าในปี พ.ศ.๒๕๖๔ แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้ทำให้ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานจะต้องทำงานมากขึ้น และต้องรับภาระดูแลผู้สูงอายุในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ปัญหาการปรับตัวทางด้านสังคมและจิตใจของผู้สูงอายุ อาจทำให้มีผลโดยตรงต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ

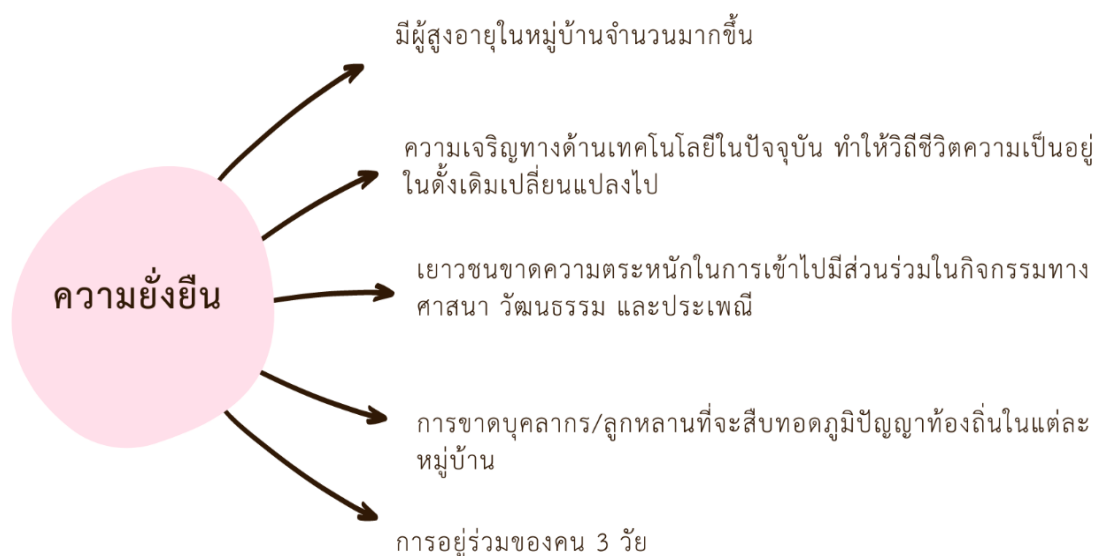
๒. ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคงทางอาชีพ ส่งผลให้คนในตำบลหนองนมวัวมีการเข้ามาประกอบอาชีพ การส่งบุตรหลานเข้า去学习ต่อในตัวเมืองเพิ่มมากขึ้น บางครอบครัวใช้วิธีแบบไป-กลับ บางครอบครัวกลับเฉพาะช่วงวันหยุด บางครอบครัวย้ายถิ่นฐาน ดังนั้นความต้องการทางด้านวัตถุ การยอมรับประเพณีและวัฒนธรรมใหม่ ๆ ทำให้เกิดวิกฤตการณ์การทิ้งวิถีชีวิตเดิมของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เพราะนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เข้ามาอำนวยความสะดวกทำให้การดำเนินชีวิตง่ายขึ้น ก่อให้เกิดการห่างเหินวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ จากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นปัจจุบัน

๓. เยาวชนขาดความตระหนักในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี เยาวชนให้ความสนใจกับโลกออนไลน์มากกว่าการปฏิสัมพันธ์ในชุมชน การคุ้นชินกับข่าวสารเชิงลบเกี่ยวกับศาสนา การรับรู้ชุดข้อมูลที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการสืบค้นและวิเคราะห์ข้อเท็จจริง ส่งผลต่อความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา รวมถึงการยึดติดในวัฒนธรรมต่างชาติ ความเจริญทางวัตถุก้าวหน้ามากจนความเจริญทางด้านศีลธรรมตามไม่ทัน ส่งผลให้เยาวชนไม่ให้ความสำคัญในกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี

๔. การขาดบุคลากร/ลูกหลานที่จะสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้าน สืบเนื่องจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในชุมชน และการขาดความตระหนักในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี ส่งผลให้ขาดการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีบางอย่างขาดหายไป โดยอนุชนรุ่นหลังไม่ให้ความสำคัญ

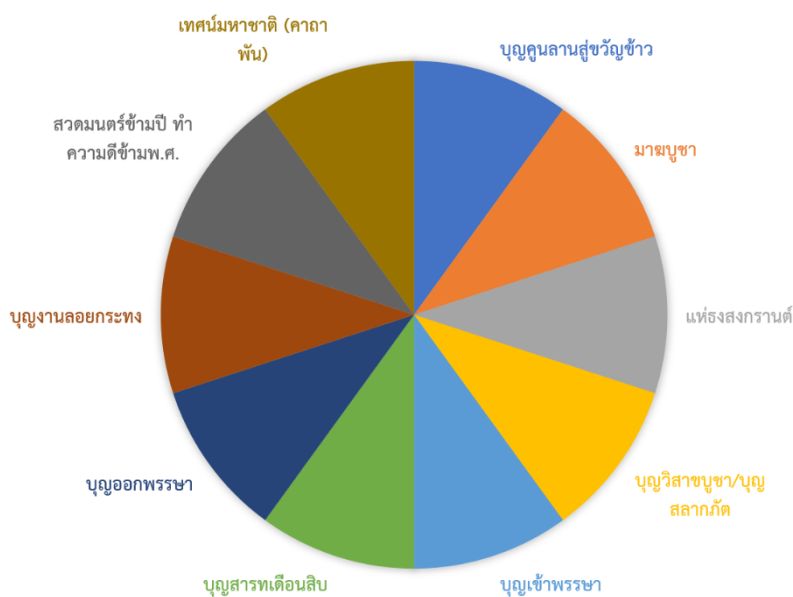
๕. การอยู่ร่วมของคน ๓ วัย จากข้อจำกัดในแต่ละประเด็นข้างต้น ส่งผลให้ครอบครัวขยายตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนแปลง ลูก หลานต้องออกจากบ้านเพื่อไปประกอบอาชีพ ไปศึกษาต่อ ทำให้การอยู่ร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวลดลง ส่งผลให้คนแต่ละวัยเข้าใจกันได้น้อยลง

กล่าวได้ว่า ในประเด็นข้อจำกัดทางด้านสังคมนี้ คนในชุมชนยังมองเห็นเป้าหมายร่วมกัน ในการพัฒนามากกว่าการมองเห็นข้อจำกัดของการต่อยอด การพัฒนา เนื่องจากว่าในตำบลยังมีวัด เป็นจุดยึดเหนี่ยวจิตใจให้ทุกคนออกมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การหอบลูกจุฬาลานเข้าวัด การทำ กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทางประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการ เชื่อมโยงผู้สูงอายุ และคนในบางช่วงวัยที่อาศัยอยู่ร่วมกันในตำบลให้มาร่วมมือ ร่วมแรง และรวมใจ กัน ขณะที่ในประเด็นข้อจำกัดข้างต้น เป็นสิ่งที่เกิดจากการแสดงถึงความกังวล ความเป็นห่วง เป็นใย และความต้องการในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ดังแสดงเป็นแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๓๗ ข้อจำกัดในเชิงพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อในมิติสังคม

ขณะเดียวกันหากวิเคราะห์ถึงการรู้จักตัวตนของชุมชน ทนทางสังคมของชุมชน ซึ่ง ปัจจุบันตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้มีการนำฮีต ๑๒ คอง ๑๔ มาเป็น กลไกในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค ประชาสังคม โดยเน้นการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณี และงานบุญทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็น การสืบสาน รักษา และต่อยอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นทุนทาง สังคมที่สำคัญที่มีส่วนสนับสนุน ส่งเสริมให้การคุ้มครองทางสังคมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล เกิดความเข้มแข็ง ประกอบกับการมีผู้นำชุมชน ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำทางจิตวิญญาณที่ ประสาน สนับสนุน ร่วมมือกันอย่างเป็นเอกภาพ ก็ยิ่งส่งผลให้การขับเคลื่อนพัฒนาเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลยิ่งขึ้น ทั้งนี้ในส่วนของงานบุญประเพณีตามกรอบของฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ของตำบล หนองนมวัวที่มีการสืบสาน รักษา ต่อยอด และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนั้น มีกิจกรรมงานประเพณีที่ สำคัญดังเสนอเป็นแผนภาพ ดังนี้

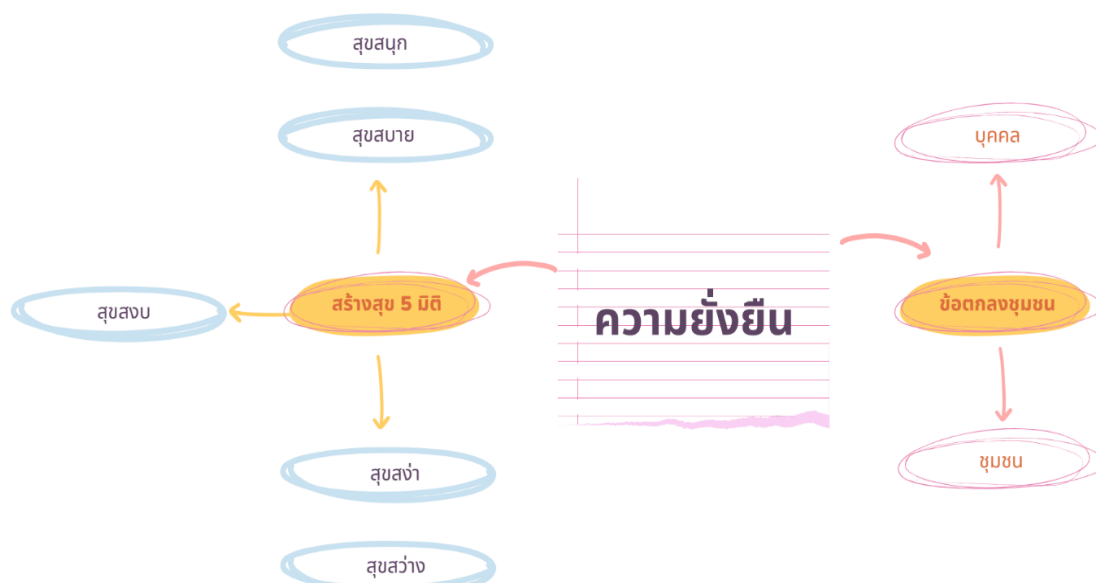

ภาพที่ ๔.๓๘ ทูทางวัฒนธรรมในตำบลหนองนมวัว

สำหรับกระบวนการสร้างกลไกการขับเคลื่อนการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ซึ่งเป็นการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตนั้น จากการประชุมประชาคมระดับตำบล ที่ประชุมได้มีมติร่วมกันในการกำหนดแนวทางพัฒนาด้านสังคมในประเด็นความยั่งยืน จำนวน ๒ กิจกรรม ประกอบด้วย

๑. การสร้างสุข ๕ มิติ เป็นการพัฒนาความสุขในแก่คนในตำบลหนองนมวัว ซึ่งขยายผลมาจากกรอบแนวคิดเรื่องความสุข ๕ มิติ เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในผู้สูงอายุ ของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข แต่จะมีการขยายฐานกลุ่มเป้าหมายจากเดิมที่เป็นผู้สูงอายุเป็นทุกกลุ่มวัยในชุมชนเพื่อการดูแลซึ่งกันและกัน จำแนกความสุขออกเป็น ๕ มิติ คือ ๑.๑) สุขสบาย (Health) เป็นการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว ๑.๒) สุขสนุก (Recreation) เป็นการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่นแจ่มใส ลดความซึมเศร้า ความเครียดและความวิตกกังวลได้ ๑.๓) สุขสง่า (Integrity) เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเพื่อแบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ๑.๔) สุขสว่าง (Cognition) เป็นความคิดอย่างมีเหตุมีผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหา และ ๑.๕) สุขสงบ (Peacefulness) เป็นความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง โดยการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจากวิทยากรของศูนย์สุขภาพจิตที่ ๓ จังหวัดนครสวรรค์

๒. การสร้างข้อตกลงชุมชนในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของคนตำบลหนองนมวัว ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียน หรือชุมชน จำเป็นต้องมีการกำหนดข้อตกลง กฎระเบียบ และ กฎหมาย เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น โดยจำแนกเป็นประเด็นส่วนตัวและส่วนรวม ผ่านฉันทามติร่วมกัน

ภาพที่ ๔.๓๙ แนวทางการพัฒนาด้านสังคม

ในการพัฒนาธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น จากการทบทวนเป้าหมายผ่านการขับเคลื่อนในโครงการวิจัยย่อยที่เกี่ยวกับระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนวิถีพุทธ และการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ ได้นำไปสู่การยกร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ และการขับเคลื่อนพัฒนาไปสู่การประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ในเรื่องนี้ แกนนนำและนักจัดการชุมชนด้านสังคมซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้นำท้องที่และตัวแทนท้องถิ่นซึ่งมีความพร้อมในการจัดกิจกรรม และมีความสามารถในการนำเสนอข้อมูลผ่านเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย โดยภายหลังจากการทบทวนเป้าหมาย และการยกร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ในวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๕ ส่งผลให้เกิด (ร่าง) ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ประกอบด้วย

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยปรัชญา แนวคิดและวัตถุประสงค์ ประกอบไปด้วยเจตนารมณ์ของธรรมนูญชุมชน ปรัชญาของชุมชน เป้าหมายในการจัดทำธรรมนูญชุมชน บนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งกล่าวถึงหลักสำคัญในการกำหนดเป้าหมายของธรรมนูญชุมชน การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันและการเป็นตำบลต้นแบบ

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องการออมชุมชน เป็นการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องสังคม เป็นการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

หมวดที่ ๔ ว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ภายในบ้าน ในชุมชน และระหว่างชุมชน

หมวดที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องสุขภาพ เป็นการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

หมวดที่ ๖ ว่าด้วยเรื่องระบบและกลไกการขับเคลื่อน เป็นการกล่าวถึงกระบวนการ และระบบการทำงานที่ประกอบด้วยระบบย่อย ๆ หลายระบบรวมกันและทำงานร่วมกันซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันหรืออย่างเดียวกัน

หมวดที่ ๗ บทเฉพาะกาล เป็นหมวดที่กำหนดว่าด้วยการแก้ไขข้อบังคับ หรือกฎ หรือธรรมนูญชุมชน การมีบทเฉพาะกาลเพื่อการแก้ไขจะเป็นประโยชน์เมื่อระยะเวลาผ่านไป บริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลง และทุกฝ่ายเห็นควรมีการแก้ไข

ทั้งนี้ ภายหลังการจัดประชุมเพื่อนำเสนอร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ จากการประชุมนักจัดการชุมชนด้านการสังคม ผู้แทนของชุมชน และผู้แทนภาคส่วนราชการในพื้นที่เข้าร่วมการประชุม โดยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นขึ้นในวันจันทร์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕ จำนวน ๒ เวที โดยแบ่งออกเป็นเวทีที่ ๑ ประกอบด้วย หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๓ และหมู่ที่ ๔ จัดขึ้นที่ วัดหนองนมวัว ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และเวทีที่ ๒ ประกอบด้วย หมู่ที่ ๕ หมู่ที่ ๖ หมู่ที่ ๗ หมู่ที่ ๘ และหมู่ที่ ๙ จัดขึ้นที่วัดหนองกระดุกเนื้อ พบว่า เป้าหมายร่วมของตำบลหนองนมวัว คือ การพัฒนาตำบลหนองนมวัวไปสู่โมเดลเมืองสุขภาวะ ซึ่งจะเป็นเป้าหมายที่แสดงออกถึงการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข โดยจำแนกความสุขออกเป็น ๕ มิติ คือ

๑. สุขสบาย (Health) เป็นการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว

๒. สุขสนุก (Recreation) เป็นการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่น แจ่มใส ลดความซึมเศร้า ความเครียดและความวิตกกังวลได้

๓. สุขสง่า (Integrity) เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองเห็นคุณค่าในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม

๔. สุขสว่าง (Cognition) เป็นความคิดอย่างมีเหตุมีผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหา

๕. สุขสงบ (Peacefulness) เป็นความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

ในส่วนของผลการทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ จากการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในวันจันทร์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕ จำนวน ๒ เวที ซึ่งจัดขึ้นที่วัดหนองนมวัวและวัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าที่ประชุมต่างก็มีเป้าหมายร่วมของตำบลที่ชัดเจนมากขึ้น คือ การเป็นตำบลสุขภาวะที่มีความสุขกาย สุขใจ และสุขสัมพันธ์ (หนองนมวัวโมเดลเมืองสุขภาวะ) ทั้งนี้เนื่องจากบริบทของคนในตำบลหนองนมวัวนั้นยังคงมีความเป็นเครือญาติ และความพอเพียงตามวิถีชีวิต จึงได้ข้อสรุปร่วมในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม มิติทางด้านสุขภาพ และมิติทางด้านสังคม ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ การทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

ข้อคิดเห็นร่วม	เป้าหมายร่วมของตำบล	ข้อเสนอแนะ
มิติเศรษฐกิจ		
สินค้า อาชีพ หนี้สิน การตลาด	๑. คนในตำบลหนองนมวัว มีการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ๒. คนในตำบลหนองนมวัว มีรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน ๓. คนในตำบลหนองนมวัว มีการออม พึ่งพาตนเองได้ ๔. คนในตำบลหนองนมวัว มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ ๕. คนในตำบลหนองนมวัว มีความมั่นคงทางอาหาร	๑. ควรเสริมอาชีพ ให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชน ๒. ควรจัดแผนการตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร ๓. ควรอบรมการทำพวงมาลัย
มิติสิ่งแวดล้อม		
สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย (ในบ้าน)	๑. คนในตำบลมีการจัดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ มีความสะอาด มีความสะดวกปลอดภัย มีอาหารเพียงพอ	๑. ควรมีการสนับสนุนสะพานลอยหรือทางม้าลายข้ามถนนเพื่อเข้าหมู่บ้าน
สภาพแวดล้อมภายในชุมชน (ในชุมชน)	๒. คนในตำบลมีพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตอย่างเพียงพอ และเหมาะสม	๒. ควรให้คำแนะนำเรื่องการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงให้เข้าใจถึงโทษ และอันตรายระยะยาวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน
สภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน (ระหว่างชุมชน)	๓. คนในตำบลมีเส้นทางสัญจร พื้นที่ทางเท้า ทางข้ามทางแยก ป้ายจราจร ในตำบลอย่างชัดเจน	๓. ควรสนับสนุนการปลูกผักปลอดสารพิษในชุมชน ๔. ควรสนับสนุนให้ปลูกต้นทองอุไรในชุมชน ๕. ควรสนับสนุนให้ปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ ๖. ควรสนับสนุนข้อมูล ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารยสถาปัตย์ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน ๗. ต้องการเห็นการขับเคลื่อนฯ ในตำบลเพื่อลดการเสี่ยง อันตราย ๘. ควรมีแหล่งพักผ่อนที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ ๙. ควรสนับสนุนรถสำหรับให้ อสม. และแกนนำเพื่อไปรับยาให้แก่ผู้สูงอายุ และพาผู้สูงอายุ / ผู้ป่วยไปพบแพทย์ในช่วงอุบัติเหตุ/ฉุกเฉิน
มิติสุขภาพ		
ความรู้ + ทักษะ	๑. อาสาสมัครนักบริหารชุมชนและคนในตำบลมีความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพซึ่งกันและกัน ๒. อาสาสมัครนักบริหารชุมชนและคนในตำบลมีทักษะในการดูแลสุขภาพซึ่งกันและกัน	๑. ควรเปิดศูนย์ช่วยเหลือสังคม ๒. ควรอบรม พัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยง / ผู้ดูแล อย่างน้อยหมู่บ้านละ ๒ คน

ข้อคิดเห็นร่วม	เป้าหมายร่วมของตำบล	ข้อเสนอแนะ
ความตระหนักรู้	๓. อาสาสมัครนักรับชมชุมชนและคนในตำบลมีความตระหนักรู้ในการป้องกัน รักษาและฟื้นฟูด้านสุขภาพซึ่งกันและกัน	๓. ควรสนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพให้กับวัยรุ่นในตำบล ๔. คาดหวังให้คนในตำบลมีสุขภาพแข็งแรง
มิติสังคม		
ความยั่งยืน	๑. คนในตำบลมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ๒. ตำบลที่มีผู้นำที่ดีเป็นตัวอย่าง ๓. คนในตำบลให้ความร่วมมือในทุกกิจกรรมของชุมชน ๔. คนในตำบลมีการช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ๕. คนในตำบลอยู่ร่วมกันด้วยความปรองดองสมานฉันท์	๑. อยากเห็นชุมชนที่มีความสามัคคีปรองดอง พร้อมใจกันเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ๒. ควรหนุนเสริมชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ ๓. ควรหนุนเสริมโรงเรียนผู้สูงอายุ

ขณะเดียวกันจากการทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ จากการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ที่ประชุมยังได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมการพัฒนาเพื่อการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม โดยมีการส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุและประชาชนที่สนใจทุกช่วงวัยเข้าร่วมรับการพัฒนานในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ การทบทวนโครงการการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

กิจกรรมก่อนการขับเคลื่อนธรรมนูญฯ	กิจกรรมที่กำหนดร่วมกันในการขับเคลื่อนธรรมนูญฯ
มิติเศรษฐกิจ	
๑. โครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน ๒. กองทุนสัจจะออมทรัพย์ ๓. กลุ่มส่งเสริมอาชีพ	๑. การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การตลาดออนไลน์ เทคนิคถ่ายภาพด้วยมือถือ” ๒. การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย BMC” ๓. การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า” ๔. การอบรมเชิงปฏิบัติการ “งานดอกไม้” ๕. การขยายผลสู่เย็นข้างบ้าน ตู๋ยาข้างครัว
มิติสิ่งแวดล้อม	
๑. โครงการหน้าบ้าน นามอง ๒. โครงการสตรีแบ่งปันรัก ปลุกพืชผักปลอดภัย ๓. กิจกรรมการจัดทำถังขยะเปียกในครัวเรือน	๑. ในบ้าน – จัดระเบียบภายในบ้านพักผู้สูงอายุ ๒. ในชุมชน – พัฒนาพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกายสุขภาพจิต ๓. ระหว่างชุมชน - พื้นที่สีเขียว / การเพิ่มเครื่องหมายจราจร

กิจกรรมก่อนการขับเคลื่อนธรรมนูญฯ	กิจกรรมที่กำหนดร่วมกันในการขับเคลื่อนธรรมนูญฯ
มิติสุขภาพ	
๑. การจัดกิจกรรมส่งเสริมวิปัสสนากรรมฐาน ๒. กิจกรรมการเยี่ยมบ้าน ๓. กิจกรรมตรวจสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้านราย ๓ เดือน ๔. กิจกรรมคัดกรองเบาหวาน/ความดันในชุมชน ๕. กิจกรรมงานบุญ งานเช้าไม่เมา ไม่มีอบายมุข ๖. กิจกรรมอบรมให้ความรู้ในการลดปัจจัยเสี่ยง (เหล้า บุหรี่)	๑. กิจกรรมการส่งเสริมภาพด้วยหลักการ ๒. กิจกรรมออกกำลังกายสไตร์หนองนวมัว ๓. กิจกรรมการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ๔. กิจกรรมการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและเตียง ๕. กิจกรรมการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและสังคม ๖. กิจกรรมความรู้ พื้นฟูสุขภาพจิตดี
มิติสังคม	
๑. ชมรมผู้สูงอายุร่มโพธิ์ร่มไทร ๒. โครงการบ้านมีศีล มีสุข ๓. การจัดกิจกรรมไหว้พระ สวดมนต์ ทำบุญตักบาตรประจำวันพระ/วันเสาร์/อาทิตย์และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๔. กิจกรรมหิ้วปิ่นโตเข้าวัด	๑. กิจกรรมหนุนเสริมโรงเรียนผู้สูงอายุ ๒. กิจกรรมหนุนเสริมสัมพันธ์ระหว่างคน ๓ วัย (สร้างสุข ๕ มิติ)

หลังจากที่ได้มีการประชุมร่วมกับนักจัดการชุมชนเพื่อการทบทวนเป้าหมายและปรับปรุง (ร่าง) ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ จนได้ข้อสรุปธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตามความต้องการของชุมชน ต่อมาคณะกรรมการกลางได้มีการจัดทำบันทึกลงนามร่วมกันประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธของตำบลหนองนวมัว ในวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนวมัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนาธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธอย่างเป็นทางการ

ภาพที่ ๔.๔๐ การลงนามและประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ “หนองนมวัวโมเดล ตำบลสุขภาวะ”

บทนำ

จังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวนผู้สูงอายุ จำนวน ๒๐๙,๖๘๘ คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด ๑,๐๕๙,๘๘๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๗๘ เป็นอันดับที่ ๑๕ ของประเทศ เมื่อพิจารณาประชากรที่มีสัญชาติไทยและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ตามกลุ่มอายุ ปี ๒๕๖๒ พบว่า ประชากรอายุ ๐-๑๔ ปี มีจำนวน ๑๕๙,๙๙๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔๑ อายุ ๑๕-๖๐ ปี จำนวน ๖๘๒,๕๖๗ คน หรือร้อยละ ๖๕.๗๗ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๙๕,๒๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๘๑ ประชากรวัยเด็กและแรงงานลดลง ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น โดยในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้สูงอายุ จำนวน ๑,๑๘๘ คน จากประชากรทั้งหมด ๕,๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๒๓ ซึ่งเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ด้วยเพราะมีประชากรที่อายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไปสูงกว่าร้อยละ ๒๐ จากสถานการณ์เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุย่อมหมายถึงการเพิ่มขึ้นของภาระของรัฐ สังคม ชุมชน และครอบครัวในการดูแล รักษาสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และดูแลทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ระดับจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้การได้รับสวัสดิการสังคมที่รัฐเป็นผู้จัดให้ และการจัดสวัสดิการสังคมที่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้ เป็นเพียงการบรรเทาด้านร่างกายในฐานะผู้รับประโยชน์ มิใช่ผู้สะท้อนถึงความต้องการอย่างแท้จริง ดังนั้นแล้วการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลจะแนวทางในการปฏิบัติทั้งของภาครัฐและภาคสังคมที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ชุมชนเกิดความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทร สังคมไม่ทอดทิ้งกัน ประชาชนดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ที่เท่าทัน เป็นฐานของการพัฒนา

หมวดที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

สภาพทั่วไป

ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีลักษณะแบบสังคมเกษตรวิถีชาวพุทธ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พึ่งพาอาศัยกัน มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในตำบล จึงอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข และยังคงสืบสานประเพณีวัฒนธรรมสำคัญของตำบล ซึ่งส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับวัดและพิธีกรรมทางศาสนา ประกอบด้วย ๙ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑ หนองนมวัว หมู่ที่ ๒ หนองตาเซียง หมู่ที่ ๓ หนองนมวัว หมู่ที่ ๔ ดอนขวาง หมู่ที่ ๕ หนองกระดุกเนื้อ หมู่ที่

๖ หนงกระดุกเนื้อ หมูที่ ๗ หนงเด็น หมูที่ ๘ โป่งยอ และหมูที่ ๙ ดอนยาว และมีวิสัยทัศน์การพัฒนาตำบลหนองนมวัว คือ ตำบลหนองนมวัวเป็นตำบลน่าอยู่ ควบคู่ผลผลิตการเกษตรที่ดี ประชาชนมีการศึกษาและสุขภาพดีถ้วนหน้า พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ข้อ ๑ ธรรมนูญฉบับนี้ เรียกว่า ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

ข้อ ๒ ธรรมนูญนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในธรรมนูญนี้

ธรรมนูญ หมายถึง ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

นักจัดการชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีจิตอาสาร่วมกันทำหน้าที่ในขับเคลื่อนกิจกรรมใน ๔ มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสุขภาพ

พระสงฆ์ หมายถึง ผู้นำทางจิตวิญญาณที่สังกัดวัดในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ผู้นำท้องที่ หมายถึง กำนันตำบลหนองนมวัว ผู้ใหญ่ บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้ง ๔ หมู่บ้านในตำบลหนองนมวัว

ผู้นำท้องถิ่น หมายถึง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว

วัด หมายถึง วัดทุกแห่งที่ตั้งอยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนทุกแห่งที่ตั้งอยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

เด็กและเยาวชน หมายถึง เด็กและเยาวชนทุกคนที่อยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

อสม. หมายถึง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทุกคนที่อยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

อส. หมายถึง อาสาพัฒนาชุมชนทุกคนที่อยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

อบต. หมายถึง องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ภาคีเครือข่าย หมายถึง กลุ่มบุคคล ผู้ประกอบการ องค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกัน มารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ เพื่อร่วมทำ สนับสนุน ช่วยเหลือในกิจกรรมของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ โดยมีความสัมพันธ์แนบแน่น มีความเสมอภาค และให้เกียรติซึ่งกันและกัน

ศูนย์วัฒนธรรม หมายถึง ศูนย์วัฒนธรรม ประเพณีไทย ชาติพันธุ์ลาวครั้ง มอญ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ตำบล หมายถึง ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

จารีต ประเพณีท้องถิ่น หมายถึง ข้อตกลง กฎ กติการ่วมกันในชุมชนของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

กิจกรรมการขับเคลื่อนฯ หมายถึง กิจกรรมการขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์

ข้อ ๔ ธรรมนูญนี้ใช้เป็นกรอบและแนวทางการดำเนินชีวิตให้ตำบลหนองนมวัว เป็นตำบลสุขภาวะ มีสุขภาพดี ชีวีสมบุรณ์ เป็นข้อตกลงใช้ร่วมกันกับประชาชนทุกคนในตำบลหนองนมวัว รวมถึง หน่วยงานองค์กร กองทุน กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ข้อ ๕ หากมีระเบียบหรือกฎหมายใดบัญญัติให้กระทำการ ห้ามกระทำการ หรือกำหนดโทษไว้ ผู้ใดที่ได้กระทำผิดหรือฝ่าฝืนบทบัญญัติดังกล่าวย่อมมีความผิดและต้องถูกดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายนั้น ๆ กำหนด

กรณีธรรมนูญนี้ มีข้อห้ามหรือข้อกำหนดบัญญัติไว้เพื่อเป็นมาตรการทางสังคมเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยร่วมกัน ก็ให้มีการบังคับตามสมควรเท่าที่ไม่ขัดหรือเกินกว่าระเบียบหรือกฎหมายตามวรรคหนึ่ง

ข้อ ๖ หากมีข้อสงสัยหรือข้อขัดแย้งให้คณะทำงานระดับชุมชนปรึกษาหารือ มีมติโดยยึดหลักการตามหลักกฎหมายทั่วไปและจารีตประเพณีท้องถิ่นทั้งนี้ อาจขอความร่วมมือให้นายกองคการบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้ง ๙ หมู่บ้านในตำบลหนองนมวัว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาพัฒนาชุมชน หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานของทางราชการ เข้าไปช่วยเหลือแนะนำ

ข้อ ๗ หากมีกรณีที่เหมาะสมหรือจำเป็น คณะทำงานระดับชุมชนสามารถออกระเบียบ ข้อบังคับ หรือวิธีการดำเนินการใด ๆ เพิ่มเติม โดยขอความเห็นชอบจากประชาคมหมู่บ้านได้เท่าที่ไม่ขัดกฎหมาย นโยบายของทางราชการหรือจารีตประเพณีอันดีงามของสังคม

ข้อ ๘ ให้นายกองคการบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวเป็นผู้รักษาการตามธรรมนูญฉบับนี้

หมวดที่ ๒

ว่าด้วยปรัชญาและเป้าหมายร่วมของตำบลหนองนมวัว

ข้อ ๙ ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ คือ ข้อตกลงที่เป็นเจตจำนงค์และพันธะร่วมในการสร้างความสุขมวลรวมเป็นหลักกำกับการทำงาน การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน การจัดระเบียบ ระบบการทำงานของชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ข้อ ๑๐ เป้าหมายร่วมของตำบล คือ “หนองนมวัวโมเดล ตำบลสุขภาวะ” เป็นการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข จำแนกความสุขออกเป็น ๕ มิติ คือ

๑) สุขสบาย (Health) เป็นการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว

๒) สุขสนุก (Recreation) เป็นการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่น แจ่มใส ลดความซึมเศร้า ความเครียดและความวิตกกังวลได้

๓) สุขสง่า (Integrity) เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองเห็นคุณค่าในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเพื่อแบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม

๔) สุขสว่าง (Cognition) เป็นความคิดอย่างมีเหตุมีผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหา

๕) สุขสงบ (Peacefulness) เป็นความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยเรื่องการออมชุมชน

ในมิติเศรษฐกิจ เน้นการพัฒนาผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อ ๑๑ ให้คณะกรรมการอำนวยการ และผู้จัดการชุมชนด้านเศรษฐกิจเป็นผู้รับผิดชอบหลักในหมวดนี้

ข้อ ๑๒ เป้าหมายร่วมของตำบล ประกอบด้วย

- ๑) คนในตำบลหนองนมวัว มีการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น
- ๒) คนในตำบลหนองนมวัว มีรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน
- ๓) คนในตำบลหนองนมวัว มีการออม พึ่งพาตนเองได้
- ๔) คนในตำบลหนองนมวัว มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ
- ๕) คนในตำบลหนองนมวัว มีความมั่นคงทางอาหาร

ข้อ ๑๓ กิจกรรมการขับเคลื่อนฯ ประกอบด้วย

- ๑) กิจกรรมการสร้างรายได้เสริมในครัวเรือน
- ๒) โครงการตู้น้ำดื่มข้างบ้าน ตู้ยาข้างครัว
- ๓) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตำบลหนองนมวัว
- ๔) กองทุนสัจจะออมทรัพย์
- ๕) ศูนย์เรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตำบลหนองนมวัว

ฯลฯ

ข้อ ๑๔ จัดให้มีกิจกรรมการขับเคลื่อนฯ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยความเห็นชอบร่วมกันของประชาชน และมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคนในตำบล

หมวดที่ ๔

ว่าด้วยเรื่องสังคม

ในมิติสังคม การสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธ เป็นการสร้างความสุขมวลรวม เป็นหลักกำกับการทำงาน การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน การจัดระเบียบ ระบบการทำงานของชุมชน

ข้อ ๑๕ ให้คณะกรรมการอำนวยการ และผู้จัดการชุมชนด้านสังคมเป็นผู้รับผิดชอบหลักในหมวดนี้

ข้อ ๑๖ เป้าหมายร่วมของตำบล ประกอบด้วย

- ๑) คนในตำบลมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- ๒) ตำบลที่มีผู้นำที่ดีเป็นตัวอย่าง
- ๓) คนในตำบลให้ความร่วมมือในทุกกิจกรรมของชุมชน
- ๔) คนในตำบลมีการช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- ๕) คนในตำบลอยู่ร่วมกันด้วยความปรองดองสมานฉันท์
- ๖) คนในตำบลมีจิตอาสา จิตสาธารณะเพื่อสังคม

ข้อ ๑๗ กิจกรรมการขับเคลื่อนฯ ประกอบด้วย

- ๑) กิจกรรมหนุนเสริมโรงเรียนสร้างสุข ผู้สูงวัย ตำบลหนองนมวัว
- ๒) กิจกรรมหนุนเสริมสัมพันธ์ระหว่างคน ๓ วัย
- ๓) ชมรมผู้สูงอายุร่มโพธิ์ร่มไทร
- ๔) โครงการบ้านมีศิลป์ มีสุข
- ๕) การจัดกิจกรรมไหว้พระ สวดมนต์ ทำบุญตักบาตรประจำวันพระ/วันเสาร์/อาทิตย์ และวันสำคัญทางพระพุทธ ศาสนา
- ๖) กิจกรรมหิ้วปิ่นโตเข้าวัด
- ๗) ถนนสายวัฒนธรรม นำสู่ทาน ศิล ภาวนา และการส่งเคราะห์ ฯลฯ

ข้อ ๑๘ จัดให้มีกิจกรรมการขับเคลื่อนฯ การพัฒนาด้านสังคมอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยความเห็นชอบร่วมกันของประชาชน และมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคนในตำบล

หมวดที่ ๕
ว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม

ในมิติสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ภายในบ้าน ในชุมชน และระหว่างชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยที่เหมาะสม

ข้อ ๑๙ ให้คณะกรรมการอำนวยการ และนักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมเป็นผู้รับผิดชอบหลักในหมวดนี้

ข้อ ๒๐ เป้าหมายร่วมของตำบล ประกอบด้วย

- ๑) คนในตำบลมีการจัดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงวัย มีความสะอาด มีความสะดวกปลอดภัย มีอาหารเพียงพอ
- ๒) คนในตำบลมีพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตอย่างเพียงพอ และเหมาะสม
- ๓) คนในตำบลมีเส้นทางสัญจร พื้นที่ทางเท้า ทางข้าม ทางแยก ป้ายจราจร ในตำบลอย่างชัดเจน

ข้อ ๒๑ กิจกรรมการขับเคลื่อนฯ ประกอบด้วย

- ๑) ในบ้าน – การจัดระเบียบภายในบ้านพักผู้สูงอายุ
- ๒) ในชุมชน – การพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต
- ๓) ระหว่างชุมชน - พื้นที่สีเขียว / การเพิ่มเครื่องหมายจราจร

- ๔) โครงการหน้าบ้าน นามอง
- ๕) โครงการแบ่งปันรัก ปลุกพืชผักปลอดภัย
- ๖) โครงการส่งเสริมให้ความรู้ ด้านการจัดการขยะชุมชน

ฯลฯ

ข้อ ๒๒ จัดให้มีกิจกรรมการขับเคลื่อนฯ การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยความเห็นชอบร่วมกันของประชาชน และมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคนในตำบล

หมวดที่ ๖ ว่าด้วยเรื่องสุขภาพ

ในมิติสุขภาพ เป็นการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลเพื่อเป็นการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว

ข้อ ๒๓ ให้คณะกรรมการอำนวยการ และนักบริหารชุมชนวิถีพุทธ เป็นผู้รับผิดชอบหลักในหมวดนี้

ข้อ ๒๔ เป้าหมายร่วมของตำบล ประกอบด้วย

- ๑) อาสาสมัครนักบริหารชุมชนและคนในตำบลมีความรู้ ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพซึ่งกันและกัน
- ๒) อาสาสมัครนักบริหารชุมชนและคนในตำบลมีทักษะในการดูแลสุขภาพซึ่งกันและกัน
- ๓) อาสาสมัครนักบริหารชุมชนและคนในตำบลมีความตระหนักรู้ในการป้องกัน รักษา และฟื้นฟูด้านสุขภาพซึ่งกันและกัน

ข้อ ๒๕ กิจกรรมการขับเคลื่อนฯ ประกอบด้วย

- ๑) กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพด้วยหลักการ
- ๒) กิจกรรมออกกำลังกายสไตร์หนองนมวัว
- ๓) กิจกรรมการปฐมพยาบาลเบื้องต้น
- ๔) กิจกรรมการประเมินคัดกรองและการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและเตียง
- ๕) กิจกรรมการประเมินคัดกรองและการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและสังคม
- ๖) กิจกรรมความรู้ พื้นฟูสุขภาพจิตดี
- ๗) การจัดกิจกรรมส่งเสริมวิปัสสนากรรมฐาน
- ๘) กิจกรรมการเยี่ยมบ้าน
- ๙) กิจกรรมตรวจสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้านราย ๓ เดือน
- ๑๐) กิจกรรมคัดกรองเบาหวาน/ความดันในชุมชน
- ๑๑) กิจกรรมงานบุญ งานเศร้าไม่เมา ไม่มีอบายมุข
- ๑๒) กิจกรรมอบรมให้ความรู้ในการลดปัจจัยเสี่ยง

ฯลฯ

ข้อ ๒๖ จัดให้มีกิจกรรมการขับเคลื่อนฯ การพัฒนาด้านสุขภาพอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยความเห็นชอบร่วมกันของประชาชน และมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคนในตำบล

หมวดที่ ๗ ว่าด้วยเรื่องระบบและกลไกการขับเคลื่อน

เป็นการกล่าวถึงกระบวนการ และระบบการทำงานที่ประกอบด้วยระบบย่อย ๆ หลายระบบรวมกันและทำงานร่วมกันซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันหรืออย่างเดียวกัน

ข้อ ๒๗ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวบรรจุโครงการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาตำบลหรือหนุนเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาของภาคีเครือข่าย

ข้อ ๒๘ คณะกรรมการอำนวยการ และนักจัดการชุมชนทุกด้านร่วมกันประสานงานกับภาคีเครือข่ายเพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อตำบล

ข้อ ๒๙ จัดให้มีการรายงานผลการดำเนินงานต่อประชาชน และจัดให้มีการทบทวนธรรมนูญบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างน้อย ๒ ปี/ครั้ง

ข้อ ๓๐ การชี้วัดความสำเร็จของระบบและกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ผ่านกลไกการประเมินตนเองของชุมชน และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการเข้าร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

หมวดที่ ๘ บทเฉพาะกาล

ข้อ ๓๑ การแก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธฉบับนี้ต้องยึดหลักเหตุผล ความจำเป็น และประโยชน์ที่จะเกิดแก่คนในตำบล การดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธฉบับนี้ โดยประชาชนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ไม่น้อยกว่า ๕๐ คน ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งร่วมกันเสนอชื่อต่อองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวเพื่อขอแก้ไขเพิ่มเติม หรือสมาชิกซึ่งเป็นคณะกรรมการอำนวยการ และนักจัดการชุมชน จำนวนไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๕ ของจำนวน คณะกรรมการทั้งหมดเข้าชื่อเสนอเพื่อขอแก้ไขเพิ่มเติม ต้องผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการฯ และต้องแจ้งวาระดังกล่าวแก่สาธารณะทราบ ก่อนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นไม่น้อยกว่า ๓๐ วัน มติการแก้ไขเพิ่มเติมต้องมีผู้เห็นชอบไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของผู้เข้าร่วมเวทีดังกล่าว ทั้งนี้ โดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวสนับสนุนกิจกรรมการดำเนินการดังกล่าว

๔.๖ ชุดความรู้การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

การนำเสนอผลการวิจัยในข้อนี้เป็นการถอดบทเรียนการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ถือเป็นขั้นตอนที่ ๓ สังเกต ติดตาม และประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ เป็นการประเมินกระบวนการชุมชน โดยใช้แบบจำลองการประเมิน CIPPI (CIPPI Model) เพื่อประเมินผล ตามองค์ประกอบ ๕ ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ แหล่งข้อมูลด้านบุคคล ได้แก่ นักจัดการชุมชน ประชาชนในตำบลหนองนมวัว และการประเมินผลจากการสังเกตการณ์ของนักวิจัย และผู้ร่วมวิจัยท้องถิ่น การให้ความร่วมมือ การทำกิจกรรม และผลการดำเนินการตามโครงการที่วางไว้ และขั้นตอนที่ ๔ สะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ โดยการจัดเวทีประชาคมเพื่อค้นหาข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน โดยมีเป้าหมายให้เกิดการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการเล่าประสบการณ์จากวิถีการทำงาน เพื่อค้นหาความรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง ทำไปจึงเป็นเช่นนั้น ผ่านการประชุมของนักจัดการชุมชนใน ๔ มิติ ผู้นำชุมชน ตัวแทนภาคประชาชน ตัวแทนภาครัฐ และคณะสงฆ์ในพื้นที่ โดยจัดการประชุมขึ้นในวันอังคารที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ ณ วัดหนองกระดุกเหนือ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน ๔๐ รูป/คน

ทั้งนี้การประเมินกระบวนการชุมชนโดยใช้แบบจำลองการประเมิน CIPPI (CIPPI Model) เพื่อประเมินผล ตามองค์ประกอบ ๕ ด้านนั้น เป็นการค้นหาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจโดยวิธีเชิงระบบ (System Decision-Oriented Evaluation) เน้นการใช้วิธีเชิงระบบโดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อศึกษาประสิทธิผลของการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ทางการบริหารและการปฏิบัติ และสนับสนุนการตัดสินใจของผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถื่น รวมถึงผู้บริหารส่วนงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการนำเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจคุณค่า ให้ทราบความสำเร็จ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ ใช้การประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ผ่านกระบวนการสังเกต บันทึก การรวบรวมข้อมูล ทักษะการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหาและการแสดงออกที่เกิดจากการปฏิบัติในสภาพจริง และการสัมภาษณ์จากแกนนำและคณะทำงานที่ได้ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมโครงการ จำนวน ๔๐ รูปหรือคน พบว่า

๑. การประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) โดยการศึกษาปัจจัยพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและการขับเคลื่อนแผนงานวิจัย โดยพบว่า

๑) เป้าหมายของแผนงานวิจัยที่มาจากความต้องการของประชาชนผ่านเวทีประชาคมระดับตำบล มีความเป็นไปได้และในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับสภาพชุมชน เนื่องจากก่อนการกำหนดกิจกรรมการพัฒนาฯ ได้มีการประชุมระดมความคิดเห็นกับตัวแทนชุมชน และภาคีเครือข่าย และจิตอาสาเพื่อกำหนดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับชุมชนและสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ที่ยังมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย

๒) ทิวทางวัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชนชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ลาวครั่ง มอญ และไทย ขณะเดียวกันยังมีประเพณีวัฒนธรรมที่ผูกพันและเชื่อมโยงกับศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญในวันพระ ประเพณีสู่ขวัญข้าว ประเพณีขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีวันสารทไทย

ประเพณีบุญเดือนสิบ ซึ่งถือเป็นโอกาสสำคัญในการรวบรวมเอาความหลากหลายทางชนชาติพันธุ์ เช่น ไทย ลาว มอญ มามีส่วนร่วมในการพัฒนา สร้างสรรค์ สืบสาน รักษา และต่อยอดให้สืบเนื่องไปยังลูกหลาน และมีอัตลักษณ์ของชุมชนมีศิลปะหลากหลายด้าน เช่น ด้านอาหาร ด้านงานอาชีพฝีมือ ด้านศิลปะและดนตรี มีปราชญ์ชาวบ้านในด้านดนตรีแคนประยุกต์ จักสาน ตีเหล็ก การทำไม้กวาด ก้านมะพร้าว รวมถึงความเป็นเครือญาติ การอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย จึงทำให้เกิดการสืบสาน รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากบรรพบุรุษมายังรุ่นลูก รุ่นหลานและผู้สนใจ

๒. การประเมินปัจจัยป้อน (Input Evaluation) โดยการศึกษาปัจจัยภายนอกที่นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและการขับเคลื่อนแผนงานวิจัย โดยพบว่า

๑) ความศรัทธาในภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ การมีวิสัยทัศน์ของพระครูนิสิตุตตาร เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว ซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานวิจัย ถือเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่น ตั้งใจและยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ก่อให้เกิดกิจกรรม การพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การรณรงค์และชี้แจงข่าวสารต่าง ๆ แก่ชาวบ้านแบบเคาะประตูบ้าน การดูแลให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจแก่ผู้สูงอายุ เด็กและคนในชุมชน การใช้ประโยชน์จากพื้นที่วัดเพื่องานสาธารณะประโยชน์ของชุมชน และส่วนราชการในพื้นที่ ฯลฯ เป็นหัวเรือใหญ่ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านมติความเห็นชอบร่วมกันระหว่างบ้าน วัด ราชการและภาคีเครือข่าย สร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้คนชุมชนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธา และให้การยอมรับ ส่งให้การขับเคลื่อนกิจกรรมในด้านอื่น ๆ ก่อให้เกิดความ “เชื่อ ชอบ ช่วย” และบรรลุปเป้าหมายร่วมกันในชุมชน

๒) การบริหารจัดการชุมชนมีความเข้มแข็ง แกนนำชุมชนและนักจัดการชุมชนทั้ง ๔ มิติในตำบลหนองนมวัวสามารถบริหารจัดการงานขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนอย่างมีความรับผิดชอบ ร่วมกันกับพี่เลี้ยงในชุมชนของทุกกิจกรรม และยังสามารถระดมการตัดสินใจและการกระจายทรัพยากรให้เกิดการบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสม

๓) แกนนำชุมชน จิตอาสา มีความเข้มแข็ง กระบวนการ กิจกรรมและแนวทางการขับเคลื่อนที่มีเป้าหมายส่งผลต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมโดยตรง แต่ทั้งนี้คนซึ่งหมายรวมถึงแกนนำชุมชน จิตอาสาต้องมีคุณภาพ ประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน การขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ จำเป็นต้องอาศัยแกนนำชุมชนและจิตอาสาที่เปิดใจและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ยอมรับข้อดี จุดที่ควรปรับปรุงเพื่อแสวงหาแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการทำงานร่วมกันจึงจำเป็นที่จะต้องมีการระดมความคิดเห็นผ่านจนตกลูกออกมาเป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน มีเป้าหมายร่วมกัน มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กล้าคิด กล้าทำ กล้าปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดข้อจำกัดต่าง ๆ ขึ้น

๔) ศักยภาพชุมชน ซึ่งการขับเคลื่อนกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนจำเป็นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบของคนที่ดี งานที่ดี และชุมชนที่ดี รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนทุกอย่างไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นการเสียสละ การมีส่วนร่วม การให้เกียรติกัน การเคารพในสิทธิและความคิดของผู้ร่วมงาน การประสานงานของคนในชุมชน และการมีข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างบรรยากาศแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปัน การถ่ายทอดเพื่อสร้างประโยชน์แก่สาธารณะและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชน

๕) การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่าย จากวิสัยทัศน์การพัฒนาตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่บ่งบอกทิศทางการพัฒนาของตำบล คือ “ตำบลหนองนมวัวเป็นตำบลน่าอยู่ ควบคู่ผลผลิตการเกษตรที่ดีประชาชนมีการศึกษา มีสุขภาพดีถ้วนหน้า พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน” รวมถึงการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายภาครัฐและเอกชนอย่างสม่ำเสมอ

๓. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) โดยการศึกษาต่อจากการประเมินบริบทและการประเมินปัจจัยป้อนเพื่อวิเคราะห์ว่ามีปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดในการขับเคลื่อนพัฒนาแผนงานวิจัย โดยพบว่า

๑) มีการสร้างข้อตกลงชุมชน เมื่อกำหนดเป้าหมายในการขับเคลื่อนกิจกรรมแล้ว จำเป็นต้องการดำเนินการด้วยการสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมกันในชุมชนโดยผ่านการจัดประชุม การระดมความคิดเห็น และหาข้อตกลงร่วมกันในชุมชน กับตัวแทนชุมชน เพื่อร่วมกันวางแผน และกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น และที่สำคัญยังก่อให้เกิดบรรยากาศ และวัฒนธรรมการทำงานแบบเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในชุมชน

๒) ข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไขในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ คือ การประสบปัญหาอุทกภัย ทำให้พื้นที่ชุมชนและพื้นที่การเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนผู้ร่วมวิจัยได้รับความเสียหาย ต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการแก้ไข และเพาะปลูกพืชเกษตรรอบใหม่ทดแทน จึงมีความจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการฟื้นฟูและเยียวยาพอสมควร ส่งผลให้การขับเคลื่อนกิจกรรมตามที่ได้กำหนดไว้เกิดความล่าช้าและหยุดชะงักลง จึงจำเป็นต้องเลื่อนกำหนดการตามความเหมาะสม

๔. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผลประเมิน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนงานวิจัยและข้อตกลงของชุมชนที่ได้กำหนดไว้จากการประชุมประชาคมระดับตำบล ได้ดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อพัฒนาครบทุกกิจกรรม

๕. การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation) โดยการศึกษาภายหลังจากการเสร็จสิ้นโครงการแล้ว พบว่า มีผลกระทบในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้น ดังนี้

๑) ความยั่งยืนของชุมชน ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ เปิดโอกาสให้กับทุกกลุ่มวัย ในการร่วมดำเนินการเพื่อสร้างความคุ้นชิน สร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความรู้สึกรัก และหวงแหน ในวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเพื่อร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน รักษาและต่อยอดให้ยั่งยืน รวมถึงการอยู่ร่วมกันของคน ๓ วัยในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

๒) มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบลหนองนมวัว โดยการมีส่วนร่วมระหว่างภาคีเครือข่าย เช่น คณะสงฆ์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หมู่บ้านรักษาศีล ๕ เครือข่ายบวร กระทรวงสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว เพื่อช่วยเหลือ และเยียวยาในปัญหาผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการ และผู้ยากไร้ ซึ่งในวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๖ ที่ผ่านมาได้มีการประกอบพิธีเปิดป้ายศูนย์ช่วยเหลือชุมชนตำบลหนองนมวัวและศูนย์ประสานงานระดับภาคีเครือข่ายตำบลอีกหลายศูนย์ร่วมกัน โดยได้รับเกียรติจากนางสาวชุติพร เสชัง รองผู้ว่าราชการจังหวัดนครสวรรค์ เป็นประธานฝ่ายฆราวาส ส่วนประธานฝ่ายสงฆ์ ได้รับความเมตตาจาก พระราชรัตนเวที รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ พร้อมด้วย

ผู้แทนส่วนงานราชการระดับตำบล ระดับอำเภอ ภาศึเครือข่ายภาคประชาชนและกลุ่มผู้สูงอายุใน
ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ร่วมเป็นเกียรติในพิธี

ภาพที่ ๔.๔๑ พิธีเปิดศูนย์ช่วยเหลือทางสังคมตำบลหนองนมวัว

ขณะเดียวกันจากการขับเคลื่อนแผนงานวิจัยการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ยังได้มีการสะท้อนผลและนำเสนอผลงานในฐานะตำบลต้นแบบที่มีการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมที่จะนำไปสู่การรองรับสังคมสูงวัยที่อาจจะมีการขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ตำบลหรือชุมชนอื่น โดย พระครูนิตสุตากร เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเหนือ ในฐานะแกนนำการขับเคลื่อนพัฒนาแผนงานวิจัยการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนมวัว ได้นำเสนอกรอบการพัฒนาในเวทีสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์ ๒๕๖๕ ภายใต้หัวข้อเรื่อง “จังหวัดนครสวรรค์กับการเตรียมความพร้อมรับสังคมสูงวัย” ซึ่งจัดขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ณ ห้องประชุมเสือพ่นน้ำ บึงบอระเพ็ด อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ด้วย

ภาพที่ ๔.๔๒ การสะท้อนผลการขับเคลื่อนในเวทีสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์

จากการขับเคลื่อนแผนงานวิจัยการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ คณะผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนเพื่อสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังการขับเคลื่อนกิจกรรมเสร็จสิ้น (After Action Review: AAR) โดยมีเป้าหมายให้เกิดการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการเล่าประสบการณ์จากวิธีการทำงาน โดยพบว่าปัจจัยของความสำเร็จในการขับเคลื่อนแผนงานวิจัยการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลที่เกิดผลเป็นรูปธรรมนั้น ส่วนหนึ่งมาจากองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ การมีส่วนร่วม การมีทุนทางสังคม การมีผู้นำหรือแกนนำที่เข้มแข็ง และการได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือที่ดีจากทางภาคีเครือข่ายภาครัฐ รวมถึงภาคเอกชน ถึงแม้จะมีปัญหาข้อจำกัดอยู่บ้างในเรื่องของสาธารณภัยที่มาตามช่วงเวลาต่าง ๆ ของฤดูกาล แต่ท้ายที่สุดทุกคนทุกฝ่ายก็มีความร่วมแรงร่วมใจกันที่ดี จึงทำให้แผนงานวิจัยข้างต้นนี้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนำเสนอในรายละเอียดและแผนภาพการถอดบทเรียนที่ ๔.๓๗ ดังนี้

๑. ปัญหาและข้อจำกัด ประกอบด้วย

๑) ปัญหาสาธารณภัยในพื้นที่

๒) การจัดการเวลาไม่ตรงกันระหว่างส่วนตัวและส่วนร่วม

ระยะเวลาช่วงปลายปี พ.ศ.๒๕๖๕ จังหวัดนครสวรรค์ประสบปัญหาอุทกภัยทำให้พื้นที่ทางการเกษตรเกิดความเสียหาย ต้องดำเนินการแก้ไข เยียวยาอย่างเร่งด่วนโดยจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร ส่งผลให้การขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยความร่วมมือและร่วมแรงร่วมใจของคนในพื้นที่วิจัยหยุดชะงักลง

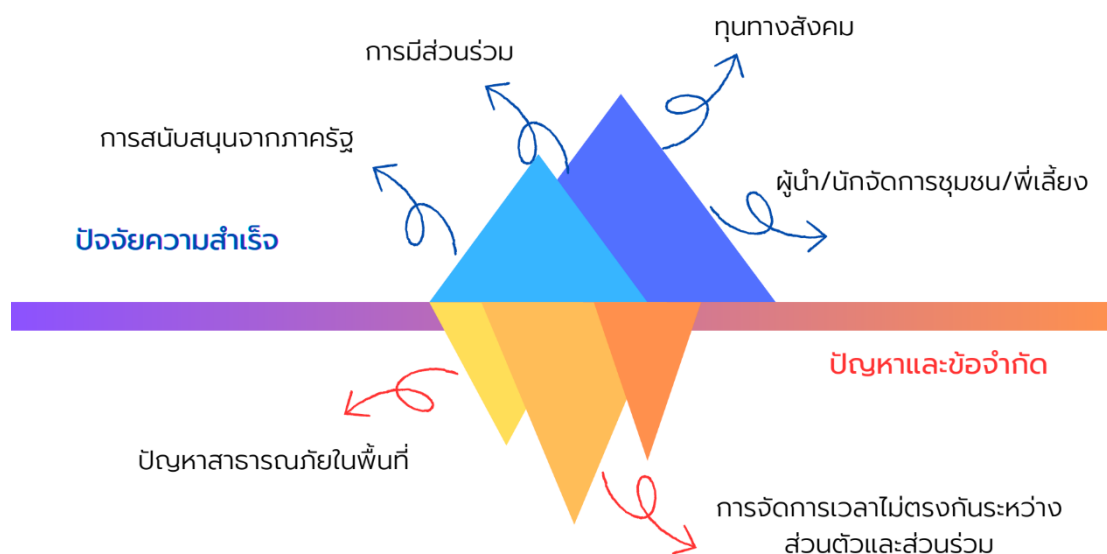
๒. ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย

๑) การสนับสนุนจากภาครัฐ จากการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ในพื้นที่ พบว่าได้รับการสนับสนุน และหนุนเสริมในกิจกรรมต่าง ๆ จากภาครัฐในพื้นที่ และองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นอย่างดี ในการร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมในทุกมิติ ส่งผลการประสานงาน การบริหารจัดการโครงการ และการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าประสงค์

๒) การมีส่วนร่วม จากการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ในพื้นที่ พบว่า นักจัดการชุมชนฯ แกนนำ ประชาชนในตำบล และผู้ที่สนใจได้ให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

๓) ทุนทางสังคม จากการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ในพื้นที่ พบว่า บริบททางสังคม ความเป็นเครือญาติ ส่งผลให้เกิดการส่งต่อภูมิปัญญา แนวคิด ทักษะที่ดีที่ระหว่างคน ๓ วัย ในตำบล ทั้งยังรวมถึงทุนทางวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็ง และมีเครือข่ายจากภายนอกตำบล ในการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ

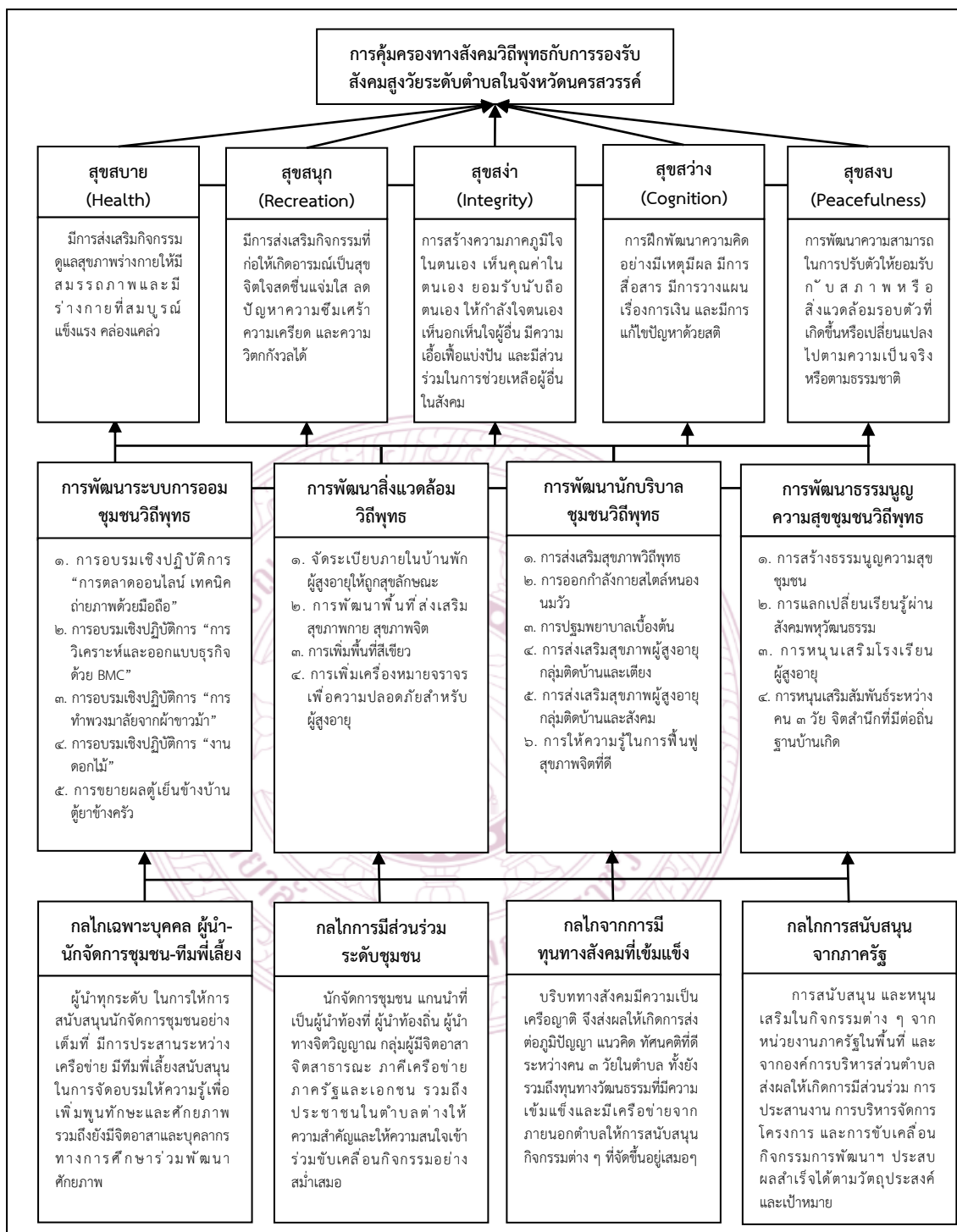
๔) ผู้นำ/นักจัดการชุมชน/พี่เลี้ยง จากการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ พบว่า ได้รับความร่วมมือจากผู้นำ นักจัดการชุมชน ในการให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ การประสานระหว่างเครือข่ายในการจัดอบรม ให้ความรู้เพื่อเพิ่มพูนทักษะ ศักยภาพแก่ประชาชนในตำบลหนองนมวัว และผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงยังมีจิตอาสา และบุคลากรทางการศึกษาร่วม พัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงในชุมชนเพื่อคอยสนับสนุน ให้คำแนะนำและให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนในตำบล

ภาพที่ ๔.๔๓ การวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและการถอดบทเรียน

๔.๗ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาในเชิงเอกสารที่มุ่งศึกษา วิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ข้อมูลกายภาพ ข้อมูลประชากร ข้อมูลเศรษฐกิจ ข้อมูลทุนชุมชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และด้านสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนากระบวนการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนารรรมนุญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ที่มีความเหมาะสมกับชุมชนและไม่ขัดต่อวิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชุมชน คณะผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการขับเคลื่อนพัฒนาที่แผนงานวิจัยการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๔๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๓๘ ในการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น ปัจจัยที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนพัฒนา จำเป็นอย่างยิ่งที่ตำบลหรือชุมชนต่าง ๆ นั้นจะต้องมีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนา ประกอบด้วย

๑. ผู้นำ-นักจัดการชุมชน-ทีมพี่เลี้ยง โดยเฉพาะความศรัทธาในตัวผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นแกนนำสำคัญในทางศาสนาและเป็นหัวใจของเครือข่ายพลังบวรที่จะช่วยให้การขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การรณรงค์และชี้แจงข่าวสาร การดูแลให้ความช่วยเหลือให้กำลังใจแก่ผู้สูงอายุ เด็ก และคนในชุมชน การอนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่วัดเพื่องานสาธารณะ ประโยชน์ของชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้คนชุมชนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธา และให้การยอมรับ ส่งให้การขับเคลื่อนกิจกรรมในด้านอื่น ๆ ก่อให้เกิดความ “ชอบ ช่วย” และบรรลุเป้าหมายร่วมกันในชุมชน ขณะเดียวกันนักจัดการชุมชนและทีมพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นแกนนำชุมชนที่มีจิตอาสา จิตสาธารณะ ที่มีความเสียสละอย่างเข้มแข็ง และมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ กิจกรรม และในทุกการขับเคลื่อนพัฒนา เป็นแกนนำชุมชนและจิตอาสาที่สามารถเปิดใจและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ยอมรับข้อดีและข้อด้อยที่เป็นจุดที่ควรปรับปรุง เพื่อแสวงหาแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการทำงานร่วมกัน

๒. กลไกการมีส่วนร่วมระดับชุมชนที่เกิดจากแกนนำชุมชน จิตอาสาที่มีความเข้มแข็ง กระบวนการ กิจกรรมและแนวทางการขับเคลื่อนที่มีเป้าหมายส่งผลต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมโดยตรง แต่ทั้งนี้แกนนำชุมชน จิตอาสาต้องมีคุณภาพ ประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน การขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ต้องผ่านกระบวนการบริหารจัดการชุมชนและการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนอย่างมีความรับผิดชอบร่วมกัน และสามารถระดมการตัดสินใจและการกระจายทรัพยากรให้เกิดการบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสม มีเป้าหมายร่วมกัน มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กล้าคิด กล้าทำ กล้าปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดข้อจำกัดต่าง ๆ ขึ้น

๓. กลไกจากการมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ด้วยบริบททางสังคมและความเป็นเครือญาติ จึงส่งผลให้เกิดการส่งต่อภูมิปัญญา แนวคิด ทักษะคนที่ดีระหว่างคน ๓ วัยในตำบล ทั้งยังรวมถึงทุนทางวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็งและมีเครือข่ายจากภายนอกตำบลให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นอยู่เสมอๆ ฉะนั้นในการขับเคลื่อนกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนจำเป็นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบของคนที่ดี งานที่ดี และชุมชนที่ดี รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนทุกอย่างไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นการเสียสละ การมีส่วนร่วม การให้เกียรติกัน การเคารพในสิทธิและความคิดของผู้ร่วมงาน การประสานงานของคนในชุมชน และการมีข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างบรรยากาศแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปัน การถ่ายทอดเพื่อสร้างประโยชน์แก่สาธารณะและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชน

๔. กลไกการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่าย จะก่อให้เกิดการสนับสนุนและหนุนเสริมในกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ และถ้าหากมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง จะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม การประสานงาน การบริหารจัดการ โครงการและการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายได้ง่ายขึ้นและมากขึ้น ยิ่งถ้ามีภาคีเครือข่ายภาคเอกชนและภาคประชาสังคมหนุนเสริม การขับเคลื่อนพัฒนายิ่งจะก่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

ในส่วนของกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น หากจะมีการขับเคลื่อนพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทและสภาพปัญหาของแต่ละชุมชนนั้น การสร้างความเข้มแข็งในทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการสร้าง

ภาพของความสุขในภาพรวมของชุมชน ถือว่าเป็นแนวทางที่ควรจะมีการส่งเสริมและสนับสนุน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนหรือผู้สูงอายุจะได้มีภูมิคุ้มกันในเรื่องข้างต้น โดยตัวอย่างกิจกรรมที่ควรนำไปสู่การพัฒนาใน ๔ มิติ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และพัฒนาธรรมานุยุความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ที่มีความเหมาะสมกับชุมชนและไม่ขัดต่อวิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชุมชนนั้น มีดังนี้

๑. การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อจะส่งผลให้ผู้สูงอายุหรือคนในตำบลหรือชุมชนมีการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น มีรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน มีการออม พึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ มีความมั่นคงทางอาหารนั้น อาจจะมีกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนา ประกอบด้วย ๑) การอบรมเชิงปฏิบัติการ การตลาดออนไลน์ เทคนิคถ่ายภาพด้วยมือถือ ๒) การอบรมเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย BMC ๓) การอบรมเชิงปฏิบัติการ การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า ๔) การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสร้างมูลค่าเพิ่มจากงานดอกไม้ และ ๕) การขยายผลสู่เย็นข้างบ้านตุ้ยข้างครัว

๒. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ เพื่อจะส่งผลให้ผู้สูงอายุหรือคนในตำบลหรือชุมชนมีสุขภาพกาย สุขภาพใจ และสุขภาวะที่ดี จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญในเรื่อง ๑) การจัดระเบียบภายในบ้านพักผู้สูงอายุให้ถูกสุขลักษณะ ๒) การพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต ไม่ว่าจะเป็นในวัดหรือสาธารณะสถาน ๓) การเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อความสดชื่น แจ่มใจ และคงความร่มรื่น สวยงาม และ ๔) การเพิ่มเครื่องหมายจราจรเพื่อกระตุ้นเตือนผู้ที่ขับขี่รถยนต์ยานพาหนะให้เพิ่มความระมัดระวัง และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับผู้สูงอายุในการสัญจรไปมาทั้งในบ้าน ในชุมชน หรือระหว่างชุมชน

๓. การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ เพื่อจะส่งผลให้ผู้สูงอายุหรือคนในตำบลหรือชุมชนมีผู้ช่วยที่เปี่ยมด้วยจิตอาสา จิตสาธารณะ และเป็นกำลังสำคัญของครอบครัวหรือชุมชนในการดูแลในเรื่อง ๑) การส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธโดยเฉพาะเรื่องการกิน การอยู่ ๒) การออกกำลังกายเพื่อความแข็งแรงและเพื่อสันทนาการ ๓) การปฐมพยาบาลเบื้องต้นทั้งในเรื่องการตรวจวัดความดัน การดูแลบาดแผลที่เกิดจากการกัดทับ หรืออื่น ๆ ๔) การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและเตียง ซึ่งอาจจะประสบปัญหาในการเคลื่อนไหว การเดินทาง หรือความกลัวที่จะเข้าสังคมให้สามารถดูแลและช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด ๕) การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและสังคม ซึ่งจะต้องหากิจกรรมสันทนาการ การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาด้านจิตใจหรือสุขภาพจิต และ ๖) การให้ความรู้ในการฟื้นฟูสุขภาพจิตที่ดี

๔. การพัฒนาธรรมานุยุความสุขชุมชนวิถีพุทธ เพื่อจะส่งผลให้ผู้สูงอายุหรือคนในตำบลหรือชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันที่อยู่บนพื้นฐานของความพอดี พอประมาณ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตจารีตประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งจะต้องมีการดำเนินการ ดังนี้ ๑) การสร้างธรรมานุยุที่จะก่อให้เกิดความสุขขึ้นในชุมชน ๒) การสนับสนุน ส่งเสริม และหนุนเสริมให้เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านสังคมพหุวัฒนธรรมและทุกเพศทุกวัย ๓) การหนุนเสริมให้การขับเคลื่อนโรงเรียนผู้สูงอายุได้เป็นส่วนหนึ่งในการดูแล พัฒนาสุขภาวะในทุกมิติให้กับผู้สูงอายุ และ ๔) การหนุน

เสริมสัมพันธ์ระหว่างคน ๓ วัย และการมีจิตสำนึกที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด ซึ่งเป็นวิถีไทยวิถีพุทธที่ลูกหลานจะต้องเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่จะต้องดูแล ปรนนิบัติ และเฝ้าระวังในทุกความรู้สึกของผู้สูงอายุ

สำหรับเป้าหมายร่วมที่ทุกคน ทุกฝ่าย ในชุมชนหรือในตำบลที่จะมีส่วนร่วมกันขับเคลื่อนพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น ก็เพื่อที่จะประสงคิให้ผู้สูงอายุในตำบลหรือชุมชนอยู่ร่วมกับลูกหลานหรือในทุกการเปลี่ยนแปลงอย่างไร รอยต่อหรือไร้ปัญหา บนเป้าหมายที่ว่า ๑) อยากให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขสบาย (Health) บนพื้นฐานของการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว ๒) อยากให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขสนุก (Recreation) บนพื้นฐานของการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่น แจ่มใส ลดความซึมเศร้า ความเครียดและความวิตกกังวลได้ ๓) อยากให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขสง่า (Integrity) บนพื้นฐานของการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองเห็นคุณค่าในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ๔) อยากให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขสว่าง (Cognition) บนพื้นฐานของความคิดอย่างมีเหตุมีผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหา และ ๕) อยากให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขสงบ (Peacefulness) เป็นความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

แผนงานวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ในจังหวัดนครสวรรค์” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๒) พัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๓) พัฒนาศูนย์บริการชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๔) พัฒนาระบบดูแลสุขภาพชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล และ ๕) ถอดบทเรียนการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action Research: AR) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยจากการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึง ข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ที่ได้จากการสังเกต (Observations) ขณะเดียวกันก็จะมีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบฐานข้อมูลภาพถ่ายกิจกรรม และการพรรณนาความประกอบการบรรยาย หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเชิงพื้นที่เพื่อให้เห็นรูปแบบหรือกระบวนการที่ดำเนินการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพ และคุณภาพใน ๔ มิติ คือ ๑) พัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๒) พัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๓) พัฒนาศูนย์บริการชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล และ ๔) พัฒนาระบบดูแลสุขภาพชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ในส่วนของการวิเคราะห์นั้นมีการประเมินผลผ่านการทบทวนหรือหลังกิจกรรม AAR (After Action Review) เพื่อวิเคราะห์ว่าเกิดเหตุอะไร สาเหตุของการเกิด และจะสามารถดำเนินการให้ดีกว่าเดิมได้อย่างไร โดยเอาบทเรียนจากความสำเร็จและความล้มเหลวของการทำงานที่ผ่านมา เพื่อนำมาซึ่งการพัฒนาหรือการปรับปรุงการทำงาน การสะท้อนผลของกลุ่มทำงาน ความมีส่วนร่วมในการทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น อะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง สาเหตุของการเกิดและสิ่งที่ได้เรียนรู้ ทั้งนี้คณะผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลโดยสรุป ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ที่แผนงานวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์” ตามกรอบของวัตถุประสงค์ โดยสรุปตามลำดับดังนี้

๕.๑.๑ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

การพัฒนาระบบการออมชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์) ประกอบด้วย ๕ ชุดกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนา ดังนี้

ชุดกิจกรรมที่ ๑ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การตลาดออนไลน์ เทคนิคถ่ายภาพด้วยมือถือ” เป็นการสอนวิธีการถ่ายภาพสินค้า หรือการสร้างเรื่องราวของสินค้า (Content หรือคอนเทนต์) โดยใช้โทรศัพท์มือถือเดิมที่มีอยู่

ชุดกิจกรรมที่ ๒ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย Business Model Canvas (BMC)” เป็นการอบรมให้ความรู้ และการทดลองวิเคราะห์และจัดทำแบบจำลองธุรกิจ

ชุดกิจกรรมที่ ๓ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า” เป็นกิจกรรมสัมพันธ์ที่ร่วมกันระหว่างคน ๓ วัย ในตำบล

ชุดกิจกรรมที่ ๔ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “งานดอกไม้” มีรายละเอียดการอบรมแบ่งออกเป็น ๒ ชุดกิจกรรม ประกอบด้วย (๑) การทำดอกไม้ไหว้พระจากดอกไม้แถวบ้าน และ (๒) การทำบายศรีปากชาม

ชุดกิจกรรมที่ ๕ การขยายผลสู่เย็นข้างบ้าน ตู๋ยาข้างครัว เป็นการสร้างพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน

๕.๑.๒ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (หลักสัพพายะ) ประกอบด้วย ๓ ชุดกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนา ดังนี้

๑. การพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต มีให้ความรู้เรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและการก่อสร้างอารยสถาปัตย์ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาทางขึ้น ทางลาด และพื้นที่โดยรวมให้สามารถรองรับกับการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ รวมถึงเป็นการอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในโอกาสที่ได้มาทำบุญ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ หรือมาร่วมกิจกรรมการกุศล งานบุญ งานประเพณี จะได้รับความสะดวก สบาย ปลอดภัย

๒. การพัฒนาสภาพแวดล้อมภายนอก โดยเฉพาะพื้นที่โดยรวมของชุมชนทั้งเส้นทางสัญจรในชุมชนทั้งในเส้นทางเท้า ทางข้าม หรือทางม้าลายได้มีการยื่นหนังสือเสนอต่อผู้อำนวยการแขวงทางหลวงนครสวรรค์ที่ ๑ เพื่อให้สนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาดังต้น ขณะเดียวกันในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวและความร่มรื่นในตำบลนั้น ทางโครงการได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อพันธุ์ไม้ยืนต้น ไม้ดอกไม้ประดับ และพันธุ์พืชสวนครัวรั้วกินได้ให้กับวัดและชุมชนนำไปเพาะปลูกเพื่อคืนความร่มรื่น สวยงาม และเพื่อเป็นอาหารให้กับชุมชน

๓. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเรื่องของความเป็นระเบียบ ระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด สะดวก ปลอดภัย มีอาหารพอเพียง มีอากาศถ่ายเท มีเครื่องอำนวยความสะดวก โดยมีการสนับสนุนเตียงและเครื่องนอนที่สะอาด ปลอดภัย และสนับสนุนให้แต่ละหลังคาเรือนมีลูก มีหลาน มีกัลยาณมิตร รวมถึงมีนักบริบาลชุมชน อสม./อพม. หรืออปพร. หมั่นสอดส่องและคอยดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ตัวคนเดียวหรือมีฐานะยากจนให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความรักและความอบอุ่น

๕.๑.๓ การพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

การพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๔ ชุดกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนา ดังนี้

๑. การพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธ (ด้านส่งเสริมสุขภาพ) ตามหลักกายภาวนา มีการให้ความรู้ความเข้าใจและทักษะปฏิบัติการดูแลตนเองเพื่อไปถ่ายทอดให้กับผู้สูงอายุ รวมถึงการมีทัศนคติที่ดีในการดำเนินชีวิตในด้านการพึ่งพาตนเอง จะส่งผลให้นักบริบาลชุมชนวิถีพุทธกลายเป็นผู้ที่คอยผลักดัน หนุนเสริม หรือสนับสนุนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้สามารถดูแลตนเอง ลดการพึ่งพาคนอื่น ตลอดจนมีทักษะปฏิบัติและวิธีการออกกำลังกายที่ถูกต้องเหมาะสม โดยการฝึกออกกำลังกาย ๙ ช่อง เพื่อช่วยพัฒนาการเรียนรู้ วุฒิภาวะทางอารมณ์ สังคม สติปัญญาของผู้สูงอายุ รวมถึงยังช่วยปรับสมดุลของฮอร์โมนในร่างกาย ผ่อนคลายอารมณ์ ช่วยในเรื่องการทรงตัวสำหรับผู้สูงอายุ และจะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนในด้านการรับประทานอาหาร ลดหวาน มัน เค็ม

๒. การพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธ (ด้านการป้องกันสุขภาพ) มีการพัฒนาทักษะวิธีปฏิบัติด้านการเรียนรู้ด้านการป้องกันสุขภาพด้วยหลักการปฐมพยาบาล เพื่อให้ นักบริบาลชุมชนวิถีพุทธมีความรู้ความเข้าใจและวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องในการดูแลด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ ทั้งการปฐมพยาบาลเบื้องต้น การปฐมพยาบาลผู้ที่กระตุกหัก และการปฐมพยาบาลผู้ที่หมดสติและการช่วยฟื้นคืนชีพ (CPR) เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ในภาวะฉุกเฉิน

๓. การพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธ (ด้านการดูแลรักษา) มีการพัฒนาทักษะในการประเมินคัดกรองและการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและเตียง กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและสังคม โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีแผลกดทับ ทั้งวิธีทำความสะอาดแผลกดทับและวิธีการให้อาหารสำหรับผู้สูงอายุในภาวะการกลืนยาก ตลอดจนพัฒนานักบริบาลวิถีพุทธให้สามารถดูแลสภาพจิตใจของผู้สูงอายุที่ติดบ้านและติดสังคมที่อาจจะเกิดอารมณ์เหงาซึมเศร้า หงุดหงิด วิตกกังวล ซึ่งจะต้องมีการพูดคุยให้กำลังใจ และหมั่นออกเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุให้บ่อยครั้งขึ้น

๔. การพัฒนานักบริบาลชุมชน (การฟื้นฟูสุขภาพ) มีการพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธให้รอบรู้ในการที่จะแก้ไขปัญหาอันเป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุในด้านการฟื้นฟูทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ในการแก้ไขปัญหาและการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ซึ่งนักบริบาลชุมชนวิถีพุทธจะต้องได้รับการฝึกใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดกับผู้สูงอายุ และใช้ปัญญาในการพัฒนาปรับเปลี่ยนมุมมองทัศนคติของผู้สูงอายุเพื่อส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูจิตใจและร่างกายในที่สุด

๕.๑.๔ การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

พบว่า การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล มีกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธระดับตำบลที่จะต้องดำเนินการใน ๗ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ การจัดตั้งกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธระดับตำบล เริ่มจากผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำท้องที่ และผู้นำท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง และประชาชนในตำบลมองเป้าหมายร่วมกันและมีทิศทางเดียวกัน แล้วแต่งตั้งคณะทำงานระดับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในนามของ “นักรจัดการชุมชนด้านการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชน” เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ของส่วนรวม

ขั้นตอนที่ ๒ การทบทวนเป้าหมายร่วมของคนในตำบล เป็นการขับเคลื่อนเพื่อเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้น และแนวทางการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธที่เป็นรูปธรรมและจัดเกิดขึ้นร่วมกันในชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ การยกร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ เป็นกระบวนการในการเรียบเรียงและปรับปรุงธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธผ่านความเห็นชอบร่วมกันของที่ประชุมนักรจัดการชุมชนฯ โดยยึดเป้าหมายร่วมของตำบลเพื่อคนในตำบลอยู่กันอย่างมีความสุข เป็นต้นว่า ความสุขใน ๕ มิติ คือ สุขสบาย (Health) สุขสนุก (Recreation) สุขสง่า (Integrity) สุขสว่าง (Cognition) และสุขสงบ (Peacefulness)

ขั้นตอนที่ ๔ การทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ภายหลังจากนำเสนอร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธผ่านเวทีประชาคมของชุมชน นักรจัดการชุมชนฯ จะรวบรวมความคิดเห็น และข้อเสนอแนะมาทบทวน ปรับปรุง จัดลำดับความสำคัญ และนำเสนอเข้าที่ประชุมของชุมชนอีกครั้ง

ขั้นตอนที่ ๕ การรับรองร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตามความต้องการของชุมชน เพื่อให้ประชาชนในตำบลได้ตรวจสอบว่า ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธได้จัดทำขึ้นตามข้อตกลงที่ผ่านการเห็นชอบในที่ประชุมหรือไม่ ก่อนทำงานลงมติดีรับร่างฯ หรือหากมีประเด็นที่มีข้อเสนอแนะให้มีการปรับเปลี่ยน หรือตัดออกก็จะมีกระบวนการรับร่างฯ ในที่ประชุม

ขั้นตอนที่ ๖ ประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ผ่านเวทีประชุมของหมู่บ้าน และจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธออนไลน์ เพื่อให้คนในตำบลหนองนมวัวได้ยึดถือ ปฏิบัติร่วมกัน

ขั้นตอนที่ ๗ การทบทวนการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ เป็นการจัดให้มีการรายงานผลการดำเนินงานต่อประชาชน และจัดให้มีการทบทวนธรรมนูญบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างน้อย ๒ ปี/ครั้ง

๕.๑.๕ ชุดความรู้การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล พบว่า

พบว่า ชุดความรู้การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นกลไกการขับเคลื่อนพัฒนา ส่วนที่เป็นกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนา และส่วนที่เป็นเป้าหมายของการขับเคลื่อนพัฒนา ดังนี้

๑. กลไกการขับเคลื่อนพัฒนา ในการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น ปัจจัยที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนพัฒนา จำเป็นอย่างยิ่งที่ตำบลหรือชุมชนต่าง ๆ นั้นจะต้องมีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนา ประกอบด้วย ๑) ผู้นำ-นักจัดการชุมชน-ทีมพี่เลี้ยง โดยเฉพาะตัวผู้นำทางจิตวิญญาณ ๒) กลไกการมีส่วนร่วมระดับชุมชนที่เกิดจากแกนนำชุมชนและกลุ่มผู้มีจิตอาที่มเป้าหมายร่วมกัน มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ๓) กลไกจากการมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ด้วยบริบททางสังคมและความเป็นเครือญาติ จึงส่งผลให้เกิดการส่งต่อภูมิปัญญาแนวคิด ทศนคติที่ดีระหว่างคน ๓ วัยในตำบล และ ๔) กลไกการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่าย จะก่อให้เกิดการสนับสนุนและหนุนเสริมในกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ และถ้าหากมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง ก็จะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม การประสานงาน การบริหารจัดการโครงการและการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายได้ง่ายขึ้นและมากขึ้น

๒. กิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนา ที่จะก่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น หากจะมีการขับเคลื่อนพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทและสภาพปัญหาของแต่ละชุมชนนั้นจะต้องมีการขับเคลื่อนพัฒนา ๑) การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อจะส่งผลให้ผู้สูงอายุหรือคนในตำบลหรือชุมชนมีการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น มีรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน มีการออม พึ่งพาตนเองได้ ถือว่ามีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจที่ดี ๒) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ เพื่อจะส่งผลให้ผู้สูงอายุหรือคนในตำบลหรือชุมชนมีสุขภาพกาย สุขภาพใจ และสุขภาวะที่ดีในเรื่องการจัดระเบียบภายในบ้านพักผู้สูงอายุให้ถูกสุขลักษณะ การพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต การเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อความสดชื่น แจ่มใส และการการดูแลสุขภาพความปลอดภัยให้กับผู้สูงอายุในการสัญจรไปมาทั้งในบ้าน ในชุมชน หรือระหว่างชุมชน ๓) การพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธ เพื่อจะส่งผลให้ผู้สูงอายุหรือคนในตำบลหรือชุมชนมีผู้ช่วยที่เปี่ยมด้วยจิตอาสา จิตสาธารณะ และเป็นกำลังสำคัญของครอบครัวหรือชุมชนในการดูแลในเรื่อง การส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธ โดยเฉพาะเรื่องการกิน การอยู่ การออกกำลังกายเพื่อความแข็งแรงและเพื่อสันตนาการ การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและเตียง กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและสังคม และการให้ความรู้ในการฟื้นฟูสุขภาพจิตที่ดี และ ๔) การพัฒนาธรรมานุยุความสุขชุมชนวิถีพุทธ เพื่อจะส่งผลให้ผู้สูงอายุหรือคนในตำบลหรือชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันที่อยู่บนพื้นฐานของความพอดีพอประมาณ และสอดคล้องกับวิถีชีวิต จารีตประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนนั้น ๆ

๓. เป้าหมายของการขับเคลื่อนพัฒนา สำหรับเป้าหมายร่วมที่ทุกคน ทุกฝ่าย ในชุมชนหรือในตำบลที่จะมีส่วนร่วมกันขับเคลื่อนพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น ก็เพื่อที่จะให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขสบาย (Health) เกิดความสุขสนุก (Recreation) เกิดความสุขสง่า (Integrity) ความสุขสว่าง (Cognition) และเกิดความสุขสงบ (Peacefulness)

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ในการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น มีระบบและกลไกในการดำเนินการที่นำไปสู่การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลหนองนมวัว โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรม ใน ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan) ขั้นตอนที่ ๒ การปฏิบัติ (Act) ขั้นตอนที่ ๓ สังเกต ติดตาม และประเมินผล และขั้นตอนที่ ๔ สะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม ซึ่งเห็นควรร่วมกันในกิจกรรมการพัฒนา จำนวน ๔ ชุดกิจกรรม ประกอบด้วย ชุดกิจกรรมที่ ๑ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การตลาดออนไลน์ เทคนิคถ่ายภาพด้วยมือถือ” ชุดกิจกรรมที่ ๒ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย Business Model Canvas (BMC)” ชุดกิจกรรมที่ ๓ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า” ชุดกิจกรรมที่ ๔ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “งานดอกไม้” มีรายละเอียดการอบรม (๑) การทำดอกไม้ไหว้พระจากดอกไม้แถวบ้าน และ (๒) การทำบายศรีปากชาม และชุดกิจกรรมที่ ๕ การขยายผลสู่เย็นข้างบ้าน ตูยาข้างครัว ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **สร้อยญา แสงอัมพร^๑** ที่ได้ศึกษาวิจัย “การใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมะม่วงปลายแขน ตำบลท่าจั่ว อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” แล้วพบว่า ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้ ช่วยเหลือแนะนำวิธีการในการแก้ปัญหา ควรส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรู้จักการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน ควรส่งเสริมให้มีเครือข่ายความร่วมมือด้านต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้าน และควรส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรู้จักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระปลัดระพิน พุทธิสารโร^๒** ที่ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” แล้วพบว่า มีการประยุกต์ด้วยหลักธรรมผ่านวิถีความเชื่อทางศาสนาและวิถีของการดำเนินชีวิต ซึ่งประยุกต์ด้วยการพาทำ นำให้ดูผ่านรูปแบบของกิจกรรม ทั้งสองชุมชนมีวิถีของวัดและวิถีของศาสนาเป็นเครื่องกำหนด รูปแบบและแนวทางการประยุกต์จึงดำเนินไปภายใต้วิถีทางศาสนา วัด พระสงฆ์และรวมอยู่ในวิถีวัฒนธรรมภายในชุมชน บนกรอบการพัฒนาใน ๔ ด้าน ประกอบด้วย การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักอภินิหารสัมปทา (การขยันหา) การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักอารักขสัมปทา (การรักษารักษาไว้) การพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักกัลยาณมิตตตา (การมีใจต่อกัลยาณมิตร) และการพัฒนาระบบการออมชุมชนตามหลักสมชีวิตา (การใช้ชีวิตแบบพอเพียง) ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **ธงชัย สิงอุดม และคณะ^๓** ที่ได้ศึกษาวิจัย “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างความมั่นคงของ

^๑ สร้อยญา แสงอัมพร, “การใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมะม่วงปลายแขน ตำบลท่าจั่ว อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วารสาร มหาลาภานาครทรรณ, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑): ๔๑๑-๔๒๙.

^๒ พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย”, วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๗๗-๒๙๓.

^๓ ธงชัย สิงอุดม และคณะ, “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างความมั่นคงของครอบครัวพอ-แม่มือใหม่”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.): มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

ครอบครัวพอ-แม่มือใหม่” แล้วพบว่า ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว โดยใช้หลักการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มาประยุกต์ใช้ให้รู้จักบริหารจัดการระหว่างความพอเพียงอย่างวัดวิสัยและความพอเพียงอย่างจิตวิสัยให้เกิดดุลยภาพ ซึ่งกันและกันเพื่อความเข้มแข็งของครอบครัว และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **สิริชัย ดีเลิศ และคณะ**^๕ ที่ได้ศึกษาวิจัย “กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของหมู่บ้านเกษตรเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จังหวัดเพชรบุรี” แล้วพบว่า จากปัญหาจากภาระค่าครองชีพที่สูงขึ้น หากมีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติจริงตามหลักความพอประมาณก็จะส่งผลให้ครอบครัวนั้นมีความสุข และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒**^๖ ที่ได้ศึกษาวิจัย “กลยุทธ์ส่งเสริมการออมให้แก่วัยผู้ใหญ่เพื่อเตรียมการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ” แล้วพบว่า ปัจจัยทางจิตวิทยา ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคม มีผลในเชิงบวกต่อการออม ส่วนกลยุทธ์ส่งเสริมการออมให้แก่วัยผู้ใหญ่มี ๓ กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์การส่งเสริมการเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย กลยุทธ์การส่งเสริมความรู้สู่การออม และกลยุทธ์การสร้างความตระหนักในการออม และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร (พรรณา) และคณะ**^๗ ที่ได้ศึกษาวิจัย “ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในภาคตะวันออกของประเทศไทย” แล้วพบว่า ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการเกิดขึ้นจากแนวคิดการใช้หลักธรรมนำหน้าตัวเงิน ด้วยการพึ่งพาตนเอง การเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น การมีความรับผิดชอบ และการมีความซื่อสัตย์อดทน และยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **วัชร งามจิตรเจริญ**^๘ ที่ได้ศึกษาวิจัย “แนวคิดในการใช้พุทธธรรมเพื่อดำเนินการทางเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยม: กรณีศึกษา” แล้วพบว่า หลักพุทธธรรมสามารถนำไปใช้ในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินการทางเศรษฐกิจ เช่น การบริหาร และการตลาด แม้หลักพุทธธรรมจะมีความต่างหรือความขัดแย้งกับทุนนิยมอยู่ไม่น้อย แต่ก็ไม่ได้ขัดแย้งถึงขนาดไปด้วยกันไม่ได้เลย เพราะยังสามารถปรับให้ไปด้วยกันได้ เช่น ปรับแนวคิดปัจเจกนิยมที่ปฏิบัติอยู่ในทุนนิยมให้อ่อนลง แล้วเพิ่มแนวคิดองค์รวมนิยมของพุทธธรรมเข้าไป ทำให้มีการคำนึงถึงส่วนรวมและการคิดในระยะยาว หรือสามารถนำพุทธธรรมมาเสริมส่วนที่ขาดหรือบกพร่องของทุนนิยมได้โดยเฉพาะมิติด้านศีลธรรมและจิตวิญญาณ เช่น การเพิ่มเป้าหมายด้านคุณภาพชีวิตให้แก่ทุนนิยม อันจะทำให้ทุนนิยมกลายเป็นเศรษฐศาสตร์แบบยั่งยืนและเศรษฐศาสตร์การุณยธรรมหรือ “เศรษฐศาสตร์พอเพียง” อีก

^๕ สิริชัย ดีเลิศ และคณะ, “กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของหมู่บ้านเกษตรเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จ. เพชรบุรี”, **วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร**, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๓๐-๑๕๔.

^๖ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒, “กลยุทธ์ส่งเสริมการออมให้แก่วัยผู้ใหญ่เพื่อเตรียมการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ”, **รายงานการวิจัย**, (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์: สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒, ๒๕๕๙).

^๗ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร (พรรณา) และคณะ, “ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในภาคตะวันออกของประเทศไทย”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๕๖๕-๕๗๕.

^๘ วัชร งามจิตรเจริญ, “แนวคิดในการใช้พุทธธรรมเพื่อดำเนินการทางเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยม: กรณีศึกษา”, **รายงานการวิจัย**, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา, ๒๕๕๒).

ทั้งพุทธธรรมก็มีแนวคิดบางอย่างที่คล้ายหรือเข้ากันได้กับแนวคิดของทุนนิยม เช่น แนวคิดเรื่องการประหยัดและการออมมีความคล้ายคลึงกัน

ในส่วนของระบบสนับสนุนซึ่งเป็นการสนับสนุนให้กลไกการดำเนินงานบรรลุดุฏประสงค์ที่ผ่านการออกแบบกิจกรรมร่วมกัน โดยการสนับสนุนประกอบด้วย ๑) ทีมพี่เลี้ยงกระบวนการ ๒) ทีมผู้จัดการชุมชนด้านการออม และ ๓) พระสงฆ์/ปราชญ์ชุมชน/อบต./ภาคีเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **วิทยา จันทรแดง และจ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์**^๔ ที่ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” แล้วพบว่า การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ซึ่งผลการจากวิเคราะห์และถอดบทเรียนภายหลังเสร็จสิ้นกระบวนการทั้งหมด พบปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย ๑) การบริหารจัดการ ๒) ภาคีเครือข่าย ๓) การรับฟัง ทบทวน เพื่อแก้ปัญหา ๔) ผู้นำ/ผู้จัดการชุมชน/พี่เลี้ยง และยังพบปัญหาและข้อจำกัด ประกอบด้วย ๑) ปัญหาสาธารณภัยในพื้นที่ และ ๒) การจัดการเวลาไม่ตรงกันระหว่างส่วนตัวและส่วนร่วม

๕.๒.๒ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

จากการพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต นำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาทางขึ้น ทางลาด และพื้นที่โดยรวมให้สามารถรองรับกับการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ รวมถึงเป็นการอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในโอกาสที่ได้มาทำบุญ หรือมาร่วมกิจกรรมการกุศล งานบุญ งานประเพณี ให้ได้รับความสะดวก สบาย ปลอดภัย ขณะที่การพัฒนาสภาพแวดล้อมภายนอก โดยเฉพาะเส้นทางสัญจรในชุมชนทั้งในเรื่องทางเท้า ทางข้าม หรือทางม้าลายต้องมีการดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาลำดับต้นๆ ขณะเดียวกันก็ควรที่จะมีการเพิ่มพื้นที่สีเขียวและความร่มรื่นในตำบลเพื่อคืนความร่มรื่น สวยงาม และเพื่อเป็นอาหารให้กับชุมชน ในส่วนของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเรื่องของความเป็นระเบียบ เรียบร้อย มีอาหารพอเพียง มีอากาศถ่ายเท มีเครื่องอำนวยความสะดวก มีเตียงและเครื่องนอนที่สะอาด ปลอดภัย และสนับสนุนให้แต่ละหลังคาเรือนมีลูก มีหลาน มีกัลยาณมิตร รวมถึงมีนักบริหารชุมชน อสม./อพม. หรืออปพร. หมั่นสอดส่องและคอยดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ตัวคนเดียวหรือมีฐานะยากจน ให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความรักและความอบอุ่นนั้น พบว่ามีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **ฤทธิชัย แกมมณาค และสุภัชชา พันเลิศพานิชย์**^๕ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอกพาน จังหวัดเชียงราย” แล้วพบว่า กิจกรรมที่จะมีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุดีขึ้นนั้นประกอบด้วย กิจกรรมธรรมบ่าบัต กิจกรรม

^๔ วิทยา จันทรแดง และจ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, **ดุษฎีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๖).

^๕ ฤทธิชัย แกมมณาค และสุภัชชา พันเลิศพานิชย์, “รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุ วัดหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอกพาน จังหวัดเชียงราย”, **รายงานวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๙.

ช่วงฝน ภารกิจนอกกำลังกาย กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ โดยขับเคลื่อนผ่านโครงการส่งเสริมและยกระดับศักยภาพการศึกษาของผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาไทยพื้นบ้านแห่งล้านนาของโรงเรียนผู้สูงอายุ วัดหัวฝายที่มีกิจกรรมการออกกำลังกายและกีฬาผู้สูงอายุมาเป็นส่วนหนึ่ง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **ทัศนีย์ อนันทวัน**^{๑๐} ที่ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบการดำเนินงานดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยเครือข่ายชุมชน ตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” แล้วพบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานครั้งนี้ เกิดจาก ๑) การใช้กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมโดยเครือข่ายในชุมชนให้เข้าร่วมดำเนินการ ๒) สร้างระบบการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ๓) ส่งเสริมกิจกรรมให้ผู้สูงอายุดูแลกันเอง ปัจจัยดังกล่าวนี้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาวิธีการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายในที่สุด ซึ่งอาจจะแตกต่างกับผลงานวิจัยของ **ขลิต สวัสดิ์ผล, ธวัชชัย เพ็งพินิจ, อัครเดช เสนานิกรณ์ และวารี ศรีสุรพล**^{๑๑} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดูแลและพัฒนาผู้สูงอายุโดยชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในชุมชนท้องถิ่นตำบลศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” แล้วพบว่า การช่วยเหลือเกื้อกูลทางด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับความมั่นคงของชีวิต ด้านการเสริมรายได้ การตรวจสุขภาพ และมีอาสาสมัครดูแลช่วยเหลือ จะแนวทางที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุของชุมชน และผลงานวิจัยของ **เกวลี เครือจักร และ สุนทรี สุรัตน์**^{๑๒} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาสังคมชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย” แล้วพบว่า การจัดทำแผนยุทธศาสตร์จะทำให้เกิดการดำเนินการตามโครงการ/กิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ ครอบคลุมผู้สูงอายุ ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง จะต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายทั้งภาคประชาสังคม ภาครัฐ และเอกชน ร่วมกันดำเนินการได้มากที่สุด และจะนำรูปแบบไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ต่อไป

๕.๒.๓ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธตามหลักภาวนา ๔ เป็นการพัฒนากาย ฝึกอบรมทางกายให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้านการส่งเสริมสุขภาพด้วยหลักการ มีทัศนคติที่ดีมีทักษะปฏิสัมพันธ์ทางกายภาพให้กับผู้สูงอายุและทุกช่วงวัยในการดูแลฝึกกายที่พร้อมทั้งความรู้และทักษะในการที่จะดูแลผู้สูงอายุและคนในชุมชน ผ่านการฝึกพฤติกรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติในการป้องกันสุขภาพ อย่างมีความรับผิดชอบ มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และมีทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ รวมถึงมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการรักษาสุขภาพและมีทัศนคติกับ

^{๑๐} ทัศนีย์ อนันทวัน ส.ม. (สาธารณสุข), “รูปแบบการดำเนินงานดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยเครือข่ายชุมชน ตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”, วารสารสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ ๗ จังหวัดขอนแก่น, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑} ขลิต สวัสดิ์ผล ธวัชชัย เพ็งพินิจ อัครเดช เสนานิกรณ์ และ วารี ศรีสุรพล, การดูแลและพัฒนาผู้สูงอายุโดยชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๙).

^{๑๒} เกวลี เครือจักร และสุนทรี สุรัตน์, “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายภาคประชาสังคมชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย”, รายงานวิจัย, (เชียงราย : คณะสาธารณสุขศาสตร์ วิทยาลัยเชียงราย), ๒๕๕๙.

ผู้สูงอายุในแง่บวกเอาใจเขามาใส่ใจเรา ผึกจิตให้เข้าใจสถานการณ์ในช่วงของผู้สูงอายุฝึกพัฒนาจิตให้คิดทำประโยชน์ให้กับส่วนร่วมในการรักษาดูแลส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชน และสามารถแก้ไขปัญหาในการแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุและคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระสุเวทย์ คุณรัตนโน และคณะ**^{๑๓} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักภาวนา ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลปากส้าย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่” แล้วพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี เกิดขึ้นได้จากจิตดีพูดดีและทำดี ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาแต่เอาเปรียบ ทำให้ชุมชนเกิดความสงบสุข มีความรักความสามัคคี และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พัฒนจิตา โยคะนิธย์ นรินทร์ สังข์รักษา**^{๑๔} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” แล้วพบว่า มีการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ของคนในชุมชน มีการสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งปัจจัยสู่ความสำเร็จ มีการจัดกิจกรรมด้านสุขภาพ ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันของชาวบ้านจนประสบความสำเร็จ รวมถึงการจัดการความรู้และใช้ความรู้ที่มี อยู่ในตัวบุคคลของคนหนองสาหร่ายออกมาใช้ในการพัฒนา มีการทำงานที่เป็นระบบเป็นของตนเอง เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้เกิดการประชาคมสุขภาพประจำตำบลมีการเริ่มต้นจากทุนเดิมที่มีอยู่แล้วและพัฒนาต่อยอดให้ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำของชุมชน นับเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ทั้งยังใช้ตัวแบบงาน ด้านสาธารณสุขสามารถขยายผลในการพัฒนาในมิติอื่น ด้วยการพัฒนาของหนองสาหร่ายเป็นการพัฒนา ชุมชนต้นแบบอย่างบูรณาการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่าย

๕.๒.๔ การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ในการขับเคลื่อนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบล ประกอบด้วย ๑) การมีเป้าหมายร่วมของตำบล โดยมุ่งสู่การอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข จำแนกความสุขออกเป็น ๕ มิติ คือ (๑) สุขสบาย (Health) เป็นการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว (๒) สุขสนุก (Recreation) เป็นการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่นแจ่มใส ลดความซึมเศร้า ความเครียดและความวิตกกังวลได้ (๓) สุขสง่า (Integrity) เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองเห็นคุณค่าในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม (๔) สุขสว่าง (Cognition) เป็นความคิดอย่างมีเหตุมีผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหา และ (๕) สุขสงบ (Peacefulness) เป็นความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง สอดคล้องกับแนวคิดของ **สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต**^{๑๕} ที่ว่าเป็นการดำเนิน

^{๑๓} พระสุเวทย์ คุณรัตนโน และคณะ^{๑๓} “การประยุกต์ใช้หลักภาวนา ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลปากส้าย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่” วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕) : ๒๓๕-๒๓๖

^{๑๔} พัฒนจิตา โยคะนิธย์ นรินทร์ สังข์รักษา “การถอดบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี”, วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม- ธันวาคม) : ๑๓๒.

^{๑๕} สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต, คู่มือความสุข ๕ มิติสำหรับผู้สูงอายุ (ฉบับปรับปรุง), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นนทบุรี: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสุขเชิงจิตวิทยาในผู้สูงอายุ ๕ มิติ ได้แก่ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบ ให้กับผู้สูงอายุ โดยเน้นการสร้างคุณค่า การสร้างความตระหนักถึงศักยภาพบุคคล ขณะที่กิจกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาฯ ระดับตำบล ประกอบด้วย ๔ ด้าน การพัฒนาระบบการออมชุมชนเชิงพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนเชิงพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถี และผลสืบเนื่องจากการขับเคลื่อนพบว่า มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบลหนองนมวัว และการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชน โดยได้รับความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรม และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย นักจัดการชุมชนฯ บ้าน วัด โรงเรียน ภาคีเครือข่ายและภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ^{๑๖} ได้ศึกษาวิจัย “การขับเคลื่อนระบบสุขภาพ โดยใช้ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” แล้วพบว่า การแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องมีมาตรการทางสังคม เสริมมาตรการทางวิชาการ และกฎหมายของภาครัฐโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง นำจุดแข็งคือ วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนวิถีพุทธมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหา ยกย่องกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะหรือมาตรการทางสังคมในรูปแบบธรรมนูญตำบล ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ชัยวุฒิ บัวเนี้ยว และกฤษณ์ ขุนลิก^{๑๗} ได้ศึกษาวิจัย “กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกวาง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ” แล้วพบว่า ปัจจัยความสำเร็จในครั้งนี้ ประกอบด้วย ภาควิชาการ ภาคประชาชน ภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ในส่วนของกระบวนการขับเคลื่อนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบล ๗ ขั้นตอนนั้น ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ ๑ การจัดตั้งกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธของตำบล ขั้นตอนที่ ๒ การทบทวนเป้าหมายร่วมของคนในตำบล เป็นการขับเคลื่อนเพื่อเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้น และแนวทางการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธที่เป็นรูปธรรมและจัดเกิดขึ้นร่วมกันในชุมชน ขั้นตอนที่ ๓ การยกร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ เป็นกระบวนการในการเรียบเรียงและปรับปรุงธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธผ่านความเห็นชอบร่วมกันของที่ประชุมนักจัดการชุมชนฯ โดยยึดเป้าหมายร่วมของตำบล ขั้นตอนที่ ๔ การทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ภายหลังจากนำเสนอร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธผ่านเวทีประชาคมของชุมชน นักจัดการชุมชนฯ จะรวบรวมความคิดเห็น และข้อเสนอแนะมาทบทวน ปรับปรุง จัดลำดับความสำคัญ และนำเสนอเข้าที่ประชุมของชุมชนอีกครั้ง ขั้นตอนที่ ๕ การรับรองร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตามความต้องการของชุมชน ขั้นตอนที่ ๖ ประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ผ่านเวทีประชุมของหมู่บ้าน และจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธออนไลน์ เพื่อให้คนใน

^{๑๖} พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ, “การขับเคลื่อนระบบสุขภาพ โดยใช้ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด”, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑-๑๒.

^{๑๗} ชัยวุฒิ บัวเนี้ยว และกฤษณ์ ขุนลิก, “กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกวาง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลโคกกวาง, ๒๕๕๘).

ตำบลได้ยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน และขั้นตอนที่ ๗ การทบทวนการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชน วิถีพุทธ เป็นการทำให้มีการรายงานผลการดำเนินงานต่อประชาชน และจัดให้มีการทบทวนธรรมนูญ บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างน้อย ๒ ปี/ครั้ง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระครู ปัญญาสุธรรมนิเทศ และคณะ**^{๑๘} ที่ได้ศึกษาวิจัย “การสร้างธรรมนูญศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของ ชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตตำบลตากูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” แล้วพบว่า กระบวนการสร้างธรรมนูญชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะด้วยหลักพุทธธรรมมีขั้นตอนสำคัญ ๗ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรก การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน ขั้นตอนที่ ๒ ความรับผิดชอบร่วมกัน ขั้นตอนที่ ๓ จัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ขั้นตอนที่ ๔ ยกร่างธรรมนูญชุมชน หรือข้อตกลง กติกาในการอยู่ร่วมกัน ขั้นตอนที่ ๕ ประชุมเพื่อปรับปรุงแก้ไขร่างธรรมนูญชุมชน ขั้นตอนที่ ๖ ประกาศใช้ ธรรมนูญศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชน ขั้นตอนที่ ๗ จัดพิมพ์รูปเล่มและแจกจ่ายให้ชาวบ้าน

๕.๒.๕ ชุดความรู้การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล พบว่า

การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ ๑) ส่วนที่เป็นกลไกการขับเคลื่อนพัฒนา ในการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น ปัจจัยที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนพัฒนา จำเป็นอย่างยิ่งที่ ตำบลหรือชุมชนต่าง ๆ นั้นจะต้องมีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนา ๒) ส่วนที่เป็นกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนาที่จะก่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลใน ๔ มิติ คือ การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ และการพัฒนาธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ และ ๓) เป้าหมายที่สำคัญของการขับเคลื่อนพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลนั้น ก็เพื่อที่จะให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขสบาย (Health) เกิดความสุขสนุก (Recreation) เกิดความสุขสง่า (Integrity) ความสุขสว่าง (Cognition) และเกิดความสุขสงบ (Peacefulness) ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ**^{๑๙} ที่ได้ศึกษาวิจัย “การขับเคลื่อนระบบสุขภาพโดยใช้ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก้ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” แล้วพบว่า การมีทุนทางสังคมที่หล่อหลอมด้วยพระพุทธศาสนา ถือเป็นการนำจุดแข็งของการมีวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนวิถีพุทธมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพชุมชนและนำไปสู่การยกระดับกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะหรือมาตรการทางสังคมในรูปแบบธรรมนูญตำบล และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **ชัยวุฒิ บัวเนี่ยว และกฤษณ์ ขุนลิก**^{๒๐} ที่ได้ศึกษาวิจัย “กระบวนการ

^{๑๘} พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ และคณะ, “การสร้างธรรมนูญศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชน ด้วยหลักพุทธธรรมในเขตตำบลตากูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”, วารสารการบริหารการปกครองและ นวัตกรรมท้องถิ่น, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๖๓): ๒๙๕-๓๐๐.

^{๑๙} พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ, “การขับเคลื่อนระบบสุขภาพ โดยใช้ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก้ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด”, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑-๑๒.

^{๒๐} ชัยวุฒิ บัวเนี่ยว และกฤษณ์ ขุนลิก, “กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกว้าง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลโคกกว้าง, ๒๕๕๘).

ขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชน ตำบลโคกกว้าง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ” แล้วพบว่า กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพจะก่อให้เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกันของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล เกิดการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาของตำบล และมีความเข้าใจตรงกันที่จะแก้ไขปัญหาของตำบล แบบองค์รวม และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัยและคณะ**^{๒๑} ที่ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาธรรมนูญพลเมืองสู่ชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ต. จังหวัดบุรีรัมย์” แล้วพบว่า ปัจจัยด้านผู้นำและปัจจัยด้านคณะกรรมการหมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญและมีส่วนสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับพื้นที่ และก่อให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ขณะเดียวกันจากผลงานวิจัยของ **พระครูสุนทรวัชรการ (อำพล วณิชชิตติกาล) และ พระครูวิรุฬห์วัชรธรรม (ศิริชัย เพ็ชรรัตน์)**^{๒๒} ที่ได้ศึกษาวิจัย “ชุมชนแห่งความสุข: กระบวนการการเรียนรู้สำนึกพลเมืองของชุมชนด้วยกระบวนการใช้ชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม” แล้วพบว่า การส่งเสริมชุมชนแห่งความสุขของชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเพชรบุรี ครอบคลุม ๓ บริบท คือ บริบทของหลักประกันคุณภาพทางกาย บริบทของความสงบทางจิตใจ และบริบทขององค์ความรู้ทางปัญญา ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้องและมีกระบวนการดำเนินการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับ ผลงานวิจัยของ **เรงชัย ต้นสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว**^{๒๓} ที่ได้ศึกษาวิจัย “ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง” แล้วพบว่า ดัชนีชี้วัดหมวดเศรษฐกิจถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดความสุขขึ้นได้ในทุกเทศ ทุกวัย รวมถึงดัชนีชี้วัดหมวดสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ล้วนแล้วต่างก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน และยิ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **อุดมพร ชื่นไพบูลย์**^{๒๔} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อความสมดุลในชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ” แล้วพบว่า การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความสมดุลในชีวิตจนเกิดเป็นนิสัย โดยการสำรวมอินทรีย์ ไม่ให้บาปอกุศลครอบงำ เลี่ยงชีวิตในทางที่ชอบด้วยความตั้งใจ ขยันหมั่นเพียร รู้จักประมาณในการเสพบริโภค สามารถเจริญสมณะและวิปัสสนา ผูกพันอบรมจิตใจ ทำให้จิตมีสมรรถภาพรู้จักยับยั้งชั่งใจ ทำให้จิตมีคุณภาพชีวิตที่ดี ก็จะทำให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและเกิดความสมดุล และยิ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **นิตา ตั้งวินิต**^{๒๕} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูร

^{๒๑} กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัยและคณะ, “การพัฒนาธรรมนูญพลเมืองสู่ชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ต. จังหวัดบุรีรัมย์”, วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑: ๑๓๙-๑๖๒.

^{๒๒} พระครูสุนทรวัชรการ (อำพล วณิชชิตติกาล) และพระครูวิรุฬห์วัชรธรรม (ศิริชัย เพ็ชรรัตน์), “ชุมชนแห่งความสุข: กระบวนการการเรียนรู้สำนึกพลเมืองของชุมชนด้วยกระบวนการใช้ชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม”, วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๓): ๑-๑๓.

^{๒๓} เรงชัย ต้นสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว, “ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง”, รายงานการวิจัย, (มูลนิธิโครงการหลวง: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๑).

^{๒๔} อุดมพร ชื่นไพบูลย์, “การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อความสมดุลในชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ”, วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): ๔๑-๖๔.

^{๒๕} นิตา ตั้งวินิต, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกการจัดการการสร้างเสริมสุขภาพ, (คณะสาธารณสุขศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐)

ณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ” แล้วพบว่า หลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นรูปธรรม การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุให้สมบูรณ์ทั้ง ๔ มิติดังนี้สามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดการดูแลสุขภาพทางกาย ศีล จิต และ ปัญญาดีแล้วย่อมจะส่งผลต่อการอยู่ร่วมทางสังคมที่ดีในมิติอื่นตามมา

ในการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ยุวดี รอดจากภัย และคณะ^{๒๖} ที่ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนและครอบครัวต้นแบบเพื่อดูแลผู้สูงอายุ” แล้วพบว่า การพัฒนาชุมชนและครอบครัวต้นแบบเพื่อดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและเกิดการพัฒนาคูดูแลสุขภาพที่ดีขึ้นกว่าปกติ เพราะจะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความอุ่นใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุพารณ กัญยะดี^{๒๗} ที่ได้ศึกษาเรื่อง “หลักพุทธธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา สถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง” แล้วพบว่า การสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุด้วยการปฏิบัติธรรมมีเป้าหมายหลักคือการพัฒนาทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสัมมาทิฐิและมุ่งดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยชนด้วยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ จะทำให้ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งถือเป็นการยกระดับจากผลงานวิจัยที่ ยุทธนา พูนพานิช และ แสงนภา อุทัยแสงไพศาล^{๒๘} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน” ผลการวิจัยแล้วพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่มีปัญหาสุขภาพที่ซับซ้อนจากการเจ็บป่วยเรื้อรังจะมีความต้องการการเอาใจใส่จากผู้ดูแล ขณะเดียวกัน วีราพรรณ วิโรจน์รัตน์ และคณะ^{๒๙} ก็ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น” แล้วยังพบว่า การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพา ร่วมกันของทุกภาคส่วนและเป็นการเสริมพลังอำนาจให้ผู้สูงอายุและครอบครัวเครือข่ายของชุมชนต่อการให้บริการจากภาครัฐ ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์แนวราบ

^{๒๖} ยุวดี รอดจากภัยและกุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ, “การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ”, วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑): ๙๒-๑๐๑.

^{๒๗} สุพารณ กัญยะดี, “หลักพุทธธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา สถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง”, รายงานการวิจัย, (คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐).

^{๒๘} ยุทธนา พูนพานิช และแสงนภา อุทัยแสงไพศาล, “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน”, วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม ฉบับการประชุมวิชาการครบรอบ ๒๕ ปี, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙): ๔๖-๕๓.

^{๒๙} วีราพรรณ วิโรจน์รัตน์และคณะ, “การพัฒนาบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น”, วารสารสภาการพยาบาล, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๗): ๑๐๔-๑๑๕.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากข้อสรุปของการศึกษาตามแผนงานวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์” คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ภาครัฐหรือข่ายองค์กรภาครัฐในระดับพื้นที่ควรผลักดันหรือหนุนเสริมให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลให้เกิดขึ้นในทุก ๆ ตำบล

๒) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับพื้นที่ควรรับเป็นเจ้าภาพหลักในการสร้างการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลเพื่อนำไปสู่การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืน

๓) ภาครัฐหรือข่ายองค์กรภาครัฐในระดับพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักบริหาร ชุมชน อสม. อปม. อปพร. และภาคประชาสังคมในระดับพื้นที่ควรสนับสนุนและร่วมแรงร่วมใจกันขับเคลื่อนพัฒนากิจกรรมที่นำไปสู่การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัย

๔) ลูกหลานหรืออนุชนรุ่นหลัง ควรให้ความสำคัญกับการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการรองรับสังคมสูงวัย อย่างน้อย ๆ ก็ขอให้หมั่นคอยดูแลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความรักและความอบอุ่น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. ภาคประชาสังคมทั้งทางภาครัฐ เอกชน และประชาชนจะต้องให้ความสำคัญและนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๒. ภาคประชาสังคมทั้งทางภาครัฐ เอกชน และประชาชนจะต้องให้ความสำคัญและนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๓. ภาคประชาสังคมทั้งทางภาครัฐ เอกชน และประชาชนจะต้องให้ความสำคัญและนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๔. ภาคประชาสังคมทั้งทางภาครัฐ เอกชน และประชาชนจะต้องให้ความสำคัญและนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในการพัฒนาระบบนิเวศความสุขชุมชนวิถีพุทธให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๕. การสร้างความยั่งยืนในการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยจะต้องดำเนินการผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระบบครอบครัว ระบบชุมชน และในภาพกว้างในเชิงสังคม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาวิจัยการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในโลกวิถีใหม่และในยุคดิจิทัล

๒. ควรมีการศึกษาวิจัยการดูแลรักษาและฟื้นฟูกลุ่มผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งในสังคม

๓. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องธรรมาภิบาลเวลากับการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธ

๔. การมีการศึกษาวิจัยถึงการยกระดับในการดูแลผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโรคอุบัติใหม่จากการใช้สารเคมีทางการเกษตร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น. คู่มือนักบริหารท้องถิ่น. กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น : กองสาธารณสุขท้องถิ่น, ๒๕๖๓.

กองพัฒนาศาสตร์และติดตามนโยบายพิเศษ. ประมวลมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง การเตรียมการเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา. ทำเนียบรัฐบาล, ๒๕๖๑.

กองสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชน. คู่มือ อสม. นักจัดการสุขภาพชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๙.

เกษม จันทร์แก้ว. การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕- ๒๕๖๔). ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.

คณะกรรมการแผนกตำรา. มงคลดอทพีบีแอล เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์. เอกสารหลัก/มติโครงการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๕๘. นครสวรรค์ : ร้านไอปริ้นท์, ๒๕๕๘.

คัตนาค มณีศรี และวัชรภรณ์ เพ่งจิตต์. จิตวิทยาเพื่อคุณ: บทสารคดีทางวิทยุ. กรุงเทพมหานคร: คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จิรเนาว์ ทศศรี และอัฐติพงศ์ แก้วทอง. บทที่ ๙ การประเมินกระบวนการชุมชน ใน การติดตามสนับสนุนและประเมินผลโครงการ. สงขลา: โฟ-บาร์ด, ๒๕๕๙.

ฉัตรวรัญ องค์กรสิทธิ์. อาสาสมัครสาธารณสุข : ศักยภาพและบทบาทในบริบทสังคมไทยที่เปลี่ยนไป. นนทบุรี : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๕๐.

ฉันทนา ภาคบงกช. “การพัฒนา EQ : ความฉลาดที่ไม่ธรรมดา” ใน รวมบทความทางวิชาการเล่ม ๒ อีคิว : จากแนวคิด...สู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ Desktop, ๒๕๔๔.

ดลฤดี สุวรรณศิริ. คู่มือความสุข ๘ ประการในที่ทำงาน HAPPY WORK PLACE. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๐.

บุญจง ขาวสิทธิวงษ์. **สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ปทุมทิพย์, ๒๕๔๒.

ป. ปลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

พรชัย ธรรมธรรม. “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับที่ ๑๙**. กรุงเทพมหานคร : สุธาการพิมพ์, ๒๕๓๘.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **กัตถุญกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **คนไทยกับสัตว์ป่า**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอูน) และคณะ. **ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๕๓.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ อบอูน และคณะ. **ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๕๓.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พระอนรุทธาจารย์, พระญาณธชะ (แลตีสยาตอ). “**อภิมมัตถสังคหะ**” ในอภิมมัตถสังคหะและ **ปรมัตถทีปนี**. แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภังค์. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **กัตถุญกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พุทธทาสภิกขุ. **กรรมเหนือกรรม: กรรมในฐานะกฎแห่งกรรมและกรรมจากพระโอษฐ์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พุทธทาสภิกขุ. **กรรมเหนือกรรม: กรรมในฐานะกฎแห่งกรรมและกรรมจากพระโอษฐ์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. วิสัทธิธรรมรศแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ และ ยศ วัชรคุปต์. ระบบประกันการดูแลระยะยาว : ระบบที่เหมาะสมกับประเทศไทย. สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๖๐.

วิทยากร เชียงกุล. จิตวิทยาในการสร้างความสุข. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๘.

วิทยากร เชียงกุล. จิตวิทยาในการสร้างความสุข. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๘.

วินัย วีระพัฒนานนท์. วิฤตสิ่งแวดลอมทางตันแห่งการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ส่องสยาม, ๒๕๔๐.

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). ธรรมนุญชุมชน สร้างสุขบนฐานชีวิตที่สมดุล. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๑๙๒๔ สตูดิโอ จำกัด, ๒๕๖๒.

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). องค์ความรู้ชุดธรรมนุญชุมชน สร้างสุขบนฐานชีวิตที่สมดุล. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๑๙๒๔ สตูดิโอ จำกัด, ๒๕๖๒.

ศูนย์คุณธรรม องค์การมหาชน. ธรรมนุญชุมชน สร้างสุขบนฐานชีวิตที่สมดุล. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๑๙๒๔ สตูดิโอ จำกัด, ๒๕๖๒.

สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ. รายงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.), ๒๕๔๘.

สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ. รายงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.), ๒๕๔๘.

สวัสดี โนนสูง. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การปฏิรูปประเทศจากรากฐานสุขภาพคนไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การปฏิรูปประเทศจากรากฐานสุขภาพคนไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานประจำปี ๒๕๕๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, ๒๕๕๓.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานประจำปี ๒๕๕๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, ๒๕๕๓.

สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต. คู่มือความสุข ๕ มิติสำหรับผู้สูงอายุ ฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ ๖. นนทบุรี: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘.

สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต. **คู่มือความสุข ๕ มิติสำหรับผู้สูงอายุ (ฉบับปรับปรุง)**. พิมพ์ครั้งที่๖. นนทบุรี: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘.

อุทัยทิพย์ เจียวิวรรธน์กุล. “สถานการณ์ของวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ”. ในเอกสารการสอนชุดวิชา **พัฒนาการผู้สูงอายุและผู้สูงอายุ**. (นนทบุรี: สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘).

เอมอร จารุงสี. “แนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ”. ในเอกสารการสอนชุดวิชา **พัฒนาการวัยผู้ใหญ่และวัยสูงอายุ**. นนทบุรี: สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

เทเวศ อร่ามเรือง. “การนำนโยบายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปปฏิบัติ ของเทศบาล ตำบลเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี” **การค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต การปกครองท้องถิ่น**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.

นิตา ตั้งวินิต. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกการจัดการการสร้างเสริมสุขภาพ**. คณะสาธารณสุขศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐.

วณิชพร ศรีนวล. “การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐.

(๓) รายงานวิจัย:

ชัยวุฒิ บัวเนี่ยว และภรณ์ ชุนลึก. “กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกว้าง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโคกกว้าง, ๒๕๕๘.

ธงชัย สิงอุดม และคณะ. “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.): มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

บงกช ดารารัตน์. “ความเปลี่ยนแปลงในชนบทไทย: การจัดการความขัดแย้ง”. ใน **การประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ ๑**. เชียงใหม่: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๑.

พนิดา จงสุขสมสกุล. “การสื่อสารกับความสุขของคนในชุมชนดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่”. ใน **การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ ๗** น. ๑-๒๓. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, ๒๕๕๙.

เริงชัย ตันสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว. “ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง”. **รายงานการวิจัย**. มูลนิธิโครงการหลวง: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๑.

วัชร งามจิตรเจริญ. “แนวคิดในการใช้พุทธธรรมเพื่อดำเนินการทางเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยม: กรณีศึกษา”. **รายงานการวิจัย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา, ๒๕๕๒.

วันดี ละอองทิพรส. “ความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่เอื้อต่อสังคมและพฤติกรรมที่เอื้อต่อ สังคมของเด็กประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

สถาพร เรืองธรรม. “ธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญกับการส่งเสริมการปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่น”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๗.

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ. “กลยุทธ์ส่งเสริมการออมให้แก่ผู้ใหญ่วัยเพื่อเตรียมการเข้าสู่ วัยผู้สูงอายุ”. **รายงานการวิจัย**. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์: สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ, ๒๕๕๙.

สิทธิพร สุนทรและคณะ. “รูปแบบความสุขของผู้สูงวัยในจังหวัดมหาสารคาม”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม: คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, ๒๕๖๑.

สุภาพรณ์ กันยะดี. “หลักพุทธธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา สถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง”. **รายงานการวิจัย**. คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐.

สุวัฒนา ศรีภิรมย์, สุภาณี จันทรมาศ และปาริฉัตร คลั่งทอ. “การพัฒนาระบบการออมระยะยาวของประเทศไทย”. **รายงานการวิจัย**. กระทรวงการคลัง: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, ๒๕๕๑.

อริสา สุขสม. “การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อชุมชน”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ๒๕๕๓.

อุบล บัวชุม. “ผลการสนับสนุนการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมต่อความผาสุกทางจิตวิญญาณใน ผู้สูงอายุที่เป็นโรคเมเร็งอวัยวะสืบพันธุ์สตรี โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

(๔) บทความ:

กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัยและคณะ. “การพัฒนาธรรมานุพลเมืองสู่ชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาธรรมานุหมู่บ้านสันติสุข ๙ ตี จังหวัดบุรีรัมย์”. **วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑: ๑๓๙-๑๖๒.

ชัชณี จันทจรรยาพงษ์ และ วิธาน เจริญผล. “การออมภาคบังคับช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและตลาดทุน ได้อย่างไร”. **SET Note**. ปีที่ ๑ (๒๕๕๙): ๑-๑๓.

จิตติมา พลัปลีง. “การออมของครัวเรือนในจังหวัดนครปฐม: กรณีศึกษาเปรียบเทียบอำเภอดอนตูมและอำเภอพุทธมณฑล”. **วิทยาสารกำแพงแสน**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๐): ๖๒-๗๐.

บงกช ดารารัตน์. “ความเปลี่ยนแปลงในชนบทไทย: การจัดการความขัดแย้ง”. ใน **การประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ ๑**. (เชียงใหม่: คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๑): ๖๔-๘๑.

ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา”. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม, ๒๕๕๕): ๒๕-๓๐.

ประเวศ วะสี. “สุขภาพดี อยู่ที่ใจ”. **วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม**. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐): ๑๑-๓๐.

พนิดา จงสุขสมสกุล. “การสื่อสารกับความสุขของคนในชุมชนดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่”. ใน **การประชุมหาญวิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ ๗**. (สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, ๒๕๕๙): ๑-๒๓.

พรทิพย์ วรพาสน์พุดติ, ลักคณา วรศิลป์ชัย และมะลิณี เทพปาน. “การวิเคราะห์ความเสี่ยงและผลตอบแทนของแบบจำลองพอร์ตการลงทุนตามระยะเวลา”. **BU Academic Review**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๓): ๓๘-๔๖.

พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ และคณะ. “การสร้างธรรมนูญศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตตำบลตากูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๖๓): ๒๙๕-๓๑๐.

พระครูสมุห์สมชาย สิริสมปนโน. “หลักอริยฐานธรรม ๔ : การส่งเสริมความสามัคคีในสังคมไทย”, **วารสารปัญญาปณิธาน**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม -ธันวาคม ๒๕๖๐): ๑-๑๗.

พระครูสุนทรวิจิตรการ (อำพล วณิชยิตติกาล) และพระครูวิรุฬห์วัชรธรรม (ศิริชัย เพ็ชรรัตน์). “ชุมชนแห่งความสุข: กระบวนการการเรียนรู้สำนึกพลเมืองของชุมชนด้วยกระบวนการใช้ชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม”. **วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๓): ๑-๑๓.

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร. “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย”. **วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๗๗-๒๙๓.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรธนา) และคณะ. “ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในภาคตะวันออกของประเทศไทย”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๕๖๕-๕๗๕.

พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ. “การขับเคลื่อนระบบสุขภาพ โดยใช้ธรรมานุสสุภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก้ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วารสารวิชาการธรรมทรรศน์**, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑-๑๒.

- พินทุสร โพธิ์อุไร. “แนวคิดที่ว่าด้วยการเสริมพลังชุมชนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ”. **วารสารพัฒนาสังคม**. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๖๒): ๖๔-๗๗.
- พิสิษฐ์ จอมบุญเรือง. “แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเองในจังหวัดนครสวรรค์”. **วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒๔ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๕-๒๘.
- ไพศาล วิสาโล. “ศาสตร์และศิลป์แห่งการจัดการความดี : ศึกษากรณีมูลนิธิฉือจี้”, **วารสารศูนย์คุณธรรม**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐): ๑๐-๔๒.
- มยุรี สุวรรณาวุธ และอุษณากร ทาพระมย์. “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมกับพฤติกรรมการออมของประชาชนในพื้นที่ ตำบลบ้านเข็ญ อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี”. **วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘): ๑๔๗-๑๘๔.
- ยุทธนา พูนพานิช และแสงนภา อุทัยแสงไพศาล. “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน”. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม ฉบับการประชุมวิชาการครบรอบ ๒๕ ปี**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙): ๔๖-๕๓.
- ยุวดี รอดจากภัยและกุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ. “การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการดูแลผู้สูงอายุ”, **วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๙๒-๑๐๑.
- รุ่งรัตน์ หัตถกรรม. “การพัฒนารูปแบบการประกอบและตัวชี้วัดความสุขมวลรวม”. **วารสารสหวิทยาการจัดการ**. ปีที่ ๑ เล่มที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๑๐๔-๑๐๕.
- วิราพรรณ วิโรจน์รัตน์และคณะ. “การพัฒนาระบบบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น”, **วารสารสภาการพยาบาล**. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๗): ๑๐๔-๑๑๕.
- สร้อยญา แสงอัมพร. “การใช้หลักทฤษฎีธรรมาภิบาลเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมะม่วงปลายแขน ตำบลท่าจั่ว อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑): ๔๑๑-๔๒๗.
- สิริชัย ดีเลิศ และคณะ. “กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของหมู่บ้านเกษตรเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จ. เพชรบุรี”. **วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๓๐-๑๕๔.
- อุดมพร ชื่นไพบูลย์. “การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อความสมดุลในชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ”. **วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์**. ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): ๔๑-๖๔.

(๖) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

- เกษม วัฒนชัย. การปาฐกถาพิเศษเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในงานฝึกอบรมวิทยากรตัวคูณเศรษฐกิจพอเพียง จัดโดย สศช. เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ณ โรงแรมปรีซ์พาลเลซ.

เกษม วัฒนชัย. การบรรยายตอนที่ ๓ เรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างพอเพียงในโครงการจัดทำสื่อเพื่อการเผยแพร่ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้. เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐ ณ ทำเนียบองคมนตรี.

“รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐”. ราชกิจจานุเบกษา. ๑๓๔ (เมษายน ๒๕๖๐): ๑-๙๐.

วิสุทธิ บุญญะโสภิต. บทเรียนการจัดทำธรรมนูญสุขภาพผู้สูงอายุตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์, เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม, หน้า ๖๔.

สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. “ข้อมูลสำคัญ จังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓”. (อัดสำเนา).

สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. “ข้อมูลสำคัญ จังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓”. (อัดสำเนา).

(๗) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

Ban Ki-moon, Latest Statements: Secretary-General's message for International Day of Happiness, Retrieved from <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=๗๕๓๒> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๔].

FINNOMENA, “สร้างกลยุทธ์การออมเงิน จาก “ปรัชญาความพอเพียง”, เข้าถึงได้จาก <https://www.finnomena.com/z-admin/sufficiency/> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๓].

GPI Atlantic. **Nova Scotia GPI Components**. Retrieved From <http://www.gpiatlantic.org/gpi.htm> [October 8, 2007].

Sirintip, “เงินออมกันบาตร กระปุกออมสินของคนชรา”, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/๑๙๑๕๘> [๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๔].

กรมกิจการผู้สูงอายุ, “สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย ๗๗ ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๒”, เข้าถึงได้จาก <https://www.dop.go.th/th/know/side/๑/๑/๒๗๕> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๔]

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ปฏิญญาอาสาสมัครไทย. เข้าถึงได้จาก https://www.m-society.go.th/article_attach/๘๖๑/๑๔๙๐.doc, ๒๕๔๔. [๑๕ กันยายน ๒๕๖๔]

กันย์, “ออมเงิน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง”, โพสต์ทูเดย์ เข้าถึงได้จาก <https://www.posttoday.com/life/healthy /๕๕๙๓๐๘> [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔].

จารุพงศ์ พลเดช, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. เข้าถึงได้จาก www.lopburi.go.th/governor/book_january_๕๑/human.doc, ๒๕๕๑ หน้า ๑๓-๑๕. [๒๒ กันยายน ๒๕๖๔]

เจียรนัย ทรงชัยกุล. การครองตนในครอบครัวอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ. เข้าถึงได้จาก https://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main๑_๓.html [๒๐ กันยายน ๒๕๖๔].

นพดล กรรณิกา. **ประเมินความสุขของคนทำงาน (Happiness at Workplace)**. เข้าถึงได้จาก <http://www.ryt๙.com/s/abcp/๔๘๑๕๐๘/> [๘ กันยายน ๒๕๖๔].

บุญสม หารราชศิริพจน์, จิตสำนึกที่ดีในสังคม, เข้าถึงได้จาก จากhttps://my.dek-d.com/plam-my/blog/?blog_id=๑๐๒๒๔๕๒๑ [๑๒ กันยายน ๒๕๖๔]

ประกาศสำนักทะเบียนกลาง, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๔ ง ๓๐ มกราคม ๒๕๖๓, ประกาศ ณ วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๔. เข้าถึงได้จาก :
[http://http://www.ratchakitcha.soc.go.th/](http://http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๖๓/E/๐๒๔/T_๐๐๑๓.PDF)
[DATA/PDF/๒๕๖๓/E/๐๒๔/T_๐๐๑๓.PDF](http://http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๖๓/E/๐๒๔/T_๐๐๑๓.PDF) pdf. [๒๓ กันยายน ๒๕๖๔]

เปลว สีเงิน. “ธนาคารความดี ต่อบลหนองสาหร่าย ใช้ความดีกู้เงินแสน ส่งเสริม ‘ชาวนาอัจฉริยะ’ ใช้เทคโนโลยีใหม่ช่วยลดต้นทุน”. **ไทยโพสต์**. เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/๑๔๕๒๗> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๔].

ภรณ์ ภูประเสริฐ. “แนวคิดการสร้างเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ”. **ไทยโพสต์**. เข้าถึงได้จาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/๔๒๘๒๐>.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, “ส่งเสริมการออม พร้อมเป็นแหล่งเงินทุน เกื้อหนุนสวัสดิการ ขยายงานเศรษฐกิจชุมชน”, เข้าถึงได้จาก <https://web.codi.or.th/๒๐๑๙๐๘๒๙-๘๓๓๓/> [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔].

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, “ออมวันละบาทสู่กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลอุโมงค์”, เข้าถึงได้จาก <https://web.codi.or.th/๒๐๑๙๐๘๒๙-๘๓๓๓/> [๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๔].

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), เข้าถึงได้จาก :
http://https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=๖๔๒๒. [๒๓ กันยายน ๒๕๖๔]

สำนักงานสถิติจังหวัดนครสวรรค์, ข้อมูลสถิติจำนวนประชากร จำแนกรายอายุ เพศ และเขตการปกครอง จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๖๒. เข้าถึงได้จาก :
http://http://nksawan.nso.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๒๕๘:๕๐-๐๑-๕๔๔๗&catid=๑๐๕:๒๐๑๒-๐๑-๐๙-๐๗-๐๗-๔๙&Itemid=๕๑๐. [๒๓ กันยายน ๒๕๖๔]

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ข่าวประชาสัมพันธ์ “สถิติบอกอะไร ผู้สูงวัยปัจจุบันและอนาคต”. เข้าถึงได้จาก <http://www.nso.go.th/sites/๒๐๑๔/Pages/PressRelease/๒๕๖๑/No๐-๐๔-๖๑-๑.aspx>. [๗ สิงหาคม ๒๕๖๔].

องค์การบริหารส่วนตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, “กองทุนสวัสดิการ ตำบลดอนแร่”, เข้าถึงได้จาก http://www.donrae.go.th/site/index.php?option=com_content&view=article&id=๕๓&Itemid=๙๓ [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔].

องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา, “ระเบียบข้อบังคับกองทุน (กองทุน) สวัสดิการชุมชนตำบลศิลา อำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์”, เข้าถึงได้จาก <https://www.sila.go.th/news/activity/content/๓๓๕> [๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๔].

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

Bowen, D. E. and Lawler, E. E. "Empowering Service Employees". **Sloan Management Review**, Vol.36 (April 1995). 73-84.

Freire, P. **Pedagogy of the Oppressed**. Middlesex: Penguin Books, 1986.

Glatzer, W. "Happiness: Classic theory in the light of current research". **Journal of Happiness Studies**, Vol. 1 (December 2000): 501-511.

Hamilton, Edwin. **Adult Education for Community Development**. Westport: Greenwood Press, 1992.

J.A. Simpson and E.S.C. Weiner. **The Oxford English Dictionary**. Second edition V5, UK: Oxford University Press, 2004.

Kemmis, S & McTaggart, R. **The Action Research Planer**. 3rd ed. Victoria: Deakin University, 1988.

Lyubomirsky, S., King, L. & Diener, E. "The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Appiness Lead to Success". **Psychological Bulletin**, Vol.136 No.6 (2005): 803-855.

Wallerstein, H.A. **Dictionary of Psychology**. Zoller. U.: Penguin Books. Inc., 1993.

Zimmerman, M. A. "Psychological Empowerment: Issues and illustration". **American Journal of Community Psychology**, Vol. 23 (May 1995): 581-599.

แบบการประเมินเพื่อพัฒนาชุมชน ๙ มิติ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล”

ตัวชี้วัด ๙ มิติและการประเมิน เพื่อพัฒนาชุมชน	การติดตามและประเมินผล		
	ผลการประเมิน (ค่าเฉลี่ย)	เหตุผลที่เลือก	แนวทางการพัฒนา
๑. การมีส่วนร่วม จะต้องมีการมีแกนนำและนักจัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่า ๔๐ คน เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาระบบการออมชุมชน			
๒. ผู้นำท้องถิ่น จะต้องมีการมีผู้นำชุมชนในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมกิจกรรม และให้การสนับสนุนเต็มที่ให้กับชุมชนและภาคีเครือข่าย ไม่น้อยกว่า ๒ หมู่บ้านต่อกิจกรรม			
๓. โครงสร้างองค์กร จะต้องมีการประสานงานระหว่างกลุ่มอาชีพ และคนในตำบล เพื่อการจัดกิจกรรมทุกกิจกรรม			
๔. ความสามารถในการประเมินปัญหา และร่วมกันหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหา จะต้องมีการมีแกนนำและนักจัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว เข้าร่วมการติดตาม ช่วยเหลือและแก้ไข ปัญหาทุกครั้งของทุกกิจกรรม			
๕. การระดมทรัพยากร จะต้องมีการมีแกนนำและนักจัดการชุมชนด้านการออมในตำบลหนองนมวัว สามารถระดมตัดสินใจ และกระจายทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมทุกกิจกรรม			

ตัวชี้วัด ๙ มิติและการประเมิน เพื่อพัฒนาชุมชน	การติดตามและประเมินผล		
	ผลการประเมิน (ค่าเฉลี่ย)	เหตุผลที่เลือก	แนวทางการพัฒนา
๖. การเชื่อมโยงกับองค์กร/ชุมชนอื่น จะต้องมีแกนนำและนักจัดการชุมชน ด้านการออมในตำบลหนองนมวัวร่วม การประสานงานระหว่างชุมชนและภาคี เครือข่ายเพื่ออบรมให้ความรู้แก่คนใน ตำบลของทุกกิจกรรม			
๗. การตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้ (การถาม ว่าทำไม) จะต้องมีแกนนำและนัก จัดการชุมชนด้านการออมในตำบล หนองนมวัวร่วมกระบวนการพูดคุยและ แสดงความคิดเห็น ซึ่งนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงร่วมกันของทุกกิจกรรม			
๘. ความสัมพันธ์กับตัวแทนองค์กร ภายนอก แกนนำและนักจัดการชุมชน ด้านการออมในตำบลหนองนมวัว ความสัมพันธ์อันดีกับภาคีเครือข่าย และมีการอบรม ให้ความรู้ พัฒนา ศักยภาพที่ เลี้ยงในชุมชนของทุก กิจกรรม			
๙. การบริหารจัดการโครงการ แกนนำและ นักจัดการชุมชนด้านการออมในตำบล หนองนมวัวสามารถบริหารจัดการงาน และมีความรับผิดชอบ ร่วมกันกับที่ เลี้ยงในชุมชนของทุกกิจกรรม			

ระเบียบวาระการประชุม
 การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถียุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
 ครั้งที่/.....
 วัน.....ที่ เดือน.....พ.ศ.
 ณ

วาระที่ ๑ เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑ เรื่องที่ประธานแจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๑.๑
- ๑.๑.๒
- ๑.๑.๓
- ๑.๑.๔

๑.๒ เรื่องที่เลขานุการแจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๒.๑

๑.๓ เรื่องที่.....แจ้งเพื่อทราบ

- ๑.๓.๑
- ๑.๓.๒
- ๑.๓.๓

วาระที่ ๒ เรื่องรับรองรายงานการประชุม (ไม่มี)

-

วาระที่ ๓ เรื่องสืบเนื่อง (ไม่มี)

-

วาระที่ ๔ เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

- ๔.๑
- ๔.๒
- ๔.๓
- ๔.๔

วาระที่ ๕ เรื่องอื่น ๆ

ประเด็นการถอดบทเรียน
การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีมุทเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวในการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีมุท

๓.๑ ปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จ

๓.๒ ปัญหาและข้อจำกัด

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อสรุปเป้าหมาย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง : การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ชุมชน และการสร้างฉันทามติสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์เวลา.....น.

ชื่อ นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลการวิเคราะห์ชุมชน และการสร้างฉันทามติสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๒.๑ การรู้ทุกซ (เป็นการรู้จักปัญหาและผลกระทบในพื้นที่)

ท่านคิดว่าปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (การจัดการขยะและของเสียของครัวเรือนและชุมชน) มีอะไรบ้าง และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

๒.๒ การรู้ทุน (เป็นการรู้จักตัวตน ทุนชุมชนและอัตลักษณ์ของพื้นที่)

ท่านคิดว่าศักยภาพชุมชน คนในชุมชนและผู้สูงอายุที่จะช่วยแก้ไขปัญหาด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม (การจัดการขยะและของเสียของครัวเรือนและชุมชน) มีอะไรบ้าง

๒.๓ การรู้เท่าทัน (เป็นการรู้จักอนาคตที่ต้องการของชุมชน)

ท่านคิดว่าเป้าหมายในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน (การจัดการขยะและของเสียของครัวเรือนและชุมชน) ควรเป็นอย่างไร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ท่านคิดว่าชุมชนควรมีวิธีการ แนวทาง กระบวนการ แนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล อย่างไรบ้าง โปรดให้คำแนะนำ

ประเด็นการถอดบทเรียน
การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. การทบทวนหลังการขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้กรอบการวิเคราะห์ตามหลักอริยสัจ ๔ ประกอบด้วย

๑) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนกิจกรรม

.....

๒) สาเหตุของปัญหาดังกล่าว

.....

๓) เป้าหมายหรือแนวทางการปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรม

.....

๔) วิธีการหรือขั้นตอนที่จะแก้ไขปัญหา

.....

๒. ข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไขในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ

.....

๓. ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

.....

๔. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนกิจกรรม

.....

.....

ระเบียบวาระการประชุม.....

ครั้งที่ /

วัน.....ที่เดือน..... พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา น.

ณ

ระเบียบวาระที่ ๑ เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑ เรื่องที่ประธานแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑.๑ เรื่อง

๑.๑.๒ เรื่อง.....

๑.๑.๓ เรื่อง.....

๑.๒. เรื่องที่เลขาแจ้งเพื่อทราบ

๑.๒.๑ เรื่อง.....

๑.๓. เรื่อง.....ที่แจ้งเพื่อทราบ

๑.๓.๑ เรื่อง.....

๑.๓.๒ เรื่อง.....

ระเบียบวาระที่ ๒ เรื่องรับรองรายงานการประชุม

.....

ระเบียบวาระที่ ๓ เรื่องสืบเนื่อง

.....

ระเบียบวาระที่ ๔ เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

๔.๑ เรื่อง กิจกรรม.....

ระเบียบวาระที่ ๕ เรื่องอื่น ๆ

.....

.....

บันทึกข้อมูลภาคสนาม

[illegible]

บันทึกผลหลังการจัดกิจกรรม

ชื่อกิจกรรม.....

ครั้งที่..... วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม คน

๑. ผลการจัดกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ปัญหา/ อุปสรรค

.....

.....

๓. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินก่อน-หลังการทำกิจกรรม

ข้อ	หัวข้อ	ระดับความรู้/ทัศนคติ/ทักษะ ก่อนเข้าอบรม/หลังเข้าอบรม		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
		๓	๒	๑
การพัฒนานักบริหารชุมชน (การส่งเสริมสุขภาพ) ภายภาวนา กิจกรรมที่ ๑ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพด้วยหลักการ				
๑.	-ท่านมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๒.	-ท่านมีทักษะปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพ เรื่อง อาหาร ยา สิ่งแวดล้อมของผู้สูงวัยในชุมชน			
๓.	-ท่านมีความรู้ ทัศนคติ ทักษะปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพ ความรู้ด้านสุขภาพ (หลักภาวนา ๔ ภายภาวนา การฝึกฝนร่างกาย การพัฒนากาย ในการส่งเสริมสุขภาพ			
กิจกรรมที่ ๒ กิจกรรมการออกกำลังกายสไตล์หนองบัว				
๑.	-ท่านมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการออกกำลังกาย วิธีการออกกำลังกายที่เหมาะสมแก่ผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๒.	-ท่านมีทักษะในการฝึกการออกกำลังกายท่าที่เหมาะสมให้กับผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๓.	ท่านมีทัศนคติวิธีปฏิบัติในการออกกำลังกาย(หลักภาวนา ๔ ภายภาวนา การฝึกฝนร่างกาย การพัฒนากาย การรักษาสุขภาพการออกกำลังกาย)			
การพัฒนานักบริหารชุมชน(ด้านการป้องกัน) สีสภาวนา กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมการปฐมพยาบาลเบื้องต้น				
๑.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ทักษะปฏิบัติในการปฐมพยาบาลเบื้องต้นในการดูแลผู้สูงวัยในชุมชน			
๒.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีทักษะในการปฐมพยาบาลผู้ที่กระตุกหักและการปฐมพยาบาลผู้ที่หมดสติ และการช่วยฟื้นคืนชีพ (CPR)			
๓.	- ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฐมพยาบาลเบื้องต้น (หลักภาวนา ๔ สีสภาวนา การฝึกพฤติกรรมของตนในการดูแล เกื้อกูลให้กับผู้สูงวัย)			
การพัฒนานักบริหารชุมชน (ด้านการรักษา) จิตตภาวนา กิจกรรมที่ ๔ กิจกรรมการประเมินคัดกรองและการส่งเสริมสุขภาพ				
๑.	-ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและเตียง			
๒.	-ผู้เข้าร่วมอบรมมีทักษะวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและเตียง ผลกดทับ			

ข้อ	หัวข้อ	ระดับความรู้/ทัศนคติ/ทักษะ ก่อนเข้าอบรม/หลังเข้าอบรม		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
		๓	๒	๑
๓.	-ผู้เข้าร่วมอบรมทัศนคติและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาแผลกดทับโดยมีจิตสาธารณะตามหลักภavana ๔ การพัฒนาจิต ฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง จิตใจที่มีคุณธรรม มีความเมตตาต่อผู้สูงวัยในชุมชน			
กิจกรรมที่ ๕ กิจกรรมการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและสังคม				
๑.	- ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและสังคม			
๒.	-ผู้เข้าร่วมอบรมมีทักษะวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องการประเมินคัดกรอง และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยกลุ่มติดบ้านและสังคมเทคนิคในการดูแลพูดคุยและเยี่ยมบ้าน			
๓.	-ผู้เข้าร่วมอบรมทัศนคติและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาโดยมีจิตสาธารณะตามหลักภavana ๔ การพัฒนาจิต ฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง จิตใจที่มีคุณธรรม มีความเมตตาต่อผู้ที่ติดบ้านและสังคม ให้กำลังใจผู้สูงวัยในชุมชน			
การพัฒนานักบริหารชุมชน(ด้านฟื้นฟู แก้ปัญหาประโยชน์สุข) ตามหลักภavana ๔ ปัญญา กิจกรรมที่ ๖ กิจกรรมความรู้ ฟื้นฟูจิตใจ				
๑.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ในการฟื้นฟูทั้งด้านร่างกายและจิตใจในการดูแลผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๒.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีทักษะปฏิบัติที่ดีในการฟื้นฟูสภาพร่างกายในการดูแลผู้สูงวัยและคนในชุมชน			
๓.	ผู้เข้าร่วมอบรมมีทัศนคติและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการฟื้นฟูตามหลัก ปัญญาภavana ฝึกใช้ปัญญา นำความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจกับผู้สูงวัยในชุมชน			

ประเด็นการประเมินกระบวนการชุมชน
แบบจำลองการประเมิน CIPPI (CIPPI Model)
การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑.ด้านบริบท

.....

.....

๒.ด้านปัจจัยนำเข้า

.....

.....

๓.ด้านกระบวนการ

.....

.....

๔. ด้านผลผลิต

.....

.....

๕ ด้านผลกระทบ

.....

.....

ประเด็นการถอดบทเรียน
การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. ความสำเร็จที่คาดหวัง จากการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

.....

.....

.....

๒. เป้าหมายที่แท้จริงที่ทำได้ (คิดเป็นเปอร์เซ็นต์)

.....

.....

.....

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ

.....

.....

.....

๔. สิ่งที่ได้เรียนรู้ / คุณค่า / ความภูมิใจ

.....

.....

.....

๕. จะทำอย่างไรให้เกิดความยั่งยืนในชุมชน

.....

.....

.....

แบบประเมินผล

การสร้างธรรมเนียมความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. การประเมินด้านบริบท (Context Evaluation)

.....

.....

.....

๒. การประเมินปัจจัยป้อน (Input Evaluation)

.....

.....

.....

๓. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)

.....

.....

.....

๔. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation)

.....

.....

.....

๕. การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation)

.....

.....

.....

ระเบียบวาระการประชุม

การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

ครั้งที่/.....

วัน.....ที่ เดือน.....พ.ศ.

ณ

วาระที่ ๑ เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑ เรื่องที่ประธานแจ้งเพื่อทราบ

๑.๑.๑

๑.๑.๒

๑.๑.๓

๑.๑.๔

๑.๒ เรื่องที่เลขานุการแจ้งเพื่อทราบ

๑.๒.๑

๑.๓ เรื่องที่..... แจ้งเพื่อทราบ

๑.๓.๑

๑.๓.๒

๑.๓.๓

วาระที่ ๒ เรื่องรับรองรายงานการประชุม (ไม่มี)

-

วาระที่ ๓ เรื่องสืบเนื่อง (ไม่มี)

-

วาระที่ ๔ เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

๔.๑

๔.๒

๔.๓

วาระที่ ๕ เรื่องอื่น ๆ

ประเด็นการถอดบทเรียน
การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล

๑. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวในการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

๓.๑ ปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จ

๓.๒ ปัญหาและข้อจำกัด

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อบรรลุเป้าหมาย

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๓/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
ในจังหวัดนครสวรรค์

(Buddhist Social Protection for the Aging Society at Sub-District in
Nakhon Sawan Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธากรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๓/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๔/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
(Development of a Buddhist Community Saving System to Support the Aging Society at Sub-District Level)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: พระครูนิวาสิตขันธ์, ผศ.ดร.

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๔/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๕/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
(Development of Surroundings According to the Buddhist Way to Support the Aged Society at the Sub-District Level)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.สมคิด พุ่มพู่เรียน

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณาภาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๕/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๖/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
(Development of Buddhist Community Caregivers and the Support of the Aged Society at the Sub-District Level)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: นางสาวองค์นาฏ แก้วไพฑูรย์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๖/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๗/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล
(The Creating a Buddhist Happiness Community Statute to Support the Aging Society at Sub-District)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800765014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธากรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๗/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

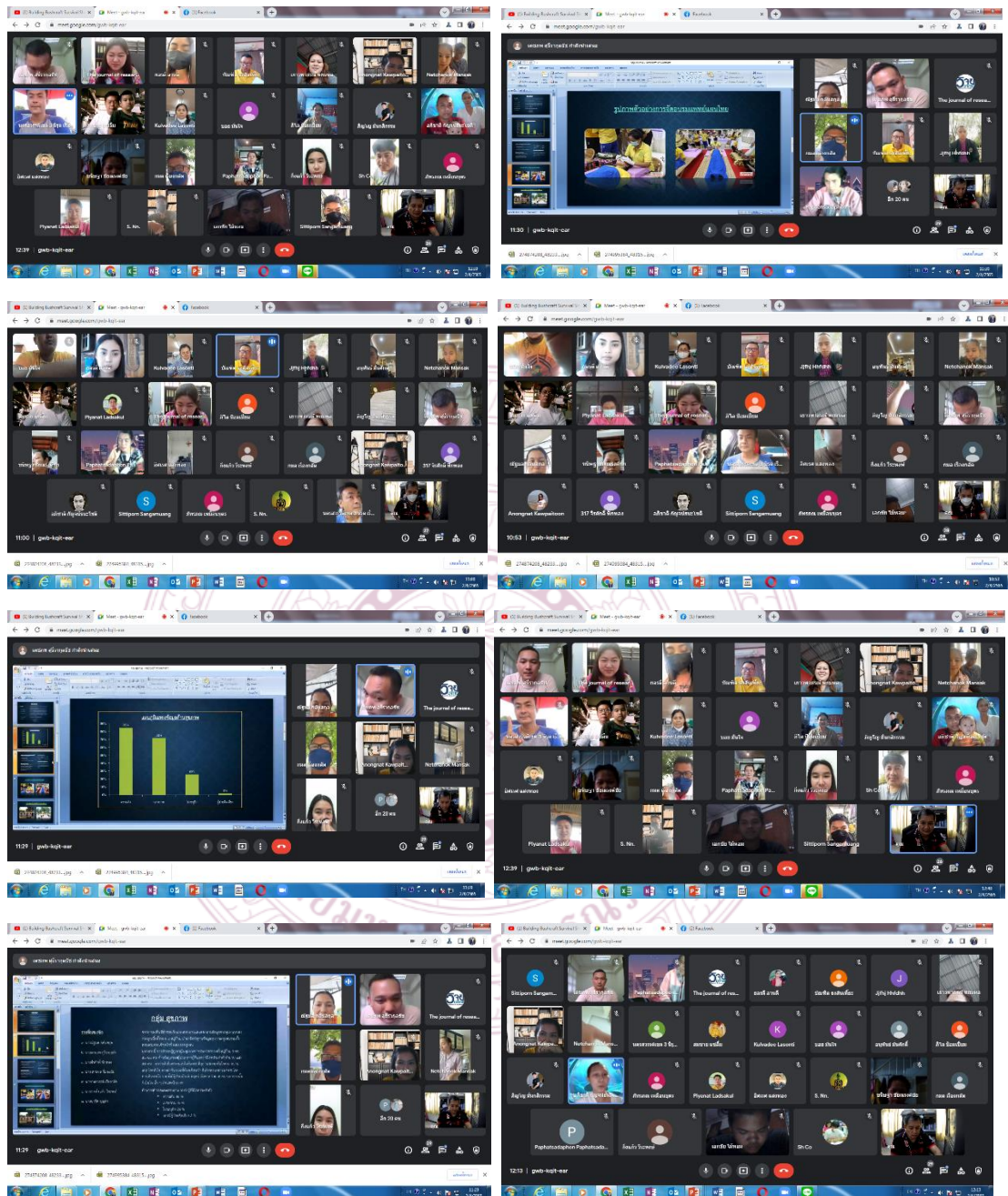

ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่และกิจกรรมประกอบการวิจัย

การสร้างความรู้ ความเข้าใจเรื่องเครื่องมือวิจัยแก่ทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชน

การประชุมเพื่อกำกับ ติดตาม ประเมินผลกับทีมงานวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยชุมชน

การประชุมประชาคมตำบลในวันอังคารที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ

การประชุมเพื่อการทบทวนกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การตลาดออนไลน์
และเทคโนโลยีการถ่ายภาพด้วยโทรศัพท์มือถือ

ดติยา องค์กรศิริพร

UTK ราชบงกค
กรุงเทพ

1

การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การตลาดออนไลน์ และเทคนิคถ่ายภาพด้วยมือถือ”

วิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย

BMC

Business Model Canvas

อาจารย์ อรอนงค์ สรรเสริฐ
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ

UTK
RAJAMANGALA
KRUNGTHAP

การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์และออกแบบธุรกิจด้วย BMC”

การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การทำพวงมาลัยจากผ้าขาวม้า”

การอบรมเชิงปฏิบัติการ “กำดอกลีลาวดีพระ” และ “พานบายศรีปากชาม

การประชุมร่วมผู้แทนนักจัดการชุมชนด้านด้านสิ่งแวดล้อมกับทีมวิศวกร

คณะกรรมการกลางและนักจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมติดตามความก้าวหน้า
ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพกาย

นายชยันต์ ศิริมาศ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครสวรรค์ ปลุกต้นรวงผึ้งเป็นปฐมฤกษ์

การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ

การลงนามและประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ

เวทีประชาคมเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมสิทธิ
พุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 1 มีนาคม 2566

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายประยงค์ สิงห์โตทอง ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบล
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว
ที่อยู่ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
โทรศัพท์ โทรสาร
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร. อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ
ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2566 จนถึง 28 กุมภาพันธ์ 2567 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

นำไปสู่การกำหนดข้อเสนอการพัฒนา และแนวทางการพัฒนาในเชิงพื้นที่

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายประยงค์ สิงห์โตทอง)

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 1 มีนาคม 2566

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นางอโร พรหมศักดิ์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัว
ที่อยู่ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
โทรศัพท์ โทรสาร
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ
ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2566 จนถึง 28 กุมภาพันธ์ 2567 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

นำไปสู่การกำหนดกิจกรรมในการพัฒนานักบริหารชุมชน และ อสม.ในพื้นที่ รวมถึงแนวทางในการ
ดูแลสุขภาพคนในพื้นที่

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นางอโร พรหมศักดิ์)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัว

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 1 มีนาคม 2566

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระมหาสุภักดิ์ วิโรจน์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน โรงเรียนรัตนปัญญาวิทยาลัย

ที่อยู่ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

โทรศัพท์ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร. อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2566 จนถึง 28 กุมภาพันธ์ 2567 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

นำไปสู่แนวทางในการออกแบบการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมให้กับนักเรียน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระมหาสุภักดิ์ วิโรจน์)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนรัตนปัญญาวิทยาลัย

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 1 มีนาคม 2566

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นางอัญชลี ปันนาค ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน โรงเรียนบ้านดอนกระดุกเหนือ
ที่อยู่ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
โทรศัพท์ โทรสาร
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ
ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2566 จนถึง 28 กุมภาพันธ์ 2567 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้
นำไปสู่แนวทางในการออกแบบการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมให้กับนักเรียน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ
(นางอัญชลี ปันนาค)
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเหนือ

ภาคผนวก ง
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย

ผลผลิตผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ			หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
		๒๕๖๕	๒๕๖๖	รวม			
๗. ต้นแบบเทคโนโลยี – ระดับภาคสนาม	ต้นแบบด้านการพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัย		๑	๑	พื้นที่ต้นแบบ	เกิดการขับเคลื่อนพัฒนาใน ๔ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมเพื่อการรองรับสังคมสูงวัย	องค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาควิชาการ หรือผู้ที่สนใจสามารถศึกษาดูงานการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัย
๑๓. องค์ความรู้ใหม่	กลไกและกระบวนการในการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล		๕	๕	กระบวนการ	ชุดการเรียนรู้ใน ๑. การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๒. การพัฒนาสู่การสร้างระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ ๓. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ ๔. การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ ๕. พัฒนาธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ	องค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาควิชาการ หรือผู้ที่สนใจ สามารถนำไปพัฒนา ต่อยอด หรืออ้างอิงในผลงานวิจัย หรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
๑๗. การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ – การถ่ายทอดเทคโนโลยี	การถ่ายทอดเทคโนโลยี		๕	๕	กระบวนการ	๑. การคุ้มครองทางสังคมกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๒. การพัฒนาสู่การสร้างระบบการออมชุมชนวิถีพุทธ ๓. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ	องค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาควิชาการ หรือผู้ที่สนใจสามารถศึกษาดูงานการขับเคลื่อนพัฒนาการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัย

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ			หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
		๒๕๖๕	๒๕๖๖	รวม			
						๔. การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธ ๕. พัฒนาธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ	
๒๐. การพัฒนากำลังคน - นศ.ระดับปริญญาโท	๑. ผู้ช่วยนักวิจัย ๒. นักวิจัยชุมชน ๓. นิสิตปริญญาตรี ๔. นิสิตปริญญาโท	๕ ๘๒ ๒๙ ๑๘		๑๓๕	คน	เกิดนักวิจัยรุ่นใหม่และนักวิจัยชุมชนที่จะเป็นกำลังสำคัญในการแก้ไขปัญหาในชุมชนอย่างเป็นระบบ	เกิดเครือข่ายนักวิจัยที่จะสามารถต่อยอดพัฒนาในระดับบุคคล หน่วยงาน องค์กร ชุมชน หรือสังคมในอนาคต
๒๕. บทความทางวิชาการ – วารสารระดับชาติ	บทความวิจัย ๑. การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์ ๒. การพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๓. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๔. การพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ๕. การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล		๕	๕	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้

ภาคผนวก ฉ
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้อำนวยการแผนงานวิจัย

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

สังกัด หลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ปัจจุบัน ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มจร วิทยาเขตนครสวรรค์

๒. ประวัติการศึกษา

- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
- ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์

๓. ผลงานทางวิชาการ : หนังสือ/ตำรา

อัครเดช พรหมกัลป์ และรัตติยา เหนืออำนาจ. (๒๕๖๔). **เมืองอัจฉริยะวิถีพุทธ Smart Buddhist City**. นครสวรรค์: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นครสวรรค์บรอดคลาสติ้ง ซิสเต็ม. ๑๖๕ หน้า. ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๕๗๗-๖๙๗-๔

อัครเดช พรหมกัลป์ พระราชรัตนเวที และรัตติยา เหนืออำนาจ. (๒๕๖๔). **การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ**. นครสวรรค์: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นครสวรรค์บรอดคลาสติ้ง ซิสเต็ม. ๑๓๕ หน้า. ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๕๗๗-๖๙๗-๔

รัตติยา เหนืออำนาจ และอัครเดช พรหมกัลป์. (๒๕๖๔). **องค์ความรู้และบทเรียนจากงานวิจัย Smart Community**. นครสวรรค์: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นครสวรรค์บรอดคลาสติ้ง ซิสเต็ม. ๒๒๙ หน้า. ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๕๗๗-๖๙๓-๖

พระเทพปริยัติเมธี, สักกัญญานุรักษ์ อบสิน และอัครเดช พรหมกัลป์. (๒๕๖๔). **พ่อ-แม่มีมือใหม่กับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา**. นครสวรรค์: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นครสวรรค์บรอดคลาสติ้ง ซิสเต็ม. ๑๒๙ หน้า. ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๕๗๗-๘๑๒-๑

อัครเดช พรหมกัลป์. (๒๕๕๙). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์**. นครสวรรค์: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นครสวรรค์บรอดคลาสติ้ง ซิสเต็ม. ๕๕๐ หน้า.

อัครเดช พรหมกัลป์. (๒๕๕๗). **การวิจัยคุณภาพ**. นครสวรรค์: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นครสวรรค์บรอดคลาสติ้ง ซิสเต็ม. ๒๓๙ หน้า.

๔. ผลงานทางวิชาการ : งานวิจัย/บทความทางวิชาการ

รัตติยา เหนืออำนาจ, **อัครเดช พรหมกัลป์**, พระมหาไฉ้ ธมมเมธี และจรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา. “การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕): ๒๑๒-๒๒๖ (TCI-๑)

อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ และอาภรณ์ เลิศไผ่รอด. “การบริหารจัดการและโมเดลเมืองอัจฉริยะเชิงพุทธกับการยกระดับคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรมจริยธรรมในหมู่บ้านชุมชนจังหวัดนครสวรรค์”. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๔): ๓๕-๔๗. (TCI-๑)

พระราชรัตนเวที, **อัครเดช พรหมกัลป์** และรัตติยา เหนืออำนาจ. การเสริมสร้างเครือข่ายลดปัจจัยเสี่ยงเรื่องเหล้าและบุหรี่ตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครสวรรค์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๗ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๒๗๗๖-๒๗๗๙๑. (TCI-๑)

รัตติยา เหนืออำนาจ, **อัครเดช พรหมกัลป์**, สมคิด พุ่มทุเรียน และจรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา. การพัฒนาความรู้และองค์ประกอบชุมชนสร้างสรรค์ “Smart Community” ของชุมชนในสังคมไทย. *วารสารศิลปการจัดการ* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๔: ๕๕๙-๕๗๓. (TCI-๑)

รัตติยา เหนืออำนาจ, **อัครเดช พรหมกัลป์**, พระมหาสุเมธ สมานิตโต และศศิกิจจ์ อ่ำจ้อย. ถอดบทเรียนห้วยหนามตะเข้: การจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๔): ๑๔-๒๔. (TCI-๑)

อัครเดช พรหมกัลป์, พระราชรัตนเวที และรัตติยา เหนืออำนาจ. “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการภายใต้การขับเคลื่อน ตามแนวประชารัฐ”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๔๓๙-๒๔๕๑ (TCI-๑)

อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ และจรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา. “ยุ่งข้าวยุคใหม่: กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอดแห่งภูมิปัญญาของชาวนาไทย”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๓): ๑๖๙๕-๑๗๐๗ (TCI-๑)

อัครเดช พรหมกัลป์, พระครูนิวาสิตขันธ์, รัตติยา เหนืออำนาจ และจรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา. “ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๖๓): ๑๔๗๙-๑๔๙๑ (TCI-๑)

พระครูนิวาสิตขันธ์, **อัครเดช พรหมกัลป์**, และรัตติยา เหนืออำนาจ. “ธรรมเนียมปฏิบัติกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการเพื่อความพอเพียงภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ”, *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๓): ๑๖๕๓-๑๖๖๓ (TCI-๑)

พระครูนิวาสิตขันธ์, **อัครเดช พรหมกัลป์** และรัตติยา เหนืออำนาจ. “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๓): ๒๑๒๘-๒๑๓๗ (TCI-๑)

เสาวลักษณ์ หิรัญรักษ์, **อัครเดช พรหมกัลป์** และพระครูนิวาสิตขันธ์. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์” *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๕๑-๑๖๒ (TCI-๒)

Akkaradecha Brahmamakappa. “Key Stakeholders Network Management Process in the Area of the World Heritage Sites in Ayutthaya”. 1st. *International Conference on Multidisciplinary and Current Educational Research (ICMCER-2020)*. 30-31 July 2020. Ayutthaya Thailand. (Q4)

พระมหาสุตถิโก อภินนโท, **อัครเดช พรหมกัลป์** และรัตติยา เหนืออำนาจ. “การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน”. ตีพิมพ์ใน *งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓*, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน. ในวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒: ๒๓๙-๒๕๕.

อัครเดช พรหมกัลป์. “เหลียวหลังแลหน้าการเมืองการปกครองภายใต้เขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด-ตาก”. ตีพิมพ์ใน *งานประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๓ (MCU Congress III)*. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระหว่างวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๒: ๓๖๗-๓๗๘.

พระครูนิวาสิตขันธ์, **อัครเดช พรหมกัลป์** และรัตติยา เหนืออำนาจ. “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังก์”. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๒): ๒๕๕-๒๗๖. (TCI-๒)

Akkaradecha Brahmamakappa. “The Sustainable Irrigation Management of Royal Initiations at Mae Wong Watershed Area Base”. *Universal Academic Cluster International Autumn Conference in Osaka*, 10-12 October 2018.

อัครเดช พรหมกัลป์ และ พระครูนิวิฐศีลขันธ. “การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอขวด”. ตีพิมพ์ใน *งานประชุมวิชาการ การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และสังคมระดับชาติ ครั้งที่ ๑๗ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ CSD สัมพันธ์*, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระหว่างวันที่ ๒๘ - ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑: ๒๓๙-๒๕๕.

อัครเดช พรหมกัลป์. “รูปแบบการพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย”. ตีพิมพ์ใน *วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ คณะสังคมศาสตร์*. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๙: ๔๐๗-๔๑๙.

อัครเดช พรหมกัลป์. “การสื่อสารทางการเมืองกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในนโยบายสาธารณะ : กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์”. ตีพิมพ์ใน *การประชุมทางวิชาการระดับชาติ MCU Congress II*. ณ ห้อง เจียร์เตอร์ B คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑: ๒๔๐-๒๔๖.

เกียรติบัตรและผลงานที่ได้รับ

วุฒิบัตรหลักสูตรการฝึกอบรม “วิทยากรหลักสูตรการพัฒนานักวิจัย” (Training for the trainer) รุ่นที่ ๑๑ ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

วิทยากรประจำโครงการฝึกอบรม “สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ (ลูกไก่)” ของสำนักงานคณะกรรมการ วิจัยแห่งชาติ (วช.) ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น่าน ลำพูน กระบุงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

ประกาศนียบัตรรับรองวิทยฐานะ “วิทยากรหลักสูตรการพัฒนานักวิจัย” (Training for the trainer) ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติปี ๒๕๖๐, ๒๕๖๑ และ ๒๕๖๒ (Thailand Research Expo ๒๐๑๗, ๒๐๑๘, ๒๐๑๙) จาก พล.อ.อ.ประจินต์ จั่นตอง รองนายกรัฐมนตรี

วุฒิบัตรหลักสูตรการฝึกอบรม “ผู้จัดการงานวิจัย” รุ่นที่ ๑๖ ของสำนักงานคณะกรรมการ วิจัยแห่งชาติ (วช.)

เกียรติบัตรและโล่รางวัลผลงานวิจัยที่มีคุณค่า “ระดับดี” ประจำปี ๒๕๖๑ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เกียรติบัตรและโล่รางวัลนักวิจัย “ระดับดีเยี่ยม” ประจำปี ๒๕๖๑ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เกียรติบัตรและโล่รางวัลผลงานวิจัยที่มีคุณค่า “ระดับดี” ประจำปี ๒๕๖๒ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เกียรติบัตรและโล่รางวัลผลงานวิจัยที่มีคุณค่า “ระดับดี” ประจำปี ๒๕๖๓ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เกียรติบัตรและโล่รางวัลผลงานวิจัยที่มีคุณค่า “ระดับดีเด่น” ประจำปี ๒๕๖๓ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย